

A CSOTÖRTÖKHELY—KESMARKI UT MELLETTI HELYSÉGEK.

Daróc.

Amikor első ízben 1263-ban feltűnik, a falu területét királyi darócok lakják, akik mint királyi várnépek a várispánság kötelékébe tartoztak.¹ A falu neve kétségtelenül lakóinak foglalkozását örököltette meg.

A daróc szó értelmével és jelentésének magyarázatával többen foglalkoztak. Elsőnek 1802-ben Bárdossy János magyarázta, aki abból indulva ki, hogy a Drauch szláv helynévnek a németben az Autz felel meg, felteszi, hogy a latin »aucarius«-nak a magyarországi latinban megfelel a »draucarius«, az »aucarius« jelentése pedig annyi, mint »sólyom«, a szó alapszava, az »auca« pedig a madár nőstényét jelenti. Minthogy a németben van »autzen, ätzen« (pultos cibare, csirkéket etetni) szó, így az »autz« azoknak etetőhelyét jelenti. Az elsoroltak alapján arra az eredményre jut, hogy a »draucarius« a »falconarius, auceps regius« jelentéssel egyezik.²

Pajdussák rövid magyarázata szerint a ragadozó állat szlávul »dravec«, innen származik a királyi solymárok lakóhelyét jelentő Dravce alak.³ Azt azonban már nem magyarázza meg, hogy a dravec miért éppen sólyom és miért nem jelenthet más ragadozó madarat is.

A »draucarius« szó jelentésével újabb időben Melich János foglalkozott, aki megállapítja, hogy a »drauc« foglalkozást jelentő szó és a szlávból került át a magyarba, épúgy, mint az »igric, igrec« alakok és a többi szavak. A latin »draucarius« is csak foglalkozást jelentő szó lehet, amit bizonyítanak az »-arius« képzővel összetett szavak,

¹ Fejér: CD. IV. 3. 137. l.

² Suppl. 96. l.

³ Közl. XIV. 2—3. ll.

mint a cella = pince, cellarius = pincemester, molina = malom, molinarius = molnár. A cseh-től »dravec« jelent ugyan ragadozó madarat és solymot is, solymárt azonban semmiesetre sem. A solymárt a szláv nyelvek közül a cseh, lengyel és orosz a »sokolnik«, a horvát pedig a »sokolar« szavakkal jelöli. Az elmondottak alapján arra a végső eredményre jut, hogy a szláv eredetű ómagyar »drauci, drauc« és ebből a hazai latin »draucarius« foglalkozást jelentő szó, az azonban, hogy a szó milyen foglalkozást jelentett, nem állapítható meg.⁴

Melich magyarázatához hozzászólva Hóman Bálint, sorra veszi az összes Daróc nevű helyneveinket és azok fekvését vizsgálva arra a megállapításra jut, hogy ilyen nevű helyneveink az országnak főleg erdős vidékein fordulnak elő, mindenütt magyar vidéken, annak szélén, vagy később szlávok által túlsúlyban lakott magyar telepítésű helyeken. Jellemző sajátosságuk, hogy eredelükben kivétel nélkül magyar és erdei telepek és kevés kivétellel folyóvíz mellett terülnek el. Ezeknek a sajátosságoknak alapján megállapítható, hogy a darócok foglalkozás üzésének nélkülözhetetlen feltétele az erdő. Ezek alapján és az erdélyi Darócföldnek az Erdővidékkel való azonosságából, mint végeredményt kimondja, hogy a daróc köznévből az erdőőrök régi magyar nevét kell látnunk.⁵

A draucariusok olyan nagy tömegben, mint ahogy a középkori Daróc falvak és darócok által lakott helységek mutatják, semmiesetre sem lehetnek solymárok, mert a királyi udvarnak ilyen nagy tömegű, többé-kevésbé in- produktív foglalkozású elemre a középkori berendezkedés mellett nem volt szüksége. A draucarius solymár jelentésének ellene mond még az is, hogy ezek a Daróc nevű és darócok által lakott falvak Hóman megállapítása szerint kivétel nélkül a királyi udvartól és az ország központjától távoleső vidéken feküdtek, ahol a királyok csak nagy ritkán fordultak meg. Ilyen nagy tömegű és a királyi udvartartás székhelyétől oly nagy távolságra lakó solymárokat feltételezni nem lehet.

Hóman megállapításának a helyességét, mely szerint a darócok királyi erdőővők, erdőőrök voltak, támogatja a Ruszkin 1277-ik évi határlevelében szereplő erdőbe vezető út, a »via Daraciorum« is,⁶ melynél a solymárok szerepét nem igen lehet megmagyarázni, míg a királyi erdőővőket annál inkább. Az út környékén volt a régi gyeplővonal is, mely már maga is irtott területet tételez fel.

⁴ Magyar Nyelv. 1920. 23—28. II.

⁵ U. ott. 1920. 116—119. II.

⁶ Dl. 974. Fejér: CD. V. 2. 414. I. (rosszul: danaciorum!).

Az irtás a környéken a XIII. század végére annyira előre haladt, hogy amikor Bald comes 1294-ben a Ruszkinai és Leibiccai szomszédos erdőben egy falut akart alapítani, a szászok kérték, hogy az erdőt, mivel arra nagy szükségük van, hagyja meg, mint azelőtt is volt, az ő használatukban.⁷ Amikor az irtás ennyire előrehaladt, szükségesnek látszott, hogy a szászok szomszédságában lévő királyi erdőt az irtástól óvják. Ezt a szerepet pedig, mint erdőóvók, a szomszédos Daróc lakói töltötték be. Az erdőóvóknak a hiánya különben is fellúnó lenne a Szepességen, az ország egyik legerdősebb területén, amikor az Árpád-korban a szomszédos Sáros vármegyében is megtaláljuk az erdőóvókat.⁸

A község neve sokáig megtartotta Drauch alakját és mint Daroucz csak 1378-ban tűnik fel.⁹ A helynév német alakja a középkorban ismeretlen.

A darócok, minthogy a birtok magánkézre került, még az Árpád-korban feladták foglalkozásukat. A falut IV. László király adományozta el 1282-ben Görgey Jordán fia Illésnek aranyfizetési kötelezettséggel.¹⁰ Körülbelül ebben az időben telepedtek meg Darócon az antoniták is, amit bizonyítanak a Darócon legújabbban felfedezett, a XIII. század végéről származó falfestmények is.¹¹ Daróc jellege a községnek magánkézbe való kerülésével megváltozik és kiszakad a várispánság birtokai közül, szász tulajdonosai révén a szászokat jellemző aranyadóföld lesz.

Csütörtökhely.

A község a latárjárás után, 1263-ban tűnik fel először *Szentlászló* néven Illésfalva és Daróc határlevelében.¹² Első nevét, a Szentlászlót megtartja az egész XIII. századon át¹³ és új, kétségtelenül a hetivásáráról származó Csütörtökhely neve csak 1310-ben jelentkezik először latin alakjában.

⁷ Fejér: CD. VI. 1. 327. Bárdossy: Suppl. 390. 1.

⁸ Erdélyi László: Az árpádkori lársadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései. 30. 1.

⁹ Petróczy reg. 23. (83.)

¹⁰ Fejér: CD. V. 3. 116. Bárdossy: Suppl. 225. 1.

¹¹ Kőszeghy Elemér: Die Denkmäler der Antoniter in Drautz. 29–30. 11.

¹² Fejér: CD. IV. 3. 137. 1.

¹³ 1278: Fejér: CD. V. 2. 434. 1. 1282: Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 2. 8. 1289: Fejér: CD. V. 3. 476. Csáky oklvt. 18. HO. VI. 347. 1294: Fejér: CD. VII. 5. 522. HO. VI. 410. Schmauk: Suppl. 19. 1. 1295: Fejér: CD. VI. 1. 371. Csáky oklvt. 25. 1.

ban,¹⁴ amely mellett még a régi név sokáig fennmaradt,¹⁵ úgyhogy a Csütörtökhely elnevezés, mely leginkább latin alakjában fordul elő, csak a XV. században szorította ki a helynév régi alakját.¹⁶ A község 1278-ban már mint németek által lakott helység tűnik fel.¹⁷

Mint hogy Szentlászlót 1263-ban már mint falut és nem mint birtokot említi az oklevél és a helység kialakult neve is ekkor már kétségtelenül fennálló templomának védőszentjétől, Szent László magyar királytól ered, a község eredete régebbi időre visszanyúlik és kialakulása első feltűnésénél jóval korábban végbement.

Szent László királynak a tisztelete, mint legtöbb helyen az országban, a Szepességen is igen el volt terjedve. A szent tiszteletében azonban a Szepesség nagyon előljárt, amit a csütörtökhelyi templomon kívül bizonyítanak a Szent László legendából vett zsigrai, széki, vitkfalvi és svábfalvi XIII. századi falfestmények.¹⁸ Szent Lászlónak ez a fokozott tisztelete a szepesihez hasonló mértékben csak a székelyföldön, annak templomaiban nyilvánul meg.¹⁹ A magyar királynak ez a feltűnő tisztelete a Szepességen nem származhatik mástól, csak a szepesi magyarságtól, mert a nagy tömegben csak a tatárjárás után bevándorolt németek külföldi hazájukból nem hozhatták magukkal, annál is inkább, mivel nincs rá adat, hogy Szent Lászlót elterjedtebb mértékben a külföldön is tisztelték volna. A tatárjárás óta a város első feltűnéséig, 1263-ig eltelt idő kevés volt ahhoz, hogy az új telepések átvegyék a szent tiszteletét. Az sem valószínű, hogy a Szepesség régibb német telepesei között hódított volna a szent tisztelete, mert más kultúrájúak voltak, mint a magyarok, a magukkal hozott szentek tisztelete továbbra is uralkodó volt náluk²⁰ és papjaik is, nemcsak a saját, hanem többnyire még a magyarok és szlávok részére is, közülük kerültek ki.

A csütörtökhelyi Szent László egyházat és így magát a

¹⁴ Fejér: CD. VIII. 5. 74. l.

¹⁵ 1317: Csáky oklvt. 39. l. 1318: Petróczy reg. 16. (29.) 1324: Szepesi kpt. Misc. 9. 8. 17. 1328: Fejér: CD. VIII. 3. 280. 1336: Csáky oklvt. 70. — Zenthlaszlou, 1344: Anjoukori okmt. IV. 443. 1365: Fejér: CD. VIII. 3. 500. l. 1397: Szentlászló: Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 8. Zenthlaszló, 1411: O. L. Thöke lvt. Dl. 13499.

¹⁶ L. a lándzsások okleveleinek keltezését a Petróczy regesztákban.

¹⁷ Fejér: CD. V. 2. 434. Csáky oklvt. 12. l.

¹⁸ Divald: Szepesvármegye művészeti emlékei. II. 6—17. ll.

¹⁹ Huszka József: Szent László legendája a székelyföldi falfestményeken. Archeologiai Értesítő. Új folyam. V. 211—220. ll.

²⁰ L. Szentkorin és Késmárk alatt.

községet is magyar alapításnak kell tartanunk. Szent Lászlónak csak a szepesi magyaroktól származható tiszteletén kívül van egy másik körülmény is, mely Csütörtökhely magyar alapítása mellett bizonyít. A lándzsásszék az egész középkoron át, a XV. század elejére eső kevés kivétellel, Csütörtökhelyen tartotta üléseit.²¹ Amikor a középkorban elég nagy számú lándzsásközség volt a Szepeségen, feltűnő az a körülmény, hogy a lándzsásszék nem a lándzsásközségek valamelyikében, hanem az akkor már rég németek által lakott Csütörtökhelyen ülésezett és hozzá még egy olyan helységben, mely a XIV. században fennálló lándzsásfalvakhoz viszonyítva, egyáltalán nem mondható központi fekvésűnek.

A lándzsásszéknek ez a csütörtökhelyi ülésezése több olyan körülményt megmagyaráz, amelyre ma már sem okleveles anyaggal, sem egyéb forrás értékű emlékekkel nem rendelkezünk. Az állandó csütörtökhelyi ülésezés alapján fel kell tennünk, hogy a helység valamikor a lándzsások kezén volt, akik a régi székhelyhez akkor is ragaszkodtak, amikor azt, mint elnéptelenedett területet, a tatárjárás után a királyi kegy a németeknek juttatta. A lándzsásoknak ez a hagyományokhoz való ragaszkodása feltűnő és abban is megnyilvánul, hogy a legrégibb kortól a lándzsásszék megszüntéig mindig ragaszkodtak a szerdai ülésnaphoz, sokszor dacolva emiatt az újkorban a főispán intézkedéseivel.²²

A lándzsásközségek szepességi elhelyezkedése más volt a tatárjárás előtt, mint utána. Az egyes helységek kialakulásánál láttuk, hogy a szepesi vár környékén nagyszámú lándzsásközség volt, amelyek közül csak Petróc állotta ki a tatárjárás pusztításait, míg a Mindszent körüli és a Váraljától nyugatra fekvő Szék lándzsásstelepeinek lakossága kipusztult. Azt, hogy a székhely kijelölésénél a lándzsások választása éppen Csütörtökhelyre esett, amely sem nagyobb, sem megerősítettebb nem volt a többi lándzsásközségeknél, a helység csak egykori, a tatárjárás előtti központi fekvésének köszönhetette.

Csütörtökhely megalapítói tehát szepességi lándzsásnemesek voltak és a tatárjárás pusztításáig a lándzsásnemeség kezén volt a község, amely a tatárjárás után a szepesi királyi birtokok rendezése korában, mint elpusztított terület jutott a németek kezére.

A község a németek betelepítése után új fejlődésnek indult. Szentlászló körül a tatárjárás után apróbb kis birtokok voltak, amelyek kicsiny terjedelmüknél és való-

²¹ 1301: H.O. V. 89. I. L. még a Petróczy regeszták lándzsás okleveleinek keltezését.

²² Hradszky: A szepesi tizlándzsások széke. 46—47. II.

színűleg csekély lakosságuknál fogva nem tudtak önálló községekké fejlődni. Ezek az apró, haldokló kis birtokok a város megerősödése után a vagyonos szentlászlói németeknek alkalmat adtak arra, hogy a község határát ezeknek a megvásárlásával kiterjesszék.

A helység határa nagyot bővült, amikor lakói lassanként megszerzik ezeket a község körül fekvő apró birtokokat. 1289-ben a Csanta- és Mahálfalvával szomszédos részt veszi meg Csütörtökhely az Apoc nemzetség tagjaitól.²³ Bald comes pedig Pál szentlászlói polgár kezén hagy egy Pikfalvával határos területet aranyfizetési kötelezettség fejében.²⁴ A Pál tulajdonába jutott terület, mivel új tulajdonosa csütörtökhelyi polgár volt, Csütörtökhely határának vált részévé.

Csütörtökhely körül, a helység határain kívül több apró birtok volt még akkor is, amikor azoknak egy részét Csütörtökhely lakói, vagy maga a község megszerezte. Az 1289-ben vett terület határjárásában *terra Ballistarii et Folkus*, »meta Martun« nevű apró kis birtokok fordulnak elő,²⁵ amelyek közül Mártonfölde még 1294-ben is szerepel.²⁶ 1317-ben pedig a szomszédos Tamásfalva szepesszombati Gerlach kezén lévő részének határában egy *Kelecsényfölde* nevű birtok tűnik fel.²⁷

A város lassanként összevásárolta ezeket a kis aranyadó földeket. A szepesszombati Gerlachnak Tamásfalván lévő részét még 1317-ben megvásárolta a város, 1336-ban pedig birtokában találjuk Márton-, Mahál-, Kelecsény- és Gerlachfölde birtokokat.²⁸ Ezek közül Mártonfölde az 1289-ben és 1294-ben előforduló »terra Martun«-nal, *Gerlachfölde* pedig a Gerlach által 1317-ben eladott birtokkal azonos. *Mahálfölde* korábban nem fordul elő a határjelekben. Az 1289-ben szereplő »terra Ballistarii et Folkus« is a város birtokába került, mert Detre ballistarius 1289. és 1310. között mint csütörtökhelyi polgár szerepel.²⁹ A Csütörtökhely által megvásárolt birtokok aprók voltak ugyan, együttes nagyságuk azonban több ekealjra rughatott, mert csak az 1289. és 1317. évi vétel összege több mint 230 márkát tett ki.

²³ Karácsonyi: A magyar nemzetségek. I. 124–126. Fejér: CD. V. 3. 376. Csáky oklvt. 18. HO. VI. 347. 1.

²⁴ Fejér: CD. VI. 1. 329. VII. 5. 522. HO. VI. 410. Schmauk: Suppl. 19. 1.

²⁵ Fejér: CD. V. 3. 476. HO. VI. 347. Csáky oklvt. 18. 1.

²⁶ Fejér: CD. VII. 5. 522. 1.

²⁷ Fejér: CD. VIII. 2. 95. Schmauk: Suppl. 46. Csáky oklvt. 39. 1.

²⁸ Szepeštl kpl. Prot. 1632. f. 253.

²⁹ Csáky oklvt. 18. Fejér: CD. VIII. 1. 368., VIII. 5. 74. 1.

Ha a Detre által birt terület polgár tulajdonosai révén Csütörtökhely részévé vált is, sokáig külön néven szerepelt, még akkor is, amikor a város körüli apró területek nevükkel elvesztve végleg beolvadtak a város határába. Detre részének ez a külön néven való szereplése azzal függ össze, hogy Detre aranyadói joggal kapott birtokához 1303-ban és 1316-ban újabb részeket is szerzett a szomszédos Petenye területéből.³⁰ Detre foglalkozása, a neve mellett állandóan szereplő ballistarius, íjjász, után nyerhette a birtok *Suchfalva* nevét, amely névvel 1343-ban Detre fia Mátyás szerepel.³¹ A birtok, mely 1349-ben villa Sagittarii néven fordul elő,³² utóljára 1365-ben ismét Suchfalva néven tűnik fel.³³

Ezenkívül volt még Csütörtökhelynek egy szintén késői időkig szereplő, de a többi apró birtokhoz hasonlóan még a XIV. században eltűnt része. Szentlászlói Pál kezén 1295-ben feltűnik egy *Sitzenbach* nevű Csütörtökhelyhez tartozó határ is, amelyet Pál el akart szakítani a város területétől és a szászokra kirótt terragium fizetése alól.³⁴ Pálnak ez a törekvése kétségtelenül csak onnan származhatik, hogy a birtok eredetileg nem volt aranyadó föld, hanem teljesen más jellegű. Ennek a szászok hatósága által kiállított oklevélben szereplő német nevű birtoknak az eredetére az 1371-ben Csütörtökhely és Létánfalva között feltűnő *Székfalva* és Székpatak magyar elnevezések vetnek világot.³⁵ Minthogy a Szék csak a lándzsások területének megjelölésére volt használatos, valószínűnek látszik, hogy Székfalva, amelynek 1295-ben feltűnő német alakja a Székpatak németre fordítása következtében keletkezett, épúgy, mint maga Csütörtökhely, lándzsásterület volt, amely, minthogy eredeti jellege még a XIII. század végéig is ismeretes volt, csak később kerülhetett a szászok kezére.

Csütörtökhely várost Weber a maga módszere szerint, minden indokolás nélkül, a sziléziai Henkel család által alapíttatja meg.³⁶ Weber meséjének a magva a Bethlenfalvi Thurzó családdal valószínűleg azonos eredetű Henkel család előnevében, a von Donnerltsmark-ban rejlik.

³⁰ Schmauk: Suppl. 93. Csáky oklvt. 88. l.

³¹ U. ott.

³² Dl. 1029. Schmauk: Suppl. 101. l.

³³ Fejér: CD. VI. 1. 371. (valószínűleg tévesen: Euzenbach). Csáky oklvt. 25. l.

³⁴ Fejér: CD. IX. 3. 500. Csáky oklvt. 123. l. (tévesen Guchfalva!)

³⁵ Csáky oklvt. 132. Fejér: CD. IX. 4. 350., 365. ll.

³⁶ Újabb adalékok Szepesmegye történetéhez. 35. l.

Bulmanfalva.

A község első alkalommal 1274-ben Pokaj határában tűnik fel és lakóit nemeseknek nevezi az oklevél.³⁷ A helység még a XIV. században eltűnik, utoljára Mahál- és Pikfalvával kapcsolatban fordul elő »villa Ulmanni« néven 1349-ben.³⁸ A Görgeyek kezében lévő birtokot 1316-ban Szentlászló mellett fekvőnek mondja az oklevél.³⁹ A községnek sem kialakulását, sem későbbi sorsát nem ismerjük. A helység neve személynévi eredetű. Minthogy a község a lándzsásfalvakkal kapcsolatban és azok szomszédságában tűnik fel, valószínűleg magyar telepítés volt.

Jánosfalva.

A sok szepesi Jánosfalva közül csak 1322-ben különböztethető meg, amikor Henrik szepesi prépost a Csütörtökhely és Mecsedelfalva körül fekvő Jánosfalva dézsmáját a menedékkövi karthauziaknak adja.⁴⁰ 1357-ben a Görgey család kezén *Jánfalva* néven tűnik fel, mint Mahálfalvával szomszédos község.⁴¹

Farkasfalva

A szepesi királyi dominiumhoz tartozó birtok volt. Amikor 1278-ban IV. László király Pokajjal együtt eladományozza, mindkettőt saját birtokának nevezi.⁴² Az adományozás tényéről két különböző, ugyanegy napon, 1278 október 10-én kelt adománylevelünk van. Az eltérés főleg az adományosok neveiben mutatkozik. Az egyik adománylevélben, mely eredetiben is fennmaradt, az adományos szepesi Palán comes, aki a birtokot érdemeiül és Rikolf nevű fia haláláért kapja.⁴³ A másik adománylevél szerint, mely Erzsébet anyakirályné 1280. évi átiratában maradt fenn, Palán mellett adományosként testvére, Rikolf is szerepel.⁴⁴ Az utóbbi oklevél még azzal is

³⁷ Levéltári Közl. II. 128. I.

³⁸ Schmauk: Suppl. 101. I. Dl. 1029.

³⁹ Dl. 3447.

⁴⁰ Mon. Strig. III. 20. I.

⁴¹ N. Múz. Szinnyi Merse lvt.

⁴² »villas nostras«.

⁴³ N. Múz. T. a. Közli: Kubinyi: Mon. Arp. 103. és utána Évk. I. 75. I.

⁴⁴ Dl. 1008. Átirja 1327-ben Károly és ezt a szepesi káptalan 1328-ban. N. Múz. Görgey lvt. Fejér: CD. V. 2. 468. Bárdossy, Suppl. 128. I.

bővül, hogy a király a vár részére visszaveszi tőlük a korábban nekik adományozott Dománfalvát és Pokajt tulajdonképpen cserébe kapják. Minthogy a két oklevél a felsorolt eltérések mellett teljesen azonos szövegű, az utóbbi oklevél első látásra az előbbi interpolált másának látszik. Ezen az alapon a második oklevelet Kubinyi és utána Hradszky interpolált és hibás kiadásoknak tartják.⁴⁵ Wertner Mór pedig az adományosokról, az első Duna-jeciekéről szóló geneológiai tanulmányában⁴⁶ és az ő megállapításai alapján Karácsonyi az oklevelet hamisnak tartják,⁴⁷ minthogy Rikolfot, aki az első oklevél szerint Győr vára ostrománál elesett, azonos személynek veszik a második oklevélben adományosként megnevezett Rikolffal. A személyazonosítás alapján tényleg hamisnak kellene tartanunk az oklevelet, mert ha Rikolf elesett Győrnél, a győri ostrom után többé nem szerepelhet, főleg pedig gyanússá teheti az oklevelet a Rikolf személyére halála után szóló birtokadomány. A két Rikolf azonban nem lehet azonos személy, mert a Győr váránál elesett Rikolf mindkét oklevélben Palán fiául van említve, a második oklevélben adományosként megnevezett Rikolfot pedig Palán testvérének és nem fiának mondja az oklevél, mint Wertner véli. A két Rikolfnak téves azonosítása tehát nem lehet bizonyíték a második oklevél hitelessége ellen.

Sokkal több okot ad azonban a gyanúra az a megállapítás, hogy mindkét oklevél, melyek a szövegben kevés, de lényegében annál súlyosabb eltérést tartalmaznak, ugyanazon a napon, 1278 október 10-én kelt. Ha a két oklevelet a hitelesség szempontjából egymástól elkülönítve vizsgáljuk, sem az első számú, eredetiben fennmaradt, sem pedig a második számúnak nevezett, Erzsébet királyné átiratában megőrzött oklevél hitelessége ellen az oklevelek belső és külső tulajdonságai alapján nem lehet kifogást emelni. Az Erzsébet anyakirálynétól való átirás, mint a szepesi királyi dominium úrától ered. Az átirás Lukács esztergomi prépost, királynéi kancellár keze által kelt. Erzsébet anyakirálynénak ebből az évből két kancellárját is ismerjük, Gergely sói⁴⁸ és Lukács esztergomi prépostot.⁴⁹

⁴⁵ Mon. Arp. 101. Évk. I. 75. I.

⁴⁶ Turul, 1911. 135. I.

⁴⁷ Hibás stb. oklevelek jegyzéke. 29. (149.) I.

⁴⁸ »prepositus de Sow.« O. L. Thöke lvt. Dl. 14018. Fejér: CD. V. 2. 582., V. 3. 38. I. (hibásan Kew, Kow és Gow alakokban).

⁴⁹ Fejér: CD. V. 3. 37. 41. I. Ezek mellett ebben az évben Urbasius apozsegai prépost is szerepel hol kancellár, hol vicekancellárként, azon-

Mindkét oklevelet úgy belső, mint külső tulajdon-ságai alapján hitelesnek kell elfogadnunk. A második számú oklevél hitelessége mellett bizonyít IV. Lászlónak a Szepességen Fülöp és Jakab egyházában év nélkül kelt oklevele, mely szerint a két birtokban, melyet Polyánnak, Rikolf nevű fia haláláért ajándékozott, Rikolf come-sen kívül Polyán fia Andrást is megerősíti.⁵⁰ Andrást, mint az 1278-ban adományos Polyán fiát illette a birtok, Rikolf pedig már mint adományos meg van nevezve az 1278-ik évi, úgynevezett második számú oklevélben. Az a tény tehát, hogy Rikolfot ekkor mint előbbi adományost ne-vezi meg a király és Rikolf utódai később is birják a birtokot,⁵¹ a második számú adománylevél hitelessége mellett bizonyít.

Még az ugyanarról a birtokadományról szóló két ok-levél egy napon történt kiállításának kérdése volna tisztá-zandó. Minthogy az első adománylevél csak egy birtok-szerzőt nevez meg, a második pedig kettőt, továbbá a birtokban mindkét ágat megerősítette László király és az adományt, mint a felsorolt adatok bizonyítják, Rikolf ága birtokolta, fel kell tennünk azt, hogy a második számú oklevél kiállítását az tette szükségessé, hogy az első ado-mánylevélből kimaradt a társszerzőnek, Rikolfnak a neve. Az adományról Rikolf később egy új adománylevelet ál-líttatott ki ugyanazzal a kelettel, amelybe belefoglalták a Dománfalváról szóló cserét is.

Farkasfalva, amikor először említik az oklevelek, már kialakult, magyar névvel bíró falu. Keletkezési korára és megtelepítőjére nincsenek adataink. A szepesi falvak el-névezési gyakorlatát tekintve, korábbi birtokosának, eset-leg megtelepítőjének egy Farkas nevű személyt kell tar-tanunk, akinek a kora, minthogy nincsenek rá adataink, az okleveles gyakorlat szepesi elterjedése előtti időben ké-resendő. A község temploma, melyre az első adatunk 1408-ból van, Szent Pál apostol tiszteletére volt szentelve.⁵²

Pokaj.

A korábban kialakult szepesi falvak közé tartozik, mert amikor területéből 1271-ben V. István király két

ban ez évi tisztsége még csak vicekancellárságnak tekintendő és csak 1286-ban lesz tulajdonképpen kancellár. Fejér: CD. V. 3. 73. 324. II. O. L. Kincstári o. Liber dign. saec.

⁵⁰ Villas Farcosfalwa et Pukoyfelde vocatas — comiti Rykolf et Andree filio Polan collata. N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁵¹ N. Múz. Berzeviczy lvt. 1306. 1313: Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 1. 14. Anjoukori okm. I. 285. 1.

⁵² Dl. 9341.

ekényi földet nővére, Kinga hercegnő kérésére Balázs nevű serviensének adományoz,⁵³ már sem korábbi tulajdonosát, sem alapítási korát nem ismerjük. A falu nevét a Póka, Pál személynévből vette és annak régi magyar genitivusos alakját őrizte meg.⁵⁴

A birtok egyideig, kivéve az 1271-ben eladományozott részt, teljes egészében királyi kézen volt, de csakhamar magánkézre jutott, amikor IV. László 1278-ban a Berzeviczy család őseinek adományozta⁵⁵ és abban Pukojföldre néven később is megerősítette őket.⁵⁶ A Berzeviczy család javára szóló adománylevelek alapján, ha kifejezetten nem is szólnak egész birtokról, mégis, minthogy nem határozzák meg az eladományozott terület nagyságát, mint azt a Balázsnak adományozott területnél láttuk, az egész Pokaj eladományozását kellene értenünk. A birtoknak azonban már ekkor két tulajdonosa is volt, mert a Balázsnak adott rész sem háramlott vissza a királyra, mint ahogy IV. László adományleveleiből következtetni lehetne, hanem abban még 1286-ban is benne találjuk Balázst.⁵⁷

A falu birtokos családjai továbbszaporodnak, amikor Balázs 1286-ban a maga részéből 20 holdnyit elad Piukfalvi Donnak. A terület neve ugyan az oklevélben nincs megnevezve, azonban, hogy csak Pokaj területéről lehet szó, bizonyítják a felsorolt határjelek, köztük *Marcel földje*, újkori nevén *Horánszke*. Ez a határjel még egy tulajdonos nevét árulja el. A Berzeviczyeknek adományozott birtok tehát nem foglalta magában az egész Pokaj területét, hanem annak csak egy részét. Pokaj területe később még jobban tagozódik, mert 1323-ban az Ábrahámfalva felé eső része Ábrahámfalvi Urbán kezén tűnik fel, mint vett birtok.⁵⁸ A terület birtokosai a XIV. században a Berzeviczyek leányági leszármazottain, a Farkasfalvi családon kívül⁵⁹ a Pikfalvi, az Ábrahámfalvi és a Marcellfalvi családok, vagyis valamennyien szomszédok. A sok szomszédos birtokos mellett könnyen érthető, hogy a birtok még a XIV. században eltűnik, mert szomszéd tulajdonosai révén a birtok egyes részei a határos községek területébe olvadtak.⁶⁰

⁵³ Levéltári Közl. II. 128. l.

⁵⁴ Melich: Keresztneveinkről. 20. l.

⁵⁵ DL. 1008. Fejér: CD. V. 2. 468. Bárdossy: Suppl. 128. Kubinyi Mon. Arp. 101. l.

⁵⁶ N. Múz. a Berzeviczy család berzeviczei ágának levéltára.

⁵⁷ DL. 38876. Fejér: CD. V. 3. 331. Bárdossy: Suppl. 258. l.

⁵⁸ O. L. Thöke lvt. DL. 13472.

⁵⁹ Anjoukori okm. I. 98. l.

⁶⁰ Pokajt említi még: N. Múz. T. a. 1349. IV. 2. 1339; Szepesi

Ha Marcellfalvának mai nevét és fekvését már ismerjük, sokkal könnyebben meghatározhatjuk a középkorban eltűnt Pokaj területét. Az 1274. évi oklevél Pokajt Csanta- és Mahálfalva mellettinek,⁶¹ az 1278. évi adománylevél pedig Farkasfalvával határosnak mondja.⁶² A birtok 1286-ban Petk és Marcel földjével, Ábrahámfalvával és Don földjével határos.⁶³ 1305-ben a Marcellfalva felé eső,⁶⁴ 1323-ban pedig az Ábrahámfalva felőli része⁶⁵ említették, 1380-ban Jánosfalvával határos.⁶⁶ A birtok fekvését ezeknek az adatoknak alapján Farkasfalvától délre, Marcellfalva, Ábrahámfalva és Jánosfalva közé tehetjük.

Pokaj birtokosai közül Marcel kezén nagyobb területnek kellett lenni, mert az elszakadva az anyaközségtől, önálló helységgé alakult és 1305-ben tulajdonosáról elnevezve *Marcellfalva* néven tűnik fel,⁶⁷ amikor Farkasfalvának Marcellfalva felé eső részét Marcel fia, Rikolf megkapta a Farkasfalvi családdal kötött egyezés értelmében. Hogy Marcellfalva szintén Pokaj határain belül keresendő és Marcel birtokrészét jelöli meg, bizonyítja az 1286. évi oklevélnek 1299. évi átirata, ahol Marcel Pokajinak van nevezve.⁶⁸ Pokajnak különváltan fejlődő része, Marcellfalva tovább él az anyaközség eltűnése után is. A község lassanként elszlávosodott és 1472-ben magyar neve mellett már lótl neve, a Horány is szerepel,⁶⁹ majd pedig az utóbbi alak teljesen kiszorítja a magyar elnevezést.⁷⁰

Pokaj összes birtokosai közül mindegyiknek jogcímét ismerjük, csak a Marcellfalvának nevét adó Marcelét nem. Birtoklásának eredetére azonban világot vet a falu köz-

kpt. Misc. div. coll. 8. 1. 9.

⁶¹ »iuxta terras nobilium de Mohol, de Chunta et de Bolman«. Levéltári Közl. II. 128. 1.

⁶² »contiguas et commetaneas«. Fejér: CD. V. 2. 468. Bárdossy: Suppl. 128. 1. Dl. 1008. Kubinyi: Mon. 101. 1. N. Múz. T. a.

⁶³ Fejér: CD. V. 3. 331. Bárdossy: Suppl. 258. 1. Első határjelül mindkét közlésben »meta terre Pocoy« van az eredetiben lévő »meta terre Petk« helyett. Dl. 38876.

⁶⁴ Anjoukori okmt. I. 98. 1.

⁶⁵ O. L. Thöke lvt. Dl. 13472.

⁶⁶ Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 1. 9.

⁶⁷ Anjoukori okmt. I. 98. 1.

⁶⁸ Marcellius de Pocoy. Dl. 38876. Bárdossy: Suppl. 258. 1.

⁶⁹ »in metis ville Marsilli alias Horany«. N. Múz. Máriássy lvt.

⁷⁰ 1514. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 24. Az 1503-ban feltűnő »Marsilli alio nomine Chadaysdorf«-ról közelebbi adatok híján nem állapítható meg, hogy Marcellfalvával azonos-e. Dl. 21197. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 21.

igazgatási hovátartozása. A falu későbbi tulajdonosai, amint a községre vonatkozó hiányos okleveles anyagból megállapítható, a lándzsások széke előtt pereskedtek,⁷¹ ami megmagyarázza nemcsak az adománylevél hiányát, hanem a birtoklás jogcímét is. Hogy Marcellfalva tényleg lándzsásbirtok volt, azt egy 1550. évi tanúvallomás kétségtelenné teszi, mely szerint a marcellfalvi nemesek földjét a vár urai a Zápolyai család azon a jogcímen, hogy a nemesek a lándzsásokkal együtt nem vettek részt a királyi hadjáratban, a hadiváltság lefizetése után a várbirtokokhoz csatolták.⁷²

Marcellfalva eredetének ismerete megfejtí Pokaj eredetét is. Minthogy Marcellfalva kialakulása pokaji területen történt, valószínű, hogy az egész birtok lándzsásbirtok volt, amelyet azonban a tulajdonosai korán feladtak. A lándzsásfalvakba való beleékelődésén kívül a lándzsásbirtok eredet mellett bizonyít a birtoknak a lándzsásfalvak elnevezését jellemző személynévi eredete is, mely az eredeti várbirtokoknál nem fordul elő. Pokaj eredete, mint-hogy névadója az okleveles korszakban nem szerepel, korábbi időben keresendő.

⁷¹ Petróczy reg. 70. (187.) N. Múz. Máriássy lvt. 1472.

⁷² O. L. Kamarai lvt. NRA. 501. 5.

A POPRÁDMENTI HELYSÉGEK.

Csetenye.

A tatárjárás utáni időben a Tátraalja a mai egész Szepesség területén egy összefüggő erdőséget alkotott, mely kiterjedt a Poprád völgyéig. Még a Szepességen elegendő terület volt az új telepések befogadására és terjeszkedésére, addig a folyóvölgyek mentén és a kisebb erdős vidékeken folyt a telepítés. A tatárjárás utáni nagy telepítések után a folytonos beözönlés következtében az addig lakott területek és azoknak többé-kevésbé művelt határai szűknek bizonyultak az összes telepések befogadására, vagy pedig az új telepek annyira elszaporodtak, hogy nemsokára nagyobb emberfelesleggel rendelkeztek.

A terjeszkedésnek a szabad nemesi állapotú emberek egy új irányát választották, amikor már nem tudtak birtokot szerezni a Szepességnek teljesen benépesített, magántulajdonban vagy királyi kézben lévő belsejében, mert a királyi tulajdonban lévő birtokra a királynak vagy a várispánságnak gazdasági vagy katonai szempontokból szüksége volt. Így a nemesség kénytelen volt birtokszerző politikájával arra fordulni, ahol az nem bántotta senki érdekeit és ahol azt könnyebben megvalósíthatta. A terjeszkedési lehetőség tehát a Szepesség irtatlan erdői felé irányult, amiket adományba is könnyű volt megszerezni, annál is inkább, mivel az új falvak keletkezése, akár áttelepítés, akár idegenből való behívás útján, a királyi jövedelmek szempontjából csak előnyös lehetett.

A Szepesség több, kisebb birtokú családján kívül a Berzeviczy, Görgey és Máriássy családok jutottak nagyobb erdős terület birtokába. A Máriássyak a maguk erdős területeit, a másik két nagy családhoz hasonlóan, nem egy tagban, hanem különböző időben és különböző területen szerezték. A Márkusfalva alatt elterülő erdőt már régebben megszerezte a Máriássy család, amelyhez a morvamezei csatában szerzett érdemei jutalmául a család

egyik tagja, Batiz comes 1264-ben egy irtatlan és lakatlan erdőt kapott adományba. Az új adománybirtok, melynek Csetenye-erdő volt a neve, a Tátraalján, a ma is ismert Poprád és Veresviz határai között terült el.¹

A Csetenye-erdő nevének magyarázatával a Magyar Etimológiai Szótár foglalkozott. A szótár azon a léves alapon, hogy a Csetenye elnevezés csak egyszer, 1264-ben fordul elő, azt állítja, hogy a terület neve a magyar kancellária magyarosítása folytán keletkezett és eredetét a szláv »Cetina« (Fichtenzweig) feltételezett szóból vezeti le.² Tekintettel arra, hogy az oklevél szavai szerint a terület egy nagy irtatlan erdőség volt, ezt a megfigyelt elfogadhatnánk minden további nélkül, ha nem ismernénk a szó továbbképzéséből származó Csetenyetelke alakot, amely azonban ellene mond a megfigyelt helyességének. Mert ha a Csetenye jelentése fenyőfa lenne, akkor a továbbképzése is Csetenyetelke és nem Csetenyetelke volna. A Csetenyetelke összetett alak feltételezi azt, hogy a Csetenye alakban egy eddig megmagyarázatlan személynév rejlik. Ezek az -enye végződésű helynevek többször előfordulnak a Szepességben, ilyenek a Szemenye-erdő és a Petenye, Velkenye birtokok nevei, amelyekről pedig kétségtelenül kimutatható, hogy a Szeme, Petk, illetve a Velk személynévek továbbképzései. Most az a kérdés, hogy van-e Csete személynévünk. Az ETSZ ismer több Csete nevet az Árpád-korból,³ így nincs kétség afelől, hogy a Csetenye is a Csete eddig ismeretlen eredetű személynév továbbképzése. Ennek az analógiák alapján levont következtetésnek a helyességét még jobban megerősíti az a bizonyíték, hogy a Csetenye-erdőnek a szomszédságában is lakott az Árpád-korban egy Csete nevű személy, akinek fiai 1321-ben a szepesi Sunyava szomszédaiként tűnnek fel.⁴ Ezek alapján önként adódik, hogy a Csetenye-erdő névadójául ezt a Csetét tartjuk. Hogy Csetének a területtel volt-e közelebbi kapcsolata, mielőtt a Máriássy család adományba kapta azt, nem állapítható meg ugyan, a helynév eredetéből következően azonban valószínű. A Csetenye és a többi -enye végződésű helynevek képzésének módját magyarnak kell tartanunk, minthogy a szláv nyelvekben ilyen képző nincsen.⁵

Az erdő benépesítése aránylag későn indul meg. Cse-

¹ Fejér: CD. IV. 3. 185. Wagner: Analecta, III. 211. Bárdossy: Suppl. 98 l. Iványi: A Máriássy család levéltára. 13. l.

² l. 1001. l.

³ l. 1000. l.

⁴ Mon. Strig. III. 4. l. Hibás másolat folytán Cece alakban.

⁵ Melich János szíves szóbeli közlése.

tenyét csak 1279-ben adták a Máriássyak sollészságba két sollésznek azzal a feltétellel, hogy azon községeket telepítsenek.⁶ Hogy mi volt ennek a késői telepítésnek az oka, nehéz eldönteni, az emberhiány semmiesetre sem; az okot inkább a Máriássy család más irányú, főleg gömörmegyei érdekelttségével való elfoglaltságában kell keresnünk.⁷

A területen az első falu 1286-ban tűnik fel *Batizfalva* néven, amikor a Máriássyak a birtok felét 80 márkáért eladják Stojánfalvi Menárdnak.⁸ A falu nevét kétségtelenül a főadományostól kaphatta, mert a falut alapító, 1279-ben szegődő sollészek közül senki sem viselte ezt a nevet. A falu határának a kiirtása ezzel azonban nem fejeződött be. A Táttra legmagasabb csúcsáig terjedő határ irtása a legujabb korig tart és így természetes, ha még 1455-ben is találunk a faluban sollészságot, annak ellenére, hogy a falunak már 1308-ban van temploma, melynek plébánosa ekkor Menhárd volt.⁹ A terület az egész középkoron át megtartja magyar alakú nevét, amely kétségtelenül nem német sollészeitől és telepeseitől, hanem tulajdonosaitól származik. Az erdő régi Csetenye neve későbbi időben is többször feltűnik a Batizfalva név helyett.¹⁰ Hogy a területen kialakult első község tényleg Batizfalva volt és az egész irtott terület kezdetben a Batizfalva nevet viselte, bizonyítja az a körülmény, hogy amikor a Máriássyak az 1286-ban Stojánfalvi Menárdnak eladott részt 1342-ben visszaváltják, már a Csetenye birtokon fekvő Batizfalva és Gerlahfalva nevű községeként folyik az alkudozás.¹¹

Ezek alapján az 1326-ban feltűnő *Gerlahfalva*¹² nemcsak a Csetenye nevű birtokon, hanem Batizfalva területén alakult ki. Nevét kétségtelenül az 1314-ben feltűnő szepesszombati Gerlahtól kapta, aki a területnek sollésza volt.¹³ A helység nevének kizárólagos magyar alakját az egész középkoron át megtartotta.

Csetenye-erdő területén alakult ki *Stola* is, melyet Csetenye birtok sollészei és zálogbirtokosai alapítottak, amikor 1314-ben a sollészság fejében járó örökbirtokaik egyrészét a bencés rendnek adományozták oly céllal, hogy

⁶ Fejér: CD. V. 2. 598. Iványi: A Máriássy család levéltára. 17. Bárdossy: Suppl. 134. II.

⁷ Pajdussák Máté: Márkusfalva. Közl. XIII. 111. I.

⁸ Iványi: A Máriássy család levéltára. 18. I.

⁹ Anjoukori okml. II. 526. I.

¹⁰ 1457: Szepesi kpl. Intr. Scep. 2. I. 11.

¹¹ Iványi: A Máriássy család levéltára. 25–26. II.

¹² U. ott. 125. I.

¹³ Mon. Strig. I. 700. Fejér: CD. VIII. I. 547. I.

olt Szűz Mária tiszteletére kolostort építsen.¹⁴ A falu neve először 1330-ban tűnik fel Stoly alakban,¹⁵ ami kétségtelen szláv eredetre mutat.

Az erdő kiterjedt területén még egy negyedik birtok is kialakult, az 1417-ben feltűnő *Hoverfeld*, másképp Csetenye, mely az oklevél szerint a felka—batizfalvi út két oldalán terült el.¹⁶ A helynév kétségtelenül feltűnése korabeli soltészának, Hover Istvánnak nevét őrizte meg. A birtoknév azonban megváltozik és 1456-ban *Csetenyetelke* néven tűnik fel, melyet az egész középkoron át megtart.¹⁷ Csetenyetelke azonban nemsokáig őrizte meg önállóságát és a két helység, Felka és Batizfalva közé eső birtok korán elnéptelenedett. Noha még 1502-ben is szerepel Csetenye, másképp Hoverfeld néven,¹⁸ 1467-ben már mint pusztá birtokot említik.¹⁹

A Poprád körüli szász helységek.

Minthogy a szepesi gyeplívonál részben a Poprád-mentén húzódott végig, az itteni helységek egyrészének eredete a tatárjárás előtti időben keresendő. A régi gyeplívonál emlékeit a Poprád határában 1256-ban előforduló örhegyek,²⁰ Strázsa helység neve, a szász helységeken felül pedig Nagylomnic 1326. évi határjelei tartották fenn.²¹ A határoknak a kitolása ennél a vidéknél hamar bekövetkezett, mert a Berzeviczyk 1209. évi adományos területe²² a szász városok felett van és a határok a XIII. század elején jóval feljebb, a mai Késmárk területén és Nagyőr tájékán húzódtak végig.

A Poprád kanyarulatánál is, épúgy, mint a Késmárktól délkeletre fekvő vidéken, nagyszámú németesség telepedett le. Hogy a gyeplük kitolásával felszabadult terület első német helységei mikor alakultak ki, nem állapítható meg, minthogy az itteni német községek feltűnése a tatárjárás utáni évtizedekben történik. Ezek alapján a Poprád kanyarulatánál fekvő községek nagyrészének a kialaku-

¹⁴ U. ott.

¹⁵ Iványi: A Máriássy család levéltára. 22. l.

¹⁶ Schmauk: Suppl. 204. Iványi: A Máriássy család levéltára. 50. l.

¹⁷ Iványi: A Máriássy család levéltára. 63. 66. 72. ll. Szepesi kpt. Int. Scep. 5. 9. 19. Iványi: A Máriássy család levéltára. 65—66. 71. ll.

¹⁸ U. ott. 80. l.

¹⁹ Iványi: id. munkája. 67. l.

²⁰ Szepesi kpt. Prot. 1643. f. 29.

²¹ N. Múz. Berzeviczy lvt. Kiadásában mindenütt tévesen mons. Kaff van. Fejér: CD. VIII. 5. 168. Schmauk: Suppl. 68. l.

²² Fejér: CD. III. 1. 76. l. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1246.

lását a tatárjárás utáni időre kell tenni, annál is inkább, mivel a tatárjárástól a németek által lakott helységek első feltűnéséig eltelt idő, mint Késmárk és Lőcse esetében is tapasztalható, elegendő volt ahhoz, hogy a szász telepekből az akkori viszonyok között népes helységek fejlődjenek. A helységek egy részének eredete azonban visszamegy a tatárjárás előtti időbe, mert kimutatható, hogy a Poprádvölgy helységei egy részének magvát magyar telepek alkották, melyeket a határőri szolgálatot teljesítő magyarok utódai laktak. A vidék csak akkor népesedik be jobban és kerül a németek kezére, amikor nagyobb számú németség költözik a Szepességre.

Poprád. Mint szászok által lakott helység mai nevén tűnik fel 1256-ban, Filefalva határlevelében.²³ Ujabb, a tatárjárás után keletkezett német községnek kell tartanunk, mert 1256-ban határában még nem szerepelnek német határjelek. A község tatárjárás utáni települése mellett bizonyít az is, hogy már kezdetben nagyobb, csak a tatárjárás után lehetséges méretekre, szász telekre volt tervezve, amit mutat a helységnek a XIV. század elején feltűnő Poprádszáza neve.²⁴ A község német neve a *Deutschedorf*, aránylag későn, 1412-ben tűnik fel először.²⁵ A német név eredete azonban régebbi időbe visszanyúlik és megfelel az 1268-ban feltűnő villa *Teutonicalis*-nak.²⁶ Egyháza korán megalakult és 1268-ban már a tekintélyesebbek közé tartozott, amikor papja ott szerepel a német plébánosok székpénzgyezségében.²⁷ Henrik nevű plébánosa pedig 1287-ben mint békebíró tűnik fel.²⁸

Felka. A Máriássy családnak 1264-ben adományozott Csetenye nevű erdő határai között még nem szerepel. A nagy vonásokban körülírt határ azonban még nem bizonyít Felka létezését ellen, mert hogy első feltűnésénél, 1268-nál jóval korábban keletkezett, bizonyítja egyházának nagyobb tekintélye, melynek plébánosa ekkor részt vesz a német lelkészek székpénzgyezségében.²⁹ A helység neve csekély eltérésekkel változatlan marad az egész középkoron át, szláv alakja pedig arra enged következtetni, hogy területén a németek itteni letelepedése előtt szláv lakosság élt.

Szepesszombat. Latin nevén, mint forum Sabathi tü-

²³ Wenzel: AUO. VII. 432. Schmauk: Suppl. 8. I.

²⁴ Szepesi kpt. Prot. 1643. f. 29. Anjoukori okml. IV. 571. I.

²⁵ Dl. 9984.

²⁶ Schmauk: Suppl. 223. I.

²⁷ U. ott.

²⁸ Fejér: CD. V. 3. 388. I. Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 10.

²⁹ Schmauk: Suppl. 223. I.

nik fel először 1256-ban.³⁰ A község magva nem lehet német eredetű, mert ennek ellene mond a községnek ekkor feltűnő és a legújabb korig változatlan magyar neve, másrészt pedig az, hogy a község első feltűnése után névváltoztatáson esik át, ami a lakosság kicserélődése mellett bizonyít és német alakban felveszi az 1279-ben feltűnő *mons Sancti Georgii* latin alak³¹ után a német *Georgenberg* nével.³² A község magvának eredete tehát visszanyúlik a tatárjárás előtti időbe és amint a névcsere bizonyítja, a németek csak a tatárjárás után telepedtek meg a község területén. A helység kifejlődése aránylag gyors méretű, 1268-ban plébánosa részt vesz a szász lelkészek székpénzegyezségében, 1281-ben pedig az egyháznak már filiálisa van.³³

Strázsa. Mai neve, noha csak az újkorban jelentkezik, kétségtelenül a régi határörvidék emlékét tartotta fenn. A falu nem önálló német telepítés, mert Filefalva 1256. évi határjárásakor Poprád és Szepesszombat már szerepelnek, a szintén határos Strázsa azonban semmilyen néven sem említették.³⁴ Tekintettel arra, hogy Szepesszombat ma nem határos Filefalvával, az 1256. évi határérintkezést csak úgy tudjuk megmagyarázni, ha feltesszük, hogy Strázsa Szepesszombat területén alakult ki az említett határjárásban szereplő egyik örhegyen, ahonnan származhatik a városnak Strázsa neve is. A későbbi kialakulás mellett szól az is, hogy 1268-ban, amikor a szomszédos helységek már mind résztvesznek a székpénzegyezségben, Strázsa még nincs felsorolva és hogy a többi szász városnál később, 1300-ban tűnik fel először *villa Michael* alakban.³⁵ Ekkor azonban már a fejlettebb helységek közé tartozik, mert bírója, judexe és nem villicusa van. Latin alakban feltűnő nevét sokáig megtartja és német alakban mint *Micheldorf* csak 1412-ben tűnik fel.³⁶ A német név a Mihály keresztnevre vezethető vissza, aki talán a város meglepítője volt, de személye ismeretlen.

Sztojánfalva. Amikor 1264-ben a községet Albert szepesi apát Hilbrandusnak adja soldészságba, már kialakult névvel bíró helység.³⁷ Első birtokosa a szepesi, savniki apát volt, majd pedig a soldészság folytán a Stojánfalvi csa-

³⁰ Wenzel: AUO. VII. 432. 1.

³¹ Fejér: CD. V. 2. 598. 1.

³² DL. 9984.

³³ Fejér: CD. V. 3. 388. 1. Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 10.

³⁴ Wenzel: AUO. VII. 432. 1.

³⁵ Weber: Suppl. 1. 1.

³⁶ DL. 9984.

³⁷ HÖ. VI. 125. 1.

lád, mely magát Szepesszombatról és Grénicről is nevezi. A birtokot 1385-től kezdve a Görgey család egyik ágának kezén találjuk, melyet a birtokról Stojánfalvinak is neveznek.³⁸ A birtokból azonban a Görgeyek, amikor Zsigmond király azt 1411-ben Szepesszombatnak adta, kiestek, hiába bizonyították, hogy — mindenestre csak leányági — ősük Hilbrandus már bírta azt, a király, tekintettel arra, hogy az odaadományozás királyi hozzájárulás nélkül történt, örökhallgatásra ítélte a Görgeyeket.³⁹

A községnek az újkorra eső eltűnése valószínűleg a Szombatnak történt odaadományozással függ össze, amely után lassan a város területébe olvadt. A helység egykori fekvésének a meghatározásához egy 1416. évi oklevél visz bennünket közelebb, amely szerint a Stojánfalviak a Poprád város felől eső birtokukban megmaradt hatvan holdjukat eladják Szombatnak.⁴⁰ Gánfalva 1317. évi határlevele szerint a faluval határos.⁴¹ Ezek szerint tehát megállapítható, hogy Sztojánfalva Poprád, Szepesszombat és Gánfalva között Strázsa délkeleti részén feküdt. A Stoján névből következőleg, a helység megtelepítői szlávok lehettek, akikre később németek telepedtek rá.

Svábfalva. A helység nevének latin alakja, a villa Sueui és magyar alakja, a Svábfalva egyaránt azt bizonyítja, hogy a falut egy sváb nemzetiségű hősper telepitette. Noha a helynév alakja nem adja meg lakóinak eredetét és nemzetiségét, mert ebben az esetben villa Sueuorumnak kellene lenni, ennek ellenére azonban a falu lakóit mégis németeknek kell tekintenünk, mert emellett bizonyít első előfordulása 1268-ból, amikor a község a székpénzegyezségben felsorolt német helységek között tűnik fel.⁴² Svábfalvának a lándzsásfalvak által szorosan körülzárt területe nem hagy kétséget affelől, hogy korábban szintén lándzsásnemesség lakta. A falu határa a tatárpusztítás következtében válhatott gazdátlaná.

A helység a királyi tulajdonban lévő községek közé tartozott és azt András király 1294-ben elcserélte Palocsa várért Detre fia Arnolddal, a Sváby család őseivel.⁴³ A csere folytán a helység magánföldesúri hatalom alá került, amit bizonyít az is, hogy 1317-ben már nem szerepel

³⁸ N. Múz. Rhédey lvt. 1385., 1392., 1405. 1412: Schmauk: Suppl. 174. l.

³⁹ Schmauk: Suppl. 166., 169., 174., 187. II. Szepesi kpt. Prot. 1500. f. 8.

⁴⁰ Weber: Suppl. 20. l.

⁴¹ Szepesi kpt. Met. Scep. 5. 2. 4.

⁴² Schmauk: Suppl. 223. l.

⁴³ HO. VIII. 341. l.

a szászok szabadságlevelében felsorolt helységek között.⁴⁴ Keletkezési korát nem ismerjük, valószínűleg egyidős a Poprád város környéki német telepekkel. A helység neve egy ideig a latin villa Svab néven szerepel,⁴⁵ amely a környező magyar lakosság hatása alatt a középkorban nemzeti nyelven csak a magyar *Svábfalva* alakban tűnik fel.⁴⁶

Nagyszalók. A Poprádmentének legszélesebb és így megtelepedésre legalkalmasabb része a mai Poprád város feletti kanyarulatnál kezdődő vidék volt, mert a folyó völgyétől a XIII. század közepén elég nagy távolságban jelentkeznek a falvak. Közvetlen a kanyarulat felett tűnik fel 1251-ben a mai Nagyszalók, *Szalók* néven, mint IV. Béla király által a turóci konventnek adományozott birtok.⁴⁷ Maga a község neve, mely azonos az egyik magyar nemzetség nevével⁴⁸ és az oklevélben felsorolt magyar határjelek mellett bizonyítanak, hogy a falu megtelepítői és tatárjárás előtti lakói magyarok voltak. A falu nemsőkáig volt a turóci prépostság kezén, mert annak birtoklására egyetlen egy adatot sem találunk, 1317-ben pedig már a szászok által lakott helységek között tűnik fel.⁴⁹ Első feltűnése korában már nem mint új irtás szerepel, mert határjelei között többször szerepel a szántóföld, ami azt mutatja, hogy a faluban fejlettebb gazdálkodás folyt. Ez a kifejlett állapot a községnek a tatárjárás előtti időkben végbement kialakulása mellett bizonyít. A németek által történt megszállása csak 1251. után történhetett, mert az ez évi határjelek között még egyetlen német eredetű sincs. A birtokot IV. László 1275-ben a szomszédos Mateóccal együtt a Máriássy családnak adta, arra azonban, hogy a család tényleg birtokolta volna, adataink nincsenek.⁵⁰

Matzdorf. Nagyszalók 1251. évi határlevelében tűnik fel latin alakban villa Mathei néven.⁵¹ Sem tulajdonosát, vagy megtelepítőjét, akitől nevét vehette, sem kialakulásának korát nem ismerjük. Tekintve, hogy a szomszédos magyar eredetű Nagyszalókkal együtt magyar határjelek között tűnik fel, eredetileg szintén tatárjárás előtt keletkezett magyar falunak kell tartanunk, amelyet a németek a tatárjárás utáni tömeges bevándorlásukkor foglaltak el. A község 1317-ben szintén a szász helységek között sze-

⁴⁴ Iványi: A Máriássy család levéltára. 81–88. ll.

⁴⁷ Hazai oklvt. 19. l.

⁴⁸ Karácsonyi: A magyar nemzetségek. III. 45. l.

⁴⁹ Fejér: CD. VIII. 2. 57. l.

⁵⁰ Fejér: CD. IV. 238. Schmauk: Suppl. 12. l.

⁵¹ Hazai oklvt. 19. l.

reper.⁵² 1287-ben kápolnája, mely Szent István király tiszteletére volt szentelve,⁵³ mint a szepesszombati plébánia filiálisa jelentkezik,⁵⁴ ami azonban egymagában még nem bizonyít amellett, hogy a község Szepesszombat területén alakult volna ki. A helység nevének latin alakját sokáig megtartotta és német alakja csak 1412-ben fordul elő először.⁵⁵ A város mai *Matěoc* szláv neve a középkorban ismeretlen.

Mühlenbach. A szepesi német plébánosok székpénz-egyezségében fordul elő először 1268-ban.⁵⁶ Nevét némi változatokkal megtartotta az egész középkoron át. A helységnév azt bizonyítja, hogy tiszta német telepítés volt és tekintettel arra, hogy aránylag később tűnik fel, mint a többi német helységek, másodlagos telepítésnek, talán Matěocból kialakult német községnek tarthatjuk. Hivatalos magyar neve a fordítás által keletkezett *Malompatak* volt.

Kakaslomnic.

Területe a Szepességen ismert legrégibb adomány. A község környékével együtt II. András király által Adolf szepesi prépostnak és nővérének, a Berzeviczy család őssanyjának adományozott, a Poprád felett elterülő, akkor még névtelen területen alakult ki. Az adományozott területbe az új birtokos beiktatása a határok megjárása és az adománylevélbe történt feljegyzése mellett ment végbe, azonban ezek a határjelek, melyek nagy részének értelmét és nyelvi eredetét nem tudtuk meghatározni, nemsokára eltűntek. Az 1209. évi adománybirtok határainak a mai Kakaslomnicnak és a Berzeviczy család kezén lévő szomszédos községeknek területével való azonosítására a többi határjelek megváltozása folytán csupán a határlevélben már szereplő Izsákkalva ad támpontot.⁵⁷

Noha a területen alakult községek közül az első kettő, Lomnic és Zapsfalva csak későn, 1257-ben tűnnek fel először,⁵⁸ kétségtelen, hogy a terület benépesítése jóval hamarabb megindult. A Berzeviczy család őssanyját, az 1209. évi adománylevél szerint idegenből, valószínűleg saját hazájából hívta be Gertrud királyné. A család ősapja, Rutkér,⁵⁹ neve után ítélve szintén idegen származású, minden

⁵² Fejér: CD. VIII. 2. 57. l.

⁵³ Schmauk: Suppl. 152. l.

⁵⁴ Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 10. Fejér: CD. V. 3. 388. l.

⁵⁵ Dl. 9984.

⁵⁶ Schmauk: Suppl. 223. l.

⁵⁷ Fejér: CD. III. 1. 76. l. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1216.

⁵⁸ Fejér: CD. IV. 2. 440. l. N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁵⁹ Fejér: CD. IV. 1. 416. l.

valószínűség szerint német lehetett. Minthogy a német származású telepesek a szepesi őserdők kiirtásával és az irtások betelepítésével szereztek maguknak érdemeket, feltehetjük, hogy Rutkér is azonnal művelés alá vette a feleségének adományozott területet.

A terület első telepesei, amint a rajta kialakult Lomnic neve mutatja, szlávok voltak. A szláv lakosság mellett azonban kellett magyaroknak is lenni, mert a Lomnicra vonatkozó határjeleket tartalmazó második oklevél a Béla folyó szláv neve mellett magyar neveket is tartalmaz,⁶⁰ amelyek pedig nem származhatnak sem a német tulajdonostól, sem pedig szláv telepesektől. Az első szláv telepesek mellett azonban nemsókára megjelennek a németek is, még pedig olyan nagy számban, hogy a század utolsó negyedére már teljesen megváltoztatták a község eredeti jellegét. A németek betelepődése és túlsúlyra jutása mellett bizonyít a lomnici egyház plébánosának a szepesi német városi lelkészek 1268. évi székpénzegyezségében való részvétele.⁶¹

Lomnic sokáig megtartotta nevét, 1445-ben azonban megkülönböztetésül a Görgeyek kezén lévő két Lomnicról, *Nagylomnic* alakban jelentkezik,⁶² majd pedig a Berzeviczy családban oly gyakran használatos keresztnév, a Kakas után, *Kakaslomnic* alakban.⁶³

Hunfalva. Ugy hivatalos magyar, mint német alakját későn veszi fel. Kialakulása egyidős lehet Kakaslomnicéval, mert vele egyidőben, 1257-ben tűnik fel villa Supch alakban,⁶⁴ amelyet sokáig megtart. A község első telepesinek többségét, noha a falunévben rejlő keresztnévet megfejtteni nem tudjuk, magyaroknak kell tartanunk, mert a község 1290-ben, mint Lomniccal szomszédos község a magyar *Zopzfolua* alakban jelentkezik,⁶⁵ határában pedig 1326-ban az egyetlen ismeretes határjel, a Feketeviz magyar eredetű.⁶⁶ A név változása lassan eljut a *Csepánfalva* alakhoz, amely esetleg arra engedhetne következtetni, hogy a kezdetben fellépő Zupch, Zapsch alakban a Csepán,

⁶⁰ Tore malma és bikfa. Fejér: CD. V. 3. 303. l. Az 1290. évi eredeti osztálylevélben Torc molna és bicfa van. N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁶¹ Schmauk: Suppl. 223. l.

⁶² Naglomnicza. N. Múz. Berzeviczy lvt. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 42. 1463: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1474: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 2. 20.

⁶³ Kakaslomnicza, 1447: N. Múz. Berzeviczy lvt. Kakaslumpnicz, 1454: Dl. 14788.

⁶⁴ Fejér: CD. IV. 2. 440. l. N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁶⁵ N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁶⁶ N. Múz. T. a. 1326. XI. 25. Berzeviczy lvt.

István, keresztnév egy ősi, használatból kiment formáját kell keresnünk. A névváltoztatás ugyanannak a folyamatnak tekinthető, mint Édesfalva nevének a fejlődése, vagyis amikor a Zupc stb. alakok értelmét már nem ismerték, a nevet átalakították a hozzá rokonhangzású és a Szepességben általánosan ismert Stepk-, Csepánfalva alakokra.⁶⁷

Zopcfalva ilyen néven ma már ismeretlen a szepesi helységek között. Az eddig felsorolt adatokból azonban megállapítható, hogy a Kakaslomniccal határos és szintén a Poprád mellett fekvő Zopcfalva a mai Hunfalvával azonos helység. Ezt az azonosságot teljesen igazolja egy másolatban fennmaradt 1471. évi oklevél, ahol a Berzeviczy birtokok felsorolásában elsőnek szerepel *Stepkfalva*, másképp *Honczdorf*.⁶⁸ A Hunczdorf elnevezés, ha a német alakjában a XIV. században tűnik is fel, a latin villa Canis alakjában visszamegy a XIII. századba. E néven első alkalommal 1268-ban tűnik fel a község neve a német plébánosok székpénzjegyzésében szereplő papja nevével kapcsolatban.⁶⁹ Ettől kezdve többször szerepel a latin alak,⁷⁰ sőt a Berzeviczy család egyik, Polyántól származó ága a villa Canis nevezte magát. Zopcfalva és Hunfalva azonosságát mutatja az is, hogy ugyanez az ág 1342-ben Zopcfalváról nevezi magát. A helység neve tulajdonosáról, Polyánról elnevezve feltűnik *villa Poloni* alakban is.⁷¹

A villa Canis, nemzeti nyelven Huncdorf elnevezés a községbe korán betelepedett németektől ered és a középkor vége felé lassanként kiszorította a magyar elnevezést. A Huncdorf név eredete Melich megállapítása szerint a Hund személynévre vezethető vissza.⁷²

Alsó- és Felsőerdőfalva. Mindkét helység az 1209-ben adományozott területen alakult ki, kialakulásuk azonban

⁶⁷ Zopchfalua, 1325: Fejér: CD. VIII. 2. 659. l. 1326: N. Múz. Berzeviczy lvt. Zopchfalua, 1326: N. Múz. Berzeviczy lvt. T. a. 1326. XI. 25. Schmauk: Suppl. 68. l. (Tévesen Zapschfalua.) Sopczfalua, 1347: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1360: U. ott. és T. a. 1360. VI. 7. Stekchfalua, 1383: N. Múz. Máriássy lvt., Sopchfalua, 1400: N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2369. f. 12. Sepchfalua, 1345: N. Múz. Berzeviczy lvt. Zepsfalwa, 1445: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 42. Sopchfalwa, 1447: N. Múz. Berzeviczy lvt. Sekchfalwa, 1445: N. Múz. Berzeviczy lvt. Scepánfalwa, 1469: Dl. 17110.

⁶⁸ N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2199. f. 118.

⁶⁹ Schmauk: Suppl. 223. l.

⁷⁰ N. Múz. Berzeviczy lvt. T. a. 1360. VI. 7. 1400: Kézirattár. Fol. Lat. 2369. f. 12.

⁷¹ N. Múz. Berzeviczy lvt. 1402. Schmauk: Suppl. 224. l.

⁷² Melich: A honfoglalás kori Magyarország. 362. l. Szepesmegye helyneveihez. 7. l. O. L. Irattár. V. 7/1903.

jóval későbbre esik, mint az előbb tárgyalt két községé, mert a Berzeviczyek 1294-ik évi osztálylevelében még nem szerepelnek,⁷³ így a két község teljes kialakulását csak a XIII. század fordulójától számíthatjuk. Az osztálylevél kelte után csakhamar feltűnik a Berzeviczy birtokok között egy Erdőfalva, hogy azonban melyik, nem állapítható meg.⁷⁴ Alsóerdőfalva 1315-ben »silvestris villa Menhardi« alakban szerepel a Nagyszalókkal való határperrel kapcsolatban, amikor a község határaiért Menárdnak, kétségtelenül a névadó soltésznek a fiai és unokái perelnek.⁷⁵ A latin névnek pontosan megfelel az 1318-ban feltűnő *Menartwalddorf* alak, amelyből származik a magyar elnevezés is. A terület, amint a latin, német és magyar nevekben szereplő silva, wald és erdő szavak bizonyítják, erdős rész volt és rajta irtás által keletkezett a falu. Menartwalddorf azonos a mai Alsóerdőfalvával, amit egy 1318. évi oklevél igazol. Az oklevél ugyanis a Müllenbach és Menartwalddorf közötti határt vonja meg.⁷⁶ Minthogy pedig Müllenbach ma is csak Alsóerdőfalvával határos és nincs rá adatunk, hogy Felsőerdőfalvával valaha is határos lett volna, az azonosság kétségtelennek látszik. Menártfalvának a mai Alsóerdőfalvával való azonosságát bizonyítja az 1405-ben előforduló Erdeufalwa alias Menardwaldorf kifejezés is,⁷⁷ amely csak Alsóerdőfalvát jelentheti, épúgy, mint az 1447-ben, 1455-ben és 1471-ben előforduló Erdewfalw, Herdewfalwa,⁷⁸ mert 1455-ben ugyanabban az oklevélben Erdőfalván kívül szerepel még Felsőerdőfalva nevű birtok is. A jelzős megkülönböztetés, Alsó- és Felsőerdőfalva a XIV. század közepétől már kialakultnak tekinthető.⁷⁹

A birtoknak valószínűleg voltak magyar lakói is, mert az 1318-ban szereplő fluvius Benédicți-nek⁸⁰ Nagyszalók 1251. évi határjárásakor még a magyar Benedekpalaka volt a neve.⁸¹ A helységnévnek a magyar magánhangzó illeszkedést pontosan betartó, 1326-ban feltűnő *Menertfolua*

⁷³ N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁷⁴ Fejér: CD. VI. 1. 101. Bárdossy: Suppl. 375. l.

⁷⁵ Szepesi kpt. Prot. 1729. f. 202. Fejér: CD. VIII. 1. 587. VIII. 5. 95. l. Fejér utóbbi közlésében hamisítás van, mert nála a többi oklevelekben szereplő »silvestris villa Menhardi« helyett csak az újkorban használatos Uj Leszna alak szerepel.

⁷⁶ Fejér: CD. VIII. 5. 108. l.

⁷⁷ Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 4. 1.

⁷⁸ N. Múz. Berzeviczy lvt. 1477. 1455. és Kézirattár. Fol. Lat. 2199. f. 118.

⁷⁹ 1363: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1469: Dl .17110.

⁸⁰ Fejér: CD. VIII. 5. 108. l.

⁸¹ Hazai oklvt. 19. l.

alakja⁸² másképp nem igen volna érthető az akkor már tiszta német lakosságú Mateóc, Müllenbach és Nagyszalók szomszédságában.

Felsőerdőfalva épúgy, mint Alsóerdőfalva egy má már ismeretlen és nemsokáig használatos név alatt tűnik fel. A Berzeviczy család tagjai 1326-ban Sándor országbíró előtt pereskedtek, amiről két oklevél maradt fenn. Az egyik, a szepesi káptalan jelentése, Lomnic, Zopcfalva és Martirumfalva határait tartalmazza.⁸³ A másik oklevélben pedig a család Sándor országbíró előtt megosztózkodik Lomnica, Zopcfalva, Erdőfalva és Menertfalva birtokokon.⁸⁴ Minthogy ugyanannak a pernek különböző fázisairól és ugyanannak a családnak birtokairól van szó, a két oklevélben szereplő *Martirumfalva* és Erdőfalva birtokokat azonosnak kell vennünk a későbbi Felsőerdőfalvával. Martirumfalva kétségtelenül a templom eddig ismeretlen védőszentjének nevét tartotta fenn, azonban a vértanú keresztnéve korán lekopott a különben is hosszú helységnév elejéről.⁸⁵ A Martirumfalva nevének ritkán visszaütő, de általánosságban nem használt alakja *Martinfalva* volt.⁸⁶

A két birtok a középkor végén úgy látszik egy időre elnéptelenedett, mert 1498-ban mint Pusztáerdőfalva van említve.⁸⁷

Klisszalók.

A község kialakulását nem ismerjük. Első alkalommal aránylag későn, 1347-ben tűnik fel a falu neve.⁸⁸ Ha a birtok kialakulását nem ismerjük is, mégis a régebben keletkezett helységek közé kell sorolnunk. Arra mutat a falu török eredetű neve⁸⁹ és a község határában az 1251. évi határjáró levélben feltűnő Szalokpataka nevű határjel. A Szalók név késői feltűnése azzal magyarázható, hogy a községet nevezték Szent Mihály tiszteletére épült, már 1251-

⁸² N. Múz. Berzeviczy lvt. Fejér: (CD. VIII. 5. 169.) és Schmauk (Suppl. 68. I.) hibásan Marczinfalua alakot közölnek.

⁸³ Fejér: CD. VIII. 5. 169. Schmauk: Suppl. 68. I. N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁸⁴ N. Múz. T. a. 1326. XI. 25. Berzeviczy lvt.

⁸⁵ V. Ö. Zentadrianmartir, Adriaanmartir, Mártély csongrádmegei helynév fejlődését. Csánki: Magyarország történelmi földrajza. I. 678. l.

⁸⁶ 1370: Petróczy reg. 34. (78.) 1427: N. Múz. T. a. 1427. VII. 7.

⁸⁷ O. L. Táblai o. P. adv. 104–77.

⁸⁸ Petróczy reg. 27. (54.)

⁸⁹ Magyar Nyelv, 1924. 169–175. II.

ben említett templomáról is.⁹⁰ Tekintve a birtok török eredetű nevét és azt, hogy területe a tatárjárás előtt beletartozott a határőr vidékébe, lándzsásnemesek által alapított községnek kell tartanunk. A falu neve sokáig változatlan, 1439-ben azonban feltűnik a községet a Nagyszalóktól megkülönböztető Kisszalók neve, melyet az egész középkoron át megtart.⁹¹

Késmárk.

A Szepességnek településre legalkalmasabb része a folyók vidékei voltak, amelyek többé-kevésbé széles völgyekkel vizen kívül szántóföldet és legelőt szolgáltatnak a lakosság és állataik számára. Az ilyen vidéken való falualapítás az erdős vidéken történő megtelepüléssel szemben nagy előnyt jelentett, mert míg az erdős területen a lakosságnak magának kellett óriási munkával előteremteni az erdőből a szántónak és legelőnek alkalmas földet, addig a folyók vidékén megtelepedők mindezt sokkal kevesebb munkával elérhették. Még nagyobb előnyt jelentett a megtelepedés olyan vidéken, amely már ezelőtt is lakott volt, de valamilyen oknál fogva, — a határőrvonalnak kijebb helyezése vagy a tatárpusztítás következtében — ismét lakatlanná vált. A már előbb is lakott területen a szántóhoz és legelőhöz alkalmas talajt, ha nem is egész terjedelmében, készen, kijelölve és feltörve találták az új telepesek.

Késmárk kialakulását és gyors fejlődését nagyban elősegítette az a körülmény, hogy a szászok megtelepedése folyóvölgyben, nagyrésztben már előbb is lakott területen történt. A városra az első adataink a tatárjárás utáni idők-ből valók.

IV. Béla 1251-ben a szászoknak Szent Erzsébet egyháza melletti falvát a turóci monostornak adta.⁹² Minthogy az oklevélben leírt határjelek alapján ezzel az adomány-nal az 1439-ben feltűnő Szentersébetet, amely a Duna-jeche ömlő Béla mellett terült el, nem lehet azonosítani,⁹³ kíséreljük meg a határjelek alapján megállapítani a falu fekvését. A határjelek között, mint ma is ismeretesek, Leibic község, Leibic patak, Varbó község, Varbó patak, a Poprád folyó, Rikolf és Polán határa, továbbá Nagyőr szerepelnek.⁹⁴ A térképen követve a felsorolt határjeleket,

⁹⁰ Hazai oklvt. 19. I. Mon. Strig. II. 122., 275. I. Fejér: CD. VI. I. 74. Hradsky: Szepesvármegye a mohácsi vész előtt. 103. I.

⁹¹ N. Múz. Görgey lvt.

⁹² „villam Saxonum apud ecclesiam Sancte Elisabethe“.

⁹³ N. Múz. Görgey lvt.

⁹⁴ Hazai oklvt. 19. I.

azonnal láthatjuk, hogy az eladományozott terület a mai Késmárk határában keresendő. Ha pedig a terület határjeleit összevetjük Késmárk 1269. évi kiváltságlevelében foglalt határjelekkel,⁹⁵ látjuk, hogy a szászok Szentersébet nevű falva nemcsak hogy Késmárk határában keresendő, hanem a határjelek egyezése folytán Késmárk területével és határával teljesen azonos. Az 1251. és 1269. évi határjelek feltűnő egyezése onnan származik, hogy, amint az 1269. évi oklevél maga is mondja, az 1269. évi határjeleket kimásolták a turóci monostor 1251. évi adományleveléből.⁹⁶

Késmárk lakói már első feltűnése korában szászok. Hogy azonban a terület nem rég óta volt birtokukban, azt éppen határjelei mutatják, amelyek között egyetlen német nyelvi elnevezés sincs. A határjelek magyar volta mellett bizonyít, hogy a területet előbb a magyarság lakta, amelynek nyelvéből a határjelek származnak, a szászok pedig olyan rövid idővel azelőtt kerültek a terület birtokába, hogy az az idő nem volt elegendő arra, hogy a szászok által alkalmazott új elnevezések kiszorítsák a magyarságtól származó, teljesen kialakult és közismert határjelek neveit.

A magyarságnak Késmárk területén való korábbi lakosságát a határjelekben rejlő bizonyítékokon kívül igazolja a szepesi káptalan 1329. évi oklevele, amely egy hosszabb per végső ítéletét tartalmazza. Az oklevél kelte, 1329 előtt nagy per folyt a szepesi olvasókanonok és a késmárki plébános között Késmárk dézsmájáért. A perben a prépost helyettése, mint bíró, bírótársaival, több szepesi plébánossal együtt, miután a szepesi olvasókanonok oklevelekkel megfelelőleg bizonyította, hogy az a terület, amelyet most a késmárkiak művelnek és ekéikkel szántanak, valamikor a királyi határőröké és halászké volt, akik a mindenkori szepesi olvasókanonoknak fizették a dézsmát, úgy ítél, hogy a terület dézsmája háromnegyed részben az olvasókanonokat és egynegyed részben a késmárki plébánost illeti.⁹⁷

Késmárk tehát nem lakatlan és műveletlen területen, hanem előbb a királyi határőrök és halászok által lakott földön keletkezett.

A német lakosságú helység kialakulásának korára két

⁹⁵ Fejér: CD. IV. 3. 514. HO. VI. 157. I. A közlésekben levő Berben és Bierbrun alakok helyett helyesen mindenütt Verbeu olvasandó.

⁹⁶ »cuius terre mele, prout in privilegio prepositi de Thuruch continetur, hoc ordine distinguuntur«.

⁹⁷ Szepesi kpt. Prot. 1744. f. 713. DL. 8795.

körülmény is rámutat. Amint az elmondottak alapján is megállapítható, az 1251-ben feltűnő szászokat Késmárk területén nem tarthatjuk régi lakosoknak. Új település mellett bizonyít a helységnek ekkor még kialakulatlan neve. A magyar határjelek is arra mutatnak, hogy a szászok a falu feltűnése idejében még egészen új jövevények, akiknek letelepülése csak a korábban királyi határőrök és halászok által lakott terület gazdátlanná válása folytán következhetett be. Egy terület elnéptelenedése pedig főleg a határőrök áttelepítése, földjüknek elcserélése, vagy pedig a tatárjárás pusztításai következtében állhatott be. Minthogy Késmárk feltűnése korában a poprádvidéki határvonal teljesen kialakultnak és lezártnak tekinthető, a határőri intézmény pedig a várszervezet kialakulása következtében már ekkor bomladozóban volt, a határőrök áttelepítéséről nemigen lehet szó. A késmárki királyi népek birtokának elcserélésére okleveles anyagunk sincs, így a terület gazdátlanná válását az ottani királyi népeknek a tatárjáráskor történt elpusztulásával lehet legelfogadhatóbban megmagyarázni.

Ugy az előbbiek, mint a most elmondottak alapján a szász lakosságnak Késmárk területén történt letelepedését a tatárjárás utáni időre kell tennünk és el kell fogadnunk azt, hogy Késmárk lakói a tatárjárás utáni tömeges, a Görgeyek által vezetett telepítésekkel kapcsolatban kerültek mostani területükre.

A legkorábban feltűnő késmárki egyháznak, a Szent Erzsébet templomnak a neve nemcsak a város keletkezésének már eddig is megfelelőképpen megállapított korához ad újabb bizonyítékokat, hanem megfelel a város lakóinak eredetét is.

Szent Erzsébetet az egyház nem tisztel mást, csak a Tübingiába szakadt, úgynevezett magyarországi Szent Erzsébetet. Hogy más Szent Erzsébet nem is lehetett a késmárki egyház védőszentje, bizonyítja Késmárk egyik oklevele. A város, amikor 1348-ban a Szent Erzsébet-egyházat a landeki Szent Sir-lovagoknak adja, IV. Béla királyra és Kálmán hercegre, mint Szent Erzsébet testvéreire hivatkozik.⁹⁸ Szent Erzsébet 1231-ben halt meg és halála után négy évre, 1235-ben már szentté avatták.⁹⁹ A szent tisztelete Magyarországon, minthogy innen még apró gyermek korában a távoli Tübingiába került, nálunk tehát személyét és csodatételeit a királyi udvaron kívül nemigen ismerhették, csak később terjedt el. IV. Béla egyik oklevele ugyan már 1244-ben engedélyt ad egy, a Szent

⁹⁸ Fejér: CD. IX. 1. 638. l.

⁹⁹ Pray: Vita Sanctae Elisabethae.

Erzsébet tiszteletére szentelendő templom építésére,¹⁰⁰ egy másik oklevele pedig a késmárki Szent Erzsébet-egyház feltűnésével majdnem egyidőben, 1252-ben említi Sellyén a turóci monostor birtokai között,¹⁰¹ egy Szent Erzsébet tiszteletére emelt egyházat, azonban ezek az oklevelek hamisak.¹⁰²

Szent Erzsébetnek ez a fokozott tisztelete, mely már halála után 20 évre a tiszteletére emelt templom építésében nyilvánul meg, Magyarországról, ahol sem a gyermekkorában idegenbe került szentet, sem csodatételeit nem ismerhették, nem származhatik. A szent tiszteletét, mely Magyarországon először német telepen, nagyszámú németek által lakott vidéken jelentkezik, csak olyanok hozhatták az országba, akik Szent Erzsébet türingiai hazájából valók voltak, továbbá őt jótéteményei és csodatételei révén ismerhették is.

Ezek alapján Késmárk lakosságát türingiai bevándorlóknak kell tartanunk, amely megállapítást Gréb Gyula nyelvészeti bizonyítékok alapján levont következtetései is igazolnak, mely szerint a Szepesség tatárjárás utáni német telepeseinek egyrésze Türingiával szomszédos területéről vándorolt be.¹⁰³

A Szent Erzsébet-tisztelet, mely 1235-ben történt szentté avatása után kezdődik, Késmárk keletkezési korának a megállapításához újabb bizonyítékot szolgáltat. Ezek szerint a szászok megtelepedésének korát, tekintetbe véve, hogy előbb határőrök és királyi halászházak által lakott földön történt a megtelepedés és ez a terület csak a tatárjárás pusztítása után válhatott gazdátlanná, a tatárjárás utáni időre kell tennünk. Minthogy Késmárknak első feltűnése idejében, 1251-ben már temploma volt, a templomépítés pedig az akkori viszonyok között nem történhetett meg egyik évről a másikra, a szászok megtelepedését követően a tatárjárás utáni évekkel kell tennünk.

A szászok nagyobb számmal telepedhettek le a mai Késmárk területén, mert a megtelepedésüket gyorsan követő templomépítéshez szükséges anyagiakkal csak nagyobb számú lakosság rendelkezhetett. Nagyobb számuk tette lehetővé a város gyors fejlődését, amely főleg az 1269-ben nyert privilégium megszerzésében nyilvánul meg.

Késmárk neve jelentésének egyedüli helyes magyará-

¹⁰⁰ Fejér: CD. IV. 1. 338. Hazai oklvt. 11. I.

¹⁰¹ HO. VI. 65. Fejér: CD. IV. 2. 135. I.

¹⁰² Szentpétery: Krit. jegyzék. 238., 303. Karácsonyi: Hamis oklevelek jegyzéke. 53. I.

¹⁰³ Gréb Gyula: A szepesi németek nyelve és eredete. A Szepesség. Emlékkönyv. 55. I.

zatát, a német névből levezetett »sajtpiac« értelem helyességét igazolja az 1329-ben előforduló »forum caseorum« latin alak.¹⁰⁴

A városnak nagy kiterjedésű, a Tátrába magasan felnyúló határa később megoszlott és a Tátra felé eső részen kialakult az 1438-ban feltűnő *Forwerk* (Tátraalja), amely a legújabb korig a város tulajdonát képezte.¹⁰⁵

A késmárkkörnyéki szász helységek.

Az egy tömegben jelentkező szász városok egy másik nagyobb csoportja Késmárktól délkeletre fekszik. Ez a vidék a szászok betelepülése előtt sem volt ismeretlen, hanem, amint az adatok bizonyítják, már korábban is lakott volt. A terület, mint a Szepességnek annyi helysége, valószínűleg a tatárjárás után lett lakatlanná, amikor azt a király az újonnan bevándorolt szász telepéseknek adta. A környék korábbi lakói részben szlávok voltak, akiknek eredetét és odatelepedésük idejét nem ismerjük ugyan, annyi azonban megállapítható, hogy a szlávok itt is magyarok által lakott vidéken, a gyeplívonon megett tűnnek fel.

Izsákfalva. A legkorábban ismert szepesi helység, mely már 1209-ben feltűnik a Berzeviczy család ősanynjának adott birtok határjelei között.¹⁰⁶ A név, mint a szepesi magyar helységek tipikus képzési alakja, arra enged következtetni, hogy a község magyar telepítés volt. Ezt a feltevést megerősíti az a körülmény is, hogy szász lakosság, amelynek a kezén később feltűnik a falu, ezen a területen ily korai időben nem mutatható ki. A korai szász telepítés ellen és a lakosság kicserélődése mellett bizonyít az, hogy a falu neve a szászok kezén megváltozik és belőle *Eisdorf* lesz. Izsákfalva a szászok 1317. évi szabadságlevelében már a szász helységek között szerepel.¹⁰⁷

Menárd. A helység eredete visszanyúlik a tatárjárás előtti időre, mert első feltűnésekor Késmárk, akkor még Szentersébetfalva, 1251. évi határjárásakor, mint kialakult szláv névvel bíró községet említi az oklevél. A községnek a neve *Werbew* alakban tűnik fel a hasonló nevű patak partján.¹⁰⁸ A név eredete szláv nyelvi elnevezés,¹⁰⁹ ami amellett tanúsodik, hogy a falu szláv telep volt, amelyre a németek csak később telepedtek rá. A község lakóinak

¹⁰⁴ Szepesi kpt. Prot. 1744. f. 713. Dl. 8795.

¹⁰⁵ N. Múz. Görgey lvt.

¹⁰⁶ Fejér: CD. III. 1. 76. l.

¹⁰⁷ U. ott. VIII. 2. 57. l.

¹⁰⁸ Hazai oklvt. 19. l.

¹⁰⁹ Melich: Szepesmegye helyneveihez. 8. l. O. L. Irattár. V. 7/1903.

nemzetiségét feltűnési idejében nem ismerjük, arra feltevést legfeljebb Késmárknak Menárddal érintkező határjelei adhatnak, amelyek magyar és szláv elnevezések. A helység szláv neve és részben szláv határjelei annak szláv eredetét kétségtelenné teszik. A szászok itteni letelepedése valószínűleg csak a tatárjárás után történt meg. A friss letelepedés mellett bizonyít, hogy a falu határában 1251-ben még nincsenek német határjelek.

A szláv eredetű helységnév továbbra is megmarad és a község ezen a néven szerepel még Késmárk 1269. évi határlevelében is.¹¹⁰ A község mai neve 1278-ban tűnik fel először a személynévi eredetű »villa Menardi« alakban.¹¹¹ A régi név azonban még tovább is szerepel és csak a XIV. században szorítja ki az új elnevezés.¹¹²

Duránd. A szász helységek plébánosainak 1268. évi székpénzjegyzésében tűnik fel először.¹¹³ Minthogy neve német keresztnévből van képezve és nincs adatunk arra, hogy korábban más néven fennállott volna, eredeti német telepítésnek tarthatjuk.

Ruszkín. A régi gyepűvonal alatt 1277-ben tűnik fel, mint a szászok kezén lévő falu.¹¹⁴ Eredetileg nem lehet szász alapítású község, mert annak az egykor itt elhúzódozó gyepűvonalon kívül ellene mondanak a határában található Vízoka patak szláv, szilfa és Szemenyehegy magyar nyelvi elnevezések. Neve, ha a közlések helyességében bízhatunk, a villa Rusquini alakból következtetve személynévi eredetű.¹¹⁵

Leiblc. A községet első feltűnése alkalmával 1251-ben már villa-nak, falunak nevezi az oklevél.¹¹⁶ Korai feltűnése arra enged következtetni, hogy a tatárjárás előtt kialakult községek közé tartozik. 1268-ban már a szász helységek között szerepel.¹¹⁷ Nevének feltűnési alakja, a

¹¹⁰ Fejér: CD. IV. 3. 514. (hibásan Berben). HO. VI. 157. I. (hibásan Bierbrun).

¹¹¹ Schmauk: Suppl. 223. I.

¹¹² 1294: Schmauk: Suppl. 18. I. 1306: Szepesi kpt. Misc. div. coll. 8. I. 19. Ekkor még verbói Rudolf szerepel, de a község neve már villa Meynhardi. Fejér: CD. VIII. 1. 206. I. (hibásan Uky Rudolfot közöl).

¹¹³ Schmauk: Suppl. 223. I.

¹¹⁴ Fejér: CD. V. 2. 414. I. Dl. 974.

¹¹⁵ villa Rusquini, 1298: Fejér: CD. VI. 2. 167. I. Schmauk: (Suppl. 14. I.) és Fejér (V. 2. 414. I.) 1277. évi adata helytelen, mert az eredeti oklevélben villa Rusken és Ruskyn alakok szerepelnek. Dl. 974.

¹¹⁶ Hazai oklvt. 19. I.

¹¹⁷ Schmauk: Suppl. 223. I.

Lubicha, amelyen tovább is szerepel,¹¹⁸ azt bizonyítja, hogy a község nem szász alapítás, hanem a helység magja szláv volt, amelyre később némelek telepedtek rá. A rátelepedés kétségtelenül az alapítás után jóval, valószínűleg a tatárjárás után történt, amit bizonyít a helységnévnek megerősödött és sokáig fennálló szláv alakja.

Nagyőr.

A helység keletkezése a szepesi határőröknek a Poprád völgyében északra történő előnyomulásával függ össze. A határőrvonalnak Nagyőrig való kitolása még jóval a tatárjárás előtt megtörtént, amit bizonyít az Őr megettí vidéknek sűrűn benépesített és állandó határjelekkel megjelölt volta. A gyepűk kitolásának pontos idejét meghatározni nem tudjuk, annyi bizonyos, hogy Nagylomnicnak 1209-ben eladományozott környéke ekkor már a gyepűvonal megett feküdt.

A község első feltűnése 1251-ben Késmárk határlevélében történik.¹¹⁹ A helységnév kizárólagos magyar alakját majdnem az egész középkoron át megtartja¹²⁰ és a német *Nehrer* néven csak jókésőn, 1437-ben tűnik fel a falu.¹²¹

A helységet korábban, éppugy, mint a szomszédos Késmárk javarészét, határőrök lakták. Ezek azonban nem rendelkeztek azzal a személyes szabadsággal, amelyet a hernádmenti Gömör-őrök élveztek. Maga Károly király is, amikor 1306-ban a szepesi várhoz tartozó falut a Berzeviczy család egyik tagjának adja,¹²² az itteni öröket *conditionalis* népeknek mondja.¹²³ Ezek szerint a poprádmenti örök ellentétben a Gömör-őrökkel, akiknek a szepesi várhoz való tartozását nem lehet kimutatni, a várnépek egyik

¹¹⁸ Lubicha, 1269: Fejér: CD. IV. 3. 514. HO. VI. 157. 1. Libicza, 1294: Fejér: CD. VI. 1. 327. 1.

¹¹⁹ Eur. Hazai oklvt. 19. 1.

¹²⁰ Eur, Ewr, Ewur, 1300: Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 4. 23., 1302: Fejér: CD. VIII. 1. 93. 1. 1306: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1307: Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 26. 1. 1326: N. Múz. T. a. Berzeviczy lvt. 1327: N. Múz. Berzeviczy lvt. Fejér: CD. VIII. 5. 175. 1. 1328: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1329: Fejér: CD. VIII. 5. 375. 1. Dl. 2516. 1331: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1340: U. ott. 1374: Fejér: CD. IX. 4. 580. 1. Kysewr, 1447: N. Múz. Berzeviczy lvt.

¹²¹ Nerer, 1437: Szepesi kpt. Misc. Scep. 9. 13. 19. Az első, Niner alakot tartalmazó oklevél hamis. Wenzel: AUO. IX. 563., X. 2. és 9. II. HO. VI. 349., 354. Karácsonyi: Hamis oklevelek jegyzéke. 33. 1. Az 1344. évi oklevél gyanús. Schmauk: Suppl. 99. 114. II. Lásd Rókus alatt.

¹²² Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 25. 1.

¹²³ »conditionales custodes viarum, sive speculatores, vulgariter eur dicti«. N. Múz. Berzeviczy lvt.

osztályát alkották. Megköltöttségük erősebb, servitiumuk súlyosabb volt, ami nem engedte őket felemelkedni a szepesi nemesség egyik osztályába sem. Alacsonyabb társadalmi helyzetük mellett bizonyít az is, hogy a föld, amelyen éltek, nem volt tulajdonuk és azt eladományozhatta és el is adományozta a király anélkül, hogy őket valamivel kárpótolta volna. Az örök alacsonyabb társadalmi helyzete mellett bizonyít az a negatívum is, hogy a földjük nem volt örök magántulajdonnak nevezhető birtok, s egyetlen adatunk sincs arra, hogy ott földeket eladtak volna. A terület a falu közönségét illette és csak mint közösség rendelkeztek az-zal, amikor a falu területéből még 1307. előtt egy darabot a szepesi káptalannak ajándékoztak.¹²⁴ A faluból nem ismerünk egyetlen nemes családot, sem olyat, mely ott élt, sem pedig olyat, amely kiszakadt, máshova elszármazott volna.

Őr területének eladományozását a Szepességen már ekkorra gyökeresen megváltozott állapotok tették lehetővé. Az Őrtől északra, a Dunajecig terjedő, nagyrészen erdős terület ekkor már magántulajdonban, a Berzeviczy és a Görgey családok kezén volt. A két családnak ezeken a birtokain az irtás és telepítés Nagyőr eladományozása előtt félszázaddal megkezdődött. A megváltozott viszonyok folytán a tényleges határtól messze lakó örökre a várispánságnak már nem volt szüksége, részben mert a Lengyelországgal való barátságos viszony nem követelte meg a határok szigorú őrzését, részben pedig a Lengyelországgal határos terület tulajdonosai átvették és vagyonosabb voltuknál fogva mindenesetre jobban el tudták látni a határ-örök katonai kötelezettségét. Ezek a birtokosok egész kis hadsereget állítottak ki, hisz maga az adománylevél említi, hogy a szepesi vár visszavételekor Rikolf fia Kakas harcosai közül Károly király oldalán 32 esett el.

Az örök területének magántulajdonba való jutásával a terület lakói, az örök is magánföldesúri hatalom alá jutottak. A falu lakosságát az eladományozás korában színmagyarnak kell tartanunk, mert eltekintve a Késmárk felé eső, 1251. és 1269. évi, nagy részben magyar határjelektől, még az eladományozás korabeli határjárása is tiszta magyar nyelvi elnevezéseket tartalmaz. A Szepesség lakói keveredésének nagyobb arányú megindulásakor és a szomszédos idegen telepekkel való kapcsolatok folytán a magyarság számaránya folyton csökkent, míg végül beleolvadt a szomszédos idegen népekbe.

¹²⁴ Fejér: CD. VIII. 5. 31. l.

Béla.

A községel első feltűnésekor, 1263-ban, mint németek kezén lévő falut említi az oklevél.¹²⁵ Eredete és megtelepedésének kora ismeretlen. Szláv neve, mely az első jelentkezésekor feltűnő német lakosaitól nem származhatik, azt bizonyítja, hogy a falu magva szláv telep volt. Erre utal a szomszédos Rókus határlevelében szereplő Tótpataka határjel is. 1263-ban Bélán a németek nem lehetnek még régi lakosok, mert a határjelek tisztán magyar elnevezésűek, melyeket csak a XIV. században váltanak fel német elnevezések. Ezek alapján a bélai németeket is tatárjárás utáni telepeseknek kell tartanunk, akik egy kisebb szláv falura rátelepedve, abból virágzó várost fejlesztettek. A falu eredete kétségtelenül a tatárjárás előtti időben keresendő, de nem oly korai években, mint azt a város történetírója, Weber állítja.¹²⁶

Rókus.

A Poprád völgye a Nagyőr feletti gyepűnek a tatárjárás utáni kitolása következtében hamar benépesedett, azonban csak maga a szorosan vett völgy. A távolabbi vidék, amelyet adataink szerint sűrű erdő borított, jobbról-balról pusztá és lakatlan volt. Béla és Nagyőr falvak már állottak, amikor a tőlük nyugatra fekvő vidék még lakatlan volt. Az olyan erdőnek, mely lakott vidék közelében feküdt, hamar akadt gazdája és betelepítése, különösen ha volt már rajta olyan föld is, amelyet azonnal művelés alá lehetett fogni, gyorsan megtörtént. A Béla község mellett fekvő terület is, amikor azt 1263-ban IV. Béla szerviensének, Leonardusnak adományozta,¹²⁷ erdős részből és a hozzátartozó szántóból állott. A birtok határjárásakor feljegyzett határjelek azt bizonyítják, hogy a terület művelt részének a lakossága magyar volt.¹²⁸

Noha kétségtelen, hogy a területen hamar kialakult a falu, az még sem jelentkezik jó darabig kialakult névvel. Leonardus még 1294-ben is csak a IV. Béla 1263. évi oklevelében foglalt területet cseréli el Rikolf fia Kakassal.¹²⁹

¹²⁵ »Teutonicus de Bela«. Fejér: CD. IV. 3. 128. VI. 1. 302. II.

¹²⁶ Geschichte der Stadt Bela. 32. I.

¹²⁷ »silva cum particula terre vacue«. Fejér: CD. IV. 3. 128. VI. 302. II.

¹²⁸ Totpataka, Sarpataka, Semercefa. 1282-ben már Toytpataka alak szerepel. HO. VI. 276. I. 1307-ben pedig Teytepotoka. Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 25. I.

¹²⁹ Fejér: CD. VI. 1. 301. Bárdossy: Suppl. 375. I.

A terület neve azonban még ebben az évben feltűnik, amikor annak egy részét, most már Rókus falu felét Kakas mester és testvérei eladják késmárki Henc comesnek.¹³⁰ A falu a XIV. század elején teljesen gazdát cserél, amikor a Farkasfalvi család a birtokot teljesen összevásárolja.¹³¹

A falu neve csekély változatokkal az egész középkoron át megőrizte alakját. Minthogy a név nyelvi eredetét és jelentését nem ismerjük, az nem ad semmi támpontot a falu telepeseinek nemzetiségi meghatározásához. Annál több adatot szolgáltatnak azonban a község határleveleiben található határjelek. Figyelmünk kívül hagyva a IV. László nevére hamisított oklevél¹³² határjeleit, a szepesi káptalan 1310. évi határlevele már tisztán német határjeleket tartalmaz és a régi határjelek közül csak a Sárpatakát ismeri, mint olyat, amelynek már német neve is van.¹³³ Amint a szepesi káptalan 1329. évi oklevele bizonyítja, ezeknek a határjeleknek részben magyar nevük is volt.¹³⁴ A község 1435. évi határjelei már tisztán német nyelvi elnevezések.¹³⁵ A korán fellépő és a magyar határjeleket teljesen kiszorító német elnevezések kétségtelenül azt bizonyítják, hogy a falu megalapítói és későbbi lakói a magyarságra rátelepedt németek voltak.

Keresztfalva környéke.

A Késmárktól északra és Béla várostól keletre elterülő vidék még a XIII. század vége felé is lakatlan erdőség volt. A terület benépesítésére a Berzeviczy család ősei vállalkoztak, amikor a területre V. Istvántól adománylevelet szereztek. A vidék az adomány korában még jobbára ismeretlen volt, mert az év nélkül kelt adománylevél csak nagyjából nevezi meg az erdő határát, mely a Késmárk határában is szereplő Galeas hegytől a Podolin előtti lengyel gyepűig terült el.¹³⁶ A terület mai meghatározással,

¹³⁰ HO. VI. 403. I. N. Múz. Görgey lvt.

¹³¹ 1295: HO. VII. 244. I. N. Múz. Görgey lvt. 1296: Századok, 1872. 681. I. N. Múz. Görgey lvt.

¹³² Wenzel: AUO. IX. 563. X. 2., 9. I. HO. VI. 349., 354. II.

¹³³ Schmauk: Suppl. 33. I. Az 1480. XI. 9-én kelt átirata szerint az oklevél 1315-ben kelt. N. Múz. T. a.

¹³⁴ Fejér: CD. VIII. 3. 393. I. Az 1344-ben kelt oklevél nagyon gyanús, mert felsorolt adataink szerint a Berzeviczy család a maga részét még a XIII. század végén eladta és a birtok a család osztályleveleiben ettől kezdve többé nem szerepel. Schmauk: Suppl. 99. 114. II.

¹³⁵ Schmauk: Suppl. 245. I. Dl. 12419. Szepesi kpt. Prot. 1522. f. 53.

¹³⁶ „a quodam monte Galeas usque portam in confinio iuxta fluvium Poprad“. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1291.

amint a rajta kialakult községek is igazolják, a Poprád jobb partján, Késmárktól a Bussóc–Szentgyörgy községeket összekötő vonalig terjedt.

Minthogy az erdő népesebb helységek szomszédságában terült el, benépesítése aránylag gyorsan haladt. A területen az első község *Keresztur* néven 1290-ben tűnik fel a Berzeviczy család osztálylevelében.¹³⁷ A ma is használatos *Keresztfalva* nevet csak a XV. században veszi fel.¹³⁸ A község lakóinak nemzetiségét nem ismerjük, magyar neve és az a körülmény, hogy nevének magyar alakját az egész középkoron át megtartotta, amellet bizonyítanak, hogy a község lakói és első telepesei magyarok voltak, akik talán az ugyancsak a Berzeviczy család kezén lévő szomszédos Nagyőr jobbággyá süllyedt magyar határőrei közül kerültek ki.

Hundertmark. A falu kialakulása csak 1290. után történhetett, mert a Berzeviczyek ez évi osztálylevele¹³⁹ még nem említi. Első feltűnése 1307-ben Nagyőr határlevelében történik *Százteleke* néven,¹⁴⁰ amely a határok összevetése alapján világosan a kialakulóban lévő falura utal. Mint kialakult falu, villa *Hundertmark* néven 1322-ben tűnik fel először.¹⁴¹ Neve a középkorban apró eltéréseket mutat ugyan,¹⁴² amelyek azonban mind közelállanak az eredeti és a magyar névnek megfelelő értelmű *Hundertmark*hoz.

A falu, neve után következtetve német telepítés, de arra utal a helység nevének jelentése is. A község középkori, kialakulása korabeli nagyságát nem ismerjük, azonban, amint neve mutatja, a telepítés a szepesi viszonyokhoz aránylag nagyra, 100 telekre volt méretezve. Hogy ez a nagy méretezés megvalósult-e, arra a középkorból biztos adataink nincsenek. A telepítési terv megvalósulása mellett szól az, hogy a község feltűnése utáni időből, 1326-ból már ismeretes Szent András apostol tiszteletére emelt temploma,¹⁴³ amelynek keletkezése korábbi időre visszanyúl, mert 1324-ből már plébánosát, Henriket is ismerjük.¹⁴⁴

¹³⁷ Krystur. N. Múz. Berzeviczy lvt.

¹³⁸ O. L. Táblai o. P. adv. 104–177.

¹³⁹ N. Múz. Berzeviczy lvt.

¹⁴⁰ Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 25. I.

¹⁴¹ N. Múz. Berzeviczy lvt.

¹⁴² *Hondertmark*, 1401: N. Múz. Perényi lvt. *Hundurmark*, 1401: U. ott. *Hondormark*, 1401. N. Múz. Berzeviczy lvt. *Hundertmark*, 1463. és 1469: U. ott.

¹⁴³ Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 17.

¹⁴⁴ N. Múz. T. a. 1326. XI. 25. Berzeviczy lvt.

Borkut. Nagyör 1307. évi határlevelében tűnik fel Borkut magyar nevű hely a Száztelek nevű völgyben, a mai Hundertmark falun túl.¹⁴⁵ Teljesen különálló faluvá azonban nem tudott fejlődni, illetve nagyon közel Teküdhett Hundertmarkhoz, mert mint különálló birtok, megint csak a XV. század elején, 1401-ben tűnik fel Szentkereszttel és Hundertmarkkal kapcsolatban.¹⁴⁶ Magyar neve arra enged következtetni, hogy csekély számú magyar jobbágyság által megtelepített falunak tartsuk. Fekvése a mai *Majorka* környékén keresendő, sőt a határok alapján nem lehetetlen, hogy magával Majorkával azonos.

Tiergart. Szentkereszt és Hundertmark falvakkal kapcsolatban 1401-ben tűnik fel, mint az említett községek eladományozásakor a király részére vadász helyül fenn tartott birtok.¹⁴⁷ Minthogy a középkorban többé nem szerepel, fekvését nem tudjuk meghatározni.

Toporc környéke.

A Szepesség a tatárjáráskor óriási vérveszteséggel szenvedett, de ezt a vérveszteséget csakhamar kiheverte, sőt a külföldről behozott telepések száma oly nagy volt, hogy a tatárjárás után másfél évtizeddel már rá kerül a sor a gyepűelvének a benépesítésére is, ahova a felesleges lakosságot levezették. A Podolin körüli gyepűelvét, mely már akkor királyi tulajdonban lévő erdő volt,¹⁴⁸ a Szepesség tatárjárás utáni megtelepítője, a Görgey család kapta adományba 1256-ban. Hogy ez a terület tényleg gyepűelve volt, bizonyítják az adománylevélben szereplő »inter indagine regni nostri et confinia Polonie« kifejezés, továbbá a határjelek között szereplő »porta regni« és »custodia« szavak. Az oklevél szavai a Szemenyehegy és a Tartal, a Tatra között lévőknek mondják a területet, ami ha szorosan vett, roppant kiterjedésű határt jelentene. Azonban, amint az oklevelek Szemenye névvel jelölik meg az egész lőcsei hegységet, úgy látszik, hogy a Tátrához számították a Magurát is, mert az adományos területen alakult helységek határa, noha az adománylevél szerint a Tatra az egyik határ, csak a Magura aljáig terjed. Sokkal közelebbről és, ma is ismert határjelekkel írja körül a területet a beiktatáskor megtartott határjárás, amely szerint az adományos terület Podolin környékén, a Poprád folyó két partján és a Nagylomnic patak mentén terült el.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 25. I.

¹⁴⁶ N. Múz. Perényi és Berzeviczy, lvt.

¹⁴⁷ N. Múz. Perényi lvt.

¹⁴⁸ »silvam nostram regalem«.

¹⁴⁹ Fejér: CD. IV. 2. 380. I. N. Múz. Görgey lvt.

Az eladományozott terület környékének a lakossága, amint a határjelek közül a Toporc és Lomnica patakok nevei bizonyítják, szlávok, valószínűleg lengyelek voltak. Ezen a területen érintkezett Magyarország leghamarabb és legközelebből a lengyel határral. Míg a magyar terjeszkedésnek másutt csak természetes határok, így a Szepesség északi részén a Dunajec vetettek gátat, addig itt a további előnyomulás elé a lengyeleknek a Poprád partjain elnyúló hosszanti terjeszkedése állított akadályt. Ez a körülmény, a lengyel előnyomulással találkozó magyar terjeszkedés teszi lehetővé annak az elfogadását, hogy a környék lakossága lengyel volt.

Maga az eladományozott terület az oklevél szavai szerint királyi erdő volt, rajta a határjelként szereplő szomszédos Podolint kivéve, ekkor még egyetlen falu sincs említve, így az adományos területen lakosságot elképzelni nem igen lehet. A területre azonban csakhamar gyűjtöttek lakosságot a Szepesség nagy telepítői, az adományos Görgeyek, kik éppen a külföldi népek behívása körül szerzett érdemeik jutalmául kapták adományba az erdőt. A telepítés, ismerve a Görgeyek ebbeli nagy készségét, bizonyosan hamar megindult. Az erdő helyén keletkezett falvak azonban aránylag későn, csak a század vége felé jelentkeznek. A falvak mindenesetre megvoltak már korábban is, késői feltűnésüknek oka csupán az lehet, hogy a Görgeyek csak a XIII. század végén osztozkodtak meg birtokaikon.

Toporc. A Görgeyeknek adományozott és általuk kiirtott erdő helyén keletkezett falvak közül a feltűnési sorrendben nem az első ugyan, mégis tekintettel arra, hogy az adományos terület határjelei között ott szerepel a Podolin 1244. évi évi határjeleiben már feltűnő Topric patak¹⁵⁰ és az erdő helyén alapított falvak közül a legrégebbi időtől kezdve ezt az egyet lakta és lakja ma is a Görgey család, a legkorábban kialakult falunak kell tekintenünk. A község korai kialakulása mellett bizonyít az is, hogy feltűnése korábban, 1297-ben már két falura osztva jelentkezik, mint *Ó- és Ujtoporc*.¹⁵¹ A két falu, noha úgyszólván a középkor végéig, 1480-ig külön-külön fennáll¹⁵² és a megkülönböztetés is megmaradt, még sem jelent azonban két egymástól különálló, nagyobb távolságban épült helységet, hanem, amint az 1297. évi határjelekből is megállapítható, a két köz-

¹⁵⁰ Fejér: CD. IV. 1. 353. l.

¹⁵¹ U. ott. VI. 2. 117. l.

¹⁵² Anjoukori okmt. II. 423. 1338; Fejér: CD. VIII. 4. 352. N. Múz. Görgey lvt. 1342., 1395., 1417., 1437., 1444; N. Múz. Görgey lvt. 1480; N. Múz. T. a. 1480. X. 6.

ség szorosan egymás mellett feküdt és ma is egyetlen községet alkot. Toporc fekvése ma is olyan, hogy a két külön helységet még most is meg lehet különböztetni, az egyik a Toporc pataktól jobbra, a másik pedig az országút mentén terül el. A két falunak ez az egymás mellett való fekvése okozza, hogy, noha a megkülönböztetés sűrűn előfordul, a helységet gyakran nevezik egyszerűen Toporcnak is.¹⁵³

A nagy, erdős határral rendelkező faluban az irtás a faluhely megteremtése után még sokáig tart, 1322-ben is ismerünk toporci soltszót, Gotsalk fia Hilbrandot.¹⁵⁴ A falu kialakulásában részt vehettek szlávok is, a Görgeyek által hozott telepések azonban mind németek voltak, emellett bizonyítanak a község 1437. évi határjárásában előforduló német határ- és személynevek.¹⁵⁵ A község temploma, mely Jakab apostol tiszteletére volt szentelve, 1303-ban keletkezett.¹⁵⁶

Kislomnic. A község első feltűnése korában, 1294-ben már kialakult, jelzővel ellátott helység volt, amikor birtokosa, a Görgey család kápolnaépítésre engedélyt nyert.¹⁵⁷ A helynév jelzője 1329-ben magyar alakot vesz fel és azt megtartja az egész középkoron át.¹⁵⁸ A helység kialakulása első feltűnésénél sokkal korábbi időre teendő, mert már Podolin 1244. évi határjelei között szerepel a Lomnic patak¹⁵⁹ és az 1256. évi határjelek között a nagyobbik Lomnic patak. A XV. század végén a Görgey család magát Lomnicainak nevező ága birja, akik közül Mihály szerepel leg többet,¹⁶⁰ valószínűleg tőle kapta nevét a helységnek 1511-ben feltűnő *Miskalomnic* alakja.¹⁶¹

Nagylomnic. 1293-ban a Poprád mellett egy »villa nova Lompnicha« tűnik fel, mint kezdő határa annak a területnek, amelyen később Kalács alakult ki.¹⁶² A határok alapján ez az *Ujlomnic* csak a mai *Hollólomnic*cal lehet azonos. A helység neve egyideig nem szerepel és csak

¹⁵³ Fejér: CD. VIII. 5. 75. Schmauk: Suppl. 32. 1323: Fejér: CD. VIII. 5. 133. Schmauk: Suppl. 59. N. Múz. Görgey lvt. 1344., 1433., 1434: N. Múz. Görgey lvt.

¹⁵⁴ N. Múz. T. a. 1322. VI. 10.

¹⁵⁵ N. Múz. Görgey lvt.

¹⁵⁶ Anjoukori okmt. I. 50. l.

¹⁵⁷ parva Lompnicha: HO. VI. 408. l. N. Múz. Rhédey lvt.

¹⁵⁸ Kuslomnicha: Anjoukori okmt. II. 423. l. 1330: Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355. 1338: Fejér: CD. VIII. 4. 352. l. N. Múz. Görgey lvt. 1342: U. ott. stb.

¹⁵⁹ Fejér: CD. IV. 1. 353. l.

¹⁶⁰ N. Múz. T. a. 1480. X. 6. O. L. Táblai o. P. adv. 104—77.

¹⁶¹ Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. l. 27.

¹⁶² Fejér: CD. VI. 1. 251. l.

1329-ben tűnik fel ismét magyar jelzővel ellátva, mint Nagylomnic.¹⁶³ Nevének ezt az alakját az egész középkoron át megtartja. A község késői feltűnése ellenére kialakulását jóval korábbra tehetjük.¹⁶⁴ Az 1256. évi adománylevélben már szerepel a nagyobbik Lomnicpatak, amelytől a helység is nevét vette, 1294-ben pedig már áll Kislomnic község, mely jelzője által meg van különböztetve a már akkor szintén kialakult Nagylomnictól. Nagylomnic, mint az oklevelekből megállapítható, a mai Hollólomniceccal azonos helység. Mai nevét az újkor elején vette fel.

Szentgyörgy. A helység kialakulásának korát és körülményeit nem ismerjük. Csak jó későn, 1329-ben tűnik fel magyar néven a Görgey család birtokai között.¹⁶⁵ A helység az egész középkoron át csak magyar névvel szerepel.¹⁶⁶ A faluban a XIV. század közepén még mindig folyik az írtás, a Görgey család 1354-ben adja a terület egyrészét soltésziságba.¹⁶⁷ A helység nevének magyar alakja a német és szláv nevű falvak között arra enged következtetni, hogy megtelepítésében magyarok is résztvettek.

Beles. Még egy, a toporci adományos területen kialakult rövid életű faluról kell megemlékeznünk, mely másfél évtizednyi szereplése után úgy eltűnik, hogy még fekvését sem tudjuk pontosan meghatározni. A Görgey birtokok között 1329-ben tűnik fel Kis- és Nagytoporccal együtt egy Beles nevű birtok, amelyről ekkor Villermus szepesi comes azt állította, hogy a lublói uradalomhoz tartozik.¹⁶⁸ Ugyancsak e néven szerepel utoljára 1342-ben a Görgeyek osztálylevelében is.¹⁶⁹ Egykori fekvése Lubló, Kis- és Nagytoporc környékén keresendő.

Meldur. Amikor 1297-ben feltűnik, a telepítés még To-lyamalban van a faluban, mert a Görgeyek megszabják a faluban letelepedni akarók censusát.¹⁷⁰ A falu neve többféle változatot mutat¹⁷¹ és csak az újkorban alakult ki a köz-

¹⁶³ Noglumnicha: Anjoukori okmt. II. 423. l.

¹⁶⁴ 1330: Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355. 1342. és 1417: N. Múz. Görgey lvt. 1429: N. Múz. Rhédey lvt.

¹⁶⁵ Anjoukori okmt. II. 423. l.

¹⁶⁶ 1330: Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355. 1342: N. Múz. Görgey lvt. 1354: Szepesi kpt. Misc. 9. 8. 10.

¹⁶⁷ Szepesi kpt. Misc. 9. 8. 10.

¹⁶⁸ Anjoukori okmt. IV. 471. l.

¹⁶⁹ N. Múz. Görgey lvt.

¹⁷⁰ Fejér: CD. VI. 2. 117. l.

¹⁷¹ Mender, 1323: N. Múz. Görgey lvt. Meldur, 1338: U. ott. 1412: Schmauk: Suppl. 174. l. Melthwer: Szepesi kpt. Intr. Scep. 6. 6. 15. Meldorf: N. Múz. T. a. 1480. X. 6.

ség mai *Maldur* alakja. Ugy feltűnése korabeli, mint az 1480-ban szereplő határjelek német eredetre mutatnak.¹⁷²

Krig. A Poprád balpartján lévő, a Görgeyek által birt területen leghamarabb kialakult község. Már 1296-ban feltűnik Kyrig alakban, határában a Béla patakkal,¹⁷³ ami arra enged következtetni, hogy területén szlávok is voltak, noha a falu németes, ismeretlen jelentésű neve német telepítésre mutat.

Schönwald. Amint a határjelek mutatják, a község még a toporci adományos területhez tartozott; 1310-ben tűnik fel Senewalth néven, mint Toporccal határos község.¹⁷⁴ A helység német neve német telepítés mellett bizonyít, amit még kétségtelenebbé tesznek az 1433-ban és 1437-ben szereplő német jobbágy- és határnevek.¹⁷⁵ A falu sokat szerepel a Görgey birtokok között az egész középkoron át, elnéptelenedése csak az újkorban következhetett be. Az eltűnt község a Toporc feletti *Görgeymajorral* azonos.

Szentmargita. Richvalddal együtt tűnik fel 1323-ban magyar néven, melyet megtart egész eltűnéséig.¹⁷⁶ A helység nem lehetett valami nagy népességű és teljesen kialakult község, mert alig két évtizednyi szereplés után, 1338-ban már eltűnt.¹⁷⁷ Fekvése egy 1524. évi határjárás alapján Toporc felett, a mai Voltermajor környékén keresendő.¹⁷⁸ Megtelepítőit, tekintve a Görgey család többi birtokainak telepescit, a magyar név ellenére is németeknek kell tartanunk.

Kalács.

III. András király a szepesi káptalannak 1293-ban egy nagyobb területet adományozott a Szepességen. Az adomány határai a mai Hollólmnictól a sárosi határig húzódtak. A káptalan beiktatását is elvégezte a szepesi comes, Bald ispán.¹⁷⁹ Az adomány a szepesi birtokjogok ismerete nélkül történt, mert a Poprád melletti rész már ekkor

¹⁷² N. Múz. T. a. 1480. X. 6.

¹⁷³ N. Múz. T. a. 1296. IX. 26.

¹⁷⁴ Fejér: CD. VIII. 5. 75. l. Schmauk: Suppl. 92. l. N. Múz. Görgey lvt.

¹⁷⁵ N. Múz. Görgey lvt.

¹⁷⁶ Fejér: CD. VIII. 5. 133. Schmauk: Suppl. 92. l. N. Múz. Görgey lvt. Anjoukori okmt. II. 423. l. Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355. Fejér: CD. VIII. 4. 352. l. N. Múz. Görgey lvt. 1338.

¹⁷⁷ N. Múz. Görgey lvt.

¹⁷⁸ Szepesi kpt. Prot. 1522. f. 21.

¹⁷⁹ Fejér: CD. VI. 1. 251. l.

régen a Görgey család birtokában volt, a terület sárosi határ felől eső része pedig jódarabon bélenyúlt Lubló határába. Bár az 1293. évi adomány magában foglalta a Görgey család birtokainak és Lubló területének tekintélyes részét is, az, hogy a beiktatás miért történt mégis ellentmondás nélkül, ismeretlen.

A káptalan az ellentmondás nélküli beiktatással sem jutott a terület békés birtokába, mert a határ miatt állandó súrlódása volt azokkal, akiknek érdekeit az adománylevélben foglalt határok sértették. A birtokos, hogy az adománynak érvényt szerezzen, 1312-ben az András király oklevelében foglaltak alapján újból megjáratta a terület határait. A határjárásnak, amint az oklevél zavaros közléséből megállapítható, a Görgey és a Berzeviczy családok, valamint a lubló várnagy ellentmondottak.¹⁸⁰ A káptalan az András oklevelében foglalt kiterjedt határoknak sem ekkor, sem később nem tudott érvényt szerezni, és a területen a káptalan birtokában csupán Kalács birtok tűnik fel 1390-ben.¹⁸¹ A falu nevének változatai szláv telepítésre mutatnak.

Az 1293. évi adománylevélben foglalt határokhoz a káptalan továbbra is ragaszkodott és amikor a Nagylomnicai (Görgey) család tagjai 1431-ben Szentgyörgy, Kis- és Nagylomnica birtokokat felkérték új adományba, a káptalan tiltakozást jelentett be a felkérés ellen azon a címen, hogy a felkért birtokok a káptalan Kalács nevű birtokának határain belül vannak.¹⁸² A szepesi káptalan követelése természetesen a Görgey család régebbi birtokjogával szemben nem tudtak érvényesülni és a káptalannak az adománylevélben foglalt nagy határ helyett be kellett érnie Kalács területével.

¹⁸⁰ Weber: Suppl. 3. I. (Tévesen Béla király oklevelére történik a hivatkozás.) N. Múz. Fol. Lat. 2278. v. X. f. 25.

¹⁸¹ Kalach: Fejér: CD. X. 1. 633. I. 1391: Schmauk: Suppl. 138. I.

¹⁸² inter metas possessionis ipsorum Kollacz. N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. v. X. f. 30.

A MAGURA VIDEKE.

Stragár.

A birtokot IV. László adományozta el. Az ő adománylevelére hivatkoznak Szombat fiai, amikor 1286-ban Ztragár nevű földjüket a hozzá tartozó Fekete erdővel együtt eladják Detre fia Arnoldnak, a Görgey családdal közös eredetű Sváby család őseinek.¹ Tekintettel arra, hogy IV. László adománylevele nem maradt fenn, nehéz megállítani, hogy mely falvak alakultak ki ezen a nagy, 150 márkányi értékű területen. A meghatározást még nehezebbé teszi az, hogy a terület birtokaért 1344-ben folyó perben tartott határjárásakor a terület tulajdonosa, Tótfalusi Illés fia Arnold mindazokat a birtokokat IV. László adományához számította, melyek IV. Béla által 1256-ban,² 1260-ban³ és Károly király által 1315-ben⁴ a Görgey családnak adományozott területen kialakultak.

A terület határa 1344-ben a Poprádnál, Béla város felett kezdődött és a Béla folyó mentén haladt felfelé, majd pedig Landek és Bierbrunn között északnak tartott.⁵ A Görgeyek adományleveleivel való egybevetés alapján megállapítható, hogy ez a rész nem tartozik a Görgeyek adományai közé. Tekintve, hogy a terület határai észak felé jó darabon felnyúlnak, IV. László adományához számíthatnánk egy-két olyan Görgey birtokot is, mely a Béla folyó és a Poprád közé esik. Minthogy azonban a Stragár

¹ Fejér: CD. V. 3. 330. 1. Ztragár területe nem tévesztendő össze a középkorban nem szereplő és a tőle nyugatra eső Zgyár területével. A Magura név középkori előfordulására nem találtam adatot.

² U. ott. IV. 2. 380. 1. N. Múz. Görgey lvt.

³ HO. VI. 103. 1.

⁴ N. Múz. Görgey lvt.

⁵ Anjoukori okml. IV. 471. 1.

nevű földön még az 1286. évi eladás idejében sincs falu megnevezve, sem az új birtokosnak, Arnoldnak a telepítést illetőleg nem ismerjük semmiféle intézkedését, a XIII. század folyamán fellépő Görgey birtokok közül nem számíthatunk ehhez a területhez egyet sem, mert a telepítés későbbi, már lassúdó menete mellett nem igen hihető, hogy a területen a XIII. században falvak alakultak volna ki. Ezek alapján a területhez csak a XIV. század elején fellépő és az Arnold ága által kizárólag birt. Tótfalva és Busson községeket számíthatjuk, amelyeket később is kizárólag a Sváby család birt.

Tótfalva. Első alkalommal 1311-ben szerepel villa Slavonicalis alakban,⁶ ami arra enged következtetni, hogy megtelepítői szlávok lehettek. A szlávok mellett azonban kellett lenni magyar lakosságnak is, mert különben érthetetlen volna a falunak 1337-ben feltűnő és az egész középkoron át szereplő kizárólagos magyar alakja.⁷

Busson neve először 1345-ben fordul elő *Bussundorf* alakban plébánosával kapcsolatban, ami, tekintettel templomára, a falu korábbi kialakulása mellett bizonyít.⁸ A helység neve később állandóan Busson alakban fordul elő.⁹ A község feltűnési alakját tekintve, német telepítésnek tartandó. Hogy Busson tényleg stragari területen alakult ki, egy 1367. évi oklevél bizonyítja, amely szerint a *stragari* másképp bussoni egyház, mely Szent István első vértanú tiszteletére volt szentelve, a szepesi olvasókanonoknak négy forint évi dízsmát fizetett.¹⁰ Ez az adat további következtetésekre is módot nyújt. Késmárknál láttuk, hogy a területéhez, mint egykori határőr területéhez, a szepesi olvasókanonoknak volt tizedjoga. Minthogy a szepesi olvasókanonok tizedjoga Bussonra is kiterjedt, valószínűleg Busson is beletartozott a szepesi határőr vidékbe, ami annál valószínűbb, mert a gyepűvonal, amint megállapítottuk, a Poprádmentén húzódott végig.

Schailerberg. A Sváby család kezén tűnik fel 1414-ben, a birtokok felsorolási sorrendjében, mint Tótfalva után következő község, Schewerberg alakban.¹¹ Mint határjel,

⁶ Fejér: CD. VIII. 1. 416. l. Dl. 1785.

⁷ N. Múz. Görgey lvt. 1338: Fejér: CD. VIII. 4. 352. 1378: U. ott. IX. 5. 298. l. 1386: N. Múz. T. a. 1386 III. 16. 1518: Dl. 21369. Iványi: A Máriássy család levéltára. 91. l.

⁸ Bussundorf: Mon. Strig. III. 561. l.

⁹ 1359: N. Múz. T. a. 1359. VIII. 3. 1406: N. Múz. T. a. 1406. XI. 17. 1414: Dl. 10178.

¹⁰ N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 1281. Tom. III. f. 115.

¹¹ N. Múz. Máriássy lvt. 116. l. 1504: Sayerberg. Iványi: A Máriássy család levéltára. 81. l.

már 1297-ben ismeretes Maldur szomszédságában a Schurberg nevű hegy,¹² amely után a helység nevét vette. Ez egyzsersmind megadja a falu fekvését, mely Tótfalva határában a községtől északra keresendő. Tótfalva egy 1504. évi oklevélben már az akkor pusztá Sajerberggel fordul elő.¹³ Neve német telepítés mellett bizonyít.

Richwald és környéke.

A Görgey család első, 1256. évi adományát 1260-ban egy másik követte, amely mint a kissé szűkszavú és többnyire ismeretlen határjeleket tartalmazó határjárásból megállapítható, magában foglalja az 1256. évi adományos terület határait is, mert az új adomány határa lehúzódik a Kislomnic alatti Szemenye-hegyig.¹⁴ Az új adomány tulajdonképpen csak a Toporctól északnyugatra fekvő Jávor-hegytől egyenes északi irányban elhúzódó lakatlan erdőt foglalta magában. A területen csak később kezdődött meg az irtás. Ugy látszik a Görgey család nem kapott megfelelő számú embert a nagy erdős területre, sem pedig régebben betelepített birtokaik nem termeltek ki annyi emberfelesleget, hogy azokat át lehetett volna telepíteni és megkezdeni az erdőirtást. A nagy területen csak a XIV. század elején keletkeznek az első falvak, amelyek nem is alakulhattak ki hamarabb, mert a Görgey családnak az összes birtokokat magában foglaló 1310. évi osztálylevelében még csak Görgő és a toporci adományos területen alakult falvak egy része szerepel.¹⁵

A területen az első falu *Richwald* 1323-ban jelentkezik.¹⁶ Nevét kisebb módosításokkal megtartja az egész középkoron át. A helység megtelepítői és lakói, a német helynévből következően, németek voltak. Hivatalos neve a német névből alkotott *Kristályfalu* volt.

Hellivágása. Aránylag később kialakult falu. 1338-ban tűnik fel először Helinguagasa néven.¹⁷ A helység a középkor végére már elnéptelenedett és 1523-ban már mint pusztá szerepel.¹⁸ Neve német telepítésre mutat.

¹² Fejér: CD. VI. 2. 117. l.

¹³ O. L. Táblai o. 4—2756.

¹⁴ HO. VI. 103. l. N. Múz. Görgey lvt.

¹⁵ Fejér: CD. VIII. 5. 75. Schmauk: Suppl. 32. l. N. Múz. Görgey lvt.

¹⁶ Fejér: CD. VIII. 5. 133. Schmauk: Suppl. 59. l. N. Múz. Görgey lvt.

¹⁷ N. Múz. Görgey lvt. Fejér: CD. VIII. 4. 352. (rosszul!)

¹⁸ Iványi: A Máriaassy család levéltára. 92. l.

Szentpéter. A rövid életű falvak közé tartozik, mindössze kétszer szerepel, 1323-ban¹⁹ és 1330-ban.²⁰ Első alkalommal magyar, másodszor pedig latin néven tűnik fel. A két oklevél meghatározza egykori fekvését is, amely szerint a község Hellivágása északi részén, a mai Lipnik-patak mellett keresendő. A falut, tekintve a szomszédos Görgey birtokok lakosságát, szintén német telepítésnek kell tartanunk.

Lipnik.

A XIII. század végén már alig volt a Szepességen erdő, amelynek művelését meg ne kezdték volna. Az erdők irtását, amint láttuk, nagyrészt magánföldesurak vagy városok végezték. A király kezében a XIV. század elején már alig van erdő, azok mind magánföldesurak, vagy a városok birtokába kerültek, kivételt talán csak a korábban lengyel uralom alatt lévő helységek területe képez, amelyen a telepítést és az erdőirtást maga a szepesi várispánság végeztette.

A lublói uradalom területétől eltekintve, a XIV. században már csak egy királyi kézben lévő erdős terület ismerünk, a Lipnice nevű erdőt, a mai Lipnik területét, melyet mint lakatlan erdőséget 1315-ben adományozott el a király Görgey Gyula comesnek.²¹ A telepítés gyorsan haladt a lakatlan erdőségben, mert már az eladományozás után 15 évre feltűnik a területen az első falu Lupnik alakban.²² A hasonló nevű patak partján hosszanti településben elhúzódó falu hamar két részre oszlott, mert már 1338-ban feltűnik Ó- vagy Fel- és Ujlipnik a Görgeyek osztálylevelében,²³ amikor az Ujlipniken lévő irtatlan erdőt osztatlanul hagyja a család. Az Ó- és Ujlipnik megkülönböztetés azonban nem tekinthető még teljesen kialakultnak és állandónak, mert 1342-ben már csak Lipnik és Ujlipnik birtokokat említene az oklevelek.²⁴ Minthogy később csak egyetlen községet ismerünk, az Ujlipnik alak valószínűleg csak a község területét továbbbirtó új telepések helyét jelöli. Hivatalos neve a fordítás útján keletkezett *Nagyhársas* volt.

A falu eredete Drugeth Vilmos nádor 1338. évi ok-

¹⁹ Fejér: CD. VIII. 5. 133. l. N. Múz. Görgey lvt.

²⁰ Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355.

²¹ „silvam nostram habitatoribus destitutam“. N. Múz. Görgey lvt. 1327.

²² Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355.

²³ N. Múz. Görgey lvt. Fejér: CD. VIII. 4. 352. l.

²⁴ N. Múz. Görgey lvt. Lupnik, 1344: Anjoukori okmt. IV. 471. l.

levele szerint IV. Béla adományára²⁵ megy vissza, a határjelekből azonban kétségtelenül megállapítható, hogy Lipnik nevét tévesen keverték a tényleg IV. Béla adományából származó erdőkben keletkezett falvak névsorába, mert amint láttuk, a területet csak 1315-ben kapta a család. A falu neve szláv telepítésre mutat. A magyar jelző csak az akkorra már elmagyarosodott tulajdonosai révén keletkezhetett.

A Blerbrunn környéki Berzeviczy birtokok.

Lesnic. Az 1297-ben feltűnő Lesnice erdőről, melyet akkor Helbrandt szász ispán Mech fia, Radislausnak adott,²⁶ közelebbi adatok hiányában nem állapítható meg, hogy a mai Lesnice község területével azonos-e, mert a község maga csak a középkor végén, 1518-ban tűnik fel *Nagy- és Kislesnice* alakban a Tótfalusi Sváby család kezén.²⁷ Feltűnésekor Kislesnice már pusztá, Nagylesnicén azonban még soltészság van. Minthogy a Sváby család a Görgey családnak egyik ágát jelenti, ezt a két falut a Görgeyek valamelyik adománybirtokán, legnagyobb valószínűség szerint a lipniki erdők területén kialakult helységnek kell tartanunk. Hivatalos neve a fordítás által keletkezett *Erdős* volt.

A Szepesbélától északnyugatra, a határmenti Béla folyóig és a Dunajec mentén a Lehnic-Vibornya vonalig terjedő részt a XIII. század vége felé a Berzeviczy család kezén találjuk. Minthogy a területre adománylevél nincsen, nem határozható meg pontosan, mikor és melyik király adománya folytán jutott a család birtokába. A vidék, amint az oklevelekből megállapítható, lakatlan, erdős terület volt a lengyel határig, melyet 1260-ban a Dunajec vonala alkotott.²⁸ Mindamellett a terület még gyepűelvének számított, mert az országba vezető kapuk, ha ugyan már ebben a korban nem jelentenek túlhaladott vonalat, jóval beljebb voltak. A poprádmenti kapuk még a század vége felé is mai toporc-szentgyörgyi vonalon állottak.

A nagy erdős és lakatlan terület jövedelmezőség szempontjából a királyi kincstár számára nem birt különösebb értékkel, azért is került egy tagban a család kezére, mégpedig adománylevél nélkül. Annak, hogy a területről adománylevél lett volna, nincsen semmi nyoma. A birtok adományjellegét azonban azok a hamis oklevelek

²⁵ Fejér: CD. VIII. 4. 352. l.

²⁶ HO. VII. 266. l. N. Múz. Görgey lvt. DI. 24369.

²⁷ Iványi: A Máriássy család levéltára. 91. l.

²⁸ HO. VI. 103. l.

bizonyítják, melyek a területen alakult legkorábbi községeket is magukban foglalják. A családnak Farkasfalváról és Pokajról szóló adománylevelének felhasználásával két oklevelet is hamisítottak IV. László nevére, amelyeket szintén Gölnichányáról kelteztek. Az egyik Landek, Rókus és Nírer adományozásáról szól.²⁹ Rókust pedig nem királyi adomány, hanem csere folytán szerezte meg a család.³⁰ Az adományok között szereplő Örnek csak a XV. században feltűnő Néhrer neve is azonnal gyanússá teszi az oklevelet, annál is inkább, mert Nagyórt csak 1306–1307-ben kapta a család adományba.³¹ A másik, ugyancsak Gölnichányán keltezett, szintén IV. László nevére hamisított oklevél pedig olyan, a Szemenye hegység körüli területről szól, amely sohasem volt a család birtokában.³²

Az adományozásnak azonban legkésőbb IV. László korában kellett történni, mert már ekkor, 1289-ben feltűnik a területen kialakult első község, *Bierbrun*, mint annak a Ruda nevű erdőnek a kezdő határa, mely a falutól a Béla patakon át a havasok felé, a lengyel határig terjedt. Ezt a területet 1289-ben adta lomnici Rikolf soltészsgba a Müllenbachra való Teodor és Lajos testvéreknek.³³ A soltészok azonban, amint az adatok bizonyítják, nem vették művelés alá az erdőt, mert a területnek éppen a Bierbrun feletti részén jelentkeznek legkésőbbben a falvak és a két soltész egyikének nevét sem őrizte meg, — amint pedig ez igen gyakran történt, — az általuk alapított falu neve.

A falu nevének változatai nagyon eltérők.³⁴ Német nevét az egész középkoron át megtartja. Neve után ítélve, német alapítású és lakosságú község. Hivatalos magyar neve a fordítás által keletkezett *Sörkút* volt.

Landek. A Bierbrunnal szomszédos Landek a Berzeviczy család 1290. évi osztálylevelében tűnik fel először,

²⁹ Fejér: CD. IV. 2. 380. l. István kelet nélküli oklevele átírva: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1291. HO. VI. 349., 354. Wenzel: AUO. IX. 563., X. 2. 9. Karácsonyi: Hamis oklevelek jegyzéke. 32. (164–166.) l.

³⁰ L. a község alatt.

³¹ L. ott.

³² Fejér: CD. VI. 1. 45. l. Karácsonyi: Hamis oklevelek jegyzéke. 32. (167.) l.

³³ Wenzel: AUO. IX. 516. l. DI. 1252. A Késmárk 1269. évi határlevelében szereplő Berben, Bierbrun (Fejér: CD. IV. 3. 514. HO. VI. 157. l.) hibás olvasás Verbeu helyett. V. ö.: Késmárk 1251. évi határlevelét. Hazai oklvt. 19. l.

³⁴ Birburn, 1289., Bybur, 1290., Byrbron, 1313/1314. N. Múz. Berzeviczy lvt. Berbarn, 1344: Anjoukori okmt. IV. 471. l. Byrewbron, 1455: N. Múz. Berzeviczy lvt. Bierbrum, 1469: DI. 17110.

mint kialakult falu.³⁵ Neve csekély eltéréssel az egész középkoron át változatlan maradt.³⁶ Telepítői, épp úgy, mint a szomszédos Bierbruné, németek lehettek. A birtok tulajdonosa 1313-ban megváltozik, amikor azt a Berzeviczy család elcseréli a jeruzsálemi rend komlósi birtokával.³⁷

A landeki keresztesek birtokában a XIV. század közepén még két, Landekkel szomszédos falu tűnik fel, anélkül, hogy a keresztesek birtokjogának alapját ismernénk. Így mindkét helységet Landek területén keletkezett községnek kell tartanunk. Az egyik *Relyó*, amelyre csupán 1344-ből van egyetlen adatunk. A birtok neve feltűnésekor *Kehhello* alakban szerepel a környékkel nem igen ismerős egri káptalan oklevelében, azonban az oklevélben felsorolt határjelek alapján kétségtelen, hogy ez elírás következménye.³⁸ A másik községnek *Hanusfalvának* kialakulását sem ismerjük. A Landekkel határos, 1313-ban fellépő *Henus* birtokot³⁹ a határjelek alapján nem tarthatjuk azonosnak a landeki keresztesek birtokában 1344-ben feltűnő Hanusfalvával.⁴⁰ A község keletkezése, minthogy sem megtelepítésének korát, sem megtelepítőjét, aki után a község nevét vette, mint szereplő személyt nem ismerjük, korábbi időben keresendő. Mindkét birtokot, tekintve az anyaközségnek és a Hanusfalvának nevetadó soltész nevét, német telepítésnek tarthatjuk.

Ófalu. A szepesi krónikák és azoknak nyomán a szepesi történetírók messze visszaviszik a falu eredetét olyan korba, amikor a terület kétségtelen őserdő volt.⁴¹ Keletkezése azonban jóval későbbi és kialakulása összefügg a többi maguravidéki Berzeviczy birtokok sorsával. A község kialakulása semmiesetre sem lehet régiebb a XIV. század elejénél, mert a Berzeviczyek 1290. évi osztálylevelében még nem szerepel⁴² és a többi birtokokkal együtt 1326-ban tűnik fel Owfalw, Oufalw alakban.⁴³ A helység-

³⁵ N. Múz. Berzeviczy lvt.

³⁶ Landok, 1291: HO. VI. 363. l.

³⁷ Mon. Strig. I. 676. III. 717. Fejér: CD. VIII. 1. 494. l. DL. 1819. N. Múz. Berzeviczy lvt.

³⁸ Anjoukori okmt. IV. 471. l.

³⁹ Mon. Strig. I. 676. III. 719. l.

⁴⁰ Anjoukori okmt. IV. 471. l.

⁴¹ Hain Gáspár lőcsei krónikája. 9. l.

⁴² N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁴³ N. Múz. T. a. 1326. XI. 5. Berzeviczy lvt.

név a középkorban többnyire magyar alakban szerepel,⁴⁴ nevének német alakja 1382-ben tűnik fel először.⁴⁵

A falu kialakulására van egy közelebbi adatunk is. Fridrich ófalusi soldész 1330-ban eladja ottani soldézságát a lechnici karthauziaknak a Kakas comes oklevelében foglalt feltételek mellett.⁴⁶ Kakas mesternek pedig csak egyetlen, a Markalf fia, Fridrichel soldésszá tevő 1308. évi levelét ismerjük,⁴⁷ amelyben foglalt feltételeknek megfelelőleg a soldész megalapította Fridmanvágását. Fridrich 1330-ban azonban már ófalusi soldész, ami mellett bizonyít, hogy a Kakastól nyert soldézság vagy kiterjedt erre a területre is, vagy pedig a sikeres falualapítás után megbízatást kapott a további soldézságra, amelynek során megalapította Ófalut is. Akár szólt az 1308. évi oklevél Ófalu megtelepítésére is, akár nem, az bizonyos, hogy itt is az 1308-ik évi oklevél szabályai voltak az irányadók.

Ófalunak Fridman által történt megalapításának, ha nem volnának rá komoly bizonyítékaink, ellent mondana az Ófalu, Villa Antiqua, Altendorf név. A helynév eredete ismeretlen és amikor a többi községekkel együtt feltűnik, nem állapítható meg, hogy melyik faluval szemben tartották korábban kialakultnak, régiebbnek. Tekintettel a falut alapító soldész nemzetségére és a falunak a magyar mellett előforduló német nevére, német telepítésnek kell tartanunk.

Kacvinkel. Körülbelül egy időben jelentkezik a Berzeviczyek területén alakult többi községekkel. Első feltűnése 1320-ban történik.⁴⁸ A helység neve német alapításra mutat. Nevének Kacvinkel alakját megtartja a XV. század második feléig, amikor, főleg családnévben többször előfordul *Kacinka* alakban is.⁴⁹ Hivatalos neve az egyházának védőszentje után vett *Szentmindszent* volt.

Frankvágása. 1314-ben tűnik fel először. Keletkezése nem is igen nyúlhat mélyebbre, mert ekkor még terü-

⁴⁴ Owfalu, 1328., Ofolw, 1329., Vofalow, 1329: N. Múz. Berzeviczy lvt. Oofalu, 1335: Fejér: CD. VIII. 4. 202. Ofalu, 1341: U. ott. VIII. 4. 509. 1342: IX. 1. 55., 73. II. 1347: N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁴⁵ Altendorf, 1382: Dl. 31110. 1392: Fejér: CD. 2. 89. I.

⁴⁶ Fejér: CD. VIII. 3. 477. VIII. 5. 198. I. (tévesen Chidericus alakban).

⁴⁷ Fejér: CD. VIII. 1. 259. I. Dl. 1723.

⁴⁸ Fejér: CD. VIII. 2. 289. I. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1344.

⁴⁹ 1474: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 1. 20. 1475: U. ott. Misc. Scep. 8. 1. 12. 1500: U. ott. Misc. 9. 2. 16.

letén él a falut alapító Frank mester.⁵⁰ Ez a Frank mester minden valószínűség szerint a Berzeviczy család leányági leszármazottjával, Farkasfalvi Frankkal azonos,⁵¹ akinek a kezén találjuk a birtokot 1340-ben is.⁵² A helység magyar neve mindenestre tulajdonosaitól és nem lakóitól ered. A község csak az újabb korban vált szét Kis- és Nagyfrankvágására. Megtelepítői, mint a többi környékbeli birtokoké, valószínűleg németek voltak.

Mátyásfalva. Ófaluval körülbelül egy időben keletkezett helység. Vele együtt tűnik fel 1326-ban *Mátyásvágása* néven,⁵³ amelyet megtart a XV. század elejéig, amikor felveszi a *Mátyásfalva* nevet.⁵⁴ Magyar nevét megtartja az egész középkoron át. Alapítóját nem ismerjük, azonban minden valószínűség szerint az alapító soltész nevét vette fel a község, mert a falu tulajdonosai, a Berzeviczy család tagjai közül ebben a korban senki sem viseli a Mátyás nevet.

Lehnic. A falu, mely szintén a Berzeviczy család területén alakul ki, 1319-ben tűnik fel először, amikor azt Kakas mester a menedékkövi barátoknak adja oly célból, hogy ott kolostort alapítsanak.⁵⁵ A falu magvával, melynek eredete a XIV. század elejére megy vissza, nem lehet azonos az 1419-ben feltűnő »villa nova Lechnic«, hanem a falu délfelé terjeszkedő új része, amelynek ekkor említetik Szent Jodok tiszteletére emelt egyháza is.⁵⁶ Neve szláv telepítésre mutat.

Ujvágás. Ófalu és Lechnic körül tűnik fel a lechnici karthauziak birtokában 1344-ben az Ófalu melletti *Monostorhellyel* együtt.⁵⁷ Ma már mindkettő az eltűnt szepesi helységek közé tartozik.

Nedec. A község kialakulása szintén a XIV. század elejére esik. A falu még ismeretlen, amikor 1314-ben fel-

⁵⁰ »circa sectionem et villam magistri Frank«. N. Múz. Berzeviczy lvt. Frankuagasa, 1320: Fejér: CD. VIII. 2. 289. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1344. 1340: N. Múz. A Berzeviczy család kakaslomnici ágának levéltára. 1407: N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2199. f. 89. 1411–1412: N. Múz. Görgey lvt. Dl. 9872. 1424: Görgey lvt.

⁵¹ Wertner: Az első Dunajecziek. Turul, 1911. 139. l.

⁵² N. Múz. Görgey lvt.

⁵³ Mathyasuagasa. N. Múz. T. a. 1326. XI. 25. Berzeviczy lvt.

⁵⁴ 1328., 1329., 1340., 1347: N. Múz. Berzeviczy lvt. Matevagasa(!) 1383: Fejér: CD. X. 1. 119. l. Matheyfalua. 1402: N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁵⁵ Fejér: CD. VIII. 2. 227. l.

⁵⁶ U. ott. X. 6. 228. l.

⁵⁷ Aujoukori okmt. IV. 471. l.

tűnik a Frankvágásán keresztül folyó Nedecpataka.⁵⁸ A falu *Nisic* néven 1320-ban tűnik fel a hasonló nevű patak partján.⁵⁹ A név szláv telepítésre mutat. Egyházát, mely Szent Bertalan tiszteletére épült, 1326-ban említik először az oklevelek.⁶⁰

Dunajecvár. Amikor a Szepesség felső, a gyepűn túl lévő része, az úgynevezett gyepűelve is kezdett benépesedni, a mögötte elterülő gyepük és az ott tanyázó határőrök elvesztették jelentőségüket. A benépesüléssel a határvédelem kérdése is új alapokra helyeződött, mert a király a határvédelmet illetőleg nem volt már a Szepesség egyedüli lakosaira, a magyar határőrökre utalva. A határvédelemből és a kalonáskodásból a szepesi nemések és a németek által lakott városok is kivették a részüket. A szepesi várispánság teljes kialakulása után a várvédelem jut előtérbe. A Szepességnek a XIII. század folyamán a Dunajec folyóig történt terjeszkedésével kapcsolatban a határon új védelemről kellett gondoskodni. A természetadta határ, mely részben a Dunajec mentén húzódott végig, várépítést ajánlott. Így keletkezett a Berzeviczy család birtokainak határán belül Dunajecvár, amelyet egy 1347. évi adat szerint Drugeth Villermus szepesi ispán, a későbbi nádor építtetett.⁶¹ A vár 1325-ben tűnik fel először, amikor a Berzeviczy család egyes tagjai »de Dunawich« írkák magukat.⁶² A Berzeviczy család a birtokai közé ékelt várat 1347-ben újból megszerezte a királytól.⁶³

Fridmanvágása. A Berzeviczy család kezén lévő birtokok között aránylag korán feltűnik Fridmanvágása. Arra, hogy a megye központjától annyira távol, a lengyel határszélen fekvő község hamarabb feltűnik, mint sok közelebbi birtok, az a körülmény adja meg a magyarázatot, hogy a Magura vidéke egyetlen nagy erdőség volt, amelynek irtása nagy türelmet és kitartást követelt az új telepesektől. Amikor az erdő szélén már megalakult Bierbrunn és Landek, a telepések lefoglalták azt a helyet, amely lakott vidékhez közel esván, könnyebb megélhetést nyújthatott. A terület azonban, amely a községek felett volt, keskeny folyóvölgyeivel és ennek következtében csekély

⁵⁸ Nydycipotoka. N. Múz. Berzeviczy család kakaslovnici ágának lvt. 1349.

⁵⁹ Fejér: CD. VIII. 2. 289. N. Múz. Berzeviczy lvt. Nysich. 1334; N. Múz. T. a. 1326. XI. 25. Nydich, 1328; N. Múz. Berzeviczy lvt. Nezychfalú, 1402; U. ott.

⁶⁰ Mon. Strig. III. 86. Fejér: CD. VIII. 3. 190. 1.

⁶¹ N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁶² Fejér: CD. VIII. 2. 623. 1.

⁶³ N. Múz. Berzeviczy lvt. 1347.

termőföldjével abban a korban, amikor a falusi ember még jobbára a saját maga által termelt élelmiszerekből élt, nem volt alkalmas a megtelepedésre. Az erdő nagy kiterjedését és a művelhető föld csekélységét a falvak jellegzetes hosszanti elhelyezkedése is mutatja. A szepesi káptalan 1320. évi oklevele szépen bizonyítja ezt a hosszanti irtást, amely a folyó partokon harminc telek hosszúságban volt megszabva.⁶⁴ Volt azonban a Berzeviczy család területének egy másik része, mely mindazokkal a feltételekkel rendelkezett, amelyek egy falu megalapítására szükségesek voltak, ahol a folyóvölgy szélesebb volt és már nem kellett a termőföldet irtás útján előállítani az erdőből.

A község keletkezését 1308-tól kell számitanunk, amikor Kakas mester az oklevélben felsorolt határok között fekvő területet a Hunfalvára való Markalf fia Fridrichnek adta soldészságba.⁶⁵ A gyors irtást mutatja, hogy a területen már 1320-ban feltűnik a falu, a soldész után elnevezett *Fridmanvágása*, kialakult magyar névvel.⁶⁶ A falu területe a Béla mindkét partján, részben későbbi lengyel területen feküdt. A magyar határ tehát régebben a Béla folyó partján is túlment, de onnan, mint ahogy Podolinánál a magyarság megakadályozta a lengyel terjeszkedést, a mindenesetre erősebb lengyel gyarmatosítás visszaszorította a Béla jobbpartjára a magyar nemesek által birt terület határait. A telepítő és a falu nevének egyezésén kívül az azonosságot bizonyítja az is, hogy a terület Kakas mester tulajdonában tűnik fel és kezén is van haláláig. A község alapítója a saját és atyjának német neve után ítélve német eredetű volt. A helység magyar neve,⁶⁷ mely úgyszólván az egész középkoron át fennmaradt, tekintve, hogy a magyarok nem igen vállalkoztak soldészságra, nem jelentheti azt, hogy lakói valaha is magyarok lettek volna. A magyar név valószínűleg eredetileg német, de ekkorra már elmagyarosodott tulajdonosai révén keletkezett. Hivatalos neve *Frigyesvágása* volt.

Krompach. A Fridmanvágásától délre fekvő vidék aránylag későn népesedett be, az itteni községek csak a XV. század-elején alakulhattak ki, noha az irtás állandóan folyik, azonban nem azzal a gyorsasággal, mint a XIV. század elején.

⁶⁴ Fejér: CD. VIII. 2. 289. I. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1334.

⁶⁵ Dl. 1723. Fejér: CD. VIII. 1. 259. I. (tévesen Chidericus).

⁶⁶ Fejér: CD. VIII. 2. 289. VIII. 5. 113. I. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1334.

⁶⁷ Fredmanuagasa, 1326., 1328., 1347. N. Múz. Berzeviczy lvt. Fridhman, 1327: Fejér: VIII. 5. 175. I. N. Múz. Berzeviczy lvt. Fridman, 1347, 1402: N. Múz. Berzeviczy lvt.

A Béla folyó melletti községek is majdnem egyszerre jelentkeznek, ami azt bizonyítja, hogy ekkor már ismét nagyobb erővel újra kezdődött a múlt század második felében aláhanyatló írtás. A községek korábbi kialakulása ellen szól az, hogy a Berzeviczy család korábbi osztályleveleiben nem szerepelnek. Krompach 1439-ben tűnik fel először.⁶⁸ A falunak *Bélakorompával* való azonosságát mutatja, hogy mindig a szomszédos községekkel együtt, mint Berzeviczy birtok szerepel. A helység neve német telepítésre mutat.

Szenterzsébet. Az eltűnt szepesi községek közé tartozik. Pontos fekvését ma már nem határozhatjuk meg, minthogy azonban Krompach és Laps helységekkel együtt tűnik fel 1439-ben,⁶⁹ környékükön keresendő. Nevének magyar alakját az egész középkoron át megtartotta.⁷⁰ A helység neve valószínűleg temploma védőszentjétől ered.

Ujbéla. Krompachhal és Szenterzsébettel együtt szerepel 1455-ben.⁷¹ Neve után ítélve telepesei már kialakulása korában szlávok lehettek.

Durstin. A falu neve 1429-ben tűnik fel plébánosa nevében,⁷² ami korábbi kialakulása mellett bizonyít. A község neve, mely Dornsteyn, Durstein változatokban szerepel,⁷³ német településre mutat. Hivatalos magyar neve, a *Dercsény*, Csánki szerint már a középkorban is ismeretes volt.⁷⁴

Laps. A helység Katzvinkel határjárásában, 1340-ben tűnik fel először.⁷⁵ Alsó- és Felsőlapsra történt kettéválása még a középkorban bekövetkezett, mert 1463-ban a Berzeviczy család birtokai között már szerepel *Felsőlaps*.⁷⁶ Hivatalos magyar neve *Alsó- és Felsőlúpos* volt.

⁶⁸ N. Múz. Görgey lvt.

⁶⁹ U. ott.

⁷⁰ Zenthelsebeth, 1439: N. Múz. Görgey lvt. 1455., 1463: U. ott. Berzeviczy lvt. 1471: N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2199. f. 118.

⁷¹ N. Múz. Berzeviczy lvt. 1498: O. L. adv. 101—77.

⁷² Iványi: A Máriássy család levéltára. 128. l.

⁷³ 1463: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1471: U. ott. Kézirattár. Fol. Lat. 2299. f. 118.

⁷⁴ Magyarország történelmi földrajza. I. 201. l.

⁷⁵ N. Múz. a Berzeviczy család kakaslomnici ágának levéltára.

⁷⁶ Felzelaps: N. Múz. Berzeviczy lvt.

A LENGYEL VÁROSOK.

A városok keletkezése lényegesen elűt a többi szepesi helység kialakulásától, mert a Podolintól keletre, a Poprád mentén és tőle északra, a mai lengyel határig elterülő vidék a feltűnésekor nem állott magyar uralom alatt, hanem Boleszló krakkói és szandomiri herceg és neje Kunigunda, IV. Béla magyar király leánya kezén volt. A telepítés lengyel uralom alatt indult meg és folytatódott mindaddig, míg a vidék a XIV. század elején véglegesen Magyarország birtokába nem került.

Hogy a vidék eredetileg Magyarországhoz tartozott volna és mint többen állítják, Kunigunda hozományaként került volna lengyel uralom alá, nem bizonyítható. Ez a terület Kunigunda férjhezmenetele előtt ismeretlen volt és csak az ő, illetve férje kezén tűnik fel. A magyar uralom szálai csak a lengyel városok vidékéig vezetnek és a régi gyepűvonalnak megmaradt emlékei is csak a lengyel városokig mutathatók ki.

A terület poprádmenti részének benépesítése még a lengyel uralom alatt megtörtént. A vidék feltűnésekor jelentkező határnevek kizárólag szlávok. A lengyel városok vidékének kialakulása legvalószínűbben úgy folyt le, hogy a Szepesség benépesítése két oldalról kezdődött meg, északról a lengyelek és délen a magyarok által. A magyar kolonizáció gyorsabban és nagyobb méretekben haladt észak felé és a XIII. században már birtokba vette az egész Szepesség területét, kivéve a Poprádmentének Podolinig terjedő, a lengyelek által benépesített részét. Ez a vidék azután, mint a lengyel uralom által előre tolt keskeny sáv, a magyarok telepei által körülvéve a terület birtokosának, Kunigunda hercegnőnek a halála után minden politikai válság nélkül a magyar uralom alá került.

A terület benépesítését, amint a sűrű szláv határjelek bizonyítják, lengyelek kezdték meg, amikor azonban úgy,

magyar, mint lengyel területen nagyobb számmal feltűnnek a német telepések, átveszik a telepítést és magdeburgi joggal tovább folytatják.¹

Podolin.

A lengyel uralom alatt lévő helységek közül sajátos módon elsőül a magyar területéhez legközelebb eső Podolin tűnik fel 1244-ben. Ez az időpont azonban nem jelenti a város akkori kialakulását, mert eredete éppen az oklevél adatai alapján régebbi időben keresendő. Boleszló herceg 1244-ben régi szolgájának, Henriknek adja az ot-tani, a sűrű erdőséggel szomszédos, már régebben meg-alapított, de ekkor pusztán lévő soltészszágot.²

A város területe már a tatárjárás után erősen érint-kezik a magyar határőrvidékkel és a Görgeyeknek 1256-ban adott erdő határával, amely három oldalról körül-vette Podolin területét.³ A Podolinnal szomszédos terület-nek eladományozása megakadályozta Podolinnak a Pop-rád mentén dél felé tartó további terjeszkedését, úgyhogy ezentúl a város csak az erdőségek felé tudott terjeszkedni. Podolin egyébként a szepesi városok módjára gyors fej-lődést mutat. Míg az oklevelek 1288-ban is csak villa-nak, falunak nevezik,⁴ 1292-ben már német, magdeburgi joggal élő és árúmegállító joggal felruházott városként tűnik fel.⁵ A lengyel uralom alatt a várost a vidék fejének tekintet-ték, mert a szomszédos lengyel helységek, Lubló és Gnózda tartoztak Podolint árcai megerősítésében segíteni és a vá-ros joghatósága alól csak 1364-ben szabadult fel Lubló.⁶ Gyors emelkedését kétségtelenül határszéli helyzetének és kereskedői forgalmának köszönhette. Egyházilag 1298-ban még Krakóhoz,⁷ 1299-ben azonban már a szepesi pré-posztasághoz tartozik.⁸ Templomát, mely Szűz Mária tisz-teletére volt szentelve és amint egyházi hovatartozásának előbb említett adatai bizonyítják, kétségtelen korai kelet-kezésű. 1326-ban említik először az oklevelek.⁹

A Podolin területén keletkezett községek kialakulását

¹ 1288: Fejér: CD. V. 3. 425. HO. VI. 336. 1392: HO. VI. 392. Fejér: CD. VIII. 2. 398. 1352: U. ott. IX. 2. 151. I. 1359: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 36. Fejér: CD. X. 3. 52. I.

² Fejér: CD. IV. 1. 353. I. DI. 265.

³ Fejér: CD. IV. 2. 380. I. N. Múz. Görgey lvt.

⁴ Fejér: CD. V. 3. 425. HO. VI. 336. I.

⁵ HO. VI. 392. Fejér: CD. VI. 1. 230. I.

⁶ Schmauk: Suppl. 107. I.

⁷ Fejér: CD. VI. 2. 172. I.

⁸ Fejér: CD. VI. 2. 209. I.

⁹ Fejér: CD. VIII. 5. 173. I.

nem kísérhetjük figyelemmel, mert mint királyi, vagy kevés magántulajdonos kezén megforduló terület, ritkán szerepel okleveles anyagunkban, az elzálogosítást követő időből pedig alig említik az oklevelek.

Kromló. Ez az eltűnt szepesi helység, tekintettel arra, hogy első alkalommal 1244-ben a lengyel uralom alatt lévő podolini saltészság határlevelében tűnik fel, szintén lengyel területen kialakult községnek tekinthető. Első feltűnése alkalmával a szűkszavú határjelek nem mondják meg, hogy a határjelként szereplő Kromnow falu-e, vagy birtok, csupán annyit említenek, hogy a völgyben fekszik.¹⁰ További sorsáról nem sokat tudunk és hosszú szünet után 1392-ben tűnik fel, mint birtok, Kromlow néven.¹¹ Ettől kezdve a birtok a Bethlenfalvi család kezén szerepel az egész középkorban, melynek végén már prédiommá súlyod.¹² Fekvése az 1244. évi adat szerint Podolin környékén keresendő, azonban még közelebbi fekvését megadja a Kislomnic és Kolaesko közötti, ma is ismeretes Kromló-patak.

Rauschenbach. A község kialakulása szépen nyomon kísérhető. IV. Béla király leánya, Kunigunda, Henrik podolini saltésznek 1288-ban egy Podolin és Gnězda feletti, poprądmienti erdőséget ad írtásra a határok leírása mellett. A határjelek között már szerepel a Ruschenbach, Rauschenbach patak is.¹³ A patak elnevezése különben már régebbi keletű, mert már 1286-ban is szerepel.¹⁴ A kiírtott területen, amelyen az írtás német, magdeburgi jog szerint folyt, 1303-ban tűnik fel először a falu, amikor Henrik saltész az ottani, saltészság fejében kapott örök-birtokát nővérének és férjének, Henningnek adja s a területen saltészi jogokkal ruházza fel őket.¹⁵ Az írtás Henning kezén is tovább folyik és 1329-ben feltűnik a területen kialakult mindkét falu Ó- és *Ujrauschenbach*.¹⁶ A két község különállása sokáig megvolt és még 1408-ban is szerepel mindkét község,¹⁷ egyidőre azonban úgylátszik elnéptelenedett a két birtok, mert 1503-ban csak egy jelzötlen, a Thurzó család birtokában feltűnő Rauschenbachról szól-

¹⁰ Fejér: CD. IV. 1. 153. I. DL. 265.

¹¹ Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 6. 28. Fejér: CD. X. 2. 67. I.

¹² Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 20. DL. 21197, 21177–21179.

¹³ Fejér: CD. V. 3. 425. HO. VI. 336. I.

¹⁴ Fejér: CD. V. 3. 334. I.

¹⁵ Schmauk: Suppl. 23. Fejér: CD. VIII. 1. 153. I. DL. 265.

¹⁶ »antiqua és nova Rusunbach.« Szepesi kpt. Misc. div. cott. 8. 1. 14.

¹⁷ DL. 9431–9433. Fejér: CD. X. 8. 480. I. N. Múz. T. a. 1408. IX. 3.

nak az oklevelek.¹⁸ A helység, neve után ítélve német telepítés volt. Nevét csekély változatokkal az egész középkoron át megtartotta. Hivatalos magyar nevük az *Alsó- és Felső-zúgó* volt.

Forbász.

Kialakulásának menetét nem ismerjük. 1311-ben tűnik fel először *Fyrbaz* alakban, amikor idegen telepes hospes lakói említetnek dézsmájukkal kapcsolatban.¹⁹ Még egy adatunk említi 1408-ban, mint Lublóvár tartozékát.²⁰ A község neve valószínűleg szláv eredetű. Hivatalos magyar neve *Poprádfalu* volt.

Gnézda.

A város kialakulását nem ismerjük, már mint kialakult helység tűnik fel 1286-ban *Knisen* alakban.²¹ Neve a középkorban többféle változatot mutat,²² mely még az újabb korban is, tekintettel a nemzeti nyelvek különféle elnevezéseire, sokáig fennáll. A helység fejlődése aránylag lassú és csak 1412-ben szerez városi kiváltságot.²³

Lubló.

Amikor Lubló, mint falu, 1292-ben feltűnik, még lengyel uralom alatt van, mert Vencel cseh király mint krakói herceg, arra kötelezi, hogy Podolint árka megerősítésében megsegítse.²⁴ Ez a kötelezettsége és Podolin joghatósága alá való tartozása későbbi emelkedése korában is fennállott. Első feltűnése után pár évvel, 1299-ben már nem tartozott a lengyel uralom alá, mert dézsmái felett a szepesi prépost rendelkezik.²⁵ Sem keletkezését, sem korábbi fejlődését nem ismerjük. Eredete nem nyúlhat vissza messzire, mert sem a korábbi határjárásokban nem szerepel, sem pedig polgárait, mint tanúkat, vagy egyébként szereplő személyeket nem ismerjük. Lubló területe minden valószínűség szerint magyar uralom alatt népesedett be és

¹⁸ Dl. 21179. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 21.

¹⁹ Mon. Strig. I. 655. l.

²⁰ Dl. 9431—9433. N. Múz. T. a. 1408. IX. 3. Fejér: CD. X. 8. 480. l.

²¹ Fejér: CD. V. 3. 334. l.

²² Gnezna, 1288: Fejér: CD. V. 3. 425. l. Gynisna, 1311: Mon. Strig. I. 655. l. Gnezd, 1329: Szepesi kpt. Misc. div. cott. 8. l. 14. Genyzd, 1341: Anjoukori okmt. IV. 471. l.

²³ Schmauk: Suppl. 181. l.

²⁴ Fejér: CD. VI. 1. 230. l.

²⁵ U. ott. VI. 2. 209. l.

már a feltűnést követő időben, mint határhely nagy jelentőségű helységgé vált. A vár kialakulása a szepesi várispánság határainak északra való kitolásával függ össze, amikor királyaink feladták a határőri intézményt és a gyepúvonallal való védekezés helyébe a várszervezetet iktatták. Így léptek határvédelmi szempontból az északi gyepúvonal helyére Dunajec és Lubló vára. Lublót, mint-hogy azt korábban nem említik az oklevelek, magyar alapításúnak kell tartanunk. Az a körülmény, hogy míg a magyar uralom kezdete előtt Podolint és Gnězdát annyi oklevél említi, Lubló létezéséről pedig semmit sem tudunk, megerősíti azt a feltevést, hogy Lubló vára csak a magyar uralom alatt keletkezett. A szepesi várispánság, mely a határőri szervezet helyett már régebben áttért a várvédelmi rendszerre, gyorsan felépítette a határszéli várat, mely mint fontos szerepet betöltő erődítmény szerepel a Károly király uralmának megerősödését megelőző időkben. A vár visszafoglalásánál szerzett érdeméül emeli Károly király a Görgey család görgei birtokát országos nemesi jelle-gűvé.²⁶

A város nagykiterjedésű határában több község keletkezett. A megmaradt részen tovább fejlődött Lubló és a XIV. század folyamán a királyoktól nyert privilégiumai következtében teljesen városi jelleget öltött. A vár lassanként uradalommá fejlődött, amelyhez hozzátartoztak a területén kialakult községeken kívül a szomszédos helységek is.

Laczenhau. Lublóvár tartozékai között Rauschenbach mellett 1408-ban tűnik fel »Laczenhaw alio nomine Laczenseis« és »Dewchenhaw« alakban.²⁷ A községnek sem kialakulását, sem későbbi sorsát nem ismerjük. Nevének kialakulatlansága arra enged következtetni, hogy nem rég keletkezett írtás. A középkorban szereplő nevein ma már ismeretlen, ügylátszik a mai *Lackvágásával*, *Lackovával* azonos. A helység nevének különféle változatai német telepítésre mutatnak.

Kamjonka. A község Lubló határjelei között 1364-ben tűnik fel először latin alakban, mint »villa Lapidis«.²⁸ Kialakulására és lakói nemzetiségére nincsenek adataink. Lakói között szlávok mellett németek is lehettek, mert a falu két *Kemenyk* szláv neve mellett 1408-ban, amikor a község

²⁶ N. Múz. Görgey lvt. Fejér: CD. VIII. 1. 448. VIII. 5. 80. Schmauk: Suppl. 37. 1.

²⁷ Dl. 9431—9433. N. Múz. T. a. 1408. IX. 3. Fejér: CD. X. 8. 480. 1.

²⁸ Fejér: CD. IX. 1. 50. Schmauk: Suppl. 107. Weber: Suppl. 7. 1. (lévesen mind 1342-ből keltezik az oklevelet).

Lublóvár tartozékai között szerepel, a *Stein* német alak is előfordul.²⁹ A két Kemenyk név arra mutat, hogy ebben a korban egymás mellett két azonos nevű község volt. Hivatalos magyar neve, a fordítás útján keletkezett *Kövesfalu* volt.

Jarembina. A község kialakulására nincsenek adataink. Első feltűnése 1329-ben történik, amikor Villernus szepesi comes az oltani soltészszágnak eladásához hozzájárul. Ezek szerint a falu eredete korábbi időben keresendő, annál is inkább, mivel a falu területén ekkor már irtott telkek vannak, amelyeknek új lakói csak két évi adómentességet kapnak, míg az erdőből irtott területen letelepedni szándékozók adómentességét a szokásos 16 évben állapítja meg az oklevél. Az 1329. évi oklevelet hat közlésben is ismerjük, melyek közül kettő a soltészszág nevét *Giermp* alakban és négy *Ewer*, *Esau*, *Ewr* és *Evi* alakokban közli.³⁰ A *Giermp* alak helyessége mellett bizonyít a helység urbáriális tabellájában hiteles másolatban található oklevél névalakja.³¹ A község neve Lubló 1364. évi határlevelében a mai alakhoz közelebb álló *Jerubina* alakban szerepel.³² Azonos ezzel a Lublóvár tartozékai között 1408-ban feltűnő *Gyrem* alio nomine *Zumbach*, *Sombach* falu is.³³ A község nevének *Sombach* alakja korábbi időre visszanyúl, mert már 1360-ban előfordul egy soltészszág határjárásakor Zombachi Arnold és Zombachwyze.³⁴ Hivatalos neve a szláv alakból alkotott *Berkenyéd* volt.

Peturvágása. E néven mint határjel tűnik fel 1360-ban Lubló környékén.³⁵ Valószínűleg azonos ezzel a már 1315-ben feltűnő villa Petri³⁶ és az 1408-ban Lublóvár tartozékai között szereplő *Petersdorf*.³⁷ A helység valószínűleg Sáros vármegyében keresendő, mert 1360-ban a Lipnik torkolatánál mint szomszéd, Peturvágási Péter szerepel.³⁸ A helység Schmauk szerint azonos Kamjonkával,³⁹ de ezt az állítását semmivel sem indokolja, különben is az, hogy Pé-

²⁹ DI. 9341–9432.

³⁰ Fejér: CD. VIII. 3. 387, 389, VIII. 5. 193, VIII. 6. 112. Schmauk: Suppl. 78. N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2199. f. 50.

³¹ O. L. Helyttől. o. Tabellae urbariales.

³² Fejér: CD. IX. 1. 50. Weber: Suppl. 7. Schmauk: Suppl. 107. 1

³³ N. Múz. T. a. 1408. IX. 3. DI. 9431–9433.

³⁴ Szepesi kpl. Intr. Scep. 5. 8. 36. Fejér: CD. X. 3. 220. 1.

³⁵ Szepesi kpl. Intr. Scep. 5. 8. 36.

³⁶ Fejér: CD. VIII. 1. 592. VIII. 5. 101. Schmauk: Suppl. 44. 1.

³⁷ DI. 9431–9433.

³⁸ Szepesi kpl. Intr. Scep. 5. 8. 36.

³⁹ Schmauk: Suppl. 44. 1.

tersdorf és Kamjonka 1408-ban egy oklevélben fordulnak elő, kizárja az azonosságot.

Poprádremete. Közelebbi adatok híján nem állapítható meg, hogy területén mikor alakult ki a község, mert első előfordulási alakjaiból a község létezésére nem lehet következtetni.⁴⁰ Valószínűleg már a középkorban volt területén irtott telep.

Szulin. Lubló 1364. évi határlevelében fordul elő a középkorban egyetlen egyszer a ripa Zalain, mely a Szulin folyónak felel meg.⁴¹ Arra azonban, hogy ott már a középkorban község lett volna, nincs adatunk, de nem is valószínű, mert Lublóvár tartozékai között 1408-ban nem szerepel,⁴² amikor pedig az egész környék a várhoz tartozott. A folyó torkolatától délre eső szomszédos vidéket Peturmezei Péter fia Vencel kapta adományba 1352-ben, amikor szintén nem említi a község nevét az adományos terület határlevele.⁴³

Heichen. Szintén Lubló 1364. évi határlevelében fordul elő egyetlen egyszer. A község kialakulása és későbbi sorsa ismeretlen. Amint a határjárásból megállapítható, a mai *Lublóváraljával*, régebbi nevén *Sadekkel* azonos. A községet, tekintettel német nevére, német alapítású és lakosságú helységnek kell tartanunk.

Lubló erdős területének egy részét a vár ura, Miklós 1315-ben soltészsgba adta azzal a feltétellel, hogy a soltész tartozik azon egy *Hophengart* nevű falut alapítani.⁴⁴ A község nemsokára ki is alakult és 1364-ben már Lubló határjelei között szerepel, mint falu.⁴⁵ Nevéből következtetve telepesei németek voltak, telepeseinek nemzetiségét különben a falu előre megállapított neve is megszabta. Hivatalos neve a fordítás által keletkezett *Komlóskert* volt.

Az erdős terület egy másik részét 1322-ben adta soltészsgba Fülöp szepesi ispán kislomnici Istvánnak azzal a feltétellel, hogy az ottani erdőség helyén egy a soltész nevééről elnevezett *Stephanisau* nevű falut tartozik alapítani.⁴⁶ A telepítést azonban a soltész nem végezte el, mert a területen, mint Lubló tartozéka 1408-ban egy más nevű falu

⁴⁰ Palocsa határa 1323-ban »ex parte cuiusdam heremite« kezdődik. Fejér: VIII. 5. 143. Schmauk: Suppl. 61. I. Lubló határa 1364-ben a Poprádnál »circa heremitam« megy. Schmauk: Suppl. 107. I.

⁴¹ Fejér: CD. IX. 1. 501. Weber: Suppl. 7. I.

⁴² DL. 9431–9433.

⁴³ Szepesi kpt. Intr. Scep. 9. 8. 36. Fejér: CD. IX. 2. 151., 319., 322. II.

⁴⁴ Fejér: CD. VIII. 5. 101. VIII. 1. 592. Schmauk: Suppl. 44. I.

⁴⁵ Weber: Suppl. 7. Fejér: CD. IX. 1. 50. I.

⁴⁶ Fejér: CD. VIII. 2. 389. VIII. 5. 124. Schmauk: Suppl. 55. I.

tűnik fel, mely nem viseli sem a telepítő, sem a soltész-ságba adó szepesi ispán nevét. A területen jelentkező falvak *Alsó-* és *Felsőjakabvágása* néven tűnnek fel.⁴⁷ Magyar nevének eredete ismeretlen, mert ebben a korban a Szepességen nem igen találkozunk magyar telepésekkel. A falu, melyet korábban németek és szlávok laktak, a középkor végére elnéptelenedett és 1497-ben vlachok kapják meg az akkor már *Jakubianynak* nevezett falu területét újratelepítés végett.⁴⁸

Lubló területén a XIII. század elején még egy további község is kialakult, az 1322-ben feltűnő *Ujlubló*.⁴⁹ A község telepesei németek lehettek, mert neve 1364-ben német alakban, mint *Neulublo* szerepel. Zsigmondnak a magyar kancellárián kelt, 1408. évi oklevelében neve természetesen magyar alakban van írva.⁵⁰

Krompach. Azt, hogy területén a Szepesség egy részének elzálogosítása előtt község létezett volna, nem tudjuk kimutatni, noha a Krompach nevű patak már 1364-ben feltűnik Lubló határjelei között.⁵¹

A Szepességet borító őserdők, amint korábban kimutattuk, akkora területet foglaltak el, hogy a földművelésre és állattenyésztésre alkalmas talajt borító erdők kiirtása a nagy méretekben meginduló, de aztán egyre lassuló menet mellett pár évszázad alatt nem fejeződhetett be. Az irtás a nagy erdős területen keletkezett községek határában a faluhely megteremtése után is továbbfolytatódik. Az 1279. után keletkezett, kiterjedt, erdős határu Batizfalva területén az egész középkoron át találunk soltész-ságokat,⁵² épenúgy a többi tátraalji községekben is, mint Kisszalókon⁵³ és Krigen.⁵⁴

A Szepesség északi részét borító erdőség irtása, amint korábban kifejtettük, abban a korban, a XIV. század elején indul meg, amikor az erdőirtás már lassúabb menetet vesz, mely később már annyira lefokozódik, hogy az északi

⁴⁷ *Alsoyacabwagasa*: DL. 9431—9434.

⁴⁸ »per Theutonios et Slavos antea possessa« Wenzel: Magyarország mezőgazdaságának története. 330. l.

⁴⁹ *nova Lublo*: Fejér: CD. VIII. 2. 389. Schmauk: Suppl. 55. l.

⁵⁰ N. Múz. T. a. 1408. IX. 3. DL. 9431—9434.

⁵¹ Fejér: CD. IX. 1. 50. Schmauk: Suppl. 107. Weber: Suppl. 7. l.

⁵² 1330., 1348., 1366., 1378., 1384., 1422., 1425., 1430., 1445., 1455., 1470: Iványi: A Máriássy család levéltára. 22, 29., 35., 39., 41., 54., 56—57., 61., 63. és 69. ll.

⁵³ 1437: N. Múz. Görgey lvt.

⁵⁴ N. Múz. T. a. 1330. III. 16.

rész falvainak egy része csak az újkorban alakul ki, pedig az erdőirtás az egész középkoron át állandóan tart, amit bizonyítanak a Szentgyörgyön,⁵⁵ Nagylomnicon,⁵⁶ Podolinban,⁵⁷ Gnězdán,⁵⁸ Kalácson,⁵⁹ Kislomnicon,⁶⁰ Rauschenbachon,⁶¹ Jarembinán,⁶² Ófaluban,⁶³ Kacvinkelen,⁶⁴ Lipniken⁶⁵ és Nagylesnicén⁶⁶ előforduló soltészszágok.

Az erdőirtással kapcsolatban a soltészszágok virágzása továbbtart az újkorban is egészen a Mária Terézia-féle urbéri rendezésig. A soltészok nyomában új községek keletkeznek. Az újkorra azonban a soltészszágok elvesztik német jellegüket; a németek visszahúzódnak az erdőirtástól és azt a Szepességen csaknem kizárólag szlávok, tólok és lengyelek veszik át.⁶⁷

⁵⁵ 1354: Szepesi kpt. Misc. Scep. 9. 8. 10.

⁵⁶ 1393: N. Múz. Rhédey lvt.

⁵⁷ 1361: Fejér: CD. IX. 3. 278. 1391: Schmauk: Suppl. 137. 1.

⁵⁸ 1329: Szepesi kpt. Misc. div. coll. 8. 1. 14.

⁵⁹ 1464: N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. V. X. f. 31.

⁶⁰ 1329: Szepesi kpt. Misc. Scep. 9. 8. 10.

⁶¹ U. ott.

⁶² 1329: Fejér: CD. VIII. 6. 112. Schmauk: Suppl. 78. 1.

⁶³ 1330: Fejér: CD. VIII. 5. 198. VIII. 3. 477. 1382: DI. 31110. 1392: Fejér: CD. X. 2. 89. 1.

⁶⁴ 1356: Fejér: CD. IX. 4. 664. 1.

⁶⁵ 1503: N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2369. f. 21.

⁶⁶ 1518: DI. 24369. Iványi: A Máriássy család levéltára. 91. 1.

⁶⁷ O. L. Helyttói o. Tab. Urb. V. ö. Tagányi Károly bírálatát
 »A soltészszágok története Magyarországon« akadémiai pályázatról.
 Akadémiai Értesítő. 1914. 345—352. II. Kaindl: Geschichte der
 Deutschen in den Karpathenländern.

II.

A TÁRSADALMI KIALAKULÁS.

A LÁNDZSÁSNEMESEK.

A lándzsásnemesség eredetét annak régebbi vizsgálói különféleképpen magyarázták. A régebbi felfogások egy része szerint a lándzsásnemesség a várjobbágyok előkelőbb rendjéből alakult ki, mások szerint a lándzsások szabadsága csak az 1243. évi kiváltságlevéllel kezdődik, egyesek szerint pedig a lándzsások jobbágyfiúk voltak. A lándzsások történetirója, Hradszky elveti ezeket a felfogásokat és a lándzsásnemesség régebbi időből származó szabadsága mellett foglal állást.¹ Förster Jenő a várjobbágyokban látja a lándzsásnemesség őseit.² Váczy Péter a királyi serviensek eredetével foglalkozva, bő okleveles anyag felhasználása alapján szintén arra az eredményre jut, hogy a lándzsásnemesség a szepesi jobbágyfiú-intézményből szakadt ki és szervezkedett autonóm megyévé.³

Az eredetkérdésnek összes kutatói azonban semmit sem tudnak a lándzsásnemesség régi, eltűnőfélben lévő Gömör-őr nevééről. A lándzsásoknak régi neve és az általuk lakott területen keresztül vonuló gyeptúvonal azt igazolja, hogy a Szepesség területén, mint határőrök az első lakók a Gömör-őrök voltak, akik még a szepesi várispánság kialakulása előtt kerültek oda, mert különben nem nevezték volna őket Gömör-őröknek.

A lassanként folyton kijebb tolódó gyeptúvonal az őrzése, a magyar határvédelem sokkal régebbi a határszéli királyi váraknak, a várispánságoknak a kialakulásánál és

¹ A szepesi tizlándzsások széke, vagy a kis vármegye története. 14–15. ll.

² A Szepesség a tatárjárás előtt. Közl. VII. 6. l.

³ A királyi serviensek és a patrimonialis királyság. 69–76. ll.

így a határőrök eredete a várispánság népeiben nem kereshető.⁴ A szepesi Gömör-őröknek, a későbbi lándzsásnemeseknek a szepesi várispánsághoz való tartozása nem mutatható ki, de ellentmond ennek az 1243. évi privilégiumukban, ebben a régi kiváltságaikat megerősítő szabadságlevelükben lefektetett szervezetük is.

Mielőtt az 1243. évi oklevélben lefektetett jogokból, mint alaphoz kiindulnánk és megismernénk a lándzsásnemesek szabadságának alapjait, rá kell térnünk Erdélyi Lászlónak a nagy társadalomtörténeti vita⁵ kapcsán kelt arra a megállapítására, amely a lándzsásnemesek szabadságlevelét hamisnak minősítette.⁶ Erdélyinek az oklevél hitelessége ellen felhozott egyik érve az, hogy a szabadságlevel a nemesek jobbágyságáról beszél már akkor, amikor a szó még harcos tiszt osztályt jelent, nem pedig az összes urbéreseket, mint a XIV. századtól kezdve. Ez a bizonyíték azonban az egész vitának csak azt a nagy hibáját jellemzi, amely a XIII. században mindenütt terminust lát és nem vizsgálja a sok esetben különböző kifejezés mögé húzódó azonos szabadságot, kötelezettséget és társadalmi helyzetet.⁷ Erdélyinek ez a kifogása erősen meggyőző azonnal, ha tudjuk, hogy a jobbágyszó az Erdélyi által meghatározott jelentésén kívül már a XIII. század közepén jelent úrtól függő, neki alárendelt személyt is. A szepesi határőr nobilis volt származásánál és kötelezettségénél fogva és lehettek neki ekkor már jobbágyságai, annál is inkább, mert a jobbágyszó a Szepességen a XIII. században nem Erdélyi előkelő társadalmi osztályát takarja, hanem az urbéres, a későbbi értelemben vett jobbágyot.

A jobbágyszó későbbi értelmének a Szepességen már a XIII. század második felében szokásos használata megfelelő számú oklevéllel igazolható. IV. Béla 1255-ben a Milaj nevű földdel megadományozott Kunc comesnek megengedi, hogy birtokára jobbágyságokat gyűjthessen.⁸ 1256-ban

⁴ Tagányi Károly: Válasz Erdélyi László megjegyzéseire. Történeti Szemle. 1914. 436. I. Felelet Erdélyi Lászlónak Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdéseire. Történeti Szemle. 1916. 431. I.

⁵ Erdélyi László: A társadalmi osztályok Szent István államában. Történeti Szemle. 1913. Árpádkori társadalomtörténetünk kritikus kérdései. Tört. Szemle. 1914—1916. Külön lenyomatban is. A 12 kritikus kérdés. Tagányi Károly előbbi id. két cikke a Tört. Szemlében.

⁶ Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései. 54. I. A 12 kritikus kérdés. 167—168. II.

⁷ Váczy id. munkája. 6. I.

⁸ »Jobagiones ad ipsam terram Miloy posset congregare, omnes causas inter jobagiones suos exortas — iudicabit«. Hazai oklvt. 29. I.

Arnold fia Jordán comes szabadispánságot kap jobbágysai felett.⁹ A Máriássyak az 1264-ben nekik adományozott Csetenye erdő területén jogot kapnak egyszersmind jobbágygyűjtésre is.¹⁰ A jobbágy szónak mai értelemben vett XIII. századi használatára a szepességi okleveleken kívül Váczy értekezése bő adattal szolgál az ország különböző vidékeiről.¹¹

IV. Béla szepességi adományaival kapcsolatban több ízben hivatkozik a szepesi nemesek privilégiumára. Micsellet és Gyurk fiait 1255-ben IV. Béla kötelezi, hogy a király hadseregében katonáskodni és általában ugyanazokat a szolgálatokat tartoznak nyújtani, mint a szepesi jobbágyfiúk, úgy, ahogy az a közös privilégiumukban benne van.¹² Hasonlóképpen kötelezi 1256-ban File fia Filét is mindazokra a szolgálatokra, melyek a szepesi jobbágyok közös privilégiumában foglaltatnak.¹³ Mindkét terület, úgy a későbbi Mecsedelfalva, mint Filefalva a lándzsásnémetekhez tartozott, tehát a hivatkozás a lándzsásnémetesség privilégiumára történik, annál is inkább, mert a Szepességből más nemesi privilégiumot nem ismerünk. Lehetetlen tehát, hogy hamis lenne az a privilégium, amelyre kiállítása után nemsokára maga a kiállító hivatkozik, és amelynek eredetiben fennmaradt külső alakja a legkisebb gyanúra sem ad okot.

Erdélyi további kifogásai közül az, amely a lándzsásnémetesség szaporodására vonatkozó királyi óhajt inkább a szepességi németek szabadságlevelébe illőnek tartja, a szepesi lándzsásnémetesség katonai érdemeinek nemismerésére vall és nem is sejti, hogy a lándzsásnémetességnek a latárjárás előtti, az egész Szepességben szétszórta, nagy számú telepei egy kis szigetté zsugorodtak össze. A hadkötelezettség kis mértékének emlegetésekor is elfelejti Erdélyi, hogy a hadkötelezettségnek ugyanez a mértéke fellelhető a

⁹ »Jobagiones ipsius — nullus comes noster de Scepus — presumat iudicare«. Fejér: CD. IV. 2. 380. l.

¹⁰ »jobagiones congregare poterunt«. Fejér: CD. V. 3. 185. l.

¹¹ Váczy id. munkája. 72. l.

¹² »nobiscum in exercitum proficisci ac per omnia idem servitium exhibere debeant, quod alii filii jobagionum de Zepus nobis exhibere tenentur, prout in privilegio communi super libertate ipsorum concessio plenius continetur. Fejér: CD. IV. 2. 287. l.

¹³ »ratione eiusdem terre nobis teneantur ad exercitum proficisci, ac per omnia idem servitium exhibere, quod alii jobagiones de Scepus facere consueverunt, sicut in ipsorum communi privilegio super libertate sua habita plenius continetur.« Wenzel: AUO. VII. 432. l.

Túrócba kitelepített jobbágyfiúknál is.¹⁴ A szepesi lándzsás-nemesség eredetiben fennmaradt szabadságlevelének¹⁵ kétségtelen hitele feleslegessé teszi az Erdélyi által felhozott összes érvekkel való foglalkozást, annál is inkább, mert a szabadságlevélben lefektetett jogok és kötelezettségek elűtnek az országos jogtól. Ezt azonban Erdélyi nem vette észre, hiszen épp ezért talált annyi kifogást az oklevélben foglaltak alapján annak hitelessége ellen.

Visszatérve a lándzsásnemesség szabadságlevelére, vegyük sorra azokat a pontjait, amelyek a nemesség eredetére vonatkozólag további adatokat szolgáltatnak.

A lándzsások 1243. évi szabadságlevele kimondja, hogy felettük és jobbágyaik felett a szepesi comes nem bíraskodhatik, kivéve a tolvajlási eseteiket, a pénzbevéltási és dézsma ügyeket, a többi ügyek elintézésére egyedül az általuk szabadon választott bíró illetékes.¹⁶ Ezt a szabad bíróválasztási jogot az országos jog oltalma alatt élő társadalmi osztályoknál nem találjuk meg sehol az egész országban. Minthogy az oklevél a nemesek régi szabadságainak megerősítéséről szól, ezt a jogot is a nemesek régi szabadságai közé kell sorolnunk. A bíróválasztásnak szabad volta főleg azokat a partikuláris jog szerint élő népeket jellemzi, amelyek határőri szolgálatot teljesítettek.

A határőri szolgálatot teljesítő népek, a székelyek és bessenyők, valamint a tatárjárás után betelepedett kúnok, akár szétszórtan, kisebb csoportban, akár nagyobb területen, zárt tömegben éltek, berendezkedésük és jogaik elűtöttek az országos jogtól. Ezt az eltérést méltányolják a magyar királyok, amikor a nyugati határszélre kitolt székelyek és bessenyők egyes csoportjainak régi szabadságát megerősítik.¹⁷ Mindezeknek a népeknek politikai és társadalmi berendezkedését az autonómia jellemzi, mely függetleníti őket bármely megyei ispán hatásköre alól és csak a királytól, illetve az általa feléjük helyezett országos méltóságtól teszi függővé.¹⁸

¹⁴ Mályusz Elemér: Túrócmege kialakulása. 119. l. Váczy id. munkája. 61. l.

¹⁵ Dl. 38875. Kiadásai: Wagner: *Analecta*, I. 347. Bárdossy: *Suppl.* 34. Fejér: *CD.* IV. 1. 279. Endlicher: *Mon. Arpadiana*. 460. *Mon. Strig.* I. 347. Hradzky: *A szepesi tizlándzsások széke*. 162. l.

¹⁶ Tagányi id. cikkei. *Tört. Szemle*. 1916. 303. 312. II.

¹⁷ »item comes de Scepus nec ipsos, nec eorum jobagiones possit iudicare, nisi in causis furti, monete et decimarum, super causis autem minutis inter se ortis difiniendis ipsimet sibi iudicem possent eligere, quem vellent«.

¹⁸ Kring Miklós: Kun és jász társadalmi elemek a középkorban. 40. l. Hóman: *A székelyek eredete*. Magyar Nyelv. 1921. 96–98. II.

Az autonómiának egyik fő sajátága, hogy ezek a népek bíráikat szabadon választották. A székelyekre vonatkozólag Tagányi megállapítása tekinthető irányadónak, mely szerint a székelyek soha vármegyéhez, várakhoz nem tartoztak, hanem mindig saját bírájuk alatt a maguk nemzeti joga szerinti szabad, független és autonóm életet éltek.¹⁹ A bessenyőkről is tudjuk, hogy ahol nagyobb csoportban laktak, autonómiájukat sokáig megőrizték. Így a XIV. században Fehér és Tolna vármegyékben külön bessenyő megyét képeztek önálló közigazgatással és külön tiszttal, mely csak akkor olvadt be a vármegye területébe, amikor Nagy Lajos 1352-ben fölvette őket az országos nemesek sorába.²⁰ A székelyek és bessenyők bíráihoz hasonlóan szabadon választott bírónak kell tekintenünk a kúnoknál a nemzetségfő utódját, a szálláskapitányokat is.²¹

Tagányi megállapítása a székelyekről, mely szerint azok szabadsága és autonómiája egy ősi társadalmi szervezet maradványa,²² vonatkozik nemcsak a bessenyőkre és a kúnokra, hanem a szepesi lándzsásnemességre is, amelynek nemcsak autonómiája és szabad bíróválasztási joga mutat teljes azonosságot az elsorolt népek autonómiájával, hanem az örökösödési jogban is teljes hasonlóság mutatható ki.

A szepesi lándzsások örökösödési szabályai, amikor az országban a leányoknak az 1222. évi aranybulla által említett leánynegyedhez való joga általánosnak tekintendő,²³ szintén eltérést mutatnak az országos jogtól. Az 1243. évi privilégium a magtalan halál esetére elismeri a leány és özvegy örökösödési jogát abban az esetben, ha férjhezmenetelük esetén férjük a birtok után járó szerviciumot magára vállalja.²⁴ A női ágnak ez a fiúval teljesen egyenlő öröklési képessége feltalálható ugyan a türóci jobbágyfiúknál is, ahol a leány örökölte a fiúutód nélkül elhalt apa vagyonát, azzal a szepesi gyakorlattól eltérő bővüléssel, hogy a vagyonból a comes egy dolgot

¹⁹ Történelmi Szemle. 1916. 317. l.

²⁰ Csánki: Magyarország történelmi földrajza. III. 299–300. II. Tagányi: id. cikke. Tört. Szemle. 1916. 306. l.

²¹ Kring: id. dolgozata. 18–26., 34. II.

²² Tört. Szemle. 1916. 314. l.

²³ Illés József: A törvényes öröklés rendje az Árpádok korában. 26. l.

²⁴ »Item, si quis de ipsis sine herede decesserit, universa bona tam mobilia, quam immobilia ipsius, cui filia, si habeat, vel relicta nupserit, succedant, sed ille ad eadem servitia teneatur, ad que decedens, cui succedit, fuerit obligatus«.

elvihelett magának és az özvegy már csak harmadrészt örökölt.²⁵ Az öröklési rendnek ez az országos jogtól való eltérése feltűnő az egyéb tekintetben országos jog alatt élő turóci jobbágyfiúknál, így azt idegen talajból származónak kell tartanunk. Valószínű, hogy az öröklési jognak ezt a formáját Mihály, zólyomi és egyszersmind szepesi ispán²⁶ a szepesi kismenességtől vette át, s némi módosítással átvitte a szintén kismenes turóci jobbágyfiúk kialakulóban lévő magánjogába. Ezt a várispán által történt meghonosítást még valószínűbbé teszi a turóci jobbágyfiúk örökösödési rendjének a várispánra kedvező pontja. Az öröklési rendnek ez az országos jogtól elütő és Turócba idegen talajból áttűtetett változata a turóci jobbágyfiúknál nem is tudott gyökeret verni és a későbbi időben, amikor a teljes örökösödésből a leány már ki volt zárva és csak a leánynegyed illette meg, az országos jog érvényesült.²⁷

A lándzsások örökösödési szabályainak megfelelőleg a székelyek és a kúnok örökösödési jogszokása is ismeri a leányág örökösödési jogát fiú nem léteiben.²⁸

A lándzsások örökösödési jogának ez az országos jogtól eltérő, más, a magyarral együtt élő, ősi jogszokások alapján berendezkedett népeknél is feltalálható volta, mely az egész középkoron át fennállt és továbbfejlődött, ismét amellett bizonyít, hogy a lándzsások jogszokásai egy ősi szervezettelnek a maradványai.²⁹

A szabad biróválasztáson és az örökösödési jogszokáson kívül a lándzsásnemesek közigazgatási beosztása is teljes azonosságot mutat a székelyekével és a kúnokéval. A lándzsások területét éppúgy magyar szóval Széknek hívták már korán az oklevelek,³⁰ mint ahogy székben helyez-

²⁵ Mályusz: Túrócmege kialakulása. 49. l.

²⁶ 1243–1273-ig Detre és Mihály egyszerre mindkét vármegye ispánjai voltak. Fejér: CD. IV. 2. 213., 463. IV. 3. 128. 137. Wenzel: AUO. II. 246., VII. 22. 24. 251. Mon. Strig. I. 434. Szentpétery: Krit. jegyzék. 328., 476. II.

²⁷ Mályusz: Túrócmege kialakulása. 135. 142. II.

²⁸ Szádeczky Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. 89. Krings: id. dolgozata. 39. l.

²⁹ Ezek után amikor látjuk, hogy a magyarral rokon török eredetű népek ősi örökösödési rendje nem zárja ki a nőt, sőt teljes jogot biztosít neki fiúutód nélküli halál esetére, felmerül az a kérdés, hogy elfogadhatjuk-e a régi iskolának azt a felfogását, mely szerint a nő a törzsszervezet korában teljesen ki volt zárva az örökségből. Illés: id. munkája. 26. l.

³⁰ Wenzel: AUO. VII. 432. l. DI. 36733. N. Múz. A Berzeviczy család kakaslovníci ágának levéltára. 1280. stb.

kedtek el a székelyek és a kúnok is.³¹ A lándzsásoknak tatárjárás után egyellen székük maradt, azonban oklevéles anyaggal bizonyítható, hogy volt egy másik, a szepevártól nyugatra elterülő szék is,³² amely azonban a lándzsásnemesség erős megfogyatkozása következtében a tatárjárás után nem tudott újraéledni.

A lándzsásnemességnek ez az országos jogtól elütő a székelyekével, a kúnokéval és bessenyőkével több pontban azonos autonómiája, politikai és magánjogi berendezkedése kétségtelenné teszi azt, hogy a lándzsások eredetét nem szabad a várszervezet népei között keresni. Nincs rá adatunk, hogy várnépek vagy a várispánságtól elszakadt jobbágyfiúk az országos jogtól elütő, hosszú gyakorlat által megerősített jogok szerint éltek volna. Olyan autonómiával, mint a szepesi lándzsásnemesség csak az idegen eredetű határőrnépek, székelyek és bessenyők továbbá a kúnok rendelkeztek. Minthogy a lándzsásnemesség ősei is határőrök voltak és széles autonómiával rendelkeztek, eredetüket, mint a többi autonómiával rendelkező határőrnépeket, nem kereshetjük a magyarságban, hanem csak a török eredetű kúnokkal, bessenyőkkel és a székelyekkel rokon népben. Ilyen rokon nép a környéken pedig csak egy volt, a honfoglaláskor a Tisza kanyarulatánál elhelyezkedett és folyton északabbra terjeszkedő *kabarok törzse, akiknek a Szepességbe feltölt határőrségben a Gömör-örökben kell a lándzsásnemesség őseit látnunk.*

A lándzsásnemesség autonómiájának, politikai és magánjogi berendezkedésének kialakulását a XIII. században tenni nem lehet, mert ezeknek kialakulása lehetetlen és érhetetlen volna abban a korban, amikor a társadalmi átalakulás az Árpád-kor tömérdek apró, a legkülönbözőbb szabadságú és foglalkozású osztályait lassanként két nagy homogén társadalmi rendbe, a nemesek és a jobbágyok rendjébe tömöríti.³³ Az autonómiák kialakulása nem lehet olyan korra, amelyben a különben is más fejlődési irányú nemesi vármegye még csirájában van, különöse nem eshet az országtól oly távol eső vidékre, mint a Szepesség, mert azt még sem lehet feltételezni, hogy az apró kisbirtokosokból álló lándzsásnemesség fejlődésében any

³¹ Kring: id. dolgozata. 40. l. Hóman: A székelyek eredete. Magyar Nyelv. 1921. 97. l. Szádeczky Kardoss Lajos: A székely nemz. története. 29–32. l.

³² Fejér: CD. V. 3. 273. Wenzel: AUO. XII. 622., 633., 644. l. Dl. 4518.

³³ Tagányi: id. cikke. Tört. Szemle. 1916. 416. l.

nyira megelőzte volna az ország központjához közelebb lakó, nagybirtokú magyar nemességet.

A lándzsásnemesség eredetének kutatói közül legtöbb és legkomolyabb adatot Váczy Péter hoz fel a lándzsások jobbágyfiúi eredetének igazolására.³⁴ A Váczy által felsorolt négy adomány tényleg a lándzsásnemesség privilégiumában foglalt jogok és köteleességek mellett történik. A négy adomány a mai Nemessány, Filefalva, Primfalva és Mecsedelfalva területére esik. Ezek közül Filefalva területét maga az adománylevél is a Székben, tehát a lándzsások területén lévőnek mondja.³⁵ Primfalva területe pedig a lándzsásnemesekek által eladott és egyideig továbbra is a lándzsásszékhez tartozó terület volt;³⁶ a másik két adomány, valamint a Váczy által fel nem sorolt többi adományok pedig a lándzsások székével szomszédos területre szóltak. A lándzsások egyeteme nem volt olyan zárt testület, amelybe a bejutás lehetetlen lett volna, sőt az örökösödési jogszokásuk erre bő alkalmat adott, de nem tekintették zárt testületnek királyaink sem, amint a felsorolt adománylevelek tanúsítják.

A szepesi, kisebb adománnyal egybekötött rangemeléseknek a Szepességen nem volt alkalmasabb módja, mint a lándzsásnemessé való emelés, mert a szepesi országos nemesekek, a Berzeviczyek, Görgyek, Zsigraiak és Máriássyak nagy kiterjedésű birtokoknak voltak az urai, a Széken kívül eső kis nemesség pedig csak a század végére fejlődött ki. Abban az időben, amikor ezek a rangemelések történtek, az akkor még nem egységes társadalomban a lándzsásnemesség volt a kismemesség egyedüli típusa a Szepességen, az egyedüli alkalmas szervezet, ahova a kisbirtokú nemesség beillet és védelmet talált a várispán és a nagybirtokú nemesekek ellen.

A lándzsásnemesekek közé való emeléshez különben is hozzájárultak Prim esetében a szomszédok,³⁷ 1278-ban szintén a lándzsások hozzájárulásával történt a kistamási-beliek lándzsásnemessé történt emelése.³⁸ A nemesség hozzájárulását nem említik a többi esetekben az oklevelek. A királynak különben sem kellett a nemesekek hozzájárulását kikérni sem a lándzsásnemességbe, sem pedig a sokkal zártabb testületnek tekinthető székelyek közösségébe

³⁴ A királyi serviensek. 69–77. ll.

³⁵ Wenzel: AUO. VII. 432. l. (hibásan Secsek, Szék helyett). Szepesi kpt. Prot. 1643. I. 29.

³⁶ HO. VIII. 52. Fejér: CD. V. 3. 71. l.

³⁷ HO. VIII. 52. l.

³⁸ »applicavimus libertati nobilium de Zepes ex voluntate et beneplacito eorundem«. Fejér: CD. V. 2. 434. Csáky oklvt. 12. l.

való emeléshez, amit bizonyít az is, hogy V. István egyszerűen felszólítja a telegdi székelyek közönségét, hogy egy szomszédos nemest ősi birtokaival együtt, melyeket az az összes telegdi székelyek törvénye és szokása szerint akar élvezni, fogadjanak be maguk közé és védelmezzék mindenki ellenében.³⁹

Az a körülmény, hogy az oklevelek több ízben jobbagyfiúknak nevezik a lándzsásnemességet, egyáltalán nem bizonyít származásuk mellett, hanem ismét csak a terminológiának Váczy által is megállapított határozatlanságát igazolja.⁴⁰ A XIII. század folyamán a lándzsásnemesség megjelölésére használják a »nobiles«,⁴¹ »nobiles de Scepus«,⁴² »nobiles et exercitantes de Scepus«,⁴³ »servientes«,⁴⁴ »filii jobagionum de Scepus«,⁴⁵ »jobagiones de Scepus«⁴⁶ kifejezéseket. Ez az ingadozó elnevezés csak per analogiam keletkezhetett, mert ekkor már a szepesi nemesség lándzsás csoportjának ősi származása feledésbe ment, — a kabarokat az oklevelek különben sem nevezték soha nevükön, — a lándzsás elnevezés pedig még nem alakult ki. A lándzsásnemességet tehát azonosították a kifelé egységet mutató nemesi osztályba való bejutásra törekvő mindazokkal a társadalmi osztályokkal, amelyeknek jogai és kötelességei megfeleltek a lándzsásnemesség szabadságának.

A lándzsásfalvak zömét az Árpád-kor végén és későbbi időben is a Poprád kanyarulatától délkeletre találjuk. Ezeknek a falvaknak az összefüggését azonban ekkorra már megszakította a savniki apátságnak a XIII. század elején juttatott királyi adomány,⁴⁷ mely elválasztotta Bethlenfalvát a többi lándzsásközségtől. Ugyancsak megszakította a lándzsásfalvak területi összefüggését Jánosfalva is, amely elválasztotta a késmárki útmentén fekvő lándzsásközségeket a Hernád feletti összefüggő telepektől. Ettől a vidéktől távolabb, Hadusfalva környékén volt még egy kisebb lándzsástelep, amelybe Hadusfalván

³⁹ Székely oklvt. III. 2. 1.

⁴⁰ Váczy: id. munkája. 6. 1.

⁴¹ 1243: Fejér: CD. IV. 1. 279. 1.

⁴² 1278: Fejér: CD. V. 2. 434. 1279: Fejér: CD. V. 2. 583. 1. Máriássy lvt.

⁴³ 1274: Fejér: CD. V. 2. 176. 1300: U. ott. VI. 2. 215. 1.

⁴⁴ 1248: HO. VIII. 52. 1.

⁴⁵ 1255: Fejér: CD. IV. 2. 287. 1262: Wenzel: VIII. 26. 1. 1279: O. L. Thöke lvt. DI. 26734. 1290: Fejér: CD. VI. 1. 63. 1.

⁴⁶ 1256: Wenzel: AUO. VII. 432. 1. (1243-ban már nekik vannak jobbagyaik!)

⁴⁷ Fejér: CD. IV. 3. 21. 1. DI. 25052.

kivül Urbánfalva és valószínűleg Tibaháza tartoztak. A többi lándzsásfalvak területe elszórtan fekszik a Hernádtól északra eső vidéken, mint Csepánfalva és Körtvélyes községek egyrészé, a szepesi vártól keletre fekvő Petrócz és a Mindszent melletti Gyánkfalva és a Mindszent körüli névleg nem ismert lándzsástelep.

A Szepesvár melletti Petrócz, a Mindszent körüli lándzsástelepek és a Váraljától nyugatra elterülő Szék és a többi környékbeli, valószínűleg részben szintén lándzsás eredetű magyar falvak azt bizonyítják, hogy a lándzsásnemesség erősen részt vett a szepességi második gyepűvonal kialakulásában. A második gyepűvonalmenti magyar telepek nagy száma, a Váraljától nyugatra fekvő, csak a lándzsások területére alkalmazott Széknek a neve a lándzsásfalvak későbbi szétszórtságával szemben kétségtelenül azt bizonyítják, hogy a lándzsástelepeknek a száma a tatárjárás előtt sokkal nagyobb volt és hogy összefüggőbb láncolatot alkottak, mint a későbbi időben. A lándzsásnemességnek a tatárjárás előtti időben tehát teljesen más területi elhelyezkedése volt, mint a tatárjárás után. A régi, a tatárjárás előtti más elhelyezkedés mellett bizonyít az elszórtan fennmaradt lándzsástelepeken kívül a lándzsások székhelyének a fekvése is. Amint Csütörtökhely tárgyalásánál kimutattuk, a lándzsások székhelye a legrégibb időtől kezdve, az egész középkoron át a lándzsás eredetű Szentlászló, későbbi nevén Csütörtökhely volt, amelyhez mint székhelyhez szívesen ragaszkodtak akkor is, amikor a király a várost a szászoknak adta. Amikor Csütörtökhely már nem is volt lándzsáshelység és a középkorban még volt elég székhelynek alkalmas lándzsásfalu és ennek ellenére a lándzsásnemesség továbbra is ragaszkodott a csütörtökhelyi székhelyhez, az csak a lándzsásoknál több pontban megnyilatkozó hagyomány szereteten kívül Csütörtökhely központi fekvésével magyarázható.⁴⁸

A lándzsásfalvak összefüggő láncolata felbomlásának egyik oka kétségtelenül a tatárjárás volt. A Mohi melletti csata után a tatár hadak az egész országot végigpusztítva kóboroltak és egyik csapatuk a Szepességbe is eljutott.⁴⁹ A tatár veszedelem elől a Szepesség német lakói a Menedékkőre futottak,⁵⁰ a lándzsásnemesség azonban, amelynek feladata a katonáskodás volt, kötelességéhez híven, kénytelen volt a tatár veszedelemmel szembe szállni. A

⁴⁸ L. Csütörtökhely tárgyalásánál.

⁴⁹ Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpádok alatt, II.² 170. l.

⁵⁰ Hain Gáspár löcsei krónikája. 10. l.

lándzsások csapatát ugyanaz a sors érhetle, mint az ország többi hadait, elvérzett a Szepesség védelmében, vagy még talán a Sajó melletti ütközetben. A tatárjárás után újból kezdődött az élet a Szepességen, a németek menedékhelyükről előbújva, ismét felépítették leégett házaikat, a lándzsástelepek egyrésze azonban, minthogy lakói elpusztultak, felépíttellenül és gazdátlanul maradt.

A lándzsásnemességnek egyes falvakból való eltűnése azonban nem tulajdonítható kizárólagosan a tatárjárás pusztításainak. A tatárpusztítás végigvonul a Hernád egész vonalán és a lándzsások által a tatárjárás után legsűrűbben lakott vidéken, a Szék területén is, amit igazolnak a savniki kolostor 1260. évi leégett állapota,⁵¹ és már csak a helynevekben fennmaradt Szent Miklós és Szent András templomok emlékei.⁵² Ilyen körülmények között feltűnő, hogy éppen azon a vidéken élednek újra a lándzsásfalvak, amelyen a tatárjárás pusztításai kétségtelenül kimutathatók. Ez a feltűnő körülmény akaratlanul is ráirányítja figyelmünket a tatárjárás után működő királyi birtokrendező bizottság munkájára. IV. Béla 1249-ben a Szepességre küldte Ákos mester fehérvári örkanonokot, királynői kancellárt és Mikó zólyomi comest, hogy ott a birtokjogokat vizsgálják felül és járják meg mindenkinek a határát.⁵³ Hasonló minőségben működött Ákos mester 1255–56 között is a Szepességen.⁵⁴ Ezenkívül tudunk elég korai cseréről, melyet maga a király bonyolított le, amikor 1258-ban a becsefalvi nemesek földjét veszi el a szepesi szászok részére és helyette Zemplén vármegyében kárpótolja más birtokokkal a nemeseket.⁵⁵

A birtokrendező bizottság munkájának eredményét részletesen nem ismerjük ugyan, azonban fel kell tennünk, hogy olyan átalakulások és változások történtek munkája nyomán, amelyek nagyot változtattak a Szepesség addigi birtokelosztásán, mert máskülönben nem lehet megérteni, hogy miért található a lándzsásfalvak zöme éppen azon a területen, amelyen kétségtelenül kimutatható a tatárjárás pusztítása. Másrészt, amikor nem igen tehetjük fel, hogy a Szék területén kivüleső összes lándzsás-családok minden tagja elpusztult volna, a lándzsások tágkörű örökösödési rendje alkalmat adott a megmaradt családtagoknak, hogy az elpusztult rokonság földjét birtokba vegyék, aminek következtében nagy területmű lánd-

⁵¹ Fejér: CD. IV. 3. 21. l.

⁵² L. a két község tárgyalásánál.

⁵³ Fejér: CD. IV. 2. 45. l.

⁵⁴ Hazai oklv. 29. Fejér: CD. IV. 2. 287. Wenzel: AUO. VII. 432. l.

⁵⁵ Fejér: CD. IV. 2. 449. 452. 465. l.

zsás birtokoknak kellett volna kialakulni. Ezzel szemben azonban a lándzsásfalvak területén a tatárjárás utáni időben már nagyobb számú és kiterjedt családokat találunk, amelyeknek átlagbirtoka, mint az 1243. évi szabadságlevelük is említi, két ekealjnyi volt. A lándzsások kiterjedt örökösödési rendje mellett ez a csak két ekealjra terjedő családi birtok feltételezi azt, hogy a lándzsásnemességet a tatárjárás utáni birtokrendezések alkalmával összetelepítette a király, hogy a Szepességbe a tatárjárás után bevándorolt német és szláv telepéseknek helyet adhasson. Az összetelepítés alól csak a kiterjedt családok által lakott falvak, mint Édesfalva környéke, Csepánfalva, Körtvélyes és Petróc mentesültek.

A lándzsások soraiban a tatárjárás által okozott pusztítást az mutatja legjobban, hogy még összetelepítésük után sem tudták kitölteni teljesen az a terület, melyet a király meghagyott birtokukban. 1256-ban még mindig van a Szék területén gazdátlan birtok, amelyet a király telepít be, amikor File fiát, Filét lándzsásnemessé emeli.⁵⁶ A lándzsásnemes, aki a tatárjáráskor minden ingóságát elvesztette, gazdaságilag a legkritikusabb helyzetbe került. Birtokának emberrel, állattal újból való benépesítése nagy nehézségek elé állította, jövedelme ingó vagyonának elpusztulása következtében nem volt, de nem is vagyonosodhatott gyorsan, mert a katonai szolgálat ideje nagyrésztét lekötötte. A kisbirtokon élő lándzsásnemesség tehát lassanként elszegényedett, azonban nemcsak az apraja, hanem még az előkelőbb rétege is. Így Henrik curialis comes, akinek címe azt bizonyítja, hogy valahol, valószínűleg magában a Szepességen, vicecomes volt, 1248-ban kénytelen szegénysége miatt egy darab földet szász bevándorlóknak eladni.⁵⁷ Éppen ez az általános elszegényedés lehetett az oka, hogy még a tatárjárás után is nagy számúnak mondható lándzsásnemesség önként is összehúzódott és a birtokában maradt területet még így sem tudta benépesíteni, mert a területtel járó katonai terhek viselésére szegénysége miatt képtelen volt.

Szűkebb területre való szorításuk, a tatárjáráskor történt lönkremenetelük és elszegényedésük következtében a lándzsásnemesek nem voltak képesek viselni a katonai terheket oly mértékben, mint addig. A tatárjárás előtt, minthogy a többi, a magyarokkal rokon határőrnépeket is a személyes hadbaszállás kötelezte,⁵⁸ a lándzsások is való-

⁵⁶ Wenzel: VII. 432. l.

⁵⁷ „nos vero considerantes, quod predictos paupertatis defectus ad venditionem compulisset“, HO. VIII. 52. l.

⁵⁸ Hóman: A székelyek eredete. Magyar Nyelv. 1921. 95. l. Kring: id. dolgozata. 33. l.

szinüleg személy szerint katonáskodtak. Ez a személyes hadbaszállás a katonai felszerelést és költségeket, illetőleg erősen próbára tette a lándzsásnemesek gazdasági erejét. A tatárjárás pusztítása után ez a gazdasági krízis kisebb területük következtében még inkább nyomasztóbbá és általánosabbá lett, amely mint láttuk, a lándzsások előkelőbb rétegét sem kímélte meg. Így történhetett, hogy a király, aki ismerte a lándzsások katonai szolgálatainak jelentőségét és szükségesnek tartotta szaporodásukat, katonai terheiket gazdasági erejükhöz mérte, amikor 1243. évi privilégiumukban akként szabályozza katonai szolgálataikat, hogy minden négy nemes, akinek összesen nyolc ekealj földje van, együttesen köteles kiállítani egy fegyverest.⁵⁹

Noha a nemesség által kiállítandó tíz katonának a fegyverzetét nem szabja meg pontosan az oklevél, azt egyéb adatok segítségével mégis meg tudjuk határozni. A szomszédos lipitói és túróci jobbágyfiúknál többször előírják a nemesítő oklevelek, hogy a kiállítandó fegyveres páncélos legyen.⁶⁰ Tekintve ezeknek a lándzsásokéhoz hasonló jogállását és gazdasági helyzetét, továbbá a szepesi nemesség későbbi lándzsás nevét, kétségtelen, hogy a szepesi nemesség is lovon, páncélban és lándzsával tartozott megjelenni a király zászlaja alatt. Ez pedig, tekintve a páncélos katona állandó kíséretét, az egy-két fegyverhordót, 8 ekealj után már nem is egy harcos kiállítását jelentette. A lándzsásnemesség nagy része tehát továbbra is katona maradt, a könnyítést első sorban a személyes hadkötelezettség megszűnése jelentette, de hogy valamennyien begyakorlott katonák voltak, akiknek tömege ebben a korban jelentős erőt képviselt, mutatja a lándzsásnemességnek a rozgonyi csata előtti szerepe.⁶¹ A hadkötelezettség megváltozása, ha bizonyos mértékben könnyítést jelentett is, amikor egy páncél ára a XIII. század fordulóján 5–14 márka, azaz 300–900 aranykorona között mozgott,⁶² tekintve a nemesség egyre súlyosbodó gazdasági helyzetét, még mindig nagy terhet rótt a lándzsásokra.

A lándzsásnemesek katonai kötelezettségének ez az új szabályozása lényeges újítást jelent, amennyiben továbbra már nem a személyt terheli a katonai szolgálat, sőt a személy nem is fontos, mert változhat; a katonai kö-

⁵⁹ »Item in expeditione per nos facta sub nostro vexillo, quatuor, qui habent terram octo aratrorum sufficientem, unum mittere debeant decenter armatum«.

⁶⁰ Váczy: A királyi serviensek. 65. l.

⁶¹ L. alább.

⁶² Hóman: Magyar pénztörténet. 525. l.

teleleztség alapja a serviciummal terhelt föld lesz, amely után a mindenkori birtokos tartozik teljesíteni a kiszabott katonai terheket. A servicium tehát a személyről áttolódik magára a birtokra.

A király a szepesi lándzsásnemesség katonai szolgálatának ezzel az új alapra való fektetésével személyben kétségtelenül sok katonát veszített, másik oldalról azonban lehetővé tette, hogy az új szabályzatot az anyagiakban erősen leszegényedett lándzsások betarthassák. A Szepesség határai védelmének súlypontja ekkor úgy is már teljesen áttolódott a várispánságra, amely a várkatonaságot a szepesi népek adójából bőven fenn tudta tartani. A lándzsásnemesség határőri szerepe már ekkor véget ért és nem mutatható ki, hogy a nemesség a második gyepűvonal kitolása folytán létrejött határok őrzésében résztvevő volna. Azonkívül a szepesi új telepesek is részt vállaltak a katonai terhek viselésében; az 1271. évi privilégium 50 lándzsás kiállítására kötelezte a szepesi szászokat.⁶³

A hadkötelezettségnek ez az új szabályozása, mely a katonáskodás mértékét a földbirtok nagysága után szabta meg, lényeges könnyebbséget jelentett a lándzsásokra nézve, azonban mégsem olyan szokatlan könnyűt, mint amilyennek azt Erdélyi állítja,⁶⁴ mert ha a körülbelül nyolc ekealj földdel egy értékű 960 hold után csak egy katonát állítottak is ki, a szepesi földek csekély hozadékát és részben erdős voltát tekintve, a katonai kötelezettség helyes arányban állhatott teherbíró képességükkel és meg is egyezik, amint Erdélyi maga is megállapítja, a Zsigmond-kori hadkötelezettség mértékével, melyet az 1435. évi első decretum második cikkelye 33 jobbágytelek után kiállítandó egy lovas katonában szab meg.

Hogy a hadkötelezettségnek ez a mértéke hogyan érvényesült az új adományoknál, nem állapítható meg. Dédács fiai 1255-ben négy ekealjat kapnak adományba,⁶⁵ 1256-ban Filét három ekealj után kötelezi a király katonai szolgálatra,⁶⁶ tehát egyik adományos területnek a nagysága sem éri el azt a mértéket, a nyolc ekealjat, amely után járt az egy fegyveres katona. Ezek a birtokosok valószínűleg a szomszédokkal közösen állítottak ki egy katonát, illetve, minthogy Réti távol feküdt a többi lándzsásközségtől, a

⁶³ Fejér: CD. V. 1. 132. l.

⁶⁴ A 12 kritikus kérdés. 167–168. II.

⁶⁵ Fejér: CD. IV. 2. 324. l.

⁶⁶ Wenzel: AUO. VII. 432. l.

lándzsásnemesség egyeteme vethette ki az egyes birtokosok területére eső katonai terhek költségeit.⁶⁷

A lándzsásnemeseket, amint láttuk, a XIII. század határozatlan terminológiája különféle neveken nevezi és csak a század végén tűnik fel sokáig általánosan használt nevük, a »szepesi nemes«, a »nobilis de Scepus«, amikor szabadon választott bírójuk is »comes nobilium de Scepus«-nak nevezi magát.⁶⁸ Ennél, a főleg bírójuk címében előforduló névnél azonban sokkal közismertebb, általánosabban használt nevük a: szepesi tizlándzsások, mely 1318-ban fordul elő először »nobiles sub decem lanceis constituti« alakban.⁶⁹

Most vizsgáljuk, hogy honnan ered a tizlándzsás elnevezés, amit a lándzsásokkal foglalkozók, minthogy arra magyarázatot nem találtak, gondosan elkerültek. Annyi a tizlándzsás névből is nyilvánvaló, hogy a lándzsásnemesség egyeteme tiz, lándzsával felszerelt harcost tartozott kiállítani. De hogyan jön ki ez a tízes szám? A kerekiségre való törekvés eredménye-e, vagy pedig a tiz lándzsás kiállítását előíró kötelezettség alapjál megadja a lándzsások 1243. évi privilégiumában lefektetett hadkötelezettség mértéke? Ez a mérték, amint láttuk, nyolc ekealj után egy harcos kiállítását róta a lándzsásnemességre. Minthogy a katonai kötelezettsége nem a személyt, hanem a birtokot terhelte, a tizlándzsás elnevezés eredetét is a birtokban, illetve annak nagyságában kell keresnünk.

Minthogy a lándzsások tízes száma az 1243. évi privilégium kelte és a tizlándzsás elnevezés első feltűnése között alakulhatott ki, vegyük sorra azoknak a falvaknak a területét, amelyek a XIII. században a lándzsások székhéhez tartoztak. A lándzsásszékhöz tartozó községek területe az 1873. évi helységnévtár szerint, amely legösszevonatlanabb állapotban tünteti fel a később egyesített községeket, katasztrális holdakban kifejezve a következő:

⁶⁷ Zsigmond király is az idézett decretumában a 33 jobbágyleleknél szegényebb nemeseknél a közös katonai állítást írja elő.

⁶⁸ HO. VIII. 400. I.

⁶⁹ Fejér: CD. VIII. 7. 118. Schmauk: Suppl. 49. I. 1326: Semsey lvt. Fasc. I. No. 15. 1339: »comites sub decem lanceis servientium« Fejér: CD. VIII. 5. 273. I. N. Múz. T. a. 1343: »consortium nobilium sub decem lanceis militantium.« 1345: »sub decem lanceis militantes.« Anjoukori okmt. IV. 501. I. 1391: »nobiles decemlanceatori«. Fejér: CD. X. 1. 708. 757. II. X. 2. 389. N. Múz. Görgey lvt. 1399 1403-ban már comesüket is »comes nobilium decemlanceatorum«-nak nevezik. N. Múz. Máriássy lvt.

Ábrahámfalva	987 kh.
Bethlenfalva	1760 „
Bozsafalva (Horka) és Szentandrás	748 „
Csantafalva	352 „
Édesfalva	392 „
Filefalva	824 „
Gánfalva	536 „
Hisfalva és Marcellfalva (Horánszke)	601 „
Leukfalva	418 „
Mahalfalva	628 „
Miklósfalva	300 „
Petróc	553 „
Pikfalva	169 „
Primfalva	329 „
Szék (Hozelec)	699 „
	<hr/>
	9296 kh.

Ha ehhez az eredményhez még hozzávesszük az egykor akár részben, akár egészben a lándzsásfalvakhoz tartozó Komárfalva, Petenye, Urbánfalva, Mecsedelfalva, Tibaháza, Csepánfalva, Körtevényes, Tóbiásfalva, Réti, Kázmérfalva, Gyánfalva és a Mindszent melletti lándzsásközség területét, még ha ezeket a legkisebb lándzsásfalu területével vesszük is egyenlőnek, a felsorolt 29 lándzsásközség területe, leszámítva az eltűnt községeknek a továbbra is fennálló lándzsásfalvakba beolvadt határát, körülbelül tízezer holdat ad eredményül, amelyet ha elosztunk egy ekealjjal, vagyis 120 holddal, *összes területük körülbelül 80 ekealj földnek felel meg.* Minthogy 8 ekealj után egy lándzsást állítottak, 80 ekealj után *tízelt kellett nekik állítani, ami pontosan megfelel a lándzsások tízes számának.*

Ez az eredmény annál reálisabbnak tekinthető, mert az idegen birtokok közé ékelt, nagy erdős vidéktől távoleső lándzsásfalvak területe nem növekedhetett irtás folytán, de nem is kevesbedhetett, mert ha a birtokba országos nemes jutott is, a lándzsásbirtok után a terheket viselnie kellett, így nem volt értelme, hogy lándzsás eredetű birtokát más eredetű birtokaihoz csatolja, de ezt a lándzsás község sem engedhette meg, mert ilyen területelvonással terheik növekedtek volna.

A lándzsásnemesek az 1243. évi privilégium értelmében éppúgy, mint az országos nemesek, a király által vezetett hadjáratban a király zászlója alá küldték a nyolc ekenyi föld után kiállított fegyverest.⁷⁰ A lándzsások hadkötelezettségének teljesítésében azonban a XIV. században egy lényeges módosulás tűnik fel. Ekkor már nem kato-

⁷⁰ „sub nostro vexillo.”

náskodnak, illetve nem állítják ki az 1243. évi szabadságlevélben megszabott harcosokat, hanem olykor a katonáskodást pénzen váltják meg. Hogy a katonáállítástól mikor tértek el, nem állapítható meg, annyi azonban tény, hogy 1324-ben a lándzsások egyeteme 40 márkát fizetett »ratione exercitacionis« a nádornak, illetve az egy személyben szepesi ispánnak, Drugeth Fülöpnek,⁷¹ mint a király képviselőjének. A 40 márkának a megfizetése egyetemlegesen terhelte a lándzsások székét, amely maga hajtotta be az egyes nemesekre kirótt összeget. A terhek kirovása a nemesek által birt föld nagysága szerint történt, erre mutatnak az idézett oklevélben az egyes nevek után felsorolt különböző összegek. A nem fizetők helyett a lándzsásszék löbbi tagjainak kellett az összeget kifizetni. Ilyenek pedig akadtak elegenden. Csantafalvi Folk fia Folkus 5 fertóval és két nehezékkal, Hísfalvi Pertus fia József és Lőrinc kilencedfél fertóval, Hísfalvi Mikó fia Miklós egy lat híján egy márkával, Vörös András fia Lőrinc egy lat híján 5 fertóval volt hátralékban, melyet helyettük File fia Krisztián, Gelért fia Miklós, Hísfalvi Mihály fia Heneman, Nátus fia Jakab, Don fia Péter, Pikfalvi Ján fia Tamás, Benedek fia István, Pál fia Pál, Helbrandt fia Gehán és Szatmár testvére Márton fizettek ki, akik zálog címén a kiváltásig az adósok birtokába léptek. A hátralék nem egyszerre fizetett összeg volt, mert az oklevél szavai szerint a hátralékosok löbbször elmulasztották a fizetést,⁷² ami kizárja azt is, hogy a 40 márkányi összeget egyszeri kivetésnek tartjuk.⁷³

Ennek a lándzsásokra kirótt tehernek az említése előfordul a középkor folyamán többször. 1343-ban Petróczsigrai Iván leszármazottai 7 holdnyi területet eladnak Leu fia Mártonnak oly feltétellel, hogy a vevő az eladóknak valahányszor királyi hadjárat alkalmával a lándzsásnemesség egyetemére pénzt vetnek ki, tartozik a vásárolt terület után subsidium fejében 4 garast fizetni.⁷⁴

A fenti adatokból világos, hogy ezt az adót »ratione exercitacionis« fizették a lándzsások, azonban mint a második adat megvilágítja, nem minden évben, hanem csak királyi hadjáratok alkalmával, mégpedig tényleges hadmen-

⁷¹ Ol. L. Kincstári o. Liber dignitatum saecularium.

⁷² »Pluries persolvere non curarunt.«

⁷³ N. Múz. T. a. 1324. II. 12.

⁷⁴ »quandocumque ipsos, aut ipsorum heredes contributione pecuniaria ad consortium nobilium sub decem lanceis militantium in exercitu domini nostri regis Hungarie facienda solvere continget, quatuor grossos in subsidium ratione iugerum supradictorum tenebuntur solvere et assignare«. Fejér: CD. IX. 1. 139. l.

lességi adó címén, amint azt egy újkori adat is bizonyítja. Csantafalvi Kurta Gáspár 60 éves ember 1550-ben vallja, hogy midőn Mátyás király a lándzsásnemeseket hadba-szólította, a marcellfalvi nemesek vagy szegénységük miatt, vagy makacsságból nem vettek részt abban, mire Zápolyai István, a Szepesség örökös főispánja, lefizetvén helyettük bizonyos összeget, a birtokot a szepesi várhoz csatolta.⁷⁶ Ez az adat is igazolja, hogy a katonáskodást pénzzel meg lehetett váltani és hogy ugyanarról a helyzetről van szó, mint 1324-ben, amikor »ratione exercitulationis« fizettek, mutatja az, hogy a nem fizető és a nem katonáskodó birtoka arra szállt, aki a hadmentességi adót lefizette helyette.

Most még annak a megvilágítása van hátra, hogy a hadi szolgáltnak pénzen való megváltása állandó volt-e, vagy pedig minden egyes hadjárat alkalmával a lándzsásnemesség egyetemének döntésétől függött a katonaállítás, vagy annak pénzen történt megváltása. A hadiváltság állandósága ellen szól a Réti birtok hovatartozása miatt folyó perben 1418-ban kelt oklevél adata, mely szerint Zsigmond király megtiltotta a szepesi hatóságoknak, hogy Réti új birtokosát, a szepesi káptalant bármely királyi hadjáratba, a lándzsásokkal együtt történő katonaküldésre kényszerítsék.⁷⁶ A marcellfalviak esete pedig azt bizonyítja, hogy a hadiváltság megfizetése, illetve a birtokot terhelő hadkötelezettség fejében járó katonaállítás az egyes nemeseknek szabad tetszésére volt bízva. A döntés valószínűleg családi körülményektől és a vagyoni helyzettől függött, melynek megoldása a lándzsás nemességet lassú, teljes elszegényedése következtében mindkét esetben nehéz probléma elé állította.

A hadban való személyes megjelenéssel szemben a hadmentességi díjnak a lefizetése kétségtelenül nagy könnyebbséget jelentett a lándzsásokra. A hadmentességi adónak a feltűnése az ország más vidékein is megtalálható, olyan népeknél, amelyeknél ugyanolyan gazdasági hanyatlás, állandó elszegényedés következett be, mint a lándzsásoknál. A kúnok 1453. évi jövedelemösszeírása kimondja, hogy ha katonai kötelezettségüknek, amelynek teljesítése, éppúgy, mint a lándzsásoknál, nem személyre szólt, hanem 600 fegyveresben volt megszabva, nem felelnének meg, akkor azt egy bizonyos összeg lefizetésével megválthatják. Ugyancsak fellelhető a jászoknál is a »pro onere

⁷⁶ O. L. Kincstári o. NRA. f. 501. n. 5.

⁷⁶ »ad certarum gentium cum dictis decemlanceatorum nobilibus ad cuiuscunque nostre exercitualis expeditionis transmissionem — compellere aut adstringere presumant.« N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. vol. I. f. 143.

exercitulationis: fizetett „pecunie pharetrales” néven fel-tűnő hadmentességi adó.⁷⁷ A lándzsások hadmentességi adója az újkorban nem ismeretes, legalább is Hradszky nem tud róla. Amint Hradszky adataiból kitűnik, a lándzsás-nemesek az újkorban állandóan kiállították a katonaságot.⁷⁸

A lándzsásnemesség társadalmi és gazdasági helyzete a tatárjárás korában éppen nem mondható kedvezőnek. Míg a nagy adománnyal rendelkező országos nemesek egyre emelkednek és a birtokukhoz tartozó erdőségekben alakuló új községek birtokában folyton gazdagszanak, addig a lándzsásnemesség folyton szegényedik és gazdasági-lag egyre süllyed. Erre a folyamatra még visszatérünk, itt csupán annyit említünk meg, hogy a lándzsásközségek területe nem volt nagy, legfeljebb annyi, amekkorát a katonáskodó lándzsásnemes maga meg tudott művelni, esetleg egy-két jobbágysaláddal meg tudott műveltetni. A kiterjedés nagyságára felemlítjük a legnagyobb lándzsásközséget, a részben erdős területen lévő Bethlenfalvát, melynek területe 1760 katasztrális hold és a legkisebbet, Pikfalvát, amelynek területe mindössze 169 katasztrális hold. A gazdasági tekintetben folyton süllyedő lándzsás-nemességet kétségtelenül régi jogainak irásba foglalása és megerősítése mentette meg a szétbomlástól. Ha az 1243. évi privilégium a lándzsásnemesség gazdasági hanyatlásán nem is változtatott sokat, hadkötelezettségének új alapokra való fektetésével mégis erősen meglassította azt a bomlasztó folyamatot, mely a tatárjárás utáni oklevelekből kitűnik.

A lándzsásnemességnek a tatárjárás után közvetlenül kelt kiváltságlevele nem említi ugyan sem a tatárjárás-kor szerzett érdemeiket, sem elvérzésüket, mégis a királynak az oklevélben kifejezett kívánsága, hogy a lándzsások száma gyarapodjék,⁷⁹ csak erre magyarázható. A XIII. század elején erős küzdelmet kellett vívni a kisvagyonú, szegény lándzsásnemességnek ősi szabadságaiért, amely a várispánság képviselői részéről nagy támadásoknak volt kitéve, úgyhogy a lándzsásnemesség kirobbanásától lehetett tartani. Ezt az elkeseredést legjobban bizonyítja Amadé nádornak a szepesi várnagyokhoz intézett, 1311 február 25-én Kassán kelt levele,⁸⁰ melyben meghagyja, hogy a

⁷⁷ Kring id. dolgozata. 33. l.

⁷⁸ A szepesi tizlándzsások szék. 74–83. ll. A munkában felsorolt hadmentességi adó (96–98. ll.) nem a lándzsások által fizetett adó, hanem auridatum.

⁷⁹ „ut- numero augeantur.”

⁸⁰ Petróczy reg. 13. (23.)

lándzsásnemeseket a Béla királytól nyert szabadságaikban ne merjék háborgatni. A lándzsásnemesség elkeseredése ekkor már oly nagyfokú volt, hogy a hatalmas nádor attól tartott, hogy a lándzsások szabadságai ellen rontó szepesi tisztek miatt a nemesek neki és fiainak lesznek romlására.⁸¹

Azt az erőt, melyet az egyébként csak tíz harcost kiállító lándzsásnemesség összessége jelentett, legjobban bizonyítja szabadságlevelüknek 1312 április 13-án kelt megerősítése,⁸² mely szoros kapcsolatban van a Károly király által Csák Máté és Amádé fiai ellen viselt hadjáratokkal. Amikor Károly király Csák Máté és az Abák egyesült ereje elől kénytelen volt meghátrálni, a Szepességbe vonult,⁸³ ahol megnyerte magának nemcsak a szászokat és a szepességi nagybirtokosokat, hanem a lándzsásnemességet is, melynek elkeseredett hangulatát az 1243. évi szabadságlevelével megerősítésével csillapította le. A kiváltságlevelével megerősítése harcbaszólitotta a lándzsásnemességet elnyomóik, az Amádé fiak ellen, akiket Károly király a szabadságlevelével megerősítése után két hónappal, június 15-én a rozgonyi csatában leverte.⁸⁴ A csatában a lándzsásnemesség személy szerint vett részt, úgy ahogy régi autonómiájuk védelmére felkészülve állottak Amádé és fiai ellen, mert nem hihető, hogy a nemesség által kiállítani szokott tíz lándzsástól tartott volna a hatalmas nádor.

A szepesi nemesség autonómiája, úgylátszik továbbra is erős támadásoknak volt kitéve a szepesi várispánság részéről, mert két évvel később, 1314-ben Károly király, hivatkozva Béla király oklevelét megerősítő privilégiumára, hűséges szolgálatuk jutalmául megerősíti a nemességet kiváltságaiban oly formában, hogy csak a tolvajlási, pénz- és dézsmaügyekben függnek a szepesi ispántól és minden más ügyüket az általuk választott bíró intézze szabadságaik értelmében,⁸⁵ amit 1323-ban is megerősít új pecsétje alatt.⁸⁶ Károly király hűséges szolgálataik jutalmául továbbra is oltalmazza a lándzsásnemeseket és amikor 1328-ban a perbeli eskűformák hosszadalmas volta miatt panaszt emelnek előtte, megszabja az eskűformát úgy a vádlott, mint eskútársai részére és megerősíti a

⁸¹ »nolumus, ut nos, vel filii nostri in medio regni per eos aliquod inproperium patiamur.«

⁸² Fejér: CD. VIII. 5. 83. Schmauk: Suppl. 39. I. DI. 38877.

⁸³ Hóman: Magyar történet. II. 262–263. II.

⁸⁴ U. ott.

⁸⁵ Fejér: CD. VIII. 5. 93. I. DI. 38881.

⁸⁶ Fejér: CD. VIII. 5. 129. I. DI. 38883.

jobbágyaik feletti birói jogukat mindenki ellenében.⁸⁷ 1346-ban Lajos királlyal is megerősítették privilégiumukat és azt a jogukat, hogy sem ők, sem jobbágyaik nem tartoznak a szepesi comes birói joghatósága alá.⁸⁸ A lándzsások privilégiumainak, vagy mint utolsó esetben, egyes pontjainak sorozatos megerősítése csak a szepesi várispánok zaklatásaival függhet össze, különösen, amikor több oklevél éppen a birói hatáskört igyekszik elhatárolni. A nemesség privilégiumainak a megerősítése többé nem fordul elő ily gyakran, mert a teljesen kialakult nemesi vármegye részéről zaklatásoknak nem volt kitéve, mindennek ellenére azonban az autonómiájukra féltékeny lándzsásnemesek nem mulasztották el azt időnként megújítani. Így megerősítették szabadságlevelüket II. Ulászló és I. Ferdinánd királyokkal.⁸⁹

A lándzsások autonómiájának alapja régi szervezeteikben rejlik. A területüket, melyre az autonómia hatásköre kiterjedt, amint láttuk, a székelyekhez és kúnokhoz hasonlóan Széknek nevezték. A Szék keretein belül minden ügyüket az általuk szabadon választott bíró és annak eskütt társai intézték; ezeknek hatásköre, éppúgy mint az autonómiával rendelkező többi népeknél és a nemesi vármegyénél, kiterjedt a közigazgatás és a bírászkodás összes ágaira.

A szabadon választott bírákban, éppúgy, mint a székely bírákban és a kún kapitányokban, a régi nemzetségbírák utódjait kell látnunk, akiknek birói hatásköre alól elvonni az ügyet nem lehetett. Amikor 1373-ban a Szentandrás család tagjai egy hatalmaskodásból kifolyólag pereskedtek és a per a szepesi alispán előtt folyt, az alispán az ügyet az alperesek kifogására, hogy hatalmaskodási perben a lándzsásnemesek szabadsága értelmében az alispán előtt megjelenni nem tartoznak, az ügyet átteszi a lándzsások bírájához.⁹⁰ Hasonló ehhez a Krigi Gyermekek János által Kisszalóki András ellen az alispán előtt indított birtokper is, amelyet az alispán, elfogadva az alperesek kifogását, mely szerint a birtokügy nem tartozik a vármegye ispánja elé, felterjeszt a nádorhoz.⁹¹ A birói hatáskört a lándzsások privilégiumának a XIV. század eleji megerősítései után pontosan betartották, mert

⁸⁷ Dl. 38882.

⁸⁸ Dl. 38884.

⁸⁹ N. Múz. T. a. 1552.

⁹⁰ *in facto potencie secundum libertatem nobilium decem lanceatorum coram nobis in iudicio stare non tenerentur.* N. Múz. T. a. 1373. VIII. 1.

⁹¹ N. Múz. T. a. 1413. VI. 27.

1343-ban egy lándzsásnemes dézsmaperében, amelyben viszont a szabadságlevél értelmében a lándzsás comes nem volt illetékes, az alispán ítél.⁹²

A lándzsások biráit, akiket az oklevelek a középkorban a nevük elé tett comes címen kívül még »iudex nobilium«-nak neveznek, amint a függelékben közölt sorozatuk mutatja, évenként választották. A választást, éppúgy mint a vármegyéknél a későbbi alispánválasztásokat, nagy elvi harcok előzték meg, amit, hogy egy kisebb kort szemléltessünk, eléggé bizonyít az, hogy az 1400-tól 1415-ig terjedő 15 év alatt, amikor a lándzsásbirák összefüggő sorozatát kapjuk, heten, köztük négyen több ízben is viselték a birói méltóságot. A választás ideje, amint az egymást váltogató birák névsorából megállapítható, tavasszal történt.⁹³ A Szék üléseit a középkorban kivétel nélkül szerdai napon tartotta,⁹⁴ amelyhez még az újkorban is ragaszkodtak, több esetben a főispán akarata ellenére is.⁹⁵ A lándzsásbirákat mindig a lándzsásnemesek soraiból választotta a közönség. Minthogy azonban a lándzsásszékre való bejutást a leányági örökösödés nagyon megkönnyítette, idővel sok idegen bejutott a lándzsásnemesség közé, akik lándzsásnemessékké válván, birákká is megválaszthatók voltak. Ilyen idegen birák voltak a sárosmegyei Tekule nemzetségből származó és Székben birtokossá lett Ternyei György és a szintén Tekule nembeli Hisfalvi Steflaki János.⁹⁶ A székelyeknél is viselték idegen eredetűek, székely örökségbe jutva a hadnagyságot, így például Barcsai Gáspár több ízben is.⁹⁷

A lándzsásnemesség a bíró mellé esküdteket is választott, akiknek neveit azonban ritkán jegyzik fel az oklevelek.⁹⁸

Amint ősi szervezetük mutatja, a lándzsásnemesség szabadsága régi eredetű és az 1243. évi szabadságlevél már akkor nemeseknek, nobiliseknek nevezi őket, amikor még a nobilis szó többnyire a teljes jogú szabadok előkelőbb rétegét jelentette. Minthogy a XIII. századi nagy társadalmi átalakulás végére a lándzsásnemesség nem hogy emelkedett volna, hanem apró kis birtokon élő, a későbbi kuriális nemeshez hasonló társadalmi helyzetűvé vált, vizsgálándó

⁹² Mon. Strig. III. 564. l.

⁹³ L. a függelék.

⁹⁴ A Petróczy reg.-ben közölt lándzsás oklevelek kivétel nélkül szerdai napon keltek.

⁹⁵ Hradzsky: A szepesi tizlándzsások széke. 46—47. ll.

⁹⁶ L. a lándzsás birák névsorát a függelékben.

⁹⁷ Szadeczky Kardoss: A székely nemzet története. 26. l.

⁹⁸ Petróczy reg. 85. (235.)

volna a lándzsásnemesség jogállása az országos nemessel szemben, főleg abból a szempontból, hogy gazdasági súlyedése következtében nem állott-e be lársadalmi téren valami eltolódás és hogy jogállása azonos-e az országos nemesével, vagy pedig különbözik attól.

Az 1243. évi privilégium kimondja, hogy a lándzsásnemes sem kollektát, sem exactiót nem fizet, kivéve amikor az adókivetés az egész országban általános.⁹⁹ Váczy Péter mint a királyi servienseket és a nemeseket jellemző jogokat, a következőket sorolja fel: a király közvetlen bírósága alá tartoznak, a király seregében, annak zászlaja alatt harcolnak, ennek fejében bizonyos adómentességet élveznek.¹⁰⁰ Ezekkel a jogokkal teljesen azonos szabadság van lefektetve a lándzsásnemesség 1243. évi privilégiumában is. A lándzsás nemesítő oklevelek nem ismernek több jogot és kötelességet, vagy különlegesebb szolgálatot és adózást, mint ami az 1243. évi privilégiumban és annak megerősítéseiben, melyre többször történik hivatkozás, benne foglaltatik. IV. Béla Micseletet és Gyurk fiait 1255-ben megerősíti birtokaikban a lándzsásnemesek katonáskodási és serviciumnyújtási kötelezettségével.¹⁰¹ A király ugyan serviciumot emleget, de csak azokat, amelyek a privilégiumukban benne vannak és amelyek az országos nemeseket is terhelték. Hasonlók a File fiának, Filének adott adománylevel szavai is. File is katonáskodik és serviciumot ad a lándzsások közös privilégiuma értelmében,¹⁰² tehát ismét csak a privilégiumukban foglalt, az országos nemeseket is terhelő servicium említettik. A kistamásiakat megnevesítő oklevél ismét serviciumot emleget a szabadsággal kapcsolatban.¹⁰³ A Kázmérfalvi család 1274. évi adománylevelében ismét a szepesi nemések, a lándzsások által élvezett szabadságról és az általuk teljesítendő serviciumról van szó.¹⁰⁴ 1279-ben Szalók veje Fülöp sasvári ijjász a körtvélyesi Szedlicskát a *jobbágyfiúk* szabadsága és serviciuma

⁹⁹ »nullus ipsorum aliquam collectam vel exactionem solvere teneatur, nisi ipsa collecta ad servientes regis et alios quoslibet nobiles fuerit generalis.«

¹⁰⁰ Váczy id. munkája. 31–32., 52. ll.

¹⁰¹ Fejér: CD. IV. 2. 287. l., idézve a 12. jegyzetben.

¹⁰² Wenzel: AUO. VII. 432. l., idézve a 13. jegyzetben.

¹⁰³ »in eadem libertate et servitio permanere debeant, qua ipsi nobiles de Zepes gratulari evidentius dinoscuntur.« Fejér: CD. 2. 434. Csáky oklvt. 12. l.

¹⁰⁴ »idem servitium domino regi debeant, quod exercitantes in Scepes existentes domino regi impendere consueverunt, ac eadem libertate gratulentur.« Fejér: CD. V. 2. 176. l.

mellett kapja,¹⁰⁵ Erzsébet idősb királyné 1279. évi megerősítésében azonban már a szepesi *nemesek* szabadságáról és *servicium*áról van szó.¹⁰⁶

A felsorolt adományokkal kapcsolatos nemesítések tehát semmi különlegesebb szolgáltatásokat nem kötnek ki, hanem csak azokat a kötelezettségeket, amelyekkel a lándzsásnemesek a később többször idézett 1243. évi oklevélben lefektetett jogok és kötelezettségek alapján tartoztak a királynak. Ezek a jogok és kötelezettségek pedig teljesen egyeznek az országos nemesekével.

A *servicium* emlegetése sokáig fennmaradt a lándzsásnemeseknél. 1305-ben Lucha fia György egy kuriát a nemesek *serviciumnyújtási* kötelezettségével ad el.¹⁰⁷ 1325-ben Leukfalvi Henrik *serviciummal* ad el egy birtokrészt Leukfalván.¹⁰⁸ 1339-ben Petróczsigrai Gérus elzalogosít nagybátyjának, Dénesnek egy petróci kuriát oly feltétel alatt, hogy a birtok után járó összes *serviciumot* tartozik teljesíteni.¹⁰⁹ A *serviciumnak* ebben a többszöri emlegetésében azonban nem szabad csak a lándzsásnemességet terhelő különleges szolgáltatásokat látnunk, annál is inkább, mert a *servicium* emlegetését megtaláljuk országos nemesi jellegű birtokok ügyleteiben is. 1323-ban a lándzsásnemes Ábrahámfalvi László az országos nemesi jellegű Pokajon ad el egy darab *serviciummal* terhelt földet.¹¹⁰ 1328-ban pedig Berzeviczy Kakas özvegye kap nászajándék fejében egy lomnici kőkuriát, amely után semmi *serviciumot* nem tartozik teljesíteni.¹¹¹

Az országos és lándzsásnemesség teljesen azonos jogállását kétségtelenül sikerült megállapítanunk. Az 1243. évi privilégium biztosította a lándzsásnemességnek mindazokat a jogokat, melyeket az országos nemesek élveztek,

¹⁰⁵ »eo iure et libertate ac servitio, quibus alii filii jobagionum de Scepus gratulantur.« O. L. Thöke lvt. Dl. 26734. Fejér: CD. V. 2. 583. l.

¹⁰⁶ »eo iure et libertate ac servitio, quibus alii nobiles de Scypus gratulantur.« N. Múz. Máriássy lvt. O. L. Thöke lvt. Dl. 26734. Fejér: CD. V. 2. 584. l.

¹⁰⁷ »more hereditario, servitio et libertate nobilium.« Petrócz reg. 13. (20.)

¹⁰⁸ »sub eisdem iuribus et libertatibus et servitii conditionibus.« Szepesi kpt. Misc. 9. 9. 14.

¹⁰⁹ »universa servitia et honora expedire dictam terciam partem contingentia ac solutiones universasolvere teneatur.« Petrócz reg. 22. (39.)

¹¹⁰ »sub eisdem iuribus et servitii conditionibus, quibus ipsam dinoscitur possedis.« O. L. Thöke lvt. Dl. 13472.

¹¹¹ »sine omni servitii conditione.« N. Múz. Berzeviczy lvt.

azokétól eltérő, löbbféle vagy nagyobb arányú szolgáltatásokról nem tudunk, a két típusu nemesség között szepesi adatok alapján nem állapítható meg semmi lényeges különbség, az a kevés különbséget, mely a két típus között fennállt, a katonai kötelezettségeknek más-más alapon történő teljesítése jelenti, ami azonban nem jelenti egyúttal a lándzsásnemességnek az országos nemessel szemben való alacsonyabb rendűségét.

A két fajta nemesség jogállásának azonosságát bizonyító adatok mellett azonban akadnak olyanok is, melyek a kettő közötti különbséget bizonyíthatnák. András király 1293-ban Pirin mesternek Zsigrában két ekealj földet, tehát igazán lándzsásnemeshez illő területet ad, országos nemesi, nem pedig, mint az oklevél mondja, jobbágyfiúi szabadsággal.¹¹² Minthogy azonban a megkülönböztetés mellett az oklevél az országos nemességet nem mondja előkelőbbnek, a lándzsásnemességet pedig — ha ugyan nem tényleges jobbágyfiút kell értenünk — alacsonyabbnak, ezen az alapon még a két fajta nemesség között nem szabad különbséget feltételeznünk. Az oklevél szavait szószerint véve súlyos, a szolgálatsággal határosnak tünteti fel a lándzsások jogi helyzetét Zsigmond király 1418-ban kelt oklevelé, amelyben a szepesi káptalan a lándzsások nemességét Zsigmond király előtt Réti birtok ügyével kapcsolatban előadott panaszában condicionális szolgálatságnak nevezi, természetesen erős nagyítással; mire Zsigmond a káptalan Réti nevű birtokát kiveszi a lándzsások hatósága alól és elrendeli, hogy a birtok után adót, cenzust vagy kollektát senki se merjen szedni és ne kényszerítse a káptalant a lándzsásokkal való együttes katonaállításra.¹¹³ A szepesi káptalannak ebben a nem valami jóindulatú előadásában nem szabad bizni, különösen azért, mert az abban foglaltakat egyéb oklevelekkel bizonyítani nem tudjuk, különben is a nemesség ekkori szolgáltatásának teljességét, minthogy az arra vonatkozó előtanulmányok még hiányosak, nem is ismerjük. Az kétségtelen, hogy semmi olyan állandó adót kimutatni nem tudunk, mely az országos nemesek terhéből eltérő volna, amikor pedig a nemeseket ter-

¹¹² »non in libertate filiorum jobaggionum de Scepus. sed eo iure seu libertate, quibus nobiles regni nostri terras suas seu possessiones dinoscuntur possedisse«. DL. 1360. Fejér: CD. VI. 1. 247. l. III. András király Marcell fiait birtokaikkal együtt »de numero et consortio filiorum jobaggionum de Scepus eximendo in cetum et societatem exercituantium nobilium de Scepus« emeli. Fejér: CD. VI. 2. 245. l.

¹¹³ »conditionaria servituti, quibus iidem nobiles subiecti sunt.« N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. vol. I. fol. 143.

nelő szolgáltatások sem voltak egyenlők az egész országban. A nemesség által a királynak nyújtott szolgáltatások különbözőségét bizonyítja az is, hogy az Erdély összes nemeseit terhelő másfél fertőnyi adót, valamint a vajdának járó szállás- és ellátási kötelezettséget csak 1324-ben törölte el Károly király.¹¹⁴

Megfelelő számú adatokkal igazoltuk, hogy a lándzsásokkal teljesjogú nemeseknek tartották; éppúgy nyitva állott előttük az út az emelkedésre, mint az országos nemesek előtt, közülük azonban, minthogy általában szegények voltak, csupán a Bethlenfalvi Turzó család futott be ragyogóan ívelő pályát. A lándzsások közül két család, az Ábrahámfalvi¹¹⁵ és Bethlenfalvi¹¹⁶ család részesült a középkor folyamán címeradományban, az adománylevelek azonban épp oly teljesjogú nemeseknek veszik őket, mint az országos nemeseket, legalább is az oklevelek alacsonyabbrendű nemességről, vagy országos nemességre emelésről nem szólnak.

Mint ahogy nem tartották Erdélyben a Barcsaiak a székely nemességbe bejutást és a székely hadnagyság viselését lealázonak, éppúgy viselték a lándzsások közé leányágon beszármazott Tekule nembeli Ternyei és Stef-laki családok hosszú időn keresztül a lándzsásbirói tisztséget. A lándzsásnemességnek a szepesi országos nemességgel való teljes egyenjogúságát helyes megvilágításba helyezi a Réti birtoknak, a mai Nemessálynak közigazgatási hovátartozása miatt folyó per. IV. Béla Réti nevű földet 1255-ben adományozza el katonáskodás és egyéb szerviciumteljesítés kötelezettségével.¹¹⁷ A csak kivonatból ismertes oklevél szavai alapján azt kell feltételeznünk, hogy az oklevélben foglaltak a lándzsásnemesség kötelezettségeire utalnak. A község másik részének birtokosai a szepesi jobbágyfiúkból 1300-ban lándzsásnemességre emelt Fulkus és lársai voltak.¹¹⁸ A szepesi káptalan 1418-ban, amikor már a birtok egyes részeit megszerezte, azzal vádolta egykori birtokosát, Fulkusék leszármazottját, Réti Mártont, hogy birtokát a lándzsásnemesség hatósága és kötelezettsége alá vetette, noha a birtok országos nemesi jellegű

¹¹⁴ Tagányi id. cikke. Tört. Szemle. 1916. 305. l.

¹¹⁵ O. L. Thöke lvt. Dl. 13509.

¹¹⁶ Dl. 24767.

¹¹⁷ Fejér: CD. IV. 2. 324. l.

¹¹⁸ Fejér: CD. VI. 2. 245. VII. 3. 118. l.

volt.¹¹⁹ Amint a többi adatok igazolják,¹²⁰ Fulkust és társait jobbágyfiúi eredetük ellenére is országos nemeseknek tekinthetjük. Ha tehát országos nemesi joggal felruházott birtokot annak tulajdonosai lándzsásbirtokká tettek, azt csak oly módon tehették, ha a lándzsásnemesség nem jelentett sem alacsonyabb nemességet, sem pedig az országos nemességtől eltérő, nagyobb terhek viselését. A szepesi káptalan törekvésében, hogy a birtok országos nemesi jellegét visszaállítsa, a birtokot terhelő kötelezettségtől való szabadulást kell látnunk, ami a birtok országos nemesi jellege mellett könnyebben sikerült.¹²¹

A szepesi országos nemes és a lándzsásnemes közötti különbséget tehát nem a nemesség foka, vagy a terhek viselésében való eltérés, hanem a kettőt élesen elválasztó politikai és magánjogi berendezkedésen kívül a birtok nagysága adja meg, mely a lándzsásoknál az egyes családok által birt. átlagos területet számítva két ekealjat tett ki. A kis birtok alapján a lándzsásnemességet a kisbirtokú köznemesség korai típusának kell tartanunk.

*

A lándzsásnemesség későbbi sorsára is erős kihatással volt az országos jogtól eltérő örökösödési rendje. Már az 1243. évi szabadságlevelük fiúörökös nélküli halál esetére, a székelyek magánjogi intézményeiben is ismert fiúleánysághoz hasonlóan elismeri örökösnek a leányt, sőt az özvegyet is, ha férjhezmenve férje teljesíti azt a *servitiumot*, mely a birtok után jár. Az örökös az oklevél szavai szerint tulajdonképpen nem is a leány, vagy az özvegy, hanem általuk a katonai terheket viselő férj.

Ez a forma azonban az örökösödésnek csak a ritkább formáját, a fiúutód nélküli halál esetén beálló örökösödést szabja meg, de nem ismerteti a leány jogát abban az esetben, ha fiúörökösök is vannak. A leányág örökösödési jogát azok az oklevelek ismertetik, melyek a leányokról is szólnak. Benedek lándzsásbíró előtt Illés fia Pál 5 részre osztja birtokát, melyből kettőt megtart a maga és felesége részére, a többi három részt pedig két leányának és egy fiának adja.¹²² Az oklevél nem szól ugyan egyenlő részekről, mégis az a körülmény, hogy a lányok külön-külön részt kapnak és nem együttesen egyet, azt látszik igazolni, hogy a részek egyenlőek voltak. A felosztás örökérvényű-

¹¹⁹ *ab antiquo sincere nobilitatis titulo gavis a et ab omni conditionaria servitute exempta extiterit.* N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. v. I. f. 143.

¹²⁰ O. L. Thöke lvt. Tasc. Tm. No. 4.

¹²¹ DL. 9403. Fejér: CD. X. 4. 339. l.

¹²² Anjoukori okmt. II. 208. l.

ségét az oklevélben kifejezett büntetősanctio igazolja. Hasonló, a lányokat is részeltető osztályról tud egy 1389. évi oklevél, amikor az Istvánfalviak közül hatan, István fia András, Benedek leánya Klára, ennek az Istvánnak fia János lánya Klára, valamint Margit fiai András, Jakab és Detre, Aléta leánya Katus fiai András és Benedek, ennek az Alétának fia Miklós Istvánfalva területén megosztóznak olyképpen, hogy hat részre osztják az ősi örökséget.¹²³ Az osztozkodók közötti teljes rokon kapcsolat nem állapítható meg, annyi azonban bizonyos, hogy Margit és Aléta utódai, mivel atyjuk megnevezve nincsen, leányági leszármazottak, a leányágot illető negyedről még sincs szó, csak az ősi birtok hat részre való osztásáról.

A felsorolt esetek, amikor mindegyikben fiúörökös is van, azt látszanak igazolni, hogy a lándzsásnemeseknél kezdetben nem volt leánynegyed, hanem a leány a fiúval egyenlőképp részesedett, illetve az első esetben az atya akaratára, a másodikban a rokonok egyezsége döntött. Ennek ellenére azonban vannak adatok, melyek a leánynegyed korai megléte mellett bizonyítanak. 1362-ben Filefalvi Krisztián fiait nyugtatja a nővérük leánynegyede felől annak leánya.¹²⁴ Ez esetben azonban még nem tudjuk eldönteni, hogy lándzsásbirtokból történik-e a leánynegyed kiadása, vagy Krisztián egyéb jellegű birtokaiból. 1400-ban azonban már filefalvi leánynegyedbe adott birtokról olvasunk.¹²⁵

A leányágot fiúörökös esetében megillető rész eddigi adataink alapján nem állapítható meg teljes biztonsággal, mert több, a leánynegyednek kétségtelenül lándzsásbirtokból történt kiadására vonatkozó oklevelet nem ismerünk. Amikor az özvegyet a férje után megillető dos és parafernum kiadására nagyon sok adatunk van, joggal feltűnik a leánynegyedről szóló oklevelek csaknem teljes hiánya. Minthogy adatunk van rá, hogy ugyanannak az oklevélnek csak másolatban ismert példányai közül az egyik a »pro quarta puellari«, a másik pedig a »pro parte puellari« alakot tartotta fenn.¹²⁶ felmerül az a kérdés is, hogy a lándzsásokra vonatkozó oklevelekben található »quarta puellaris« alak nem elírás-e a szokatlanabb »pars puellaris« alak helyett. A leányág örökösödési jogának teljes tisztázása valószínűleg csak az újkori adatok felhasználásával old-

¹²³ N. Múz. Görgey lvt.

¹²⁴ Petróczy reg. 32. (70.)

¹²⁵ N. Múz. Máriássy lvt.

¹²⁶ N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. vol. I. fol. 133. 2199 fol. 99.

Fejér egy oklevél kivonatában leánynegyedről beszél (CD. VIII. 5. 224. l.), holott az eredetiben arról szó sincs. Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 5.

ható meg, ha ugyan az újkorra nem lett általános az öröklési jogban az országos jog.

A fiúutód nélküli elhalálozás esetére megállapított öröklési rendnek az egész középkoron át való fennállása okleveles anyaggal is igazolható. Abajdóc Gál jobbágyának Berend fia Mátyásnak neje 1343-ban Miklós nádor előtt előadja, hogy Illés, László és Vitk édestestvérek voltak, ő Illés unokája, Vitk unokái már kiadták birtokrészét, de László unokái még nem, tehát a birtok őt illető részének a nemesek szokása szerinti kiadását László unokáitól is kéri.¹²⁷ Minthogy Illésnek leszármazottait nem ismerjük és az oklevélben nem leánynegyed követeléséről van szó, a követelés valószínűleg anyja egész birtokrészére szólt, mely fiúutód nélküli halála esetére leányát, illetve unokáját illette meg. Az örökösödésnek ez a pontja a leányágra nézve nagyon kedvező volt, azért azt igyekeztek kihasználni még a nem lándzsásnemesek is. 1344-ben Görgey Jordán fia Arnold leánya, Iruntruth Miklós nádor előtt a Görgey család birtokainak egyharmadát követeli azon az alapon, hogy ő atyjának egyetlen gyermeke és így a lándzsásnemesek szabadságlevelének egyik pontja szerint atyja birtokai teljes egészükben reá szállanak. A követelés jogalapja azonban, minthogy az alperesek bemutatott oklevelekkel igazolták, hogy a családnak a lándzsásnemesek szabadságlevelének kellekor még nem voltak birtokai és az azóta szerzettekkel más jog szerint kapták, teljesen elesett.¹²⁸ Hasonlóképpen kihasználta a lándzsásnemesek örökösödési jogának ezt a pontját a későbbi Mátéfalva tulajdonosa Máté is, aki 1277-ben kapta birtokát országos nemesi joggal, minthogy azonban fiúutóda nem volt, birtokát, a lándzsásnemesek örökösödési jogát alkalmazva leányai örökölték. Küküllei János, Nagy Lajos király történetírója azonban a leányágak birtoklásának ellenére is adományt szerzett a birtokra és abból a birtok jogi eredetét ismerve, hosszas perlekedés után kizárta Máté leányági leszármazottait, akik hiába hivatkoztak a lándzsásnemesség örökösödési jogának nekik kedvező pontjára, kénytelenek voltak beérni a leánynegyeddal.¹²⁹

A lándzsásnemességnél a férj magtalan halála esetén hasonlóképpen érvényesült az özvegy örökösödési joga is. 1351-ben Pikfalvi Máté neje az előbbi férje, Mecsedelfalvi Miklós révén reászállt birtokokat adja el,¹³⁰ 1399-ben pe-

¹²⁷ »sub libertate communitatis nobilium contingentem«. O. L. Thöke lvt. Dl. 13470.

¹²⁸ N. Múz. T. a. 1344 máj. 10. Görgey lvt.

¹²⁹ Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 16.

¹³⁰ Fejér: CD. IX. 2. 101. 1.

dig Hisfalvi László özvegye adja el a férje után a lándzsásnemesek joga szerint reá szállt hisfalvi részét Dézső fia Tamásnak.¹³¹ A felsorolt adatok, minthogy az oklevelekben nincs szó hitberről és jegyajándékról, világosan bizonyítják, hogy itt az özvegy örökösödési jogáról van szó. Az özvegy joga az első esetben annál kétségtelenebb, mivel Miklós örökösait nem ismerjük és a családnak középkori leszármazási táblája sem említi utódait.¹³²

Nemcsak a leánygyermek jogának, hanem a vérségi jognak erős érvényesülése nyilvánul meg egy 1503. évi adatban. Ulászló király 1503-ban meghagyja a szepesi káptalannak, hogy a Thurzó családot vezesse be Bethlenfalva, Trónfalva, Kadajsdorf és Kromló birtokába, melyek Bethlenfalvi Simon fia György fiúutód nélküli halála folytán a Thurzókra szálltak. Minthogy a Thurzók leszármazását eddig csak a XV. század elején feltűnő Jánostól ismerjük,¹³³ György ága valószínűleg még János kora előtt elvált, így a vérségi jognak érvényesítése legalább is egy századdal korábbi időre megy vissza. A beiktatásnak azonban Márta, György leánya ellentmondott. Az ellentmondás címe nincs ugyan megnevezve, de csakis a lándzsások 1243. évi szabadságlevelének a fiúutód nélküli elhalálozás esetére megállapított örökösödési pontja értelmében történhetett, mert Márta nemcsak a leánynegyedbe, hanem az egész birtokba beült. A leányörökös a Thurzók azonban azon a jogcimen, hogy Márta, mivel a házasság kilencedik hónapja előtt megszületett, Györgynek csak természetes, de nem törvényes leánya, Ulászló parancsával kivetették a birtokból.¹³⁴ A per befejezését nem ismerjük, az azonban kétségtelen, hogy az egész örökség elfoglalásával Márta atyja összes birtokaira igényt tartott és a Thurzó család csak a törvénytelen születés vádjára alapján tétethette ki belőle.

A lándzsásnemesség a tatárjárás utáni időben mint elszegényedő, kisbirtokú társadalmi osztály tűnik fel, amelynek átlagos birtoka az 1243. évi privilégium szerint is csak két ekealj, vagyis kétszáznegyven hold volt. Ez az arány a XIV. század fordulójára még jobban megváltozott a lándzsás családotok kárára, amit bizonyítanak a XIV. század első negyedéig kimutatható lándzsás családotok nagyszáma. Minthogy átlag négy család állított ki egy lándzsával felszerelt katonát, a tíz lándzsás kiállításához legalább is negyven családnak kellett lenni, amelynek száma azonban a század

¹³¹ *iure et consuetudine nobilium decemlaccatorum terre Scepusiensis*. N. Múz. Görgey lvt.

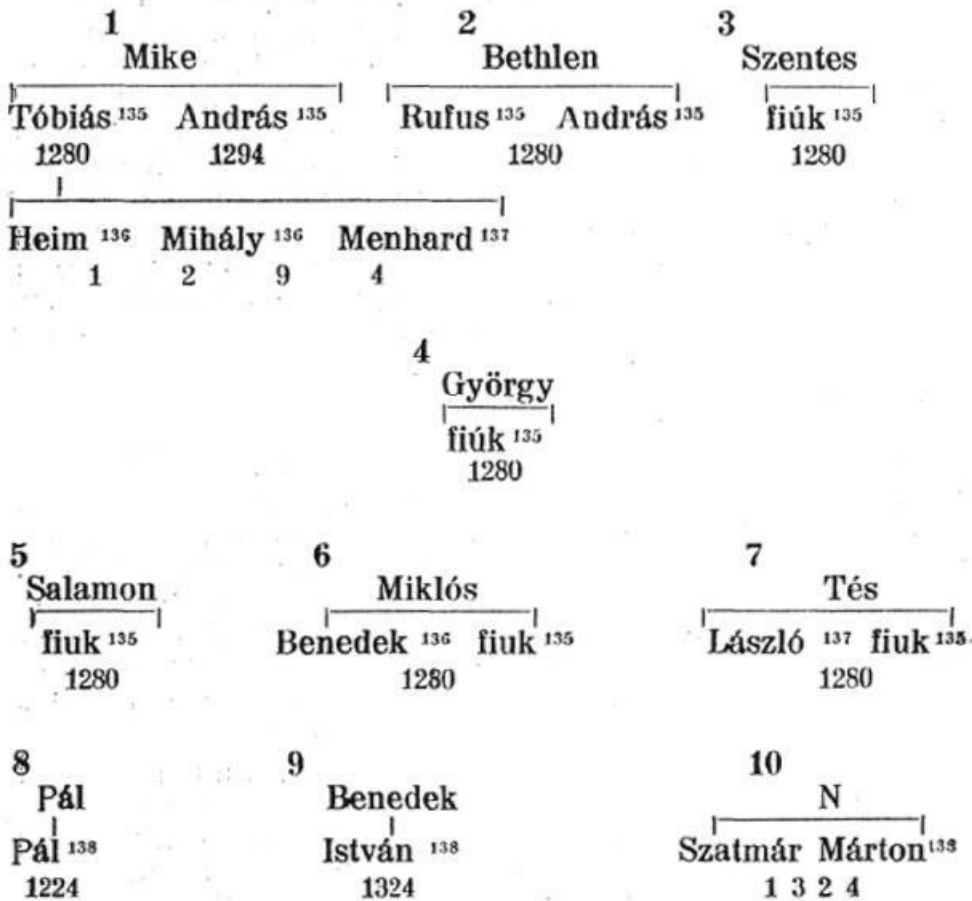
¹³² O. L. Thöke lvt. Dl. 22539.

¹³³ Wagner: *Analecta*. IV: 61. és köv. ll.

¹³⁴ Dl. 21177. 21197. Szepesi kpt. Intr. Sceps. 5. 4. 1.

fordulójára jelentékenyen megszaporodott. Sorba véve a lándzsásfalvakat, a XIV. század első évtizedéig bezárólag a következő lándzsáscsaládok mutathatók ki:

A lándzsásnemesek birtokai a XIII. században nem állapíthatók meg minden esetben, mert ebben a korban a nemeseket gyakran nem birtokaik után, hanem csak a lándzsásnemességhez való tartozásukat kifejező »de Zeek« nevezik az oklevelek. Azok a lándzsáscsaládok, melyeknek falubeli hovátartozása nem állapítható meg, a következők:

Hisfalva birtokosai már 1324-ben eléggé szétágazott családokban élnek.¹³⁹

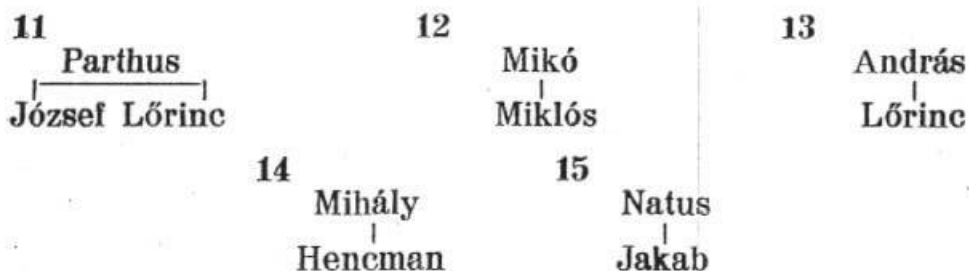
¹³⁵ Fejér: CD. V. 3. 71. l. (lévesen Szék helyett Leuk alakban).
Dl. 1029.

¹³⁶ HO. VIII. 342. l.

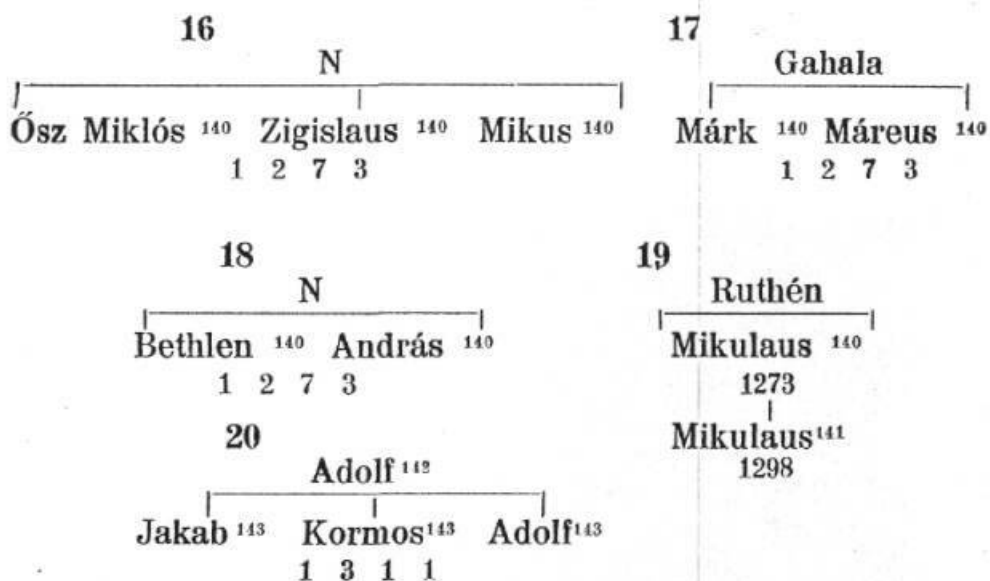
¹³⁷ HO. VIII. 156. l.

¹³⁸ N. Múz. T. a. 1324. II. 2.

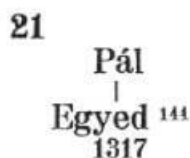
¹³⁹ U. ott.

Miklósfalván és környékén 1273-ban több család tűnik fel egyszerre:

*Szentandrás*on csupán egyetlen lándzsás családot ismerünk a XIV. század elején:

Primfalván és szomszédságában 1248-ban a következő birtokosok tűnnek fel:

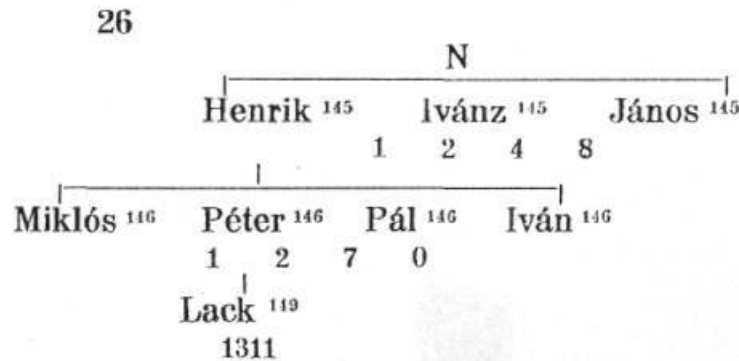
¹⁴⁰ HO. VIII. 156. l. N. Múz. T. a.

¹⁴¹ HO. VI. 378. l.

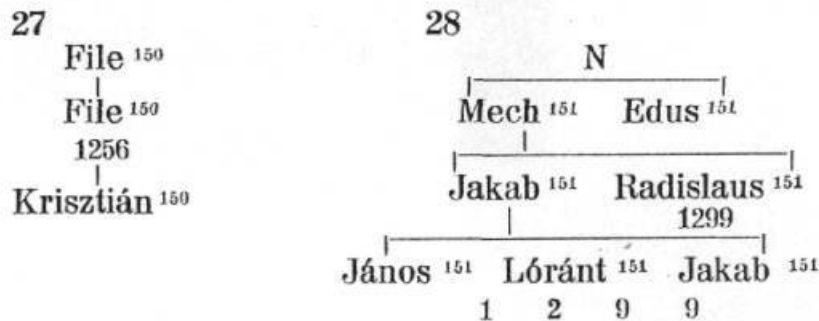
¹⁴² HO. VIII. 342. l.

¹⁴³ Anjoukori okmt. I. 222. l. N. Múz. Rhédey lvt.

¹⁴⁴ Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 28.

Filefalván és környékén az 1256-ban adományos File leszármazottain kívül még más családokat is találunk, akik valószínűleg a szomszédos helységek régebbi lakói közül valók:

¹⁴⁵ HO. VIII. 52. l. Az itt szereplő Tiborcot azonosnak vehetjük a Bethlenfalván később szereplő Tiborccal, Bozsát pedig Bozsafalva névadójával.

¹⁴⁶ DL. 26733.

¹⁴⁷ N. Múz. T. a. 1312. IV. 14.

¹⁴⁸ Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 28.

¹⁴⁹ Anjuokori okmt. I. 222. l. N. Múz. Rhédey lvt.

¹⁵⁰ Szepesi kpt. Prot. 1643. fol. 29.

¹⁵¹ HO. VIII. 400. l.

¹⁵² N. Múz. T. a. 1324. II. 2.

29

Gerhard ¹⁵¹
1299
|
Miklós ¹⁵³
1324

30

Miklós ¹⁵¹
1299

Gánfalva szintén kiterjedt családok által lakott helység:

31

Gellért ¹⁵³
|
Gotsalk ¹⁵³ Kunc ¹⁵³
1 3 1 7

32

Gán
|
Bazil ¹⁵³ Detmár ¹⁵³ Gán ¹⁵³
| 1 3 1 7
János ¹⁵⁴
1320

33

Helbrand
|
Gán ¹⁵³ Arnold ¹⁵³ Miklós ¹⁵³
1 3 1 7

34

Hanus ¹⁵³
1317

Széken a Gánfalván is birtokos családokon kívül még egy családot ismerünk:

35

Menárd
|
Helbrand ¹⁵³ Menárd ¹⁵³
1 3 1 7

Bethlenfalván már korán kiterjedt családokat találunk:

36

Bot ¹⁵⁴
1260
|
Jordán fiuk
1 2 6 4

37

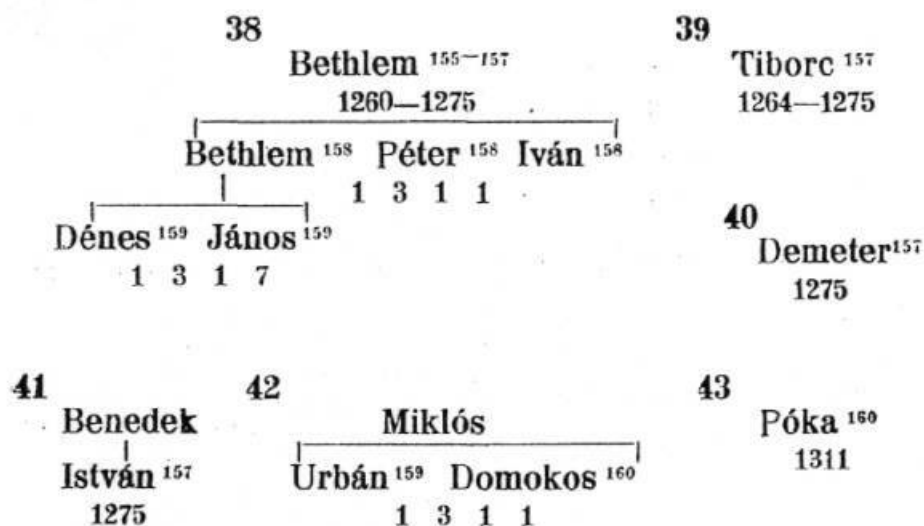
Jakab ¹⁵⁵⁻¹⁵⁶
1260—1264

¹⁵³ Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 2. 4.

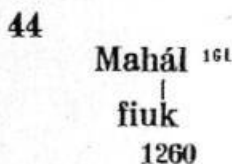
¹⁵⁴ Csáky oklvt. 42. l.

¹⁵⁵ DL. 25052.

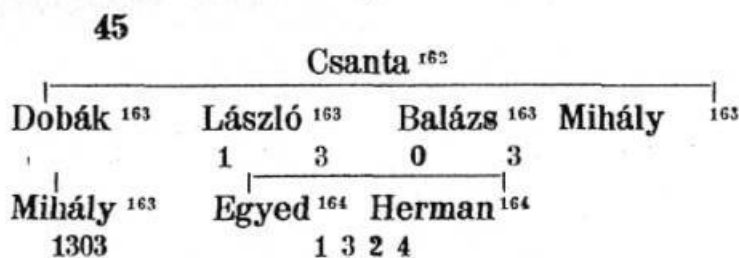
¹⁵⁶ Wenzel: AUO. VIII. 90. l.

Mahálfalva birtokosait, kivéve a névadót, nem ismerjük személy szerint:

Csantafalva és *Petenye* birtokos családai:

¹⁵⁷ Fejér: CD. V. 2. 314. l.

¹⁵⁸ Anjoukori okmt. I. 222. l. N. Múz. Rhédey lvt.

¹⁵⁹ N. Múz. T. a. 1357.

¹⁶⁰ N. Múz. Rhédey lvt. Anjoukori okmt. I. 222. l.

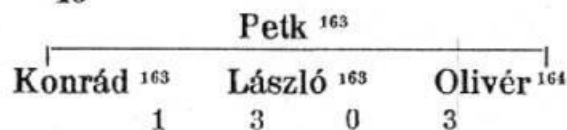
¹⁶¹ Dl. 25052.

¹⁶² Levéltári Közl. II. 128. l.

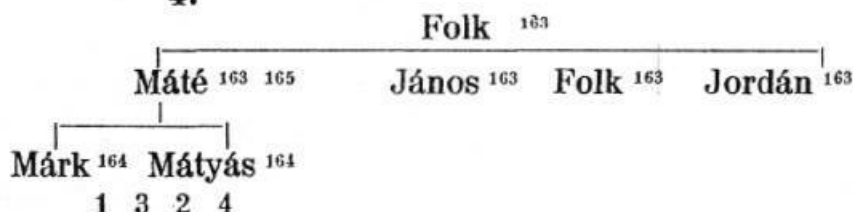
¹⁶³ Csáky oklvt. 88. l.

¹⁶⁴ Petróczy reg. 16. (27.)

46

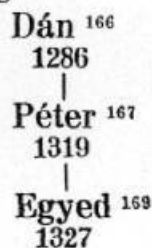

47

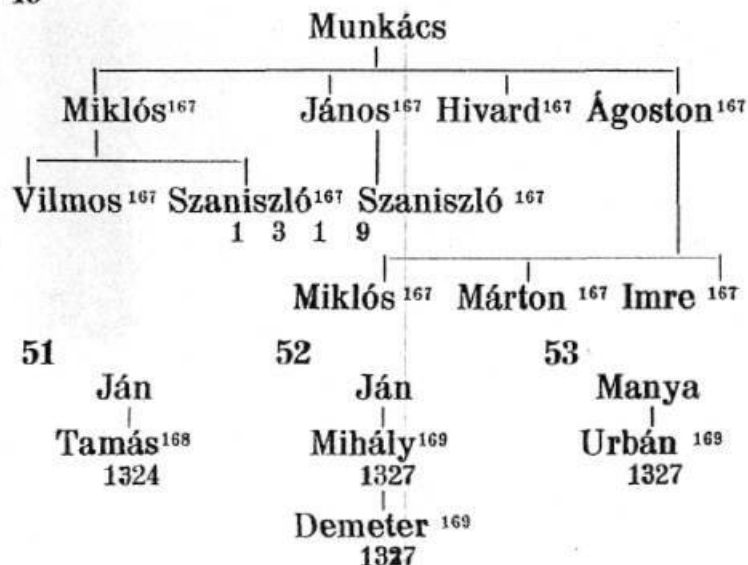

Pikfalva a legsűrűbben lakott lándzsásfalvak egyike, birtokos családainak nemzedékrendje a XIV. század elején a következőkép alakul:

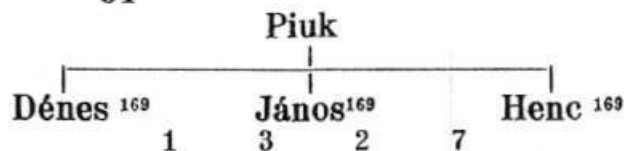
48

49

54

¹⁶⁵ Petróczy reg. 19. (33.)

¹⁶⁶ Fejér: CD. V. 3. 331. 1.

¹⁶⁷ N. Múz. T. a. 1319. IV. 12.

¹⁶⁸ U. ott. 1324. II. 2.

¹⁶⁹ U. ott. 1327. II. 25.

55

Bod
|
Lóránt¹⁶⁹
1327

56

Illés
|
Pál
|
Hank¹⁷⁰
1325

Abrahámfalva birtokos családai is korán nagy számban tűnnek fel:

57

Fülpös

Ábrahám¹⁷¹ László¹⁷¹
1 2 7 8

58

Ehellő

Detre¹⁷¹ Domokos¹⁷¹ Becs¹⁷¹
1 2 6 8

59

Urbán

László¹⁷²
1323

60

Salamon

István
|
Hanus¹⁷²
1323

61

László

István¹⁷³ Lack¹⁷³
1326 |
György¹⁷³
1326

62

László

Boda

Miklós¹⁷³ Fülöp¹⁷³
1 3 2 6

Leukfalva a XIV. század elején szintén nagyobb számú lándzsás család által lakott helység:

63

Leuk¹⁷⁴

Detre¹⁷⁴⁻¹⁷⁵ Vilmos (Villám)¹⁷⁴⁻¹⁷⁵
1 3 1 8

Miklós¹⁷⁴ Menárd¹⁷⁴ János¹⁷⁴ Jakab¹⁷⁴
1 3 2 5

¹⁷⁰ Anjoukori okmt. II. 208. l.

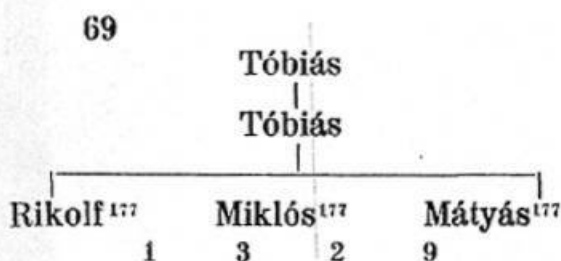
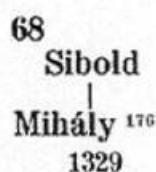
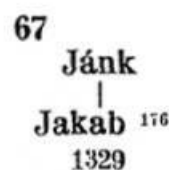
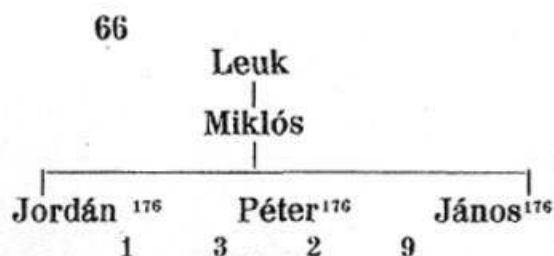
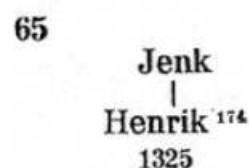
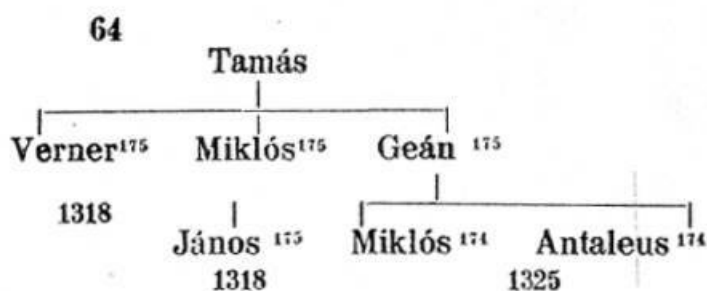
¹⁷¹ N. Múz. T. a. 1278. XI. 12.

¹⁷² O. L. Thöke lvi. Dl. 13472.

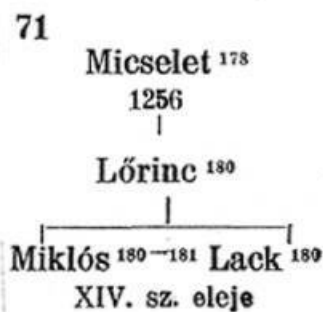
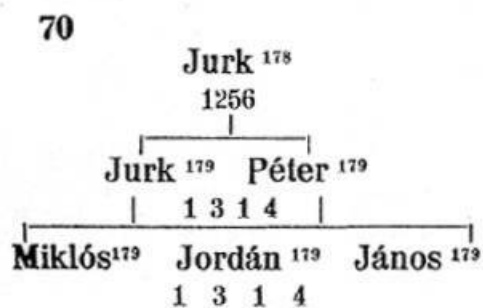
¹⁷³ U. ott. Dl. 26739.

¹⁷⁴ Szepesi kpt. Misc. 9. 9. 14.

¹⁷⁵ Fejér: CD. VIII. 2. 188. l.

Mecsedfalva két, adománybirtokos családjának le-
származása a következő:

¹⁷⁶ Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 1. 2.

¹⁷⁷ Szepesi kpt. Misc. div. cott. 8. 1. 13.

¹⁷⁸ Fejér: CD. IV. 2. 287. 1.

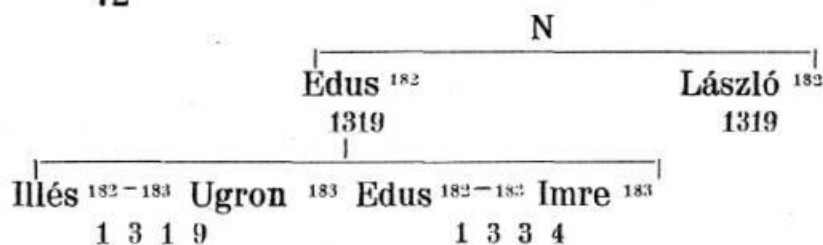
¹⁷⁹ N. Múz. T. a. 1314. XI. 27.

¹⁸⁰ O. L. Thöke lvt. Dl. 22539. 1.

¹⁸¹ Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 2.

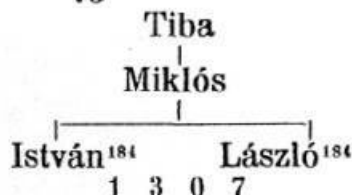
Édesfalván csak egyetlen birtokoscsaládot ismerünk:

72

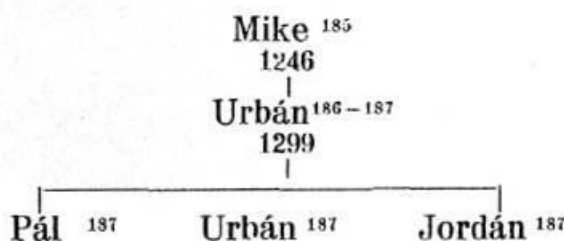
Tibaházán ismét csak egyetlen birtokoscsaládra vannak adataink:

73

Urbánfalván is csak az 1246-ban feltűnő Mika leszármazottait ismerjük:

74

A *Kistamásin* 1278-ban lándzsásnemességre emelt¹⁸⁸ család további ott szereplésére nincsenek adataink.

75

Arnold
|
Arnold

76

Iván

77

András

78

Arnold

79

Péter
|
Pál

¹⁸² N. Múz. Soós lvt. 1319.

¹⁸³ Szepesi kpt. Misc. 9. 10. 4.

¹⁸⁴ Dl. 1711.

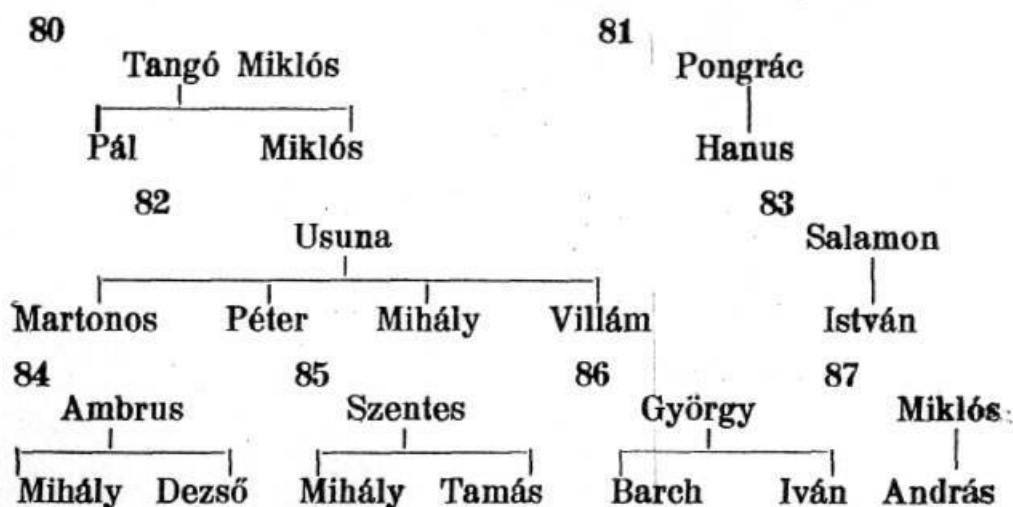
¹⁸⁵ Fejér: CD. VI. 2. 347. 1.

¹⁸⁶ Petróczy reg. 11. (16.)

¹⁸⁷ Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 4. 19.

¹⁸⁸ Fejér: CD. V. 2. 431. HO. VI. 230. II.

Csepánfalván 1307-ben nyolc család tűnik fel egyszerűen:¹⁸⁹

Köztvélyesen szintén nagyobb számú lándzsás család élt már a XIII. században:

¹⁸⁹ O. L. Thöke lvt. Dl. 14016.

¹⁹⁰ HO. VI. 272. I.

¹⁹¹ O. L. Thöke lvt. Dl. 13470. Szepesi kpt. Met. Sceps. 3. 1. 1.

¹⁹² Fejér: CD. V. 2. 583. I.

¹⁹³ O. L. Thöke lvt. Dl. 26734.

¹⁹⁴ U. ott. Dl. 14018. Fejér: CD. VII. 5. 396. I.

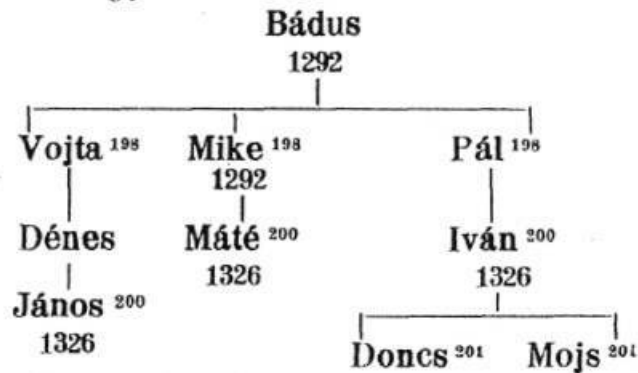
¹⁹⁵ O. L. Thöke lvt. Dl. 14013.

¹⁹⁶ U. ott. Dl. 14013.

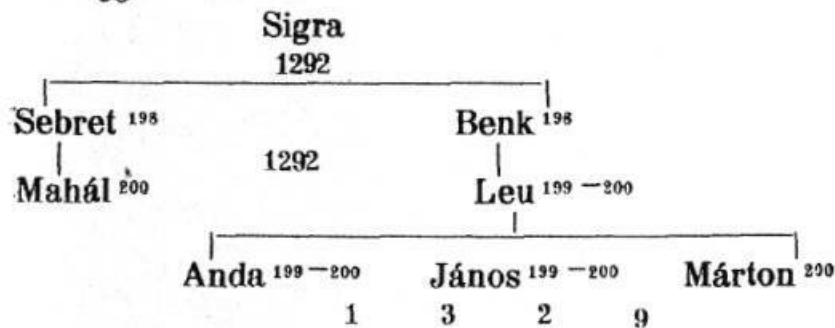
¹⁹⁷ U. ott. Dl. 26738.

Petrócson szintén kiterjedt családokat találunk a XIV. század elején:

97

98

99

Csepán
|
Mikó
1326
|
Pósa²⁰⁰
1326

100

Péter
|
Jakab²⁰⁰
1326

101

Bank
|
Herman²⁰⁰
1326

Petróczytól északra Mindszent környékén szintén laktak lándzsásnemesek, akiket Károly király 1313-ban országos nemességre emelt.²⁰² Birtokuk neve ismeretlen.

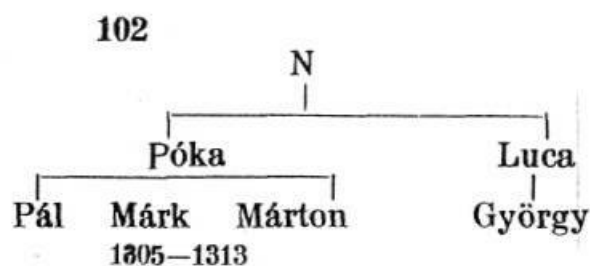
¹⁹⁸ Fejér: CD. VII. 5. 506. l.

¹⁹⁹ Petróczy reg. 19. (31.)

²⁰⁰ Semsey lvt. Fasc. I. No. 15.

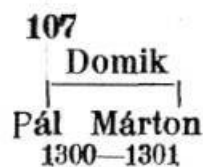
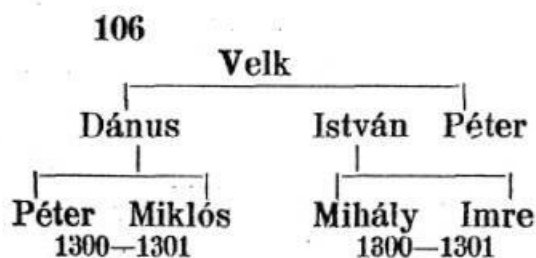
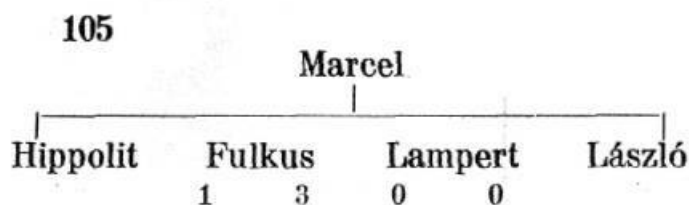
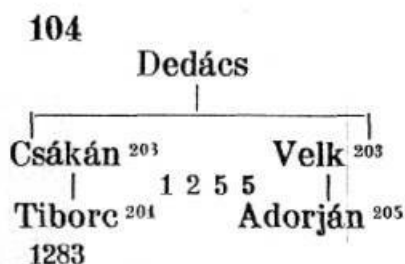
²⁰¹ Petróczy reg. 84. (232.)

²⁰² U. ott. 13. (207.) 14. (26.) O. L. Petróczy lvt. Acta Scepi. Diemchus. Nr. 16.

103
Miklós
1305—1313

Rétin az 1255-ben a lándzsásnemességre emelt Dedács leszármazottait és az 1300-ban nemességre emelt családokat²⁰⁶ ismerjük:

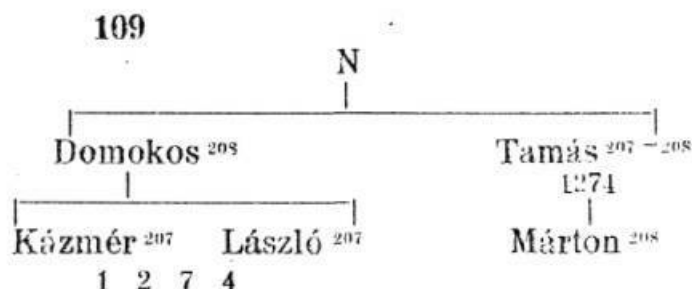
²⁰³ Fejér: CD. IV. 2. 321. l.

²⁰⁴ U. ott. V. 3. 208. l.

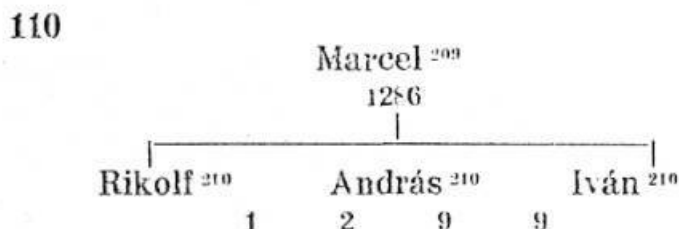
²⁰⁵ Századok. 1872. 505. l.

²⁰⁶ Fejér: CD. VI. 2. 245.; VII. 3. 118. HO. V. 89. II. O. L. Thöke
Ivt. Fasc. Tm. No. 4.

Kázmérfalván csupán egy lándzsás családot ismerünk:

Marcelfalván szintén csak egy lándzsás családot tudunk kimutatni:

A lándzsás családok számát a XIII. század fordulóján amint a bemutatott leszármazási táblák igazolják, több mint százra tehetjük. Valószínű ugyan, hogy az önálló családokként feltüntetett személyek eredete több esetben egy közös férfiósra vezethető vissza, ez azonban nem csökkenti a lándzsásnemesség tényleges számát. Minthogy teljes anyaggyűjtésre való törekvésünk mellett is több lándzsasközségből csak egy-két, javarészt másutt is birtokos családot ismerünk, fel kell tennünk, hogy több, a lándzsásnemességre vonatkozó oklevél ismeretlen. Ennek alapján a lándzsásnemesség számát a XIV. század elején még nagyobbra becsülhetjük.

A későbbi évek leszármazási adatait vizsgálva, megállapítható, hogy a lándzsásnemesség száma egyideig még gyarapszik.²¹¹ A gyarapodás egyik forrása a természetes szaporodás és az egyes családoknak különböző nevekkal

²⁰⁷ Fejér: CD. V. 2. 176. l.

²⁰⁸ Petróczy reg. 81. (224.)

²⁰⁹ Fejér: CD. V. 3. 331. l.

²¹⁰ Dl. 38876. Bárdossy: Suppl. 258. l.

²¹¹ L. főleg a sok lándzsás oklevelet tartalmazó Thöke, Máriássy, Görgey és Petróczy levéltárak XIV. századi adatait.

jelölt ágakra történt szétválása.²¹² Azonban növekszik a nemesség száma idegen eredetű nemes családoknak a lándzsás családkba történt beházasodása folytán is.²¹³ Mint-hogy ekkor a capacitas elve még nem érvényesült és csak jóval később, az újkorban tud érvényre jutni, beházasodás révén bejuthattak a lándzsások soraiba nem nemesek is, nemzeti különbség nélkül, amit nagyban megkönnyített az a körülmény, hogy a leányok kis örökség birtokában nem mindig számíthattak nemes férjre. A fiúutód nélkül elhalt és maga után csak özvegyet vagy leánygyermeket hagyó nemes halálával megnyíló örökösödési rend is tág teret nyitott az idegenek számára a lándzsásnemesség soraiba való bejutásra, mely nem az özvegy, vagy leány férjének nemesi állapotától, hanem csakis tehervállalási képességétől és készségétől függött.

A lándzsásnemesség számának e három eredőből származó gyarapodása ellenére az újkori összeírások körülbelül ugyanolyan számú, 80—90 családot alkotó lándzsásnemességet mutatnak fel,²¹⁴ mint amennyi a XIII. század fordulóján élt. A lándzsás családok számának ez a XIV. század eleji állapotra való visszaesése a nemesség gazdasági helyzetének állandó hanyatlásával hozható kapcsolatba.

Az elszegényedés egyik oka az volt, hogy a lándzsás családok számának egyideig tartó gyarapodásával szemben a lándzsásnemesség 29 községet magában foglaló területe folyton csökkent. Legkorábban kivált a szék kebeléből a szászok kezére jutott Primfalva területe, amit követett a menedékkövi egyház által megvásárolt és az egyház birtokainak mentességét élvező Urbánfalva és Tibaháza kiválása a lándzsásszékből, a Mindszent körüli lándzsásnemességnek az országos nemesség soraiba való bejutása, Marcellfalvának a szepesi várhoz csatolása, a csak részben lándzsásközségeknek országos nemessé válása és az újkorra eső többi területi csorbulások.²¹⁵ A folytonos kiválások következtében az újkorra lényegesen lecsökkent a lándzsásközségek egykori nagyszáma és területi nagysága. Az újkorban már csak Gánfalva, Filefalva, Miklósfalva,

²¹² Pl. a Bethlenfalvi család egyik ágának Istvánfalvi a neve.

²¹³ Ilyen idegen eredetűek a sárosmegyei Tekule nembéli Ternyei és Steflaki családok. Fejér: CD. X. 7. 700. I. V. ö. a lándzsásbirák névsorát.

²¹⁴ Hradzky: A tizlándzsások története. 23., 184., 189., 194. stb. ll.

²¹⁵ L. az egyes helységek alatt. Hradzky a felsorolt lándzsásközségeken kívül lándzsás eredetűnek tartja még Grancs, Leszkovján, Márkusfalva, Dolyán, Koncsán, Polyanócz és Korotnok községeket is. Ezeknek a lándzsásszékekbe való tartozása azonban semmivel sem bizonyítható. A tizlándzsások története. 12. l.

Szentandrás, Hisfalva, Hozelec, Horka, Komaróc, Bethlenfalva, Édesfalva, Csantafalva, Mahálfalva, Abrahámfalva, Pikfalva és Leukfalva, összesen 15 község tartozott a lándzsásszékhez.²¹⁶

A nemesség számának a XIV. századtól kimutatható gyarapodása és a lándzsásszék területi csökkenése a lándzsásbirtokok folyton fokozódó elaprózódását vonja maga után, ami által természetesen a megélhetési lehetőség is egyre csökkent. A birtokok elaprózódása, mely már a XIV. században megkezdődik, a XV. században még nagyobb arányúvá válik, amikor már gyakran megtörténik, hogy egy-két holdas birtokok cserélnek gazdát.²¹⁷ A közbirtoklást nem ismerő lándzsásnemesség folyton megújuló osztályai folytán az egy-egy családtagnak jutott rész csekélyége maga után vonta az egyes családok vándorlását, amikor többször megtörténik, hogy a lándzsásnemes az anyja vagy felesége révén kapott nagyobb birtokrészre telepszik át, ősi birtokát pedig eladja, vagy pedig otthagyja a leányának. A lándzsáscsaládoknak ez a vándorlása a család-, illetve az előnevek többszöri változásával igazolható. Így például, hogy csak egy-két esetet említsünk, a Helmes család előbb Hisfalváról, majd Petróczról,²¹⁸ az Aczél család Bozsafalváról, majd Hisfalváról,²¹⁹ a Gréb család Filefalváról és Körtvélyesről,²²⁰ Bed János fia Rikolf Hisfalváról, fia pedig már Grancsról nevezi magát.²²¹

A XV. század második felének és a XVI. század elejének hibás latinságú és az oklevél formulákkal hadilábon álló oklevelei ismét csak a lándzsásnemesség általános elszegényedése mellett bizonyítanak, amikor már az összességtől a közigazgatási célokra szedhető hozzájárulás összege oly csekély volt, hogy abból nem tarthattak az oklevélformulákban járatos, a latin nyelvet tökéletesen bíró jegyzőt.²²² A lándzsásnemesség nagyfokú elszegényedésére jellemző példa az újkorból, hogy a 80–90 családra becsülhető lándzsásnemesek közül az 1693. évi összeírás szerint már 42-nek nem volt jobbágya.²²³ A gazda-

²¹⁶ U. ott. 18–19. ll.

²¹⁷ Petrócz reg. 16. (27.), 19. (32.), 33. (75.), 69. (184.) slb. Szepesi kpt. Misc. 9. 4. 2.

²¹⁸ Petrócz reg. 47. (107.), 76. (218.), 86. (240–241.), 88. (248.), 89. (252.)

²¹⁹ U. ott. 74. (201.), 83. (229.)

²²⁰ U. ott. 52. (138.), 74. (201.)

²²¹ U. ott. 46. (117.), 71. (189.)

²²² U. ott. 76. és köv. ll. N. Múz. T. a. 1501. VII. 14.

²²³ Hradszky: A tizlándzsások története. 18. l.

sági süllyedés legmélyebb pontját jellemzi az egyik lándzsás védekezése 1689-ben, mely szerint azért nem vett részt a közgyűlésen, mert nem volt csizmája.²²⁴

A lándzsásnemesség egyetemébe beházasodás vagy birtokvásárlás útján történő könnyű bejutás következménye volt, hogy a lándzsásnemesség összetételében az újkorra óriási változás állott be. A nemességet családokként feltűnő újkorai összeírások családneveit vizsgálva megállapítható, hogy a középkori lándzsáscsaládok nagyrésze az újkorra eltűnt és helyét idegen, amint a helynévből képzett és lótl nyelvű eredetű családnevek alapján megállapítható, nem lándzsáshelységekből származó nemesség foglalta el. Az 1587. évi összeírásban előforduló 95 családból mindössze 14 család középkori eredete állapítható meg, a többi pedig a század eleje óta jutott valamilyen címen a nemesség soraiba.²²⁵ A keveredés arányaira az újkorai összeírások vetnek világot, melyek szerint 1693-ban, amikor a lándzsásnemesség száma 80–90 családra becsülhető, 20 lándzsásnemes lánynak volt nemtelen eredetű férje.²²⁶

Az a folyamat, amikor a XIV. század elején feltűntetett és a században egyelőre még növekvő számú lándzsásnemesség nagyrésze az újkorra eltűnik, nem magyarázható meg a lándzsáscsaládok kihalásával, annál is inkább, mert ez korai nagy számukat tekintve nem hihető, másrészt pedig ellene mond az, hogy ennek a folyamatnak a következtében nem a birtokok elaprózódásának, hanem a továbbvirágzó ágak kezén való összeszaporodásának kellett volna bekövetkezni. Az eredetileg is lándzsáscsaládok eltűnésének oka és körülményei nem ismeretesek minden esetben, legfőképpen csak maga az egyes családok eltűnése állapítható meg. Mindamellet azonban van egy-két adatunk, amelynek az alapján, ha teljes biztonsággal nem is, de a legnagyobb valószínűség szerint megállapíthatjuk a lándzsáscsaládok eltűnésének valódi okát. A Tibaházi család akkor tűnik el, amikor birtokát eladja a menedékkői kartauziaknak,²²⁷ éppen úgy az Urbánfalvi család sem

²²⁴ U. ott. 38. l.

²²⁵ U. ott. 181. l. A vármegye által 1732-ben törzskönyvnek nyilvánított 13 család közül mindössze kilencnek középkori eredete állapítható meg. Ezek között is csak négy család, a Máriássy, Thöke és Petróczy és Szentandrassy családok lándzsás eredetűek; azonban az első három család országos nemesi jellegű birtokot is szerezve, korán kivált a lándzsások egyeteméből. V. Ö. Turul. 1889. 122. l.

²²⁶ Hradsky: A lizlándzsások tört. 18. l. V. ö. még 105–106. ll.

²²⁷ L. ott.

szerepel többet, miután birtoka vétel folytán a menedék-köviék birtokába jutott.²²⁸ Minthogy a középkor felfogása még nem ismeri a birtoktalan nemest és a nemesség igazi alapját a földbirtokban látja,²²⁹ valószínű, hogy a középkorban birtoktalanává vált nemes a rá már csak teherként nehezedő nemesi kötelezettségeket és jogokat feladva jobbágyságra süllyedt, vagy pedig beköltözött a közeli városok valamelyikébe. Ez az adatokra támaszkodó fejtetés annál valószínűbbnek látszik, mert máskülönben teljesen érthetlenné válik a középkori nagyszámú lándzsásnemesség majdnem teljes kicserélődése és nyomtalan eltűnése.

A Szepesség különböző nemzetiségű lakói között a lándzsásnemesség sokáig megtartotta nyelvét, még akkor is, amikor a nemesség soraiba már sok szláv bejutott. A lándzsásszéklől oklevelet nyerő felek magyar nyelven mondják el bevallásaikat, amit igazol a XV. század végi, gyarló latinságú oklevelekben előforduló nevek magyar nyelvű szórendje.²³⁰ A lándzsák szék tárgyalásain a magyar nyelv használata a XVII. század végéig kimutatható.²³¹

A németek és szlávok által lakott helységek által körülvéve a kabar eredetű határőrök leszármazottai, a lándzsásnemések korán ki voltak téve idegen hatásnak, mely nemcsak a faji keveredésben jelentkezett, hanem idővel nyelvi hatását is éreztette. Legkorábban a német hatás jelentkezik, mely főleg a nemesség által használt, valószínűleg német eredetű papjaik hatása következtében felvett keresztnévben már a XIV. század elején megnyilvánul.²³² Sokkal erősebb és maradandóbb hatása volt a szláváságnak, mely a család- és helynevek lassú elszlávosodását eredményezte. A magyar családneveket, eltekintve a személynévből képzeltektől, mint pl. Aczél, Bokros, Csák, Fodor, Helmes, Kakas, Király, Kis, Kurta, Nagy, Sánta; Szőrös, Tompa, Thöke, Veres stb.²³³ az újkorra nagyrészt

²²⁸ Dl. 17665., 20181., 23456. O. L. Thöke lvt. Dl. 32191. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 12.

²²⁹ Werbőczy Tripartituma. I. 6.

²³⁰ »filiolum Thompauianus«. 1457: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 9. 19. »Crig Ianusch de Czanthalalwa«. 1472: N. Múz. Máriássy lvt. 687. »cum voluntate Fryczy Marton«. 1479: Petrőczy reg. 79. (217.). »nobilis Krygy Janoss de Cantafalua«. N. Múz. T. a. 1496. VII. 6. »inter curiam Nad Anthal et Acel Stephano!«. 1500: Petrőczy reg. 88. (249.). »vicecomites Georgium Gybel et Nod Andreas«. N. Múz. T. a. 1502. XII. 7.

²³¹ Hradsky: A tizlándzsások története. 39—40. II.

²³² I. a Gánfalvi család leszármazását.

²³³ N. Múz. T. a. 1494. V. 2. Dl. 11289., 12999., 13728. N. Múz. Máriássy lvt. 523. 578. 643. O. L. Thöke lvt. Dl. 11086. N. Múz. Görgey lvt. 1448. stb.

kiszorítják még a középkorban feltűnő szláv családnevek, mint a Bencsik, Dryewcho, (=Lándzsás!), Pohanecz, Sibák, Soldnár, Vachihur stb.²³⁴ Ugy a szláv családneveknek a huszita korszak végére és azt követő időre eső tömeges elszaporodása, mint pedig a lándzsásfalvaknak első ízben ekkor feltűnő szláv nevei rámutatnak a szlávsággal való nagyobb arányú keveredésnek korszakára, amikor már a magyarság nem tudta felszívni magába a szlávságot és nem tudta fenntartani falvaiknak addig kizárólagos magyar nevét sem, amelynek egyrészét az újkorban teljesen kiszorította a szláv elnevezés.

A lándzsásnemesség kisszerű, a jobbágyétól nem sokban különböző, a későbbi kuriális helységek nemességéhez hasonló életviszonyok között élt. Apró kis birtokrészek nem voltak alkalmasak nagyobb számú jobbágyság befogadására, sőt a nemesség egyrészének nem is volt jobbágya, legalább is a középkori oklevelek a birtokeladásoknál ritkán emlegetnek jobbágyok által lakott birtokrészeket, az újkorban pedig már körülbelül csak a nemesség felének volt jobbágya. Ezt igazolja az 1693. évi összeírás is, amikor a lándzsásszékekben 42 olyan nemest irtak össze, akinek nem volt jobbágya.²³⁵ Eppen ez a körülmény bizonyítja a lándzsásnemesség kisszerű életviszonyait, amikor tekintélyes részük maga volt kénytelen művelni a földet. Ilyen életkörülmények között a lándzsásnemesnek nem sok lehetősége volt az emelkedésre. Alig egy-két család emelkedett ki közülük. A lándzsás eredetű családok közül a legszebb pályát a Bethlenfalvi Thurzó család futotta be, amely a kicsiny kezdetből a hadiérdemek alapján kapott birtoka és a kereskedelem révén szerzett vagyona segítségével az ország leggazdagabb családai közé emelkedett, főpapokat és országos méltóságokat adva az országnak.²³⁶

Ha a lándzsásnemesség az idők folyamán sokat keveredett és fajilag csaknem teljesen ki is cserélődött, szabadságlevelükben és szokásjogukban lefektetett szabadságuk és jogaik mégis erősen összetartották őket. A várispánság részéről korábban sok támadásnak kitett szabadságuk és önkormányzatuk a privilégiumok erejétől segítve megerősödött és megizmosodott. A lándzsásszék különállását, autonómiáját, bármilyen kis területre korlátozódott is az újkorban, sokáig megőrizte és csak 1804-ben szűnt

²³⁴ N. Múz. T. a. 1394. IV. 15. Máriássy lvt. 373. 643. 690. DI 17665. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 3. 19. stb.

²³⁵ Hradzsky: A tizlándzsások tört. 18. I.

²³⁶ Fekete Nagy: A Bethlenfalvi Thurzó család eredete. Turul. 1934. (sajtó alatt).

meg a lándzsásszék önkormányzata, amikor egybeolvadt a nagy vármegye területével.²³⁷ A lándzsásszék egykori különállása a vármegye címerének a lándzsásszék címerét fenntartó szívpajzsában jut kifejezésre, öntudatlanul is a legméltóbb helyen örökítve meg azt, hogy a Szepesség legelső lakói a lándzsásnemesek ősei, a kabar határőrök voltak.

²³⁷ 1802. évi X. tc. Hradsky id. mű. 146—161. l.

A VARNÉPEK.

Amikor a magyarság áttért a kereszténységre és a fejedelmek helyébe királyok léptek, a királyság felfogása szerint minden gazdátlan, meg nem szállt terület a felségjog alapján a királyt illette meg, a király tulajdonává vált. Ennek a felfogásnak megfelelőleg, amikor terjeszkedése folyamán, az országhatárok kilolása következtében új területek jutottak a magyarság birtokába, azok a királyt illették meg. Az ujonnan birtokba vett terület politikai közigazgatására és gazdasági kezelésére a király a területileg összefüggő vidékekből várispánságokat szervezett, amelynek élén a várispán állott.¹

A szepesi várispánságnak a tornai ispánságtól történt leválása és függetlenítése után a szepesi várispánság külön királyi dominiumot alkotott, amelynek, illetve a királyi hatalmat képviselő ispánjának alá voltak rendelve a várszervezetben élő összes királyi népek.

A szepesi dominium területe, mint általában a várispánságok, már eredetileg sem alkotott területileg összefüggő egységet. A várispánságok egységét már kezdettől fogva erősen megszagatták a nemzetségek birtokai. A szepesi várispánság sem alkotott összefüggő területi egységet, mert a Szepesség területének hernádmenti részét a várispánságtól független Gömör-örök foglalták le, még mielőtt a szepesi királyi dominium kialakult volna. Hasonlóképpen megszakította a dominium egységét a várallya—lócse—készmárki út mellett fekvő lándzsásfalvak területe is, amely szintén nem tartozott a szepesi dominiumhoz.

¹ Hóman Bálint: A társadalmi osztályok Szent István államában. Békefi-emlékkönyv. 67—68. II.

A szepesi várispánság és a dominium joghatósága alól korán menteseknek kell tartanunk az első német telepeket is, amelyek, amint fentebb megállapítottuk, a legkorábbi időben csak a Hernádmentén keletkezhettek. Ezek a telepek azonban, amint Olaszi szabadságlevelei bizonyítják, a lornai várispánság területéhez és joghatóságához tartoztak s csak a szepesi várispánság teljes területi kialakulása után jutottak volna a szepesi várispánság joghatósága alá, ha akkora már ki nem fejlődött volna a szepesi németiség önkormányzata. A dominium egységét tehát megszággalták a német telepek is, amelyek, ha talán az autonómia teljes kialakulása előtt bele is tartoztak a szepesi várispánság hatáskörébe, függőségük azonban még sem lehetett teljes, mert mint szabad bérloket, csak lazább függőség kapcsolta a szepesi várispánsághoz.

A királyi hatalomért folyó XIII. századi harcokkal kapcsolatban kell királyi adományok korán megbontották a szepesi királyi dominium egységét és folyton újabb és újabb darabokat szaggattak le a dominiumból. A század elején az adományok még jobbra csak az ország központjához közelebb fekvő vidékekre terjedtek ki, azonban a várbirtokok rohamos fogyása következtében csakhamar rá került a sor a távolabbi várispánságok birtokaira is. A tatárjárás előtti időből kimutatható szepesi adományokon, a Berzeviczy, Zsigrai, Máriássy és Tamásfalvi családok birtokain kívül nagy területet szakítottak le a dominiumból az egyházaknak, a szepesi káptalannak és a savniki apátságnak juttatott adományok is.

Amikor a tatárjárás utáni időből a Szepességre vonatkozóan összefüggő okleveles anyaggal rendelkezünk, adataink a szepesi dominiumot már teljes kifejlődése utáni, bomladozó állapotban mutatják be. A közvetlen a tatárjárás utáni időre eső első adományok nagyrészen a szepesi királyi dominiumnak nem sok hasznát hajtó, erdős területeire esnek, amelyek éppen eladományozásuk révén, az erdő kiirtása és helyének benépesítése következtében vannak hivatva magasabb jövedelmet hozni nemcsak a földesúrnak, hanem a várispánságnak is. A szepesi vártól távolabbra eső vidékek eladományozása után a királyi dominium határainak szűkülésekor azonban mind közelebb esnek az új adományok a szepesi várispánság központjához, a várhoz. Amikor a király kezén megmaradt, a korábbi eladományozást kikerülő távolabbi részek, mint pl. Nagyőr területe is eladományozás alá került és a XIII. századi királyainknak a Szepességre is kiterjedő szertelen adományai következtében a vár körüli helységek egy része is idegen kézre jutott, részben nemesi joggal örökbirtokul, részben pedig örökbérlet alakjában, a szepesi vár dominiuma a század végére már csak a szepesi vár

legszűkebb környékére korlátozódott. A várbirtokok egy részének aranyadóvá válása azonban a jövedelem szempontjából még nem jelent teljes veszteséget, mert az aranyadó földek jövedelmének egy része előre megszabott összegben, mint terragium, a szepesi várat illette, függetlenül az egymást követő évek váltakozó terméseredményétől.

A vár közvetlen kezelésében álló vár körüli birtokok is kicsúsznak lassanként a vár közvetlen gazdasági hatalma alól annak a nagymértékű szabad bérletrendszernek következtében, mely a Szepességet annyira jellemzi. A várbirtokok aranyadóvá válása alól nem mentesültek a vár közvetlen szomszédságában fekvő falvak sem, mint Nádasd, Körtvélyes egyrésze, Baldfalva, Görgő, Kolcsó stb.

A szepesi királyi dominium korábbi nagy kiterjedése következtében alkalmas volt arra, hogy külön hercegi javadalmat alkosson. Okleveleink szerint a szepesi dominium első alkalommal II. András uralkodása alatt képezett külön hercegi uradalmat, amelynek ura 1229–1241 között Kálmán herceg, IV. Béla király öccse volt, aki azt teljes joggal birta haláláig,² a Szepességen adományokat tett és szabályozta a királyi népek szolgáltatásait.³ A dominium a tatárjárás után beálló területi zsugorodása mellett is még mindig elég nagy volt ahhoz, hogy azt IV. László anyjának, Erzsébetnek adhassa özvegyi javadalma fejében. Erzsébet királyné 1275-től birta a Szepességet egészen 1280-ig.⁴

Míg a XIII. század politikai eseményeinek a hatása alatt egyik oldalról a dominium pusztulásának kellett bekövetkezni, másfelől IV. Béla gondot fordított a szepesi várispánság birtokainak rendezésére is. A tatárjárás utáni időben kiküldötte Ákos mester királynői kancellárt és fejérvári örkanonokot és Mikó zólyomi ispánt a szepesi királyi földek általános megvizsgálására.⁵ A rendezés, főleg a tatárjárás által okozott zavarok következtében sokáig tartott és Ákos mestert még 1255–1256 között is a Szepességen találjuk, mint a birtokjogokat felülvizsgáló biztost.⁶ Ennek a rendezésnek és vizsgálatnak kettős célja lehetett, egyrészt a birtoklási jogcimek felülvizsgálásán kívül az adományok folytán erősen megcsappant várjöve-

² Wenzel: AOU. VI. 477. Schmauk: Suppl. 7. Fejér: CD. V. 2. 582. l.

³ Schmauk: Suppl. 7. l. Wenzel: AOU. VI. 447. l.

⁴ Csáky oklvt. 16. l.

⁵ Fejér: CD. IV. 2. 45. l.

⁶ Hazai oklvt. 29. Wenzel: AOU. VII. 432. Fejér: IV. 1. 278. IV. 2. 287. l.

delmek pontosabb számontartása, másrészt pedig az új telepések befogadására alkalmas területek kijelölése.

A királyi adományok következtében folyton csokkuló dominium megmaradt része azonban már nem nyújthatta azt a jövedelmet, amelyet korábban, azért Erzsébet királyné a jövedelem gyarapítása végett számontartotta a várnépek kötelezettségét és tárnokmesterét, Domokost kiküldötte a Szepességre, hogy a várnépek földjét felmérje. Domokos vizsgálatának lefolyását nem ismerjük, azonban, hogy nem volt eredménytelen, mutatja, hogy csak magán Körtvélyesen 20 olyan ekealjat, vagyis körülbelül 2400 holdat talált, mely után az ottani népek semmi ellenszolgáltatást nem adtak.⁷

A IV. László uralkodása alatti zavarok még jobban siettették a várbirtokok széthullását, a király elfoglaltsága az ország belsejében és a kúnok elleni háború az ország belsejéről távoleső Szepességen jó alkalmat adtak a várbirtokok eltulajdonítására. Ebben maga Roland szepesi ispán járt elől, aki a király ellen fellázadva az egész Szepességet, Gölnicbánya vidékével együtt hatalmába kerítette.⁸ A szepességi lázadás leverése után ismét szükségesnek mutatkozott a várbirtokok rendezése, amelynek során László király az elidegenített várbirtokokat visszaszedte.⁹

Utolsó árpádbázi királyunk, III. András uralkodása alatt Bald comes rendezgette a szepesi várbirtokokat, a visszaadott földeket újból benépesítette és egyik birtokról a másikra jobbágycsaládokat telepített át.¹⁰ Mindezek az intézkedések azonban nem sokat változtattak a korán meginduló bomláson, legfeljebb csak arra voltak alkalmasak, hogy a vár közvetlen közelében fekvő, a vár számára feltétlenül szükséges birtokokat megtartsák és megóvják az elajándékozástól. A vár birtokában a XIII. század végén már csak a vár mellett fekvő falvakat, Harakócot, Beharócot, Mindszentet és Kolbachot, továbbá a kissé távolabb eső Dománfalvát találjuk.

⁷ »nos terram populorum nostrorum ad castrum Scepus pertinentium mensurari fecimus«. N. Múz. Máriássy lvt. O. L. Thöke lvt. Dl. 26734. Fejér: CD. V. 2. 584. Közl. V. 256. l.

⁸ Fejér: CD. V. 3. 274. Wenzel: AUO. XII. 438. l.

⁹ HIO. VI. 341. VII. 197. Fejér: CD. V. 3. 306. 442. 458. l. »nos in Scepus accessissemus et omnes terras seu villas castri nostri de Scepus alienatas reambulari et restitui eidem castro nostro fecissemus«. Közl. V. 256. l.

¹⁰ Fejér: CD. VI. 1. 222. 327. HIO. VI. 410. VII. 253. l. N. Múz. Görgey lvt. 1295.

A várispánság népeinek szervezete, amikor a tatárjárás utáni oklevelekben feltűnnek, éppen olyan bomladozó állapotot mutat, mint maga a vár dominiuma. A várnépek közül a tatárjárás után már csak az örök, a darócok és pecérek élnek erős szervezetben, míg a többi várnépeknek, kivéve a vár körüli földműves réteget, csak szétszórt töredékeit lehet kimutatni.

A korábban kiterjedt, de a XIII. századi szertelen adományok következtében erősen összezsugorodott szepesi váruradalomát némileg pótolta a XIV. század elején magyar uralom alá jutott lengyel városok területén kialakult lublói váruradalom. Emellett a század elején kialakult egy másik uradalom is, a nedeci vár uradalma, amely a Berzeviczy család tulajdonából került ismét vissza királyi kézre.¹¹ A szepesi váruradalom is új életre kelt a XV. század közepén, amikor Zsigrai Poch Mihály magtalan halála után birtokai 1453-ban a királyra háramlottak, aki azokat a szepesi várhoz csatolta.¹²

A Szepességen a határőri szolgálatot a várispánság teljes kifejlődéséig, amint korábban megállapítottuk, a lándzsásnemesség látta el. Az első, sőt még részben a második gyepűvonal felállítására is a lándzsásnemesség nevéhez fűződik, akiket a határok további kitolása után a várszervezet népei váltottak fel, legalább is a lándzsásnemességnek a két első gyepűvonalon túli határőri szerepéről nem tudunk semmit. A későbbi örvidék hosszú, folyton kijebb tolódó vonalban húzódott végig a Szepességen; ennek ellenére azonban az örök nyomát nem tudjuk tovább kísérni a mai Nagyörnél. Az ettől északra eső határörvonalak mögötti terület a század vége felé magánkezekben tűnik fel és a külső gyepűvonalak mentén egyetlen örök által alapított és általuk lakott faluról nem tudunk. Ez a körülmény arra a feltevésre készít bennünket, hogy a Nagyörön túli gyepűvonalak őrzését a Szepesség belsővidékén lakó, a szolgálatban egymást váltogató királyi népek végezték, sőt az sem látszik lehetetlennek, hogy a lándzsásnemesség katonai kötelezettségének 1243-ban történt szabályozásáig szintén részt vett a felső határvonalak őrzésében.

A várispánságtól független lándzsásfalvakon kívül okleveles anyagunk alapján csupán két örtelepet ismerünk. A mai Késmárk határáról tudjuk, hogy azt, mielőtt ott a szászok megtelepedtek volna, királyi határőrök lakták.¹³ A másik örtelep az először 1251-ben említett Nagyör volt.

¹¹ N. Múz. Berzeviczy lvt. 1329. Fejér: CD. VIII. 3. 506.

¹² Zichy okmt. XII. 230. 232. Csánki: Magyarország történeti földrajza. I. 247. l.

¹³ Dl. 8795. Szepesi kpt. Prot. 1744. f. 713.

Az örökről, azoknak társadalmi helyzetéről és szabadságáról a nagy társadalomtörténeli vita során mindkét oldalról ellentétes megállapítások hangzottak el. Erdélyi László szerint az örök a társadalom alacsonyabb osztályához tartozó királyi népek voltak és még csak szabadoknak sem lehet őket tartani.¹⁴ Ezzel szemben Tagányi Károly az örök szabadságát és a királyi népek között elfoglalt előkelőbb társadalmi helyzetét vitatja.¹⁵ Minthogy véleményünk szerint a társadalomtörténeli kérdések vitás pontjait nem az egyenlő elnevezések, hanem az azok mögé rejtett különféle szabadságú népelemek jogainak és kötelezettségének területiális vizsgálata fogja megfejtani, anélkül, hogy a vita kapcsán mindkét részből túlzásba vitt megállapítások kritikájába bocsátkoznánk, csak az őri speculátorok társadalmi helyzetét vizsgáljuk.

Az őri speculátorok szabadságára és társadalmi helyzetére közvetlen adataink nincsenek, Órfalunak 1306-ban történt eladományozása¹⁶ azonban megfejteli az ottani örök társadalmi helyzetének kérdését. Minthogy sem az ekkor, sem pedig Vencel király által a Görgey családnak történt korábbi odaadományozásakor¹⁷ kelt oklevelek nem említik, hogy mi történt az örökkel, és arról sem tudunk, hogy a király az örököt máshol kárpótolta volna elajándékozott földjeikért, sem az öröknek földjeik elvétele miatti tiltakozásáról nem tudunk, kétségtelen, hogy azon a földön, melyet az örök laktak, a szabadsággal kapcsolatos birtokrendelkezési jog nem illette meg őket. A szepesi örök tehát nem tartoztak a társadalom magasabb szabadságú népei közé, sőt szabadságukat a szabadrendelkezési jog hiánya miatt kétségbe kell vonnunk és a társadalom alacsonyabb fokára helyezni őket.

A katonáskodás körébe tartozó és a Szepesség védelmére rendelt foglalkozási ágak közül az íjjászok emlékét a Csütörtökhely körüli Schützenfeld és a birtok tulajdonosának, Detre csütörtökhelyi polgár nevével kapcsolatban emlegetett ballistarius szó tartotta fenn.¹⁸ A futárok emlékét pedig, ha hinni lehet a helynév magyarázat helyességében, a szláv Beharóc község neve őrizte meg.

Minthogy a tatárjárás előtti nagy adományok és irtások előtt, amint korábban megállapítottuk, a Szepesség

¹⁴ Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései. 23. l.

¹⁵ Történeli Szemle. 1916. 417—419. II.

¹⁶ N. Múz. Berzeviczy lvt. 1306—1307. Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 25. I.

¹⁷ Fejér: CD. VIII. 1. 93. I. Szepesi kpt. Prot. 1632. f. 554.

¹⁸ L. Suchfalva alatt.

széleit nagy, vadászatra alkalmas erdőség borította, a vadászathoz személyeket és eszközöket nyújtó királyi népek több fajtáját megtaláljuk a Szepességen.

Legelső helyen a királyi vadászokat említjük meg. A vadászok szervezete korán felbomlott, éppen csak hogy a nyomukat ki tudjuk mutatni. A rájuk vonatkozó egyetlen adatot egy ellenőrizhető és megbízhatónak bizonyult középkori leszármazási tábla szolgáltatja, mely szerint Micselétfalvi Jurk és Micselét, mielőtt a király 1255-ben a lándzsásnemesség közé emelte volna őket, királyi vadászok voltak.¹⁹

Sokkal épebb szervezetben őrizték meg az oklevelek az egész falut betöltő sümegi királyi pecérek emlékét, akiknek köteleességük volt jó, tanult vadászebeket szolgáltatni a várnak és ezen keresztül a királyi udvarnak. A pecérek szervezete azonban, amikor III. András a faluba betelepített németek szokásainak megfelelőleg 1293-ban megengedte, hogy kötelezettségeiket megválthassák pénzen,²⁰ addigi foglalkozásuk teljesen megszűnt. A Sümegtől nem messze fekvő Márkusfalva területét is pecérek lakták egykor, mert még 1288-ban is említ IV. László király egyik oklevele a Máriássy család birtokain élő, jobbágysorba süllyedt pecéreket.²¹ Minthogy a Máriássy családnak nagy birtokai mellett sem volt szüksége nagyobb számú pecérekre, bátran állíthatjuk, hogy ezek valamikor szintén királyi pecérek voltak, akik a terület eladományozásakor jutottak a család birtokába.

Az ugyanebbe a foglalkozási körbe tartozó madarászok szintén nem alkottak már nagyobb tömeget a tatárjárás utáni időben. A Szepességen mindössze egy Leonardus nevű birtokost nevez a király madarásznak 1294-ben, amikor megerősíti a IV. Béla által neki adományozott erdőnek, a későbbi Rókus falu területének birtokában.²²

A vár szükségleteit fedező foglalkozási ágak közül a királyi halászok alkothattak egykor nagyobb tömeget. A halászok telepe, foglalkozásuknak megfelelő területen, a Poprád mellett volt, ott, ahol a tatárjárás utáni években Késmárk kialakult.²³

A királyi darócok egész falut megtöltöttek a Szepességen. Régebbi magyarázatok szerint a Drauc falu és a draucarius szó a királyi solymárok emlékét tartotta fenn. Melich kutatásai azonban a draucarius szó solymár jelen-

¹⁹ O. L. Thöke lvt. D. 22539. Fejér: CD. IV. 2. 287. l.

²⁰ Csáky oklvt. 22. l.

²¹ Fejér: CD. V. 3. 402. l.

²² U. ott. VI. 1. 301. l.

²³ Szepesi kpt. Prot. 1744. f. 713. Dl. 8795.

lését megcáfolta,²⁴ Hóman pedig azon az alapon, hogy a darócok mindig az ország távolabbi vidékein, nagy erdőségek szélén fordulnak elő, erdőóvóknak, erdőőröknek tartja őket,²⁵ amit szepesi adatokkal is megfelelőleg sikerült bizonyítanunk.²⁶ A darócoknak, mint a bomladozó szepesi dominiumban is legtovább szükséges népelemnek a szervezete maradt fenn leghatározottabb formák között. Legfelsőbb fokon a szepesi várispán állott felettük, közvetlen parancsnokuk a centurió, a százados volt,²⁷ akinek neve egyszersmind rámutat a darócok számának a nagyságára is. Szervezetük felbomlott és erdőőri foglalkozásuk megszűnt, amikor a falut 1282-ben IV. László aranyfizetési kötelezettséggel a Görgey családnak adományozta.²⁸

Legutóljára szólunk a várnépeknek a társadalomtörténeti megállapítások szerint legelőkelőbb osztályáról,²⁹ a jobbágyfiúkról. A Szepeességre vonatkozó oklevelek sűrűn emlegetik a jobbágyokat, jobbágyfiúkat. Ez a kifejezés azonban a XIII. század határozatlan terminológiájában, amint már a lándzsásnemesség tárgyalásánál megállapítottuk, legtöbb esetben a lándzsásnemességet takarja.

A várispánságtól függő, valódi jobbágyfiúkra még a tatárjárás utáni bő okleveles anyagban is alig találunk adatokat. A jobbágyfiúi intézmény a Szepeességen nem is fejlődött ki oly erősen, mint a többi várispánságok területén, aminek okát abban kell keresnünk, hogy a lándzsásnemesség főleg a tatárjárás előtti nagy számánál fogva jelentékeny erőt tudott szolgáltatni a határvédelemhez.

Az egész Szepeességről mindössze két olyan, a jobbágyfiúkra vonatkozó adatunk van, amelyről nem tudjuk kimutatni, hogy lándzsásnemest takarna. A későbbi Aranyos lakóit 1262-ben jobbágyfiúknak nevezi az oklevél, amikor jobbágyfiúi mivoltuk meg is szűnik, mert földjüket kérésükre aranyadóvá teszi a király.³⁰ Másik adatunk Rétire, a mai Nemessány területére vonatkozik. A falu birtokosainak egy részét már 1255-ben lándzsásnemességre emelte a király.³¹ A birtokosok másik része első feltűnésétől, 1262-től kezdve szabadon rendelkezik birtokaival, anél

²⁴ Magyar Nyelv. 1920. 23—28. II.

²⁵ U. ott. 1920. 116—119. II.

²⁶ L. Daróc község alatt.

²⁷ Fejér: CD. IV. 3. 137. 195. I.

²⁸ U. ott. V. 3. 116. I.

²⁹ L. Erdélyi és Tagányi társadalomtörténeti vitáját. Történeti Szemle. 1916—1917. Mályusz Elemér: Turócmegye kialakulása. 127. és köv. II.

³⁰ Wenzel: AUO. VIII. 26. I. DI. 527.

³¹ Fejér: CD. IV. 2. 324. I.

kül, hogy társadalmi hovatartozásukat elárulnák az oklevelek.³² Ezt csak 1300-ban tudjuk meg, amikor a birtokosokat, Fulkust és társait III. András király a jobbágyfiúk rendjéből a lándzsásnemesek közé emeli.³³ A jobbágyfiúk szabadsága ebben a korban már azonos az országos nemesével,³⁴ így abban, hogy az országos nemesi jogokat élvező réti jobbágyfiúk mégis a lándzsásnemesség soraiba vétetik fel magukat, csak a község többi, lándzsásnemességgel felruházott birtokosaihoz való alkalmazkodást kell látnunk.

A szepesi vár környékén lévő várbirtokok népeinek semmi különlegesebb szolgáltatásáról nem tudunk. Ezek, éppúgy, mint a Szepesség területén kialakult többi várruraldalmak földművelő népei, a két nagy társadalmi osztálynak, a nemességnek és a jobbágyságnak kialakulása után valamennyien beleolvadtak a jobbágyságba.

³² O. L. Thöke lvt. Fasc. Tm. No. 4.

³³ Fejér: CD. VI. 2. 245. 1.

³⁴ Váczy Péter: A királyi serviensek és a patrimoniális királyság.

AZ ORSZÁGOS NEMESÉK.

A Szepesség különböző típusú nemesei között a legelőkelőbb helyet az országos nemesek osztálya foglalja el. Az országos nemesség korán megjelenik a Szepességen. Az első kimutatható adományt a Berzeviczy család ősanyja kapta Kakaslomnic környékére 1209-ben.¹ Ugyanebben az időtájban kapta adományba egy Tamás nevű magyar nemes a mai Tamásfalva és Arnoldfalva területét.²

II. András korában és általában a XIII. században történt, a királyi dominiumok pusztulását jelentő birtokadományok a Szepesség területére is kiterjedtek. Az országos nemesi birtok szepességi típusa az apró, egy-két ekealjra terjedő lándzsásbirtokkal szemben a nagybirtok. Még a Szepességen voltak nagy, a királyi dominiumhoz tartozó területek, addig a király egész nagy és irtatlan erdőket adományoz el, melyeken a falvak egész sora keletkezett. Hogy csak egy-két példát említsünk, ilyen nagy erdős terület volt a korai adományok közül a lándzsás eredetű Máriássy család márkusfalvi törzsbirtoka, amelyen Leszkovány, Teplicska, Zavatka, Merény, Goldbach, Szalóba, Sztranka és Rotbach községek alakultak ki. Ilyen volt a Zsigrai családnak kétségtelenül adománybirtoknak tartandó nagy kiterjedésű területe, amelyen Zsigrán kívül Harakóc, Petróc, Olsavka, Dubrava, Szék, Vojkfalva, Kajava, Krompach, Richnó, és Kluknó helységek keletkeztek. Ezeknek az adományoknak a kora, minthogy az adományról oklevelet nem ismerünk, szintén még a talárjárás előtti időben keresendő.

¹ Fejér: CD. III. 1. 76. 1. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1246.

² Wenzel: AUO. XI. 139. I.

A tatárjárás előtti időből mindössze ezt a négy adományos nagybirtokost ismerjük, akik az országos nemesek soraiban foglaltak helyet. A tatárjárás előtti időből származnak még a szepesi káptalan és a savniki apátság szintén nagykiterjedésű birtokai. A fenti adományok, kivéve a szepesi káptalannak a várhoz közeleső, de északra, erdős vidékre felnyúló adománybirtokait, mind erdős, irratlan területre esnek, távol a vár közvetlen szolgálatára rendelt birtokoktól, mert a várispánság még ekkor szigorúan ügyelt a várbirtokok egységes, kerek voltára.

A tatárjárás után azonban erős lépésekben haladt a szepesi királyi dominium felbomlása, ami részben a várbirtokok országos nemesi joggal való eladományozásában nyilvánul meg. A várbirtokok területi egységének a megőrzése az irányadó egyelőre még a tatárjárás után kelt első adományoknál is, amikor elsősorban a Szepesség határszéli területéből adományozza el a király az erdős részeket. A határszéli, nagy részben erdős területek eladományozása után az új adományok mind közelebb esnek a várispánság székhelyéhez és lassanként eladományozás alá kerülnek a várispánság kezelésében lévő és királyi népek által lakott területek is, amikor a XIII. század második felében Körtvélyes és Zsigra királyi kézen lévő része, Nádasd, Kázmérfalva és Korotnok területét adományozzák el a királyok. A királyi dominium területének csökkenésével egyenes arányban fogy az adományozott terület nagysága is, az első, dominium nagyságú birtokok után a század végén már két ekealj is kerül országos nemesi joggal történt eladományozás alá,³ amikor kialakul a Szepességen az addig nem ismert kisbirtokú országos nemesség is.

Az adományosok nemzetisége megoszlik a Szepességen lakó három nemzetiség között, az országos nemesek között magyarokon kívül aránylag nagy számban találhatók németek is, akik többnyire a városi polgárok közül kerülnek ki. Német eredetű a Berzeviczy, Görgey és a Görgey nevet is használó Milaji család, a gölnici eredetű Jekelfalussy család. Szláv eredetű nemes családokat kimutatni nem tudunk, azonban valószínűleg azok is voltak a Szepességen, éppen úgy, mint a Felvidék többi vármegyéiben.

Az országos nemesek birtokaikat minden servitium és conditio nélkül birták és az oklevelekben rendszerint csak katonai kötelezettségük jut kifejezésre. Az országos nemeseket általában csak az egész országot terhelő adózások illették. Ennek ellenére azonban vannak adatok, amelyek azt bizonyítják, hogy az országos nemeseket az ország többi vidékeitől eltérőleg a katonáskodáson kívül

³ 1293: Fejér: CD. VI. 1. 247. l. Dl. 1360.

még egyéb szolgáltatások is terhelték. A Görgey család 1256-ban kapta adományba Toporc vidékét országos nemesi joggal,⁴ mégis Görgey János 1316-ban a területen kialakult Kriget minden, a királynak járó terrágium és census fizetési kötelezettség nélkül adja nővére leányainak.⁵ A Berzeviczy család is 1306-ban minden conditio nélkül kapja Ört,⁶ mégis Villermus szepesi comes 1331-ben felszólítja Rikolf mestert, az őri malom tulajdonosát, hogy a malom után járó évi egy fertől fizesse meg a szepesi vicecomesnek.⁷ A fentiekén kívül, ha nem is ennyire kifejezetten, a servitium emlegetését többször megtaláljuk. 1328-ban a Berzeviczyek Kakas özvegyének egy lomnici kőkúriát adnak minden szolgálati kötelezettség nélkül.⁸ Az országos nemesi jellegű birtokokat terhelő szolgáltatások különféle neveken, mint census és terrágium tűnnek fel, melyek a bevallók saját szájából erednek, így kétségtelenül bizonyos szolgáltatásokat takarnak, azonban ezeknek eredetét és jogcímét — amikor előtanulmányok hiányában az országos nemeseket terhelő szolgáltatásokat nem ismerjük, — megállapítani nem tudjuk.

A szász eredetű családok, ha országos nemessékké is lettek, több esetben továbbra is fajrokonaiik között élnek és jóidőbe telik, míg azok közül teljesen kiszakadnak. Jellemző a szász eredetű nemes családoknak a szász közösséghez való ragaszkodására, hogy azokat az ügyeiket, melyek nincsenek birtoküggyel kapcsolatban, szívesebben bízzák a szász bíró döntésére, mint a magyar hatóságokéra. A Berzeviczy család, noha már 1209. óta nemes és az országos nemességet 1256-ban elnyerő Görgey család 1307-ben még mindig a szász bíróra bízzák a közöttük gyújtogatás, rablás és gyilkosság miatt folyó hatalmaskodási pereket.⁹ A Görgeyekről, noha Sváby Frigyes magyar eredetűeknek tartja őket,¹⁰ nyilvánvalóan megállapítható, hogy szász eredetűek, erre vallanak a családlagoknak, főleg a nőknek tipikus német neveik¹¹ és az a körülmény, hogy so-

⁴ »libertate, qua omnes nobiles regni — suas possessiones tenerent«. Fejér: CD. IV. 2. 380. l. N. Múz. Görgey lvt.

⁵ »absque ulla terragii et census solutione et sine omni debito, quibus idem tenebatur.« Anjoukori okmt. I. 401. l.

⁶ N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁷ »singulis annis vicecomiti nostro de Scepus unus fertio argenti iuxta antiquam ordinationem debeatur.« N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁸ »sine omni servitii conditione.« N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁹ Fejér: CD. VIII. 1. 239. Schmauk: Suppl. 26. l. DI. 1703.

¹⁰ A Lengyelországnak elzálogosított XIII. város története. 13—15. l.

¹¹ Anjoukori okmt. I. 101 l. N. Múz. T. a. 1337. I. 26.

káig a szász közösségben éltek. A család már 1256-ban és 1260-ban országos nemesi joggal szerez birtokadományt a Szepességen, mindez azonban szász jellegük megnyilvánulása folytán nem akadályozza meg őket abban, hogy 1278-ban Görgőt az országos nemesnél sokkal alacsonyabb fokú és még ekkor nem is nemes aranyadói joggal meg ne szerezzék. A szász közösséghez való tartozásukat és benne való élésüket eléggé bizonyítja az, hogy a család tagjai közül a XIV. század elejéig többen viselték a szász comesi méltóságot.¹²

Ez a szász közösséghez való ragaszkodás okozza talán azt is, hogy a királytól nyert privilégiumaiknak nincs meg az az átütő ereje, amely más vidéken erősen tapasztalható. Arra vonatkozólag, hogy a Görgeyek Görgőnek a család által nem birt és 1312. évi fölmentés¹³ után is aranyadónak maradt részein birtokot szereztek, vannak ugyan adataink, de a birtok még sem került teljesen a család kezére, ennek ellenére 1344-ben mégis a Görgeyek által birt olyan kúriákról tudunk, melyek után aranyadó járt.¹⁴ 1354-ben pedig Görgey Gyula és rokonsága olyan birtokrészeket zálogosítanak el, melyek után a zálogbirtokos az aranyadó nemesek szokása szerint tartozott fizetni.¹⁵ Hasonlóképpen 1358-ban Görgey Illés testvérének Németgörgön egy kúriát enged át, mely után az évi aranyadófizetést magára vállalja.¹⁶

A felsorolt esetek világosan mutatják, hogy a Görgeyek auridatummentessége nem érvényesül azonnal a királyi felmentő levél keltekor, hanem a mentességnek a gyakorlatba való átmeneteléhez még majdnem egy félszázad kellett.

Hogy a privilégiumoknak a Szepességen általában nem volt meg az az átütő ereje, mint másutt az egész országban, azt a későbbi időből egy másik eset még világosabban igazolja. A Jekelfalussy család 1282-ben országos nemesi joggal¹⁷ kapta adományba a mai Jekelfalva és az azon alakult községek területét, amelyet a király kivett Gölnic-

¹² L. a szász comesek névsorát a Függelékben.

¹³ Fejér: CD. VIII. 5. 80. l.

¹⁴ »iuxta ritum et consuetudinem ceterorum conhospitalum de Gargow.« N. Múz. Görgey lvt.

¹⁵ »solutionem dictam portionariam possessionem more et ritu nobilium auridatorum tangentem.« N. Múz. Görgey lvt.

¹⁶ »absque solutione auri ipsam curiam annis singulis contingenti.« Anjoukori okmt. VII. 483. l.

¹⁷ »eo iure eaque libertate sicut nobiles regni nostri possessiones tenere et habere consueverunt.« Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 11.

bánya joghatósága alól.¹⁹ A család őse gölnicbányai polgár volt²⁰ és az adományos terület is korábban Gölnicbánya joghatósága alá tartozott. A Jekelfalussy család azonban, noha már országos nemességre jutott, továbbra is gölnici polgár maradt, és adományos birtokára elismerte a város fennhatóságát és fizette a birtokai után a városnak a censust és collectát. Idővel azonban a család a város által kirótt terhek fizetését országos nemességre hivatkozva meglagadta, mire perre került a sor, amelyben a tárnokmester, Miklós fia János zalai ispán 1365-ben ítéletileg kimondotta, hogy a Jekelfalussyak IV. László király 1282. évi oklevele értelmében nem tartoznak Gölnicbánya joghatósága alá.²¹ A Jekelfalussy család tehát több mint 80 év után jutott el ahhoz az állapothoz, melyet már az 1282. évi adománylevél biztosított számára.

A privilégium átütő erejének a szünetelése mindkét esetben nem a privilégium erejének gyöngeségében keresendő, hanem az adományosoknak régi szervezetükhöz való ragaszkodásában. Amikor az adományosok továbbra is önként elismert szervezetükből szabadulni igyekeztek, úgy Gölnicbánya, mint a görgei aranyadók erősen ragaszkodtak a régi kötelékek fenntartásához, főleg jövedelmi szempontból. A régi köteléknek ez a fenntartása csak a századoknál jelentkezik. Sok esetben vesznek birtokokat szász városi polgárok, birják is azt néha több nemzedéken keresztül, de minthogy nem lakják és régi polgárjogukat is fenntartják, a távoli birtoklás következtében nem jutnak be a nemesség soraiba, hanem egyszer csak ismét eltűnnek, amiből arra lehet következtetni, hogy birtokukat eladták és ismét csak városi polgárok lettek.²²

A XIV. század fordulójára kialakult országos nemesség éppúgy keveredett polgárokkal és általában nem nemes eredetűekkel mint a lándzsásnemesek. A hatalmas birtokú Zsigrai Eugén leányai részben nemtelenekhez mentek nőül, legalább is csak az egy Perényi Domokos nemességéről tudunk, amit bizonyít az is, hogy leánygyedüket természetben kapták meg.²³ Mátéfalva 1277. évi adománybirtokosának, Máténak négy leánya közül csak egy ment nemes emberhez, míg másik három leánya le származottai nemtelenek lévén, 1382-ben természetben

¹⁹ „iurisdictione et potestate civium de Gulnychbana penitus exhimendo“.

²⁰ Fejér: CD. V. 3. 246. l.

²¹ Szepesi kpt. Prot. 1656. f. 91.

²² L. az egyes helységek kialakulásáról és az aranyadókról szóló fejezeteket.

²³ N. Múz. T. a. 1304. XI. 30. Szepesi kpt. Capsa. I. 8. 22.

kapták meg a leánynegyedét és így jutottak be a nemesség soraiba.²⁴

A keveredés és a leányágnak sokszor természetben történt kielégítése következtében a nagybirtokok egyre aprózódnak és lassanként eloszlik az a nagy vagyonkülönbség, mely a XIII. században a dominium nagyságú birtokkal rendelkező és az alig pár ekealjnyi földet bíró országos nemesség között fennállott. A fejlődés a nivellálásra törekedett, amely a középkor végére be is következett, részben a nagybirtokok elaprózódásával, részben pedig az elszaporodott, több ágat képviselő családok közös birtoklásának a megszüntetésével.²⁵

²⁴ Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 6.

²⁵ O. L. Kamarai lvt. Conscr. portarum. XXV.

AZ ARANYADÓK.

Az országos és lándzsásnemesen kívül a Szepességen volt még a nemességnek egy harmadik foka is, amely az átmenetet képezi a katonai terhektől való teljes mentességhez. Míg az országos nemes minden esetben katonai szolgálatra volt kötelezve, a lándzsásnemes már megvált-hatta pénzen a katonai kötelezettségét, az aranyadó földet bíró nemes pedig már egyáltalán nem volt katonai szolgálatra kötelezve, hanem bizonyos évi adó fejében birta földjét. Az aranyadó föld lényegére maguk az adomány-levelek szavai mutatnak rá:

1. 1258-ban IV. Béla Nádasd birtokból négy ekényit Gublinus és Termannus testvéreknek ad oly feltétellel, hogy census fejében évi egy fertót fizetnek és azzal a szabadsággal élnek, mint az aranyterragiumot fizető többi szepesi népek.¹

2. 1262-ben IV. Béla András jobbágyfiú rokonainak megengedi, hogy az Andrástól vett és öröklött földjeik után évi egy uncia aranyat fizessenek.²

3. 1263-ban IV. Béla az örökös nélkül elhalt István aranyműves birtokát, melyet az évi census fejében birt, ugyanannyi évi census fejében Lengvárt fia, Göből szász bírónak adja.³

4. Ugyanebben az évben megerősíti Hencel a Regke fiaitól vett kulcsvai föld birtokában azzal a feltétellel, hogy tartozik évenként egy uncia aranyat fizetni.⁴

¹ »pro eadem fertonem auri singulis annis in purificatione beate Marie virginis pro censu nobis solvere teneantur ac eadem libertate perfruantur, qua alii de Zypes, qui nobis aurum pro terragio solvant gratulantur.« Fejér: CD. IV. 2. 463. l.

² Wenzel: AUO. VIII. 26. l. Dl. 527. l.

³ HO. V. 527. l.

⁴ U. ott. VI. 115. l.

5. 1278-ban IV. László király Jordán fia, Illés comesnek adja Görgöt azzal a feltétellel, hogy tartozik Szent Mártonkor évi egy fertót fizetni.⁵

6. Erzsébet királyné 1280-ban Kulcsvában egy darab földet Jaroslaus fia, Hurusnak ad Szent Mihálykor fizetendő évi három nehezék ellenében.⁶

7. 1282-ben IV. László király Detrik fia, Andrásnak és társainak adja Körtvélyes falunak királyi kézen lévő részét egy fertó és egy uncia arany fizetése ellenében.⁷

8. Ugyancsak 1282-ben IV. László király Jordán fia, Illésnek adományozza Daróc falut fél márka arany évi census fejében ugyanazzal a szabadsággal, mellyel a többi szepesi auridatorok élnek.⁸

9. 1292-ben Bald comes csütörtökhelyi Pál és társai kezén hagy Kistamásiban két ekényi földet oly feltétellel, hogy azután évi egy uncia aranyat tartoznak fizetni és azt a szepesi auridatorok szabadsága mellett birhatják.⁹ Pál 1294-ben egy másik területet is kap évi három, Szent Mártonkor fizetendő uncia arany ellenében.¹⁰

10. 1293-ban Bald comes a Kastrosinfő nevű földet a tulajdonos kérésére aranyadóvá teszi azzal a feltétellel, hogy tartozik Szent Mártonkor évi három nehezéket fizetni és azzal a szabadsággal élhet, mint a többi szepesi auridatorok.¹¹

11. 1296-ban Bald comes két ekényi földet ad Görgön Gudrunnak és fiainak Szent Mártonkor fizetendő évi egy uncia aranyért a szepesi auridatorok szabadsága mellett.¹²

12. 1317-ben Gerlach és fiai Tamásiban két ekényi

⁵ Fejér: CD. V. 2. 449. l. N. Múz. Görgey lvt.

⁶ HO. VI. 262. l. Kolcsva, Dolyán és Hruzkfalva 1360-ban királyi felmentés következtében megszűnnek aranyadó lenni, »omni onere seu conditione et collecta auridatoria« kapja Jakab prothonotarius. DL. 16444.

⁷ Levéltári Közl. V. 252. l.

⁸ »comes Helias, quam sui heredes omni ea gaudeant libertate, qua alii auridatores de Scepus more solito perfruuntur.« Fejér: V. 3. 116. l.

⁹ »de ipsa terra singulis annis singulas uncias auri comiti de Scepus — in festo Sancti Martini solvere teneantur, gaudentes eadem libertate, qua ceteri auridatores in Scepus ordinati gratulantur.« Fejér: CD. VI. 1. 222. l.

¹⁰ Fejér: CD. VII. 5. 522. l.

¹¹ »ea libertate gauderent, qua ceteri auridatores de Scepus gratulantur.« N. Múz. Szirmay lvt. 1383.

¹² »gaudentes eadem libertate, qua alii auridatores in Scepus constituti gratulantur.« HO. VII. 253. l.

földet, mely után a szepesi várnagynak fél fertó évi adó jár, eladnak Csülörtökhelynek.¹³

A fenti adatokból megállapítható, hogy aranyadó helyek voltak a Nádasdból kiszakadt Göbölfalva, Aranyas, Csepánfalva (egyrésze), Kulcsván, Görgő, a Kulcsvánból kihasadt Roskfalva és Dolyán, Körtvélyes (egyrésze), Daróc, Kistamási és Kastrosinfő. A fenti adatok alapján az aranyadók jogi és társadalmi helyzete is megállapítható. Már az első oklevél megmondja, hogy az aranyadók az aranyat »pro terragio« fizetik, ami nem tekinthető másnak, mint földbérnek, amelynek ellenében a területet kapták és birják. Ezek az oklevelek tulajdonképpen nem mások, mint bérleti szerződések, melyek nem is tekinthetők minden esetben örökösnek. A Görgey családnak Görgőre vonatkozó, 1278-ik évi adománylevelében található kifejezés, hogy Illés mindaddig tartozik fizetni az évi egy fertót, míg Görgőt ő vagy örökösei birják, bizonyítja, hogy az adományt, helyesebben mondva a bérletet nem tekintették öröknek egyik oldalról sem, hanem a szerződés mindkét oldalról felbontható volt.¹⁴ Ezt a felbonthatóságot bizonyítja éppen Görgőn az a körülmény, hogy az aranyadó földet, melyet Bald comes 1296-ban Gudrunnak és fiainak adott, korábbi tulajdonosai a nehéz szolgáltatások miatt visszaadták.¹⁵

Összes adataink azt bizonyítják, hogy a szepességi aranyadók a XIII. században szabad telepesbérlők voltak. A bérlők nevei, noha azt minden tekintetben nem lehet döntőnek venni, mert amint korábban láttuk, a német papok halása alatt lándzsásnemesek is vesznek fel korán német keresztnéveket, legnagyobb többségben mégis németnek tekinthetők. A Nádasdról szóló oklevelet 1342-ben a szepesi káptalan lőcsei János mester fia, János részére, tehát német városi polgár részére írja át.¹⁶ Odorin, melyből Csepánfalva egyrésze kialakult, Göből szász bíró adománybirtoka volt.¹⁷ A kulcsvai terület birtokában László király már a lőcsei Henc fia, Hannust erősíti meg.¹⁸ A

¹³ »cum dimidio fertone auri castellano Scepusiensi — servientem.« Fejér: VIII. 2. 95. Csáky oklvt. 39. l.

¹⁴ »annuatim nobis in festo Sancti Martini idem comes Elyas ratione ipsius terre, quamdiu ipsam villam idem vel eius heredes possidebant, assumpsit solvere unum fertonem.«

¹⁵ »ob difficultatem ac gravamina servitiorum«. HO. VII. 263. l.

¹⁶ N. Múz. Görgey lvt.

¹⁷ Szentpétery: Kritikai jegyzék. I. 419. (1349.) Petróczy reg. 5. (3.)

¹⁸ O. L. Thöke lvt. Dl. 13469. Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 4. 13. 16.

Görgeyek kétségtelen német eredetűek.¹⁹ A Körtvélyesre adományt szerzők nevei Detre és Arnold szintén szász eredetre utalnak.²⁰ Kistamási részbirtokosa Pál, az ekkor már németek által lakott Csütörtökhely polgára.²¹

A birtokosoknak nemzetségi jellege adja meg ennek a máshol nem igen ismeretes aranyadó jellegének kifejlődési lehetőségeit.²² Az adománylevél alakjában kiállított bérleti szerződések, melynek feltételei betartása mellett a terület örökbirtokká válhatott, a németekkel, a tatárjárás után erősen polgáriasodásnak indult városlakókkal csak ebben a formájában voltak megköthetők. A békes, akkor már az ipar és kereskedelem révén vagyont szerzett városi polgárok közül a gazdagabbak rendelkeztek a földet megművelni tudó népelemek telepítéséhez szükséges tőkével. Ezek, mint városi polgárok, a hadakozáshoz nem értettek, másirányú foglalkozásuk miatt a katonáskodás idegen volt előttük, így a telepítést és általában a birtok megművelését csak örökbérlet alakjában vállalták el. A szászok egyideig szükségképpen és valószínűleg a szepesi várispán nyomásának engedve, vállalkoztak hadiszolgálatra is, így az 1271. évi kiváltságlevelük 50 lándzsás kiállítására kötelezte őket,²³ azonban mihelyt a várispánság megerősödve a tatárjárás után, maga is képes volt a katonai teendők ellátására szükséges fegyvereseket eltartani, a szászok igyekeztek maguktól a katonai teendőket könnyen megérthető, más irányú foglalkozásukból kifolyólag nagyobb évi adó vállalásával elhárítani, éppen ezért nem említi a szászok 1317. évi szabadságlevele az 50 lándzsás kiállítását, hanem csak a Szepesség védelmében történő katonáskodást.²⁴

Az aranyadóföld-rendszernek a kialakulása a XIII. század második felére esik, noha IV. Béla már 1258-ban, a mai Göbölfa területének eladományozásakor hivatkozik egy gyakorlatra, a kialakulást még sem tehetjük a tatárjárásnál korábbi időre, mert, amint láttuk, az összes

¹⁹ Sváby a Görgey család magyar eredetét bizonyítja. A Lengyelországnak elzálogosított XIII. város története. 13–15. ll.

²⁰ Levéltári Közl. V. 252. l.

²¹ Fejér: CD. VI. 1. 222. l.

²² Az ország más vidékein előforduló aranyadókra nézve v. ö.: Váczy Péter: A királyi serviensek és a patrimonialis királyság. 83. Hóman: A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly, Róbert korában. 171–172. ll. Ezek azonban jogilag lényegesen eltérnek a szepesi aradoroktól, akiknek intézménye speciálisan szepesinek tekinthető.

²³ Fejér: CD. V. 1. 132. l.

²⁴ U. ott. VIII. 2. 57. l.

aranyadó birtokok tatárjárás utáni kialakulása okleveles anyaggal bizonyítható. Az aranyadóföldek kialakulása a tatárjárás utáni nagyobb fokú szász bevándorlással függ össze, amikor minden kisebb terület megművelésére könnyen akadt vállalkozó, főleg az olyan területekre, amelyek nagy részben irtott, már azelőtt is ismert falvakban, vagy azok határában feküdtek.

Az új kialakulásra jellemző bizonyíték a fizetési határidőben megnyilvánuló, még ki nem alakult gyakorlat, amikor kezdetben a határpont még vagy nincs meghatározva az oklevelekben, vagy pedig a különböző ünnepekhez, mint Gyertyászentelő, Szent Mihály, Szent Márton napja van kötve. Az egyes nemzetiségeknél más-más elfogadott fizetési határnapok alakultak ki. Így a magyaroknál a Szent Mihály nap, a németeknél pedig Szent Márton napja,²⁵ amely később, mint a felsorolt adatokból látható, az aranyadók német nemzetiségénél fogva túlsúlyra jutott és általános szokássá fejlődött. A földbér nagysága, amint a felsorolt oklevelek bizonyítják, nem letszövegesen, hanem a föld nagysága után volt megszabva. A meghatározott nagyságú földek után megszabott aranybér alapján a földbér nagyságát meg is határozhatjuk. Amint láttuk 1258-ban a nádasdi négy ekealj után egy fertót, 1317-ben Tamásiban két ekealj után félfertót, 1292-ben a kistamási, továbbá 1296-ban a görgői két ekealj után egy unciát fizetett a tulajdonosa. Miután 1 fertó = $\frac{1}{4}$ márka = 12 pondus és 1 uncia = $\frac{1}{2}$ fertó = 6 pondus, az eredményt elosztva az ekealjak számával, vagyis az első esetekben néggyel, az utóbbi esetben kettővel, háromszor kapunk eredményül. Az egy ekealjnyi egység után tehát 3 pondus (= 43-14 aranykorona) terragium járt,²⁶ amelyhez még egyéb terhek is járultak.

Bald comes, amikor 1295-ben Heidenreich fiait a szepesi vár földjéről áttelepíti az aranyadó Görgőre, kiköti, hogy úgy, mint előbbi földjeik után, itt is tartoznak censust, collectát és egyéb szolgáltatásokat nyújtani.²⁷ Ezekre az aranyadók által viselt terhekre vet világot Bald comesnek másik, Gudruni Görgőre telepítő, felmentést tartalmazó oklevele, mely szerint ezek a vár minden szolgáltatata, valamint a collecta és királyi exactio alól mentesek

²⁵ Bruckner: A soltészszág intézménye a Szepességen. Békefi Emlékkönyv. 114. Fejér: CD. VIII. 3. 55. Anjoukori okml. II. 237. III. 353. l. stb.

²⁶ Hóman: Magyar pénztörténet. 109., 536., 574. II.

²⁷ „omnia servitica, censum et collectas de eadem terra cum terranis debeant”. HO. VII. 245. N. Múz. Görgöy lvt.

lesznek.²⁸ Amint az utolsó adatból kitűnik, az aranyadók kétfelé is adóznak, a várnak, melynek területéből földjüket birják évi census fejében és ezenkívül megfizetik a királynak járó országos adókat is. A várnak járó adó a terragium, a földbér volt, amelynek ellenében a földet haszonbérbe vették. A földbér, későbbi nevén az auridatum fizetését a királyi oklevelek a királynak kötik ki, későbbi oklevelek pedig mindig a várnak, illetve a vár tisztviselőinek.

Amikor az aranyadó birtokok tulajdonosai bejutottak a nemesek sorába, ugyanaz a folyamat következett be az auridatumnál is, mint a nemeseket terhelő országos adóknál, a tulajdonosok az auridatum fizetését áthárítják jobbágyaikra. Az auridator-föld terheinek áthárításával azonban a föld jellege nem változott meg és nem ment feledésbe, nem engedhette azt a várispánság jövedelmeinek jelentékeny csorbulása nélkül. A XVI. századról több adatunk van arra, hogy több szepességi birtok után járt a vár urának az auridatum. Így 1552-ben körtvélyesi,²⁹ 1568-ban pedig körtvélyesi és göbölfalvi birtokrészek után fizettek aranyadót,³⁰ de az auridatumot ekkor már nem a birtokos nemesek, hanem jobbágyaik fizetik. Az auridatum földesúri adó, terragium vagy census jellegét legjobban ki-domborítja az, hogy azt a királynak, mint földesúrnak fizették a tulajdonosok, mert amikor a szepesi vár magánföldesúri kezekbe, a Thurzó család birtokába jut, mint magánföldesuraknak, azoknak is tovább tartoztak fizetni az auridatorok. A szepesi várnak a Csáky család részére történt adományozásáról szóló 1651. évi oklevél Göbölfalva, Görgő, Arnoldfalva, Körtvélyes, Horánszka, Aranyos és Kobilán birtokokat úgy sorolja fel, mint amelyek után auridatum jár.³¹

Az aranyadó földet kezdetben a király adományozta, de azt a jogot, amellyel egy birtokot aranyadó-, auridator-birtokká lehetett tenni, nem tekinthetjük kizárólagos királyi jognak, mert Bald comes idejéből több oklevelet idéztünk, amelyeknek erejével Bald comes több aranyadó családot kreált. Minthogy tehát az aranyadóvá emelés nem volt királyi jog, az aranyadókat a XIII. században nem tekinthetjük másnak, mint szabad bérlőosztálynak, akikkel a szerződést oklevél formájában megkötötte a szepesi vár első tisztviselője is.

²⁸ HO. VII. 253. I. N. Múz. Görgey lvt.

²⁹ O. L. Kincstári o. NRA. 469. 33.

³⁰ U. ott. 437. 55.

³¹ »de quibus auridatum solvitur«. Csáky oklvt. 722. I.

Az auridator földbérleteknél a súly ismét, éppúgy, mint a lándzsásnemességnél, nem a személyen volt, hanem magán a birtokon. A terragium, a census, vagy később az auridatum nem a személyt, hanem a földet terhelte. A királyi kinestár, illetve a szepesi vár szempontjából tehát első sorban nem az volt a fontos, hogy ki bírja a földet, hanem hogy a terragium címén fizetett adó befolyjon, azért az aranyadóföldek eladása és vásárlása elé sem a király, sem a szepesi várispán nem gördítettek akadályokat. Az első esetek ugyan az aranyadó birtok szabad, királyi hozzájárulás nélküli forgalmának ellent látszanak mondani, közelebbi megvilágítás után azonban kitűnik, hogy ezekben az esetekben a birtok eredeti jellegének megváltoztatásáról van szó. Amikor IV. Béla András rokonainak megengedi, hogy Andrástól bizonyos földeket megvehessenek és azt, valamint ősi földjeiket is aranyadóvá teszi, Béla nem aranyadóföld eladásához járul hozzá, hanem a jobbágyfíú eredetű föld eladásánál a rokon elsőbbségi jogot kijátszani akaró Andrással szemben a rokonoikat védi meg jogaikban. A területet az elsőbbségi jog alapján a rokonoknak ítéli és csak azután teszi aranyadóvá.³² Az 1263. évi esetben, amikor Hencnek a Regke fiaitól vett földre adománylevelet ad, az oklevél szavaiból kitűnik, hogy a terület a király adományozása alá esik,³³ a birtok korábbi jellegét azonban nem ismerjük, amelyről valószínű, hogy eredetileg nem volt aranyadó birtok és csak a király tette azzá, sőt éppen azért kellett Hencnek a vételhez a királyi hozzájárulást megszerezni, hogy ezzel együtt a birtok jellegét megváltoztathassa. A birtokok jellegének a megváltoztatása a király hozzájárulásától függött, amint az Kastrosinfő esetében kitűnik. Kastrosinfőt birtokosa 1277-ben kapta országos nemesi joggal és azt 1293-ban Bald comes engedélyével aranyadóvá tette. Bald intézkedését a király 1383-ban megsemmisítette, mert Baldnak a nemesi birtok jellegét nem volt joga megváltoztatni, mivel az a visszaháramlást illetőleg sértette a királyi jogot.³⁴ Ebből az adatból az is kitűnik, hogy csak várföldet lehetett királyi hozzájárulás nélkül aranyadóvá tenni, de más jellegű szabad birtokot nem.

Az aranyadó birtokok eredete minden esetben a királyi kézben lévő, a szepesi várispánsághoz tartozó földekben gyökeredzik, amelyek akár a király, akár annak tisztviselői, jelen esetben a szepesi várispán adományozása folytán jutnak örökbérlet formájában — akár hogyan

³² Wenzel: AUO. VIII. 26. l.

³³ »prout collationi regie pertinere«. HO. VI. 115. l.

³⁴ N. Múz. Szirmay lvt. 1383.

nevezik is azt az oklevelek — új birtokosaik kezébe. Ezek minden esetben szolgáltatásokkal tartoznak úgy a király, mint a szepesi vár iránt, ami az aranyadó birtokoknak erős conditionalis jellegét domborítja ki.

A birtokoknak tulajdonosai, mint a felsorolt esetekben láttuk, a már akkor országos nemes Görgey családot, a szláv eredetű Jaroslaus fia Huruzkot és az Aranyasiakat kivéve, legtöbb esetben szász városi polgárok, akiket azonban a királynak, vagy Bald comesnek az adománya még nem tett nemessé. Az adománylevelek leggyakrabban a bérloket csak azokkal a szabadságokkal ruházzák fel, amelyekkel a többi szepesi auridatorok élnek. Az aranyadók szabadságait közelebbről egyetlen oklevél nem határozza meg, de szabadságuk nem lehetett valami magas fokú, mélyen alatta állott a nemések szabadságának és csak a szabadbérlo szabadságával, amely a személyi és minden feltétel nélküli szabad költözködésből állott, lehetett azonos és semmiben sem különbözött a szintén szabad bérlo, de már zárt társadalomban élő városi polgár szabadságától. Az aranyadónak és a városi polgár szabadságának azonosságát bizonyítja az aranyadók többnyire városi polgár volta, akik szívesebben megmaradtak továbbra is városi polgároknak, mert az auridatorság a XIII. században nem biztosított nekik több jogot, és szabadságot a várispán joghatósága alatt, mint amit a legfelsőbb fokon a szász comes bírósága alá rendelt városi polgárjog jelentett.

Az auridatornak a városi polgáréval egyenlő társadalmi helyzete, joga és szabadsága mellett bizonyítanak még a többi körülmények is. Az auridator föld és birtokosának joghatósága nem volt pontosan megszabva és elhatárolva a szepesi comes és a szászok bírása között, ami ismét a birtok erős conditionalis jellege mellett bizonyít. Az auridator joghatóságát sohasem nevezik meg az oklevelek, csupán azt kötik ki, hogy az auridatum a szepesi várnak fizetendő. Ez a nem annyira szabad, mint inkább határozatlan helyzet okozza, hogy az auridatummal terhelt föld annak a joghatósága alá helyezkedett, akié alá akart. A Csütörtökhely körüli auridatummal terhelt földeket, amikor a hatóság illetékessége vitássá válik, mint-hogy a földek birtokosa vétel folytán Csütörtökhely lett, a város, illetve a szász comes hatósága alá rendelte a király, 1336-ban,³⁵ az 1258. és 1263. évben két részben eladományozott Nádasd az 1317. évi szász privilégiumban a szász helységek között szerepel.³⁶ Az 1258. évi adományos terüle-

³⁵ Fejér: CD. VIII. 4. 168. Csáky oklvt. 70. l.

³⁶ Fejér: CD. VIII. 2. 57. l.

fen kialakult Göbölfalva később már kivált a szász közösségből, az újkorban pedig a szepesi vár auridatummal terhelt tartozékai között szerepel.³⁷ Sem a király, sem a szepesi várispán nem fektettek nagy súlyt az auridatummal terhelt birtokok illetékességére, csupán a föld után járó terragium behajtására ügyeltek, a birtok birói illetékességét pedig a birtokos szabad tetszésére bízták.

Az auridatorok szabadságában azonban nagy változás állott be a XIV. század fordulóján. Az auridator személyek társadalmi helyzete már kezdettől fogva megoszlott. Ha az auridatorok nagy részben városi polgárok voltak is, már korán akadtak köztük nemességgel bírók, sőt előkelőbb nemesek is, mint például a Görgey család. Az auridator földdel bíró városi polgárok mindinkább visszavonulnak a városokba. A birtokot eladják, vagy ott hagyják leánynegyed fejében, főleg az olyan helyeken, ahol más jellegű, nemesség által is bírt földek voltak, mint Körtvélyesen és Csepánfalván. Az aranyadó földek részben beházasodás, részben vétel folytán a nemesség kezére kerülnek, míg a városok körüli aranyadó földek, mint Csütörtökhelynél láttuk, a városok joghatósága alá jutnak.³⁸ Csakis az a körülmény, hogy a földek nagy része nemesi szabadsággal bírók kezére került, okozhatta azt a nagy változást, mely a XIV. században az auridatorok társadalmi helyzetében bekövetkezett, nevezetesen azt, hogy azok az auridatorok is, akiknek nemesi származása nem mutatható ki, a század elején bejutottak a nemesség sorába.

Az auridatorokat, akiknek nemességéről a XIII. századi oklevelek nem tudnak, 1330-tól kezdve nemeseknek nevezik az oklevelek.³⁹ Az aranyadó nemesség azonban ezeknek az adatoknak ellenére sem tekinthető külön társadalmi osztálynak, mivel nemessége nem az aranyadóföldben gyökeredzik, hanem csupán abban, hogy az auridatorföldet bíró, egyéb címen nemes birtokok elszaporodása folytán a nemesség jogait kezdték gyakorolni a nem nemes eredetű aranyadók is. Azt, hogy az auridator föld nem nemesített és tulajdonosának más jellegű birtokossága adta

³⁷ Csáky oklvt. 722. l.

³⁸ Anjoukori okmt. IV. 36. l. DI, 5181., 1547., 36144. Iványi: A Máriássy család levéltára. 36. Fejér: CD. IX. 2. 103. N. Múz. Görgey lvt. 1319–1320.

³⁹ »nobiles — censum cum auro persolvere debentes«. Fejér: CD. VIII. 3. 439. Schmauk: Suppl. 78. l. 1315: »nobiles aurum regie maicstatis solventes«. Anjoukori okmt. IV. 501. l. 1351: »Nobiles auridatores«. Fejér: CD. IX. 2. 103. l. 1354: »Nobiles auridatores«. N. Múz. Görgey lvt.

meg a nemességet, mutatja Sutzfalva esete, melynek birtokosait, a csütörtökhelyi Hermant és auridator társait még 1365-ben sem nevezi a királyi oklevél nobilis auridatornak, hanem csak egyszerűen auridatornak és a szokások joghatósága alatt lévőknek mondja őket.⁴⁰

Az auridatummal terhelt föld azonban magánjogi tekintetben erősen különbözött a XIV. században a szász városok területén szokásos jogtól. Ezt a különbséget a szokosoknak az aranyadó földektől való megválása és helyükbe a nemesség lépése okozta. A különbség az örökösödési rendben jelentkezik. Az auridator földből, éppúgy mint az országos és lándzsásnemeseknél negyedrészt illette meg a leányágot.⁴¹ A fiúutód nélküli halál esetére pedig ugyanaz az örökösödési rend volt érvényben, mint a lándzsásnemeségnél. Kiskolcsváni János aranyadó birtokai, miután magtalanul halt meg, nejét illették. Az özvegy minden joga ellenére a király Stepkfalvi Jakab nádori protonotáriusnak, a későbbi országbirónak adományozta a birtokokat, melyeket az özvegy 100 márkáért és holtig való eltartásért át is engedett az adományosnak. Hogy az adomány, tekintettel arra, hogy a beiktatást az özvegy részéről nem követte ellentmondás, jogszerű volt-e vagy nem, nem állapítható meg. Az egyezkedésnél ugyan az özvegy jogaira hivatkozik,⁴² de kiegyezik, ami a még mindig erősen kidomborodó conditionalis jelleg mellett azt bizonyítja, hogy a király vissza is vehette a birtokot, melyet éppúgy, mint a XIII. században, nem tekintettek teljesen örökbirtoknak, legalább is a családoknak a conditionalis földhöz való örökjoga még nem fejlődött olyan erős jogszokássá, hogy azt a királyi privilégium ereje le ne ronthatta volna. A fejlődés tendenciája kétségtelen az volt, hogy a gyermek nélkül elhalt férfi özvegye örökölje a férje birtokait, éppúgy, mint a lándzsásnemeseknél.

A fiúutód nélkül elhalt férfi leányágát éppúgy megillette az apa egész birtoka, mint a lándzsásnemeseknél. Az öröklési rendnek ezt a formáját egy érdekes eset világítja meg. László király 1282-ben egy Tóbiás nevű embernek adja a hernádmenti Kastrosinfő nevű birtokot országos nemesi joggal. Mivel azonban az adományosnak fiúutódai nem voltak, birtokát teljes egészében leányaira akarta

⁴⁰ Csáky oklvt. 123. (tévesen Guchfalva). Fejér: CD. IX. 3. 500. l.

⁴¹ 1358: Anjoukori okmt. VII. 483. l.

⁴² »de consuetudine nobilium comitatus Scepusiensis auridatorum laudabiliter et hactenus inviolabiliter per legem tenta et servata defuncto marito suo possessiones Kiskolchwan, Ruzkfalua et medietas possessionis Dolina ad ipsam noscentur fore devolute omni via atque iure«. Fejér: CD. IX. 3. 178. l. N. Múz. Máriássy lvt. 142.

örökíteni. A királyi visszaháramlási jogot azonban csak úgy tudta kijátszani, hogy birtokát Bald comes hozzájárulásával 1293-ban aranyadóvá tette, aminek következtében tényleg leányai léptek örökébe és birták Kastrosinfőt azok utódai 1378-ig, amikor Küküllei János a birtok országos nemesi eredetét ismerve, adománylevelet kért rá és abból a birtokosokat hosszabb per után a leánynegyed kielégítésével kizárta.⁴³

Az özvegynek és a leányágnak magtalan halál esetén megnyilvánuló, a lándzsásokéval teljesen megegyező öröklési rendje, mint régebbi jogból, a lándzsásnemesség magánjogi berendezkedéséből kerülhetett át az aranyadók szokásaiba. Az aranyadók birtokának nagysága különben is erősen hasonlított a csekély kiterjedésű lándzsásbirtokéhoz és jobban megfelelt a lándzsásoknak általánosan ismert öröklési joga. Az átvétel nagyban megkönnyítette, hogy több helységben, mint Csepánfalván és Körtyélyesen mindkét típusu birtok együtt volt, egy helységben. A többi aranyadó helységek is többnyire lándzsásközségek mellett terültek el.

A nobilis auridator a kifejtettek alapján nem tekinthető másnak, mint olyan országos, vagy lándzsásnemesnek, aki auridatummal terhelt földet birt. Az auridator föld nem nemesített, csupán a későbbi jobbágyságénál magasabb, a városi polgár szabadságához közelebb álló jogokat biztosított. Amikor azonban ezeknek a földeknek nagyrésze országos- vagy lándzsásnemesség kezébe került, a nem nemes eredetű és csak auridator földet bíró lakosság is bejutott a nemesség gyakorlatába. Az auridatummal terhelt föld erős conditionalis jellegét mutatja, hogy a censust, a terragiumot, amely a szepesi vár mindenkori birtokosának járt, még az újkorban sem tudta levelelni. A szabad bérletnek ez a típusa, mely az országban ilyen alakban máshol nem ismeretes, a Szepesség német lakói révén, mint idegen eredetű intézmény jutott el hozzánk. Az auridatummal terhelt föld jellegének új irányú fejlődést adott a nemességnek az ilyen birtokok nagyrészébe való bejutása, azonban a birtoknak erős conditionalis jellegét még ez sem tudta megváltoztatni.

⁴³ N. Múz. Szirmay lvt. 1383.

A SZASZOK.

A lándzsásnemesek autonómiája és a vármegyei szervezet mellett korán kialakult a Szepesség harmadik közigazgatási szerve, a szász városok autonómiája is. A szász önkormányzat eredetét, jobban mondva keletkezési korát kutatva, annak csiráját legelőbbben az úgynevezett »XXIV. regalum parochorum fraternitas«-ban találták meg.¹ Bruckner ezt egy szociális jellegű szövetkezésnek tartja, amelynek feladata volt az egyházi érdekek védelme a különböző támadásokkal szemben. Ez a szövetkezés Bruckner szerint úgy jutott politikai hatalomra, hogy azok a községek, melyeknek egyháza a fraternitáshoz tartozott, a fraternitást illető kiváltságok révén vezető szerepet töltöttek be a többi községekkel szemben.²

A fraternitas keletkezését illetőleg a szepesi történeti irodalomban két egymáshoz közeleső, lényegében azonban sok különbséget jelentő határpont szerepel. A XVII. századi lőcsei krónika szerint, mely rendesen indokolás nélkül jegyzi fel az évszámokat, a fraternitas megalakulása 1248-ban történt.³ Ezt fogadják el a fraternitas keletkezési évéül Weber Samu, Szádecky Lajos és Király János.⁴

A fraternitas keletkezésére elfogadott másik időpont az 1239. év. Ennek az időpontnak a meghatározásához egy 1268. évi oklevél adatai alapján jutott el a szepesi

¹ Sváby: A Lengyelországnak elzálogosított XIII. város története. 28—29. ll. Hradzky: A XXIV. királyi plébános testvérsége. 31., 43—45. ll.

² Bruckner Győző: A szepesi városok szövetségének értelmezése. Közl. III. 88—97. ll.

³ Hain Gáspár lőcsei krónikája. 11. l.

⁴ Iványi: A lőcsei »Krisztus Teste« testvérség jegyzőkönyve. Közl. III. 130—131. ll.

irodalom.⁵ Ez az oklevél ugyanis hivatkozik egy székpénzfizetési gyakorlatra, mely már Mátyás prépost idejében is fennállott.⁶ Mátyás prépostsága pedig Wagner szerint az 1239—1258. évekre esik.⁷ A szepesi írók az említett fizetési gyakorlatot Mátyás prépostságának elejétől számítják minden indokolás nélkül, noha a gyakorlat kezdésének a tatárjárás előtt vagy után kezdődő határpontja ebben az esetben nagy jelentőségű. Az első esetben, vagyis a fraternitas kezdetétől 1239-től számítva, a tatárjárás előtti időpont azt bizonyítaná, hogy a tatárjárás előtti időben a szászok falvai és egyházai sokkal nagyobb számmal voltak, mint ahogy azt megállapítottuk. A fraternitas megalakulásának tatárjárás utáni időpontja pedig azt bizonyítja, hogy a szászok száma csak a tatárjárás utáni időben bevándorlottakkal szaporodott meg oly jelentékeny számra, amit a falvak egy részének tatárjárás utáni keletkezése is igazol.

Az 1268. évi hivatkozást jobban megvizsgálva, az oklevél azon szavai alapján, hogy a gyakorlat Mátyás prépostságának kezdetén már megvolt,⁸ tényleg Mátyás prépostságának kezdő évétől számítandó a székpénzfizetési gyakorlat. Most azonban vegyük revízió alá Wagnernek Mátyás prépostságának idejére vonatkozó megállapítását. Wagner Mátyás prépostságának idejét 1239-től számítja és ennek bizonyítására hivatkozik Gergely pápának ez évi oklevelére, mint amelyben Mátyás először szerepel mint szepesi prépost.⁹ Az idézett oklevélben tényleg szerepel ugyan a szepesi prépost, azonban név nélkül és semmi okunk sincs feltételezni azt, hogy ez a prépost Mátyás lett volna, annál is inkább, mivel Mátyás prépostságát maga Wagner is csak 1248-tól tudja okleveles anyaggal bizonyítani¹⁰ és egyéb adataink is csak 1245-től igazolják Mátyás prépostságát.¹¹ Ezek szerint Mátyás prépostsága csak a tatárjárás utáni időből bizonyítható, tehát a fenti székpénzfizetési gyakorlat is csak onnan számítható.

Azonban tanulva a szepesi történeti irodalomba becsúszott történeti tévedéseken, tegyük vizsgálat tárgyává azt is, hogy azokban az oklevelekben, amelyekkel a szepesi írók a fraternitas 1239. illetve 1248. évi keletkezését

⁵ Hradzsky: A XXIV. királyi plébános testvérülete. 38. l. Bruckner: Közl. III. 89. l.

⁶ Schmauk: Suppl. 223. l.

⁷ Analecta, III. 6—8. ll.

⁸ »a tempore sui introitus in preposituram de Scypes«. Schmauk: Suppl. 223. l.

⁹ Analecta, III. 6—8. l.

¹⁰ Analecta, I. 303. l.

¹¹ Fejér: CD. IV. 1. 398. l.

és további megerősödését bizonyítják, a 24 királyi plébános vagy a 24 királyi város plébánosainak fraternitásáról, illetve hogy egyáltalán fraternitásról van-e szó.

Az idézett 1268. évi oklevél csak szepesi plébánosokat említ.¹² Ezenkívül van egy, a szepesi irodalom által szintén a fraternitasra vonatkoztatott 1274. évi oklevelünk is, melyben IV. László király a szepesi plébánosoknak a szepesi comessel szemben szabad végrendelkezési jogot biztosít,¹³ de ez az oklevél sem beszél fraternitásról, még kevésbé a szepesi 24 királyi város plébánosainak fraternitásáról. A fraternitas szó említése első alkalommal az 1298. évi kelettel közölt szabályzattöredék¹⁴ címében fordul elő, anélkül azonban, hogy a szövegben a fraternitas szó ilyen értelemben említették. Ennek a szabályzatnak a szövege maga is elárulja, hogy nem egykorú, hanem későbbi fogalmazás.¹⁵

A 24 királyi plébános, vagy a 24 királyi városi plébános fraternitasa elnevezést tehát a XIII. századra alkalmazni nagyon korai és nem helytálló, mert *annak létezése ezen a címen a XIII. századból nem mulatható ki*, főleg pedig időszerűtlen, mint alább rátérünk, a 24 város fogalmának a XIII. századba való visszavetítése. A 24 város plébánosai elnevezés csak 1427-ben fordul elő, de ekkor sem nevezik testületüket fratenitasnak.¹⁶ Wagner ugyan elsorol több, a fraternitas által 1309-től nyert búcsút,¹⁷ azonban a a rövid kivonatokból nem állapítható meg, hogy az eredeti oklevélben csakugyan említve van-e a fraternitas szó ilyen értelemben.

Mindezeknek a fraternitas korai létezése ellen szóló adatoknak ellenére azonban még sem szabad azt állítani, hogy a XIII. században nem volt a szepesi német plébánosoknak valami érdekközössége, szövetkezete. Amint az 1268. és 1274. évi oklevelekből megállapítható a német plébánosok érdekeik védelmére közösen lépnek fel úgy a király, mint az esztergomi érsek előtt és hogy ezekben az oklevelekben nem pillanatnyi, hanem őket továbbra is összekötő érdekeik védelméről van szó. Ez ugyan magában véve még nem bizonyítaná szövetkezésüket, mert érdekeik védelmére közösen lépnek fel a királyi szervien-

¹² »plebani de Scepus«. Schmauk: Suppl. 223. I.

¹³ Wagner: Analecta, I. 262. I.

¹⁴ U. ott. I. 266. Bárdossy: 425. Fejér: CD. VI. 2. 167. I.

¹⁵ »fraternitatem ediderunt«, »renovarunt«, »curarunt«, »eligerunt« stb.

¹⁶ »viginti quatuor civitatum regalium plebani«. Schmauk: Suppl. 223. I.

¹⁷ Wagner: Analecta, II. 190. I.

sők is 1222-ben, anélkül, hogy valami állandó szövetkezéssükről lehetne beszélni. A szepesi plébánosok szövetkezésének lételetét és állandóságát azonban az bizonyítja legjobban, hogy 1274-ben Henrik leibici plébános, mint a szepesi plébánosok dékánja van említve,¹⁸ akit ha teljes bizalommal vezetőjüknek nem is lehet tartani, kétségtelen, hogy a dékánban a szövetkezés egy választott tisztviselőjét kell látnunk.

Közelebbi adatok híján teljes határozottsággal nem lehet eldönteni, hogy ez a XIII. században tényleg fennálló és állandónak tekintendő szövetkezés a fraternitas ősenek tartható-e vagy sem, mert a szövetkezés későbbi létezésére adataink nincsenek. Az egyeztetésnek azonban mégis ellene mond az, hogy a szepesi plébánosoknak a XIII. században szereplő dékánja a XVI. században, a fraternitas virágzása korabeli tisztviselők között nem szerepel.¹⁹

A szász plébánosoknak ez a XIII. századi szövetkezése semmiesetre sem tekintendő a szász autonómia csirájának, mert a plébánosok egyesülete XIII. századi megnyilvánulásaiban tisztán egyházi jellegű, egyházi érdekeket védő egyesülés. A szövetkezés, mint a benne szereplő plébánosok 1268. és az állítólagos 1298. évi névsora bizonyítja, tisztán német jellegű ugyan, mert a XIII. században a Szepességben kimutatható nem német plébániák, mint Zsiga, Görgő, Mindszent, Szentmargita²⁰ nem szerepelnek, azonban a szövetkezés politikai célzatát és hatalmát kizárja az, hogy a szövetkezés tagjai között olyan plébániák is szerepelnek, amelyek soha sem tartoztak a szász autonómia hatáskörébe. Ilyen plébániák a Berzeviczy család tulajdonát képező Nagylomnic és Húnfalva plébániái, amelyek kialakulásuktól fogva magánföldesuri hatalom alatt állottak.²¹

A szászok önkormányzatának alapját nem egyházi, hanem világi szervezetben kell keresnünk. Az önkormányzat eredetét az idegen telepeseknek a magyar jogtól eltérő jogszokásai adják meg. A szászok, különösen az újonnan betelepülők előtt a magyar jog teljesen ismeretlen volt és ha az akkori viszonyok között nagyobbnak mondható tömegben telepedtek le, saját jogaik szerint éltek továbbra is. Ezt a magyar jogban való járatlanságukat és

¹⁸ Fejér: CD. V. 2. 177. Wagner: *Analecta*, I. 262. l.

¹⁹ A XVI. századbeli tisztviselők a senior, conseniores (rector, custos, provisor), oconomus, actuarius (notarius), tutor (defensor). Hradzky: A XXIV. királyi plébános testvérsége. 68–69. ll.

²⁰ L. az egyes helységeket.

²¹ L. az egyes községeknél.

ősi jogaikhoz való ragaszkodásukat honorálják a külföldi telepesek értékét megbecsülő magyar királyok, amikor az idegen telepesek szabadságlevelében állandóan szereplő szabad bíróválasztási jogukat és a magyar jogtól eltérő egyéb szokásaikat megerősítik. A szászok 1271. évi szabadságlevele előtt két községi privilégiumban, a szepesolasziak 1243.²² évi és a késmárkiak 1269. évi szabadságlevelében²³ is ott szerepel a szabad bíróválasztási jog. Ezzel a joggal tulajdonképpen mindig az ősi jogaik szerint való élést akarták a szászok biztosítani és elkerülni azt, hogy a király vagy a földesúr beültesse a javadalmazó bírói székbe valamelyik, a német jogban járatlan emberét. A saját jogaik szerint való élés kizárja az idegen bírót, mert annak mindig a német jogban járatos, közlők való embernek kellett lenni.

A szász telepek szaporodásával ugyanez a folyamat áll elő a közös ügyeiket vagy pereiket intéző bíró kijelölésében is. Amikor két idegen joggal élő község egyeteme, vagy két különböző község polgárai között támadt per, ügyeiket ismét nem bocsáthatták a jogaikban járatlan bíró döntése alá, hanem egy a német jogban járatos egyén az ítélete alá. A kezdetben csak esetről-esetre választott békebírói intézmény a telepek megnövekedése és az ügyek megszorodása folytán állandóvá vált. A német telepek autonómiájának ügyeit intéző comesi intézmény nyomát korán megtaláljuk az Abauj vármegye területén 1222-ben szereplő »comes Teutonicorum«-ban.²⁴ A szepesi németek a községi bíró szabad választási jogát átviszik a közös ügyeik elintézésére hivatott személynek, a szász bírónak a választhatóságára is.

A szepesi szászok autonómiája az V. Istvántól nyert 1271. évi szabadságlevelükben van lefektetve, amely biztosítja számukra a szabad bíróválasztási jogot.²⁵ Bár ennek a szabadságlevélnek egyetlen pontjából sem tűnik ki, hogy szabadságaik eredete messzebbre nyúlna, mindamellett tegyük vizsgálat tárgyává, hogy ennek az oklevélnek a megszerzése jelenti-e a szepességi németek autonómiájának az alapját és kezdetét, vagy pedig csak ekkor történt régebben is élvezett jogaiknak írásbafoglalása és megerősítése.

Az egyébként bő szepesi irodalom ezzel a kérdéssel tüzetesen nem foglalkozott és a szász autonómia kezdetét a történészek többnyire az 1271. évi kiváltságlevelében lát-

²² Fejér: CD. IV. 1. 278. l.

²³ HO. VI. 157. Fejér: CD. IV. 3. 514. l.

²⁴ Karácsonyi—Borovszky: A váradi regesztum. 325. pont.

²⁵ Fejér: CD. V. 1. 132. l.

ják.²⁶ A nem szepesi Szabó Benő a szepesi szászokról írt, a maga korában kiváló, de a szepesi irodalom által jóformán észre sem vett munkájában a szászok korábbi autonómiáját tagadja, főleg azon az alapon, hogy korábbi időből nem ismerünk szász comest és hogy területük nem volt összefüggő, azonkívül Késmárk 1269. évi kiváltságlevelében minden jog, amelyet az 1271. évi szabadságlevelével a szászok birájának tartott fenn, a község birájára van ruházva, amely nem történhetett volna meg, ha a szászoknak már ekkor közös birája lett volna.²⁷

Szabó érvei ellenére is a szász autonómia korábbi létezése mellett kell állástfoglalnunk, mert már az 1271-iki privilégium előtt is több ízben hivatkozás történik a szepesi szászok szabadságára. IV. Béla 1258-ban a nádasdi négy ekealj földet Gublinusnak és testvérének adja azzal a szabadsággal, mellyel a többi terragiumot fizető népek élnek.²⁸ Az oklevél nem beszél ugyan nyíltan németekről, de a Szepességen csak a szászok birtak pénzbeli fizetés ellenében földet, a vár többi népeinek szolgáltatása pedig nagyrészt természetbeni volt. A Szepesolaszinak 1243-ban és Késmárknak 1269-ben adott szabadságok megtalálhatók a szászok 1271. évi kiváltságlevelében is. Hogy a szászok már a kiváltságlevelük kelte előtti időben is közösségben éltek, bizonyítja a privilégium előtt feltűnő német bíró, a szász comes. 1257-ből ismerjük Goblinus német bírót,²⁹ 1263-ból Gobul, Geubul szász bírót,³⁰ a szabadságlevelével évéből pedig Detre szász comes ismeretes.³¹ A németeknek, illetve a szászoknak ez a közös birája kétségtelenül bizonyítja, hogy a szászok autonómiája már az 1271. évi szabadságlevelével előtt megvolt és így a szabadságlevelével természetesen nem jelenti új jogok elnyerését, hanem a már korábban gyakorlatban kifejlődött jogok írásbafoglalását és megerősítését.

A németek autonómiájának kezdetére sem közvetlen adataink nincsenek, sem pedig olyanok, amelyeknek segítségével erre következtetni lehetne. Az bizonyosnak látszik,

²⁶ Bruckner: Közl. XII. 10–11. II. Pitkó: Szepesváralja ipartörténete. Közl. V. 93. I.

²⁷ A szepesi szászok. 61–64. II.

²⁸ Fejér: CD. IV. 2. 463. I. »eadem libertate perfruantur, qua alii de Zypes, qui nobis aurum pro terragio solvunt«.

²⁹ »comes Teutonicorum«. Fejér: CD. IV. 2. 440. I.

³⁰ »iudex Saxonum«. HO. V. 35. I.

³¹ »comes Teutonicorum«. Fejér: CD. V. 1. 167. I. Wagner az 1270. évre Görgey Arnoldot szász comesnek nevezi, de semmivel sem bizonyítja. Analecta, III. 249. I. A löcsei krónika szerint a tatárjáráskor Görgey Jordán lett volna a szászok comece. 10. I.

hogy a szepesi németeknek a magyartól eltérő jogrendszere korán szükségessé tette a szász autonómia kialakulását és az autonómiát képviselő bíró vagy comes szabad választását. Minthogy a Hernád vonala és a váralja—lőcsei út közötti vidéken lévő német községek közül többnek az eredete visszanyúlik a tatárjárás előtti időre, az autonómia a tatárjárás előtti időben keresendő, pontosabban meghatározva az első német telepések megjelenésekor, amely mint Olaszi esetében láttuk, mélyen belenyúlik a XII. századba. A német községek, tekintve lakóiknak idegen eredetét és a magyartól eltérő jogszokásaikat, valószínűleg már megalakulásuktól kezdve saját jogaik szerint éltek. Ez annál valószínűbbnek látszik, minthogy ekkor még belső letelepedés esetén kevéssé, külső bevándorlásnál pedig egyáltalán nem ismerték a magyar jogot. Az egyetemes, az egész Szepességre kiterjedő autonómia az egyes községek önkormányzatából levódott össze és forrasztotta egybe, egy egységes szervezetbe a Szepesség összes német lakosságát.

A gyakorlatban régebben meglévő, de kifejezésre csak 1271-ben jutó autonómia főbb pontjai a szászok szabadságlevele szerint a következők. A szabad bíró- és papválasztás, a bíró a nagyobb ügyekben a szepesi comessel itélkezik a szászok székvárosában, Lőcsén. Szabad vadászati, halászati és bányászati jogot kapnak. Szent Mártonkor évi 300 márka terragiumot fizetnek a királynak, amelynek fejében mentesek mindenféle adó alól. A királynak adandó szálláson kívül tartoznak 50 lándzsást kiállítani, akik az ország határain kívül is kötelesek a király seregét követni.³² A szászok szabadságainak ekkor lefektetett pontjaiban jóideig nem áll be semmi változás. A terragiumként fizetendő 300 márka összege is változatlan marad egészen Károly király koráig,³³ amikor a szászok szabadsága és kötelezettsége újból szabályozást nyert.

Az oklevéltárakban Károly király korából a szászoknak három, a szász helységeket névszerint is felsoroló privilégiuma is ismeretes. 1312-ből Wagner³⁴ és utána Fejér³⁵ egy német nyelvű privilégiumot közölnek; ugyanebből az évből Schmauk is közöl egy latin nyelvű privilégiumot,³⁶ valamennyit másolatból. A két privilégium közötti különb-

³² Fejér: CD. V. 1. 132. l.

³³ 1291: »tercentarum marcarum, quas Saxones de Scepus annuatim solvere tenentur«. HO. VII. 224. l. »a solutione nostri communi terragii regii, scilicet trecentarum marcarum«. Fejér: CD. VI. 1. 371. Csáky oklvt. 25. l.

³⁴ Analecta, I. 196. l.

³⁵ CD. VIII. 1. 435. l.

³⁶ Suppl. 39. l.

séget vizsgálva, azonnal megállapítható, hogy a két oklevél szövege kevés eltéréssel teljesen megegyezik. Az eltérések csekélyek ugyan, lényegében azonban annál fontosabbak. A latin szövegben a szászok által terragium fejében három, pontosan meghatározott határnapkor fizetendő évi 1200 márkáról van szó, ezzel szemben a német szöveg 1400 márka évi terragiumot említ, de a 400 márkás részletek határnapjai között a latin szövegben szereplő nagybőjt közepe a német szövegből kimaradt és a latin szövegben található Szent János születése és Szent Márton ünnepek nyolcadai helyett csak magát a két ünnepet nevezi meg fizetési határnapul. A német szövegben lévő pontatlanság, amikor a 300 márkás részletek az 1400 márka helyett csak 1200 márkát tesznek ki, maga is gyaníttatja, hogy a német szöveget csupán fordításnak kell tartanunk. Ezt még jobban megerősíti az a felületesség, mely a német szövegben kihagyta a községek névsorából a latin szövegben előforduló Mateóc, Szepesszombat, Strázsa községeket és a fordításnál gondot okozó római kellezést is.

A latin nyelvű oklevél kelte is hibás, amint Karácsonyi megállapította.³⁷ Az oklevél a végén felsorolt országos méltóságok rangsora miatt nem kelhetett 1312-ben, mert a rangsor 1317-re utal, amely évből Fejér ismét közöl eredeti oklevél alapján egy privilégiumot.³⁸ Végeredményben a három privilégium tulajdonképpen csak egy, mert a Fejér által közölt szabadságlevél a két 1312. évi kelettel közölt oklevél szövegével teljesen megegyezik. A különbség mindössze az, hogy az 1317. évi eredeti szabadságlevél végéről Fejér elhagyta az országos méltóságok névsorát.

Ennek az 1317. évi kiváltságlevélnek nagy fontosságot ad az a körülmény, hogy felsorolja a szászok egyeteméhez tartozó helységeket. Az oklevél szerint a szászok autonómiája alá a következő helységek tartoztak: 1. Lőcse, a hozzátartozó Lengvárt, Ulózsa és a később szintén Lőcse által birt Vilkusdorf, Villa Friderici, Durst, villa magistri Gottfredi helységekként; 2. Váralja; 3. Kalderbach; 4. Baldfalva; 5. a két Nádasd; 6. Eulenbach; 7. Olaszi, a hozzátartozó Jánkfalva és Alcnó, másképp Detrefalva helységekként; 8. Kolinfalva; 9. Odorin Dénesfalvával; 10. Igló; 11. Pálmfalva, a hozzátartozó curia Marsilii-vel; 12. Illésfalva a Daróctól elvett birtokrészszel; 13. Kis- és Nagytamási; 14. Csütörtökhely, a hozzátartozó Suczfalvával; 15. Káposztafalva; 16. Primfalva; 17. Poprád; 18. Felka; 19.

³⁷ Hamis oklevelek jegyzéke. 70. (183.) l.

³⁸ CD. VIII. 2. 57. l.

Szalók; 20. Müllenbach; 21. Mateóc; 22. Szepesszombat; 23. Strázsa; 24. Izsákfalva; 25. Menárd; 26. Béla; 27. Késmárk; 28. Leibic; 29. Ruskin; 30. Durand. A szászok autonómiája alá tehát 30 nagyobb helység, a névszerint felsorolt tartozékok beleszámításával pedig összesen 43 helység tartozott.

A szászok kiváltságlevele tehát meghatározza, hogy mely szabad, királyi földesúri helységek tartoztak bele a szász közösségbe, melyet a szepesi irodalom állandóan a 24 város szövetezésé néven nevez, úgy tüntetve fel a szász autonómiát, mintha az a városoknak egymással kötött szövetségén épült volna fel.³⁹ *A városoknak ez a szövetsége egyáltalán nem állapítható meg* és az oklevelek sem nevezik azt soha szövetségnek. A szepesi városok szövetsége tanának a kialakulása a szepesi városok plébánosainak szövetezésére vezethető vissza, melyet, mint megállapítottuk, a XIII. században sohasem neveznek fraternitásnak. Ezt a rosszul értelmezett egyházi szövetség fogalmát még helytelenebbül átvitték és alkalmazták a városokra is.

A 24 város elnevezés fogalma, melyet a szász közösségre már a XIII. században alkalmaz az irodalom, szintén fikció és történetellenes visszavetítés ily korai időre alkalmazni. Már Szabó Benő a szepesi szászokról írott munkájában 1866-ban megállapította, hogy a 24 szepesi város elnevezés nem korábbi a XIV. század közepénél és 1347-ben fordul elő először, korábban pedig csak a szászok universitas, vagy communitas szerepel.⁴⁰ Szabó eredményeit nem ismerve Bruckner hasonló eredményre jut a 24 város elnevezést illetőleg, mely szerinte csak 1360-tól kezdve fordul elő az oklevelekben.⁴¹

Az kétségtelen, hogy a szászok egyetemének kialakulása sem okleveles anyag, sem pedig helytálló következtetések segítségével nem vezethető vissza semmiféle szövetezésre és a 24 város elnevezés alkalmazása a XIII. századra túlságosan korai, mert sem az 1271., sem pedig az 1317. évi privilégium, sem pedig egyéb oklevelek nem említik a 24 várost. Még az 1317. évi szász privilégium is csak Lőcsét nevezi civitasnak, városnak, a legtöbb helység neve előtt pedig a civitas fogalmától még nagyon távol álló villa szerepel, a helységek jórészenek pedig csak pusztá neve említettik. A 24 város fogalma eddigi adataink szerint először 1344-ben fordul elő.⁴²

³⁹ Hradsky: A XXIV. királyi város testvérülete. 31. l. Bruckner: Közl. III. 88–97. ll.

⁴⁰ A szepesi szászok. 2–3. l.

⁴¹ Közl. III. 94. l.

⁴² „viginti quatuor civitatum”. Anjoukori okmt. IV. 417. l.

A szepesi 21 város névsorának összeállításával a legrégibb időtől kezdve igen sokat foglalkozott az irodalom, anélkül, hogy ebben a vitás kérdésben végleges eredményt tudott volna elérni. A régebbi írók közül már Klesch és Bél Mátyás foglalkoztak a 24 város névsorának a megállapításával a fraternitas elvéből kiindulva. Wagner a városok névsorát úgy állapítja meg, hogy az elzálogosított 13 városhoz hozzáveszi a későbbi időben a szepesi várhoz tartozó 11 várost.⁴³ Hasonlóképpen jár el Wagner nyomán Feszler is,⁴⁴ Szabó Benő az 1317. évi privilégium névsorából indulva ki és azt összevetve a XIII. századi egyházi szövetkezéssről szóló névsorokkal, állapítja meg a 24 város névsorát.⁴⁵ Hasonló módon járnak el Hradsky és Sváby is,⁴⁶ azonban szintén más eredményre jutnak.

Minthogy egyellen oklevelünk sincs, mely felsorolná a 24 várost, vagy csak a 24 várost sorolná fel, a városok névsora teljes biztonsággal nem állapítható meg. Az azonban bizonyos, hogy a 24 város közé azokat a helységeket kell sorolnunk, amelyek a legnagyobbak voltak, melyeknek templomuk és papjuk volt. Ezek szerint felvehetjük a névsorba a szász plébánosok székpénzjegyzségében szereplő helységeket, a magánföldesúri hatalom alatt lévő Lomnic, Hünfalva és a később szintén magántulajdont képező Svábfalva kivételével. Ezek szerint a 24 város sorába tartoztak: 1. Váralja; 2. Eulenbach; 3. Odorin; 4. Igló; 5. Pálmafalva; 6. Illésfalva; 7. Szentkorin; 8. Szentlászló; 9. Káposztafalva; 10. Poprád; 11. Felka; 12. Szepesszombat; 13. Müllenbach; 14. Izsákfalva; 15. Ménárd; 16. Béla; 17. Leibic; 18. Durand; 19. Ruskin; 20. Lőcse. Ezekhez hozzáadva a városi kiváltságlevéllel rendelkező Olaszi és Késmárk városokat, a 24 város közül megkapjuk 22-nek a névsorát. Hogy a fentiekén kívül a szintén városi jelleggel bíró Arnoldfalva, Szalók, Michelsdorf és Matzdorf helységek közül még melyeket számíthatunk a 24 város sorába, nem lehet eldönteni.

A szászok nagy tömegben a tatárjárás után telepedtek meg. A tatárjárás előtti időkben is voltak már a Hernádtól északra eső vidéken jelentős német helységek, amelyek tiszta német telepítéseknek tekinthetők. Ilyenek Olaszi, Eulenbach, Váralja és Odorin. A szepesi németiség száma a tatárjárás utáni bevándorlókkal növekedett meg és ezek alapították meg szintén szűztalajon Igló, Illésfalva, Pálmafalu, Kurimján, Ruskin, Poprád, Felka, Strázsa

⁴³ Wagner: *Analecta*, I. 283. l.

⁴⁴ *Geschichte Ungern*. II. 832., III. 755. II.

⁴⁵ A szepesi szászok. 18. l.

⁴⁶ A XXIV. királyi plébános testvérelete. 48. l.

és Müllenbach községeket, míg a szász falvak többi része már magyar vagy szláv nemzetiségre, vagy elpusztult falvaikra történt rátelepedés folytán vált német helységgé. Ilyenek Lócse, Lengvárt, Káposztafalva, Csütörtökhely, Mateóc, Nagyszalók, Késmárk, Leibic, Ménárd és Béla.

A tatárjárás utáni betelepedőkkel megnövekedett szász lakosság száma nem állapítható meg, annak arányaira legfeljebb csak következtetni lehet. Az erdélyi szászok adáját a III. Béla féle jövedelemkimutatás 15.000 márkában állapítja meg.⁴⁷ Ezzel szemben a szepesi német telepesek adaja majdnem egy századdal később, V. István korában is az erdélyi szászokénak csak ötvened része, vagyis 300 márká,⁴⁸ 1317-ben pedig 1200 márká.⁴⁹ A szászok kalonai terhe 1271-ben, összevetve a lándzsásnemesség által kiállított tíz fegyveressel, annak ötszörösében, ötven lándzsás harcosban volt megállapítva, aminek az alapján, feltéve, ha a katonák felszerelése ugyanolyan nehéz fegyverzet volt, mint a lándzsásnemességé, a magánföldesúri hatalom alatt lévő, mindenesetre kisebb tömegű szászokat nem számítva, számukat a lándzsásokhoz viszonyítva ötszörösnek kell tartanunk. Csekély terheik mindenesetre amellet bizonyítanak, hogy számukat a XIII. században nem szabad túlsokra becsülnünk. A szászok által 1317-ben birt 43 helységet és a német lakosságú magánföldesúri telepeket véve lekintetbe, számuk alig pár ezerre becsülhető, ami azonban az akkori viszonyok között sűrű lakosságot jelentett.

A szászok nagy számánál fogva nem tehető fel, hogy betelepedésük minden helyen egy időben történt volna meg. A különböző időben történt betelepedésükre rámutatnak a nem egy időben feltűnő falvak.

A Szepesség német telepeseinek őshazája a felhasznált okleveles anyag alapján levont következtetések segítségével több esetben megállapítható. Olaszinak és részben környékének a lakossága azok »Latini« neve után következett, vallon eredetű volt, akik az ország belsejéből telepedtek fel a Szepességbe. A templomok védszentjének a neve alapján megállapítottuk, hogy Szentkorin alapítói délbajorok voltak, Késmárk lakossága pedig Tübingiából vándorolt be. A Gölnic és Poprád vidékén használatos Seifen = patak szónak németországi elterjedtsége, minthogy a szó Sziléziában, Szászországban és a Rajna vidékén fordul elő gyakrabban,⁵⁰ szintén következtetéseket enged levonni a gölnicvidéki és Rókus környéki lakosság egy részének

⁴⁷ Hóman: Magyar pénztörténet. 425—426. II.

⁴⁸ Fejér: CD. V. 1. 132. I.

⁴⁹ Fejér: CD. VIII. 2. 57. I.

⁵⁰ Kaindl: Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern. II. 204. I.

őshazájára vonatkozólag. Hasonlóképpen megvilágítja a német telepések egy részének őshazáját a főleg Tübingiában és a német Érchegeység vidékén használatos Hâu = vágás, irtás szónak⁵¹ szepesi elterjedése is.

A szepességi úgynevezett lengyel városok német lakossága, minthogy a németek, ebben a korban főleg sziléziaiak, terjeszkedésük folyamán korán elérték a Dunajec vonalát⁵² és ezeknek a városoknak német lakossága még a lengyel uralom korában megtelepedett, szintén sziléziai eredetűnek tartandó. Ugyancsak sziléziai eredetűeknek kell tartanunk a Görgey Jordán által a tatárjárás után a szomszédos Lengyelországból (Galiciából) behozott telepéseket is.

A Szepesség német telepeseit az oklevelek Teutonici, Saxones és Latini néven emlegetik.⁵³ A Latini kifejezésről kétségtelen, hogy vallónokat jelent.⁵⁴ A Teutonici nevet régebben a délnémetekkel, a Saxones-t pedig az északi németekkel azonosították. Hogy azonban a Teutonici és Saxones szavak az eredetre vonatkozólag nem tartalmaznak semmiféle megkülönböztetést, azt a kifejezésnek ugyanannak a helységnek lakóira alkalmazott váltakozó használata bizonyítja.⁵⁵

A felsorolt adatok eléggé mutatják, hogy a Szepesség német telepeseinek őshazája Németország különböző vidékein keresendő. Ennek ellenére is a szepesi németek zömének őshazáját ott kell keresnünk, ahol a szepesi németek jogrendszere gyökeredzik. A különféle német jogrendszerek közül nyilvánvalóan az lett uralkodó a Szepességen, amely szerint a bevándorlók többsége élt. A szepesi német jogrendszernek, a XIV. század közepén rendszerbe és írásba foglalt Zipser Willkürnek az alapját a Sachsenspiegel és a magdeburgi jog alkották,⁵⁶ amelyek általánosan el voltak terjedve Galiciában is,⁵⁷ ahonnan a tatárjárás utáni telepések nagy része bevándorolt. Így a Szepesség német telepesei zömének őshazáját a Sachsenspiegel és a magdeburgi jog szerint élő területen, első sorban Szászország-

⁵¹ U. ott. II. 203. l.

⁵² U. ott. I. 98., 126. ll.

⁵³ Fejér: CD. IV. 3. 129., V. 3. 41. V. 3. 47. VI. 1. 301. ll. stb.

⁵⁴ Auner Mihály: Latinus. Századok. 1916. 32–34. ll.

⁵⁵ Kaindl: id. műve. I. 195. l. Béla lakóit egyszer Teutonici, máskor Saxones néven emlegetik az oklevelek. Fejér: CD. 3. 129. Anjou-kori okmt. IV. 472. l.

⁵⁶ Demkó: Lőcse története. 102. l. A Felső-Magyarországi városok életéről a XV–XVII. században. 7. l. A szepesi jog. Ért. Tört. Tud. XV.

⁵⁷ Kaindl. id. mű. I. 9–12. ll.

ban⁵⁸ kell keresnünk. Semmi esetre sem tarthatjuk tehát vélelmenek, hogy a német telepésekre használatos elnevezések közül a telepések többségét jelentő Saxones kifejezés állandósult.

A szászok terjeszkedése letelepedésüktől kezdve továbbtart egészen a XIII. század végéig. A terjeszkedés eredménye, hogy egyes helységek, melyeknek lakói más nemzetiségűek voltak, akár egyszerre adomány, akár pedig lassú beszivárgás és vétel folytán a szászok kezébe kerülnek. Prim szepesi hospes 1248-ban lándzsásnemesektől veszi meg a későbbi, 1317-ben már a szász falvak között szereplő Primfalva területét.⁵⁹ Nagyszalók területe még 1251-ben a király kezén van Szentersébetfalva szász helységgel, a későbbi Késmárk területével együtt, amelyeket a király ekkor a túróci monostornak adományozott.⁶⁰ Ezek a helységek nem sokáig lehettek a monostor birtokában, mert Nagyszalók papja 1268-ban már a szász plébánosok között szerepel,⁶¹ Késmárk pedig 1269-ben városi kiváltságra tesz szert.⁶² A kétségtelenül magyar eredetű Nádasd területéből IV. Béla király négy ekényit Gublinus és Herman testvéreknek ad,⁶³ majd pedig 1263-ban Lodvard fia Gebel szász módra való kötelezettség mellett megszerzi Nádasd többi részét is.⁶⁴

A tatárjárás után nagy számban betelepült, itt elszaporodott és meggazdagodott szászok részére nem volt elegendő az a terület, amelyet a király, jobban mondva szepesi képviselője akár pusztá, akár pedig csekély lakosságú, vagy elhagyott vidéken kijelölt a részükre, hanem beszivárognak a más nemzetiségű falvakba is és ott összevásárolják a falvak anyagilag pusztuló részének földjeit, mindaddig, míg a lakosságának többségét el nem érik, amikor aztán a falu részére megszerzik a szász jog szerint való élés szabadságát. A somogyi pecérek között 1254-ben már szászok laknak,⁶⁵ akik ott vett földeket birnak és elszaporodásuk oly gyors, hogy 1293-ban már a szászjog szerint való élést is megengedte nekik a király.⁶⁶ Kistamási területét is lassan szászok szállották meg és IV. László 1282-ben megengedte nekik a német jog szerint való élést.⁶⁷

⁵⁸ U. ott. I. 9–12. II. 26–27. II.

⁵⁹ HO. VIII. 52. I.

⁶⁰ Hazai oklvi. 19. I.

⁶¹ Schmauk: Suppl. 223. I.

⁶² HO. VI. 157. I.

⁶³ Fejér: CD. IV. 2. 463. I.

⁶⁴ HO. VI. 114. I.

⁶⁵ Fejér: CD. IV. 2. 211. I.

⁶⁶ U. ott. VI. 1. 245. I.

⁶⁷ Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 2. 8.

Ezekkel a szász egyeletmtől ideiglenesen elszakadó rétegekkel szemben sokkal magasabb életformát képviselnek az eredetileg is szász helységek lakói, főleg ezek előkelőbb rétege, amely mint iparos és kereskedő hamar megtalálta a városi, teljesen kialakult életformát. Azonban a városi polgárság gazdagabb, előkelőbb rétege is egyideig a városi életformától távolálló birtokszerzés és gazdagodás gondolatával foglalkozik, amikor a közülük kiszakadt, részben azonban még mindig köztük élő Berzeviczy és Görgey családok szerencséje lebeghetett szemük előtt. A szászok közül sokan szereznek birtokot részben vétel, részben pedig adomány útján. Így Görgey Jordán veje Kunc comes Milajon.⁶⁸ Henc, akinek a fia azonban már ismét lőcsei polgár, Kolcsvánon és szászok csaknem az összes aranyadó birtokok tulajdonosai.⁶⁹ A városból kiszármazott és birtokossá lett szászok utódai azonban nem igen maradnak meg a birtokon, hanem a második, harmadik nemzedék már ismét mint városi polgár szerepel. A szászok a kétlakiságot, a városi polgár és a falusi gazda hivatását nem tudják, talán nem is akarják sokáig betölteni. A szász családok lassanként feladják, eladják, vagy pedig nem polgár eredetű leányági leszármazottaiknak adják földjeiket, amelyet többnyire terragium, aranyadó ellenében bírnak, maguk pedig teljesen visszatérnek a szászjog alá, a városi polgársághoz.⁷⁰

A szászjog alatt élő városi polgárság folytonos emelkedését és gazdagodását nem zavarják meg sem a Kún László alatti zavarok, sem pedig az Árpád-ház kihalását követő válságos idők. A szászok terragiuma az 1271. évi privilégium szerint 300 márka, amely 45 év alatt, 1317-re 1200 márkára szökik fel. Igaz ugyan, hogy az 1317. évi szabadságlevél már nem említi kötelezettségeik között az 1271-ben megszabott ötven lándzsás kiállítását. A szászok terragiumának növelését nagyon csekély részben elősegítették a szász jog szerinti újabb adományok és földvásárlások is, melyek az 1271. évi privilégium kelté után történtek. Ilyenek a Tamásiról szóló, lőcsei Hilbrandus részére kelt adomány⁷¹ és a csütörtökhelyi polgárok aranyadóföld vásárlásai és vállalásai.⁷² A szászoknak ezek az újabb szerzeményei azonban nem voltak olyan nagy ará-

⁶⁸ Hazai oklvt. 29. l.

⁶⁹ HO. VI. 115. l. DL 13469.

⁷⁰ L. Körtvélyes, Kolcsó, Odorin és Primfalva helységek tárgyalását.

⁷¹ HO. V. 76. l.

⁷² L. Csütörtökhely alatt.

nyúak, hogy a terragiumuk növelését ne tarthatnánk legalább is kétszeresnek.

A szász egyetemhez tartozó németség elpolgáriasodásával szemben teljesen más irányt mutat a magánföldesúri joghatóság alá került németség fejlődése. Ezek a németek, akik rendszeren egy-egy soltész vezetése alatt telepsznek meg valamelyik földesúr birtokán, többnyire szászjog alatt élnek, azonban még sem tagjai a szász közösségnek. A szászjog szerinti irtás uralkodó forma volt még a nem szászok által történt települések alkalmával is, hiszen Kolcsó egyrésze is szászjog szerint települt be, ennek ellenére az újonnan alakuló falunak a neve mégis Dolyán lett,⁷³ ami szláv településre mutat. A magánföldesúri hatalom alá jutott németek függősége a földesúrtól nagyobb volt, mint a szabad szászoké a királytól, magánföldesúri megkötöttségük folytán sem a gazdagodásra, sem az emelkedésre nem nyílik út előttük, kivéve a lándzsásfalvak környékét, ahol a házasodásuk révén úgy a németek, mint a szlávok a nemesség soraiba juthattak. Ezeknek a magánföldesúri elemeknek a jelentőségét és munkáját, legyenek azok bármelyik nemzetségi tagjai, kellő értékre emeli az a körülmény, hogy a Szepességnek legnagyobb részt erdővel borított vidékeit ők irtották ki, tették termővé és nyitották meg ezeknek a falvaknak a megalapításával az útat a földművelés, vagy a még sokkal többet jelentő bányászat számára. A magánföldesúri elemek emelkedésének az erős megkötöttséget jelentő földesúri joghatóság állotta útját.

A Gölnic- és Szomolnokbánya vidéki német helységek részben eredetük különbözősége, részben pedig a szász egyetem területétől való távolság miatt nem lettek tagjaivá a szász közösségnek, hanem közvetlen királyi hatalom alatt maradva, a bányavidék szabad városainak lettek tagjaivá.⁷⁴

A szepesi németség legmagasabb elemeit azok képviselték, akik birtokokat szerezve a királytól az ország nemeseinek a soraiba jutottak. A németek közül kiemelkedett Berzeviczy és Görgey családok nemcsak a németeknek, hanem a szepesi nemességnek is két, szószerinti értelemben vett leghatalmasabb és leggazdagabb családját jelentik. A németek közül kiemelkedett országos, vagy lándzsásnemességre jutott többi családok vagy kihaltak, mint a Milaji család, vagy pedig nyom nélkül eltűnnek,

⁷³ L. Kolcsó alatt.

⁷⁴ Wenzel: A magyarországi bányászat kritikai története. 83. l. Hóman: A magyar királyság pénzügyei és gazdasági politikája Károly Róbert korában. 211–214. ll.

mint például a Primfalvát alapító Prim utódai, vagy visszahúzódnak a városokba, mint a felsorolt aranyadó családok.

A szepesi németek életkörülményei a XIII. században teljesen megegyeznek a Szepesség többi lakosainak életviszonyaival. Az Árpád-korban a szászok éppenúgy irtják az erdőt és az irtásokon művelik a földet, mint a Szepesség többi nemzetségei, ők is viselik a Szepesség magasabb néprétegeire kirótt, náluk ötven lándzsás kiállításában megszabott katonai terheket. A szász autonómia határain belül a helységek lakosságának erős megnövekedése azonban más irányba tereli a fejlődést, a lakosság nagy száma előidézi a foglalkozás erős differenciálódását és elpolgáriasulását. A polgárrá fejlődött soltész vagy földműves mind erősebben ragaszkodik a fejlődés által neki juttatott új munkaköréhez és mind terhesebbnek és zavaróbbnak érzi azokat a kötelezettségeket, amelyek ha ideiglenesen is, polgári foglalkozásától elszólították. Ilyen volt a városi polgár részére elsősorban a katonáskodás terhe. Míg ez a teher a polgárságra nehezedett, becsülettel viselte, hisz az 1317. évi kiváltságlevelük is felsorolja a rozgonyi csatában szerzett érdemeiket. Mihelyt azonban lehetett, a polgárok szabadultak a katonáskodástól még nagyobb évi adó vállalása ellenében is. Ezt a törekvésüket az 1317. évi szabadságlevelében érték el, amely kötelezettségeik között nem említi az 1271-ben rájuk rótt 50 lándzsás kiállítását.

A szászok által a magyar királyoktól nyert és folyton megerősített privilégiumokban lefektetett szabadság lehetővé tette a gyors fejlődést a Szepesség magyar, katonáskodó lakossága által biztosított védelem és oltalom alatt. A polgáriasodás mindinkább előtérbe nyomul a gyorsan fejlődő ipar és kereskedelem révén, amit követelt a gazdagodás és a műveltség folytonos terjedése. A szász városok privilégizált helyzetükből kifolyólag folyton emelkednek, lakosságuk egyre szaporodik és a szaporodás folytán a foglalkozásuk differenciálódik, gazdagságuk és műveltségük egyre nő, mely megadja az alapot az egyetemes és mégis oly sajátos és csodálatos, a magyar alapon tovább fejlődött szepesi kultúrához.

FÜGGELÉK.

A LANDZSAS COMESEK NÉVSORA.

1284. IX. 18. Henrik fia Miklós.¹
1293. II. 26. Ugyanaz.²
1299. I. 1. Miklós.³
1299. Urbán.⁴
1301. XI. 15. Mátyás fia Miklós.⁵
1305. Benedek.⁶
1306. Ugyanaz.⁷
1311. II. 25. Bene.⁸
1312. IX. 14. Lőrinc fia Miklós.⁹

¹ Petróczy reg. 6. (7.) Noha a függelékben közölt névsor a teljességre nem tart igényt, mégis szükségesnek tartjuk annak leközlését, mert a kutatók legtöbb esetben nem ismerik jól a Szepesség egykori közigazgatási hatóságait és ennek következtében a különféle hatóságok képviselőit rendszeren összezavarják. Így, hogy csak egy példát említsünk, Wertner Mór az Árpád-kori megyei tisztviselők (Történelmi Tár 1897—1898) és az Adalékok a XIV. századbeli magyar világi archontológiához (Történelmi Tár 1905—1908) cím alatt közölt névsoraiban a lándzsások comesét hol a főispán, hol az alispánok, hol pedig a szolgabírák alatt veszi fel. A névsor főleg a kezdő kutatóknak kíván útbaigazításul szolgálni, azért összes adatainkat, ahol nem szükséges, nem is soroljuk fel, csak minden évből egy adatot idézünk.

² U. ott. 8. (12.)

³ HO. VIII. 400. I.

⁴ Petróczy reg. 11. (16.)

⁵ HO. V. 89. I.

⁶ Petróczy reg. 13. (20.)

⁷ O. L. Petróczy lvi. Acta Scep. Elenchus No. 80.

⁸ Petróczy reg. 13. (23.)

⁹ Fejér: CD. VIII. 5. 33. I.

1313. Michelet fia Miklós.¹⁰
 1315. Ugyanaz.¹¹
 1318. IX. 14. Benedek.¹²
 1319. IV. 12. Miklós.¹³
 1324. II. 2. Lőrinc fia Miklós.¹⁴
 1325. VIII. 8. Benedek.¹⁵
 1327. II. 2. Széki Benedek fia Miklós.^{15, a}
 1346. III. 30.—IV. 20. Iván fia Miklós.¹⁶
 1349. XI. 18. Péter fia Lack.¹⁷
 1354. III. 26. Benedek fia Jakab.¹⁸
 1355. XII. 2. Pál fia Miklós.¹⁹
 1358. VIII. 9. Ugyanaz.²⁰
 1359. IV. 29. Ugyanaz.²¹
 1362. IV. 6. Ugyanaz.²²
 1369. VIII. 16. Ugyanaz.²³
 1371. VIII. 1. Ugyanaz.²⁴
 1379. I. 12. Ugyanaz.²⁵
 1382. II. 5. Ugyanaz.²⁶
 1383. IV. 8. Ugyanaz.²⁷
 1384. I. 26. Ugyanaz.²⁸
 1385. Miklós fia Benedek.²⁹
 1387. X. 9. Doncs fia Hank.³⁰
 1388. X. 7. Lack fia István.³¹

¹⁰ O. L. Petrőczy lvt. Acta Scepi. Elenchus. No. 16.

¹¹ Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 8.

¹² Petrőczy reg. 16. (27.)

¹³ N. Múz. T. a.

¹⁴ U. ott.

¹⁵ Anjoukori okmt. II. 208. l.

^{15a} U. ott. II. 273. l.

¹⁶ N. Múz. T. a.

¹⁷ U. ott.

¹⁸ Petrőczy reg. 30. (63.)

¹⁹ U. ott. 30. (64.)

²⁰ U. ott. 31. (66.)

²¹ N. Múz. T. a.

²² N. Múz. Máriássy lvt. 153.

²³ Fejér: CD. IX. 4. 213. l.

²⁴ N. Múz. T. a.

²⁵ Fejér: CD. IX. 5. 359. l.

²⁶ N. Múz. T. a.

²⁷ Petrőczy reg. 38. (89.)

²⁸ N. Múz. Máriássy lvt. 275.

²⁹ U. ott. 277.

³⁰ Petrőczy reg. 39. (94.)

³¹ U. ott. 41. (99.)

1389. XI. 10. Ugyanaz.³²
 1392. VI. 5. Miklós fia Benedek.³³
 1393. VIII. 27. Pál fia Miklós.³⁴
 1394. VIII. 14. Lack fia István.³⁵
 1395. VI. 16. Ugyanaz.³⁶
 1398. V. 22. Ugyanaz.³⁷
 1400. V. 19. János fia Miklós.³⁸
 1401. II. 2.—V. 25. Máté fia László.³⁹
 1401. Hank fia János.⁴⁰
 1402. VI. 28—XI. 8. Ugyanaz.⁴¹
 1403. II. 7. Ugyanaz.⁴²
 1404. IV. 30. János fia György.⁴³
 1404. Menárd fia Miklós.⁴⁴
 1405. Ugyanaz.⁴⁵
 1405. XI. 4. János fia Jakab.⁴⁶
 1406. III. 29.—IV. 28. Ugyanaz.⁴⁷
 1406. XII. 8. János fia György.⁴⁸
 1407. II. 16. Ugyanaz.⁴⁹
 1408. IV. 16. Ugyanaz.⁵⁰
 1410. XI. 29. Hank fia János.⁵¹
 1411. V. 27. Ugyanaz.⁵²
 1411. János fia Miklós.⁵³
 1413. V. 3. Bethlenfalvi Tatár János fia Miklós.⁵⁴

³² N. Múz. T. a.

³³ U. ott.

³⁴ N. Múz. Máriássy lvt. 333.

³⁵ Petróczy reg. 42. (103.)

³⁶ U. ott. 42. (105.)

³⁷ N. Múz. T. a.

³⁸ Petróczy reg. 43. (107.)

³⁹ N. Múz. Máriássy lvt. 347—348.

⁴⁰ O. L. Thöke lvt. DL. 13492.

⁴¹ N. Múz. Máriássy lvt. 353., 384., 385.

⁴² U. ott. 358.

⁴³ Fejér: CD. X. 4. 339. I.

⁴⁴ Szepesi kpt. C. P. 10. 7.

⁴⁵ O. L. Thöke lvt. DL. 13499.

⁴⁶ N. Múz. Máriássy lvt. 360.

⁴⁷ U. ott. 360., 375.

⁴⁸ U. ott. 374.

⁴⁹ Petróczy reg. 43. (109.)

⁵⁰ DL. 9403.

⁵¹ O. L. Thöke lvt. DL. 13499., 39409.

⁵² N. Múz. Görgey lvt.

⁵³ O. L. Petróczy lvt. Acta Scepi. Elenchus. No. 114.

⁵⁴ N. Múz. Máriássy lvt. 439.

1414. V. 16. Ugyanaz.⁵⁵
 1415. VI. 26. Ugyanaz.⁵⁶
 1416. Leukfalvi Péter fia Péter.⁵⁷
 1418. V. 11.—VI. 29. Ugyanaz.⁵⁸
 1419. VI. 21. Ugyanaz.⁵⁹
 1420. III. 6.—IX. 15. Ugyanaz.⁶⁰
 1422. II. 4. Ugyanaz.⁶¹
 1423. XI. 17. Polyánki Péter fia Miklós.⁶²
 1424. II. 23.—XI. 29. Ugyanaz.⁶³
 1425. VII. 28. Ugyanaz.⁶⁴
 1426. V. 1. Bosafalvi Aczél Miklós.⁶⁵
 1428. Urbánfalvi Hank fia János.⁶⁶
 1429. X. 26.—XI. 23. Ugyanaz.⁶⁷
 1431. V. 17. Mátyásfalvi Tóbiás András.⁶⁸
 1432. III. 2. Ugyanaz.⁶⁹
 1434. XII. 22. Bethlenfalvi Tatár János fia Miklós.⁷⁰
 1435. V. 11.—VI. 22. Ugyanaz.⁷¹
 1436. IV. 25. Ugyanaz.⁷²
 1438. I. 29.—VI. 4. Csepánfalvi János fia István.⁷³
 1440. Bethlenfalvi Tatár András.⁷⁴
 1440. XII. 14. Bethlenfalvi Tatár János fia Miklós.⁷⁵
 1443. XI. 6.—XII. 18. Urbánfalvi Kolin fia László.⁷⁶
 1444. IV. 29.—XI. 18. Ugyanaz.⁷⁷

⁵⁵ N. Múz. T. a.

⁵⁶ N. Múz. Rhédey lvt. Máriássy lvt. 451.

⁵⁷ N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2231. f. 67.

⁵⁸ Petróczy reg. 49. (129.), 50. (131.)

⁵⁹ N. Múz. Máriássy lvt. 181.

⁶⁰ Dl. 13502. N. Múz. Máriássy lvt. 489., 491.

⁶¹ N. Múz. Máriássy lvt. 503.

⁶² N. Múz. Máriássy lvt. 510.

⁶³ U. ott. 520., 523. Petróczy reg. 52. (141.), 53. (142.)

⁶⁴ N. Múz. Máriássy lvt. 524.

⁶⁵ U. ott. 531.

⁶⁶ N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. Tom. I. Fol. 143.

⁶⁷ N. Múz. Máriássy lvt. 517. Petróczy reg. 55. (151.)

⁶⁸ U. ott. 56. (156.)

⁶⁹ N. Múz. Máriássy lvt. 570.

⁷⁰ U. ott. 586.

⁷¹ O. L. Thöke lvt. Dl. 13510. N. Múz. Máriássy lvt. 600.

⁷² O. L. Thöke lvt. Dl. 13513.

⁷³ Petróczy reg. 63. (165.) Dl. 13143.

⁷⁴ Szepesi kpt. Misc. 9. 14. 24.

⁷⁵ Petróczy reg. 65. (170.)

⁷⁶ U. ott. 67. (176—178.)

⁷⁷ U. ott. 69—70. II.

1445. II. 24. Ugyanaz.⁷⁸
 1446. I. 12. Ugyanaz.⁷⁹
 1447. VI. 7. Ugyanaz.⁸⁰
 1447. Bethlenfalvi Tatár András.⁸¹
 1448. IV. 26.—VII. 28. Ugyanaz.⁸²
 1449. I. 28.—XI. 19. Pikfalvi Imre fia Márton.⁸³
 1452. IV. 19. Filefalvi Mihály fia Damján.⁸⁴
 1459. VI. 20. Mahalfalvi Hank Miklós fia Jodok.⁸⁵
 1461. VII. 15. Pikfalvi Imre fia Márton.⁸⁶
 1462. II. 3. Ugyanaz.⁸⁷
 1463. I. 12. Ugyanaz.⁸⁸
 1464. I. 25.—VI. 20. Ugyanaz.⁸⁹
 1466. XI. 26. Ugyanaz.⁹⁰
 1467. VI. 24.—VII. 22. Ugyanaz.⁹¹
 1468. VIII. 3. Ugyanaz.⁹²
 1469. II. 8.—V. 7. Ugyanaz.⁹³
 1470. IX. 12.—XI. 21. Ugyanaz.⁹⁴
 1471. I. 19. Ugyanaz.⁹⁵
 1472. IV. 22.—VI. 10. Leukfalvi Péter fia Péter.⁹⁶
 1474. II. 23.—VIII. 31. Edesfalvi Tamás fia Jakab.⁹⁷
 1478. IV. 29.—XI. 4. Leukfalvi Péter fia Péter.⁹⁸
 1479. IX. 22. Abrahámfalvi Damján.⁹⁹
 1480. IV. 26. Ugyanaz.¹⁰⁰

⁷⁸ U. ott. 70. (186.)

⁷⁹ N. Múz. T. a.

⁸⁰ O. L. Thöke lvt. Dl. 14086.

⁸¹ Szepesi kpt. Misc. 9. 14. 18.

⁸² Petróczy reg. 70. (187.) N. Múz. Máriássy lvt. 638.

⁸³ N. Múz. Máriássy lvt. 642—644., 655.

⁸⁴ Petróczy reg. 71. (188.)

⁸⁵ N. Múz. Máriássy lvt. 654.

⁸⁶ Petróczy reg. 71. (190.)

⁸⁷ U. ott. 72. (192.)

⁸⁸ U. ott. 72. (193.)

⁸⁹ N. Múz. T. a. Petróczy reg. 72. (195.)

⁹⁰ N. Múz. Máriássy lvt. 673.

⁹¹ Petróczy reg. 73. l.

⁹² U. ott. 73. (199.)

⁹³ N. Múz. T. a. Petróczy reg. 75. (204.)

⁹⁴ Petróczy reg. 76. l. N. Múz. T. a.

⁹⁵ Petróczy reg. 77. (210.)

⁹⁶ N. Múz. Máriássy lvt. 687—688., 690.

⁹⁷ N. Múz. T. a. Petróczy reg. 78. (214.)

⁹⁸ N. Múz. T. a. Petróczy reg. 79. (217.)

⁹⁹ Petróczy reg. 79. (218.)

¹⁰⁰ U. ott. 80. (219.)

1480. Leukfalvi Péter.¹⁰¹
 1482. IX. 11. Bosafalvi Aczél Miklós.¹⁰²
 1484. XII. 1. Csantafalvi Krigi János.¹⁰³
 1485. I. 12.—II. 9. Ugyanaz.¹⁰⁴
 1486. II. 22.—IX. 14. Ugyanaz.¹⁰⁵
 1487. III. 9.—X. 17. Édesfalvi Jakab.¹⁰⁶
 1488. IV. 30. Ugyanaz.¹⁰⁷
 1489. VI. 10.—VII. 1. Ugyanaz.¹⁰⁸
 1490. IV. 28. Hisfalvi Aczél Zsigmond.¹⁰⁹
 1493. XII. 4. Miklósfalvi Both Márton.¹¹⁰
 1494. VII. 25. Ugyanaz.¹¹¹
 1494. XII. 3. Édesfalvi Tamás fia Jakab.¹¹²
 1495. IV. 1.—IX. 9. Ugyanaz.¹¹³
 1496. VII. 6. Ugyanaz.¹¹⁴
 1497. II. 22.—VI. 28. Csantafalvi Péter fia Lőrinc.¹¹⁵
 1497. IX. 13. Édesfalvi Tamás fia Jakab.¹¹⁶
 1498. II. 7.—V. 24. Csantafalvi Péter fia Lőrinc.¹¹⁷
 1500. IV. 1. Ugyanaz.¹¹⁸
 1500. VII. 8. Édesfalvi Jakab.¹¹⁹
 1501. IV. 28.—X. 13. Csantafalvi Lőrinc.¹²⁰
 1502. VII. 8.—VIII. 31. Ugyanaz.¹²¹
 1502. X. 19.—XII. 7. Édesfalvi Jakab.¹²²
 1503. I. 11.—XII. 6. Ugyanaz.¹²³

¹⁰¹ N. Múz. Berzeviczy család kakaslomnici ágának lvt. 1494.

¹⁰² N. Múz. T. a.

¹⁰³ Petróczy reg. 81. (224.)

¹⁰⁴ U. ott. 82. l.

¹⁰⁵ U. ott. 83—84. ll.

¹⁰⁶ O. L. Thöke lvt. Dl. 19238. Petróczy reg. 84. l.

¹⁰⁷ Petróczy reg. 85. l.

¹⁰⁸ U. ott. 85. N. Múz. Máriássy lvt. 739.

¹⁰⁹ N. Múz. T. a.

¹¹⁰ Petróczy reg. 86. (238.)

¹¹¹ U. ott. 86. (239.)

¹¹² N. Múz. T. a.

¹¹³ Petróczy reg. 86—87. ll.

¹¹⁴ N. Múz. T. a.

¹¹⁵ Iványi: A Máriássy család levéltára. 129 l. Petróczy reg.

87. (245.)

¹¹⁶ N. Múz. T. a.

¹¹⁷ Petróczy reg. 88. l.

¹¹⁸ U. ott.

¹¹⁹ N. Múz. T. a.

¹²⁰ N. Múz. T. a. Máriássy lvt. 752—753.

¹²¹ N. Múz. T. a.

¹²² U. ott.

¹²³ U. ott.

1503. VI. 4. Hisfalvi Steflaki János.¹²⁴
 1503. XI. 8. Csantafalvi Gáspár.¹²⁵
 1504. III. 6. Édesfalvi Jakab.¹²⁶
 1505. I. 22.—VII. 27. Csantafalvi Lőrinc.¹²⁷
 1506. IV. 29.—XI. 18. Hózeleci Ternyey György.¹²⁸
 1507. I. 24.—VIII. 25. Ugyanaz.¹²⁹
 1508. IX. 20. Krigi Gáspár.¹³⁰
 1509. III. 14.—IX. 26. Ugyanaz.¹³¹
 1511. VI. 4.—VI. 23. Szent-Andráshy Lázár.¹³²
 1512. XI. 17. Hisfalvi Steflaki János.¹³³
 1514. III. 1.—IV. 26. Ugyanaz.¹³⁴
 1515. II. 6.—X. 27. Ugyanaz.¹³⁵
 1516. II. 13.—V. 23. Ugyanaz.¹³⁶
 1517. III. 4.—VI. 17. Ugyanaz.¹³⁷
 1517. XII. 2. Szent-Andráshy Lázár.¹³⁸
 1518. I. 13. Ugyanaz.¹³⁹
 1519. IV. 6. Ugyanaz.¹⁴⁰
 1520. XII. 4. Ugyanaz.¹⁴¹
 1524. II. 24.—IX. 21. Ugyanaz.¹⁴²

¹²⁴ N. Múz. Máriássy lvt. 759.

¹²⁵ U. ott. 758.

¹²⁶ U. ott. 779.

¹²⁷ O. L. Thöke lvt. Dl. 22558. N. Múz. Máriássy lvt. 762—764.

¹²⁸ O. L. Thöke lvt. Dl. 22562. N. Múz. Máriássy lvt. 379., 765., 767.

¹²⁹ Petróczy reg. 90. (253.) N. Múz. Máriássy lvt. 396., 398.

¹³⁰ N. Múz. Berzeviczy család kakaslovníci ágának lvt.

¹³¹ N. Múz. T. a. Máriássy lvt. 771.

¹³² Petróczy reg. 90. (255.) N. Múz. Máriássy lvt. 775.

¹³³ N. Múz. Máriássy lvt. 772.

¹³⁴ Petróczy reg. 90. (257.) O. L. Thöke lvt. Dl. 22609.

¹³⁵ Petróczy reg. 91. I. N. Múz. Máriássy lvt. 782.

¹³⁶ O. L. Thöke lvt. Dl. 32181., 32184.

¹³⁷ N. Múz. Máriássy lvt. 773., 789.

¹³⁸ U. ott. 774.

¹³⁹ Iványi: A Máriássy család levéltára. 133.

¹⁴⁰ N. Múz. Máriássy lvt. 792.

¹⁴¹ O. L. Thöke lvt. Dl. 23498.

¹⁴² Petróczy reg. 93. (267.) O. L. Thöke lvt. Dl. 23983.

A SZEPESI FŐISPÁNOK NÉVSORA.

1216. Dénes tárnokmester.¹
1224. Gyula nádor.²
1225. Ugyanaz.³
1254. Detre.⁴
1256. Ugyanaz.⁵
1258. Ugyanaz.⁶
1263. Ugyanaz.⁷
1265. Ugyanaz.⁸
1262. Mihály.¹¹
1263. Ugyanaz.¹²
1269. Ugyanaz.¹³
1270. Ugyanaz.¹⁴
1272. Márk fia Roland.¹⁵

¹ Fejér: CD. III. 1. 76. l.

² Szentpétery: Kritikai jegyzék. 133. (406.)

³ U. ott. 1308. (426.)

⁴ Wenzel: AUO. II. 246. l.

⁵ Mon. Strig. I. 434. l.

⁶ Fejér: CD. IV. 2. 463. l.

⁷ HO. VI. 114. l.

⁸ Szentpétery: Kritikai jegyzék. 434. (1436.)

¹¹ Wenzel: AUO. VIII. 22.

¹² Fejér: CD. IV. 3. 137. l.

¹³ Wenzel: AUO. VIII. 251. l.

¹⁴ Fejér: CD. V. 1. 75. l.

¹⁵ Petróczy reg. 5. (4.)

1273. Mihály.¹⁶
 1274. Moys tárnokmester.¹⁷
 1274. VI. 17. Márk fia Roland.¹⁸
 1275. I. 29. Moys tárnokmester.¹⁹
 1275. IX. 27. Márk fia Roland.²⁰
 1276. II. 10. Gergely.²¹
 1277. VIII. 22. Márk fia Roland.²²
 1278. IX. 28. László.²³
 1282. VII. 4. Ugyanaz.²⁴
 1284. Kuzel királynői tárnokmester.²⁵
 1291. Bald.²⁶
 1292. Ugyanaz.²⁷
 1293. Ugyanaz.²⁸
 1294. Ugyanaz.²⁹
 1295. Ugyanaz.³⁰
 1296. Ugyanaz.³¹
 1297. Ugyanaz.³²
 1299. Pál mosoni és győri főispán.³³
 1301. Aba nembeli Amadé.³⁴
 1307. Ugyanaz.³⁵
 1311. Ugyanaz.³⁶
 1317. Drugeth Fülöp.³⁷
 1319. Ugyanaz.³⁸

¹⁶ HO. VIII. 157. l.

¹⁷ Fejér: CD. V. 2. 245. l.

¹⁸ U. ott. V. 2. 176. l.

¹⁹ Wenzel: AUO. XII. 133. l.

²⁰ Fejér: CD. V. 2. 271. l.

²¹ Zalai okmt. II. 161. l.

²² Fejér: CD. V. 2. 414. l.

²³ HO. VI. 230. l.

²⁴ HO. VI. 280. l.

²⁵ Hazai oklvt. 101. l.

²⁶ HO. VI. 363. l.

²⁷ Csáky oklvt. 21. l.

²⁸ Mon. Strig. I. 347. l.

²⁹ HO. VI. 410. l.

³⁰ HO. VII. 245. l.

³¹ HO. VII. 253. l.

³² HO. VII. 263. l.

³³ Csáky oklvt. 31. l.

³⁴ Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 4. 16.

³⁵ Fejér: CD. VIII. 1. 237. l.

³⁶ Petróczy reg. 13. (23.)

³⁷ Anjoukori okmt. I. 446. l.

³⁸ Anjoukori okmt. I. 504. l.

1320. Ugyanaz.³⁹
 1322. Ugyanaz.⁴⁰
 1322. Balázs újvári főispán.⁴¹
 1323. Drugeth Fülöp.⁴²
 1324. Ugyanaz.⁴³
 1325. Ugyanaz.⁴⁴
 1326. Ugyanaz.⁴⁵
 1327. Ugyanaz.⁴⁶
 1327. Drugeth Villermus.⁴⁷
 1328. Ugyanaz.⁴⁸
 1329. Ugyanaz.⁴⁹
 1330. Ugyanaz.⁵⁰
 1331. Ugyanaz.⁵¹
 1332. Ugyanaz.⁵²
 1334. Ugyanaz.⁵³
 1336. Ugyanaz.⁵⁴
 1343. Tamás tárnokmester.⁵⁵
 1345. Szécsényi Konya Miklós tárnokmester.⁵⁶
 1346. Ugyanaz.⁵⁷
 1348. Ugyanaz.⁵⁸
 1349. Ugyanaz.⁵⁹
 1351. Simon.⁶⁰
 1352. Kubly Miklós. István herceg tárnok- és főajtón-
 álló mestere, szépesi várnagy.⁶¹

³⁹ N. Múz. Soós lvt.

⁴⁰ Fejér: CD. VIII. 5. 124. l.

⁴¹ U. ott. VIII. 2. 328. l.

⁴² Anjoukori okmt. II. 61. l.

⁴³ Fejér: CD. VIII. 5. 151. l.

⁴⁴ U. ott. VIII. 5. 153. l.

⁴⁵ Anjoukori okmt. II. 237. l.

⁴⁶ Fejér: CD. VIII. 3. 176. l.

⁴⁷ Anjoukori okmt. II. 317. l.

⁴⁸ Fejér: CD. VIII. 3. 336. l.

⁴⁹ U. ott. VIII. 3. 387. l.

⁵⁰ N. Múz. T. a. 1330. III. 16.

⁵¹ N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁵² Anjoukori okmt. II. 601. l.

⁵³ Fejér: CD. VIII. 3. 725. l.

⁵⁴ Wagner: Analecta. III. 28. l.

⁵⁵ Fejér: CD. IX. 1. 187. l.

⁵⁶ Anjoukori okmt. IV. 501. l.

⁵⁷ Fejér: CD. IX. 1. 364. l.

⁵⁸ Tört. Tár. 1907. 64. l.

⁵⁹ N. Múz. T. a. 1349. IV. 2.

⁶⁰ U. ott. 1351. X. 14.

⁶¹ Fejér: CD. IX. 2. 105. l.

1354. Iván fia András.⁶²
 1354. Bulcsi Domokos fia Czudar Péter.⁶³
 1355. előtt. Szentgróti Fülöp fia László.⁶⁴
 1355. Miklós főasztalnok mester.⁶⁵
 1358. Domokos fia Czudar Péter.⁶⁶
 1363. Kont Miklós nádor.⁶⁷
 1369. Kelemen.⁶⁸
 1377. Czudar György főudvarmester.⁶⁹
 1381. Ugyanaz.⁷⁰
 1402. Perényi Péter.⁷¹
 1411. Miklós.⁷²
 1413. Dunajeczi Heurik fia Péter.⁷³
 1414. Berzeviczy Henrik fia Gergely.⁷⁴
 1434. Perényi János.⁷⁵
 1437. Rozgonyi István és György.⁷⁶
 1438. Rozgonyi Simon fia István.⁷⁷
 1443. Rozgonyi család.⁷⁸
 1448. Dobrai Berschal Miklós.⁷⁹
 1455—1460. Thurzó György.⁸⁰
 1460—1526. Zápolyai család.⁸¹

⁶² Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 21.

⁶³ Anjoukori okmt. VI. 233. l.

⁶⁴ Fejér: CD. IX. 2. 375. l.

⁶⁵ Közl. IV. 9. l.

⁶⁶ Anjoukori okmt. VII. 139. l.

⁶⁷ Petróczy reg. 33. (73.). Szepesi Jakabol „comitem nostrum”
 nak nevezi, így csak ő lehetett a főispán.

⁶⁸ Petróczy reg. 34. (77.)

⁶⁹ N. Múz. Máriássy lvt. 227.

⁷⁰ Fejér: CD. IX. 5. 486. l.

⁷¹ N. Múz. T. a. 1402. X. 24.

⁷² U. ott. 1411. III. 30.

⁷³ Schmauk: Suppl. 193. l.

⁷⁴ N. Múz. Kapy lvt.

⁷⁵ Wagner: Analecta. III. 215. l.

⁷⁶ Dl. 13005.

⁷⁷ Dl. 13420.

⁷⁸ Dl. 13728.

⁷⁹ N. Múz. Görgey lvt.

⁸⁰ Dl. 14921.

⁸¹ N. Múz. T. a. 1460. XI. 19.

A SZEPESI ALISPÁNOK NEVSORA:

- 1248. Henrik curialis comes.¹
- 1260. István várnagy.²
- 1262. Ugyanaz várnagy.³
- 1270–1272. között. Jordán várnagy.⁴
- 1294. Praefictus alispán.⁵
- 1299. Jordán curialis comes.⁶
- 1301. Kakas, Amadé nádor comes.⁷
- 1307. Zsigrai Danus fia Miklós várnagy.⁸
- 1308. Ugyanaz comes és várnagy.⁹
- 1310. Ugyanaz várnagy.¹⁰
- 1310. Szőrösöki Farkas fia Illés várnagy.¹¹
- 1311. Zsigrai Danus fia Miklós alispán és várnagy.¹²
- 1314. Kakas curialis comes.¹³
- 1315. Hanus alispán.¹⁴
- 1318. Ferenc fia Tamás alispán és alvárnagy.¹⁵

¹ HO. VIII. 52. l.

² HO. VI. 103. l.

³ Wenzel: AUO. VIII. 26. l.

⁴ N. Múz. Berzeviczy lvt.

⁵ Fejér: CD. VI. 1. 332. l.

⁶ Petróczy reg. 11. (16.)

⁷ Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 4. 16.

⁸ Anjoukori okmt. I. 148. l.

⁹ Anjoukori okmt. I. 148. l.

¹⁰ Fejér: CD. VIII. 1. 384. l.

¹¹ U. ott. VIII. 1. 388. l.

¹² Petróczy reg. 13. (23.) N. Múz. T. a. 1551. V. 7.

¹³ Fejér: CD. VIII. 5. 91. l. Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 5. 1.

¹⁴ Fejér: CD. VIII. 5. 103. l.

¹⁵ U. ott. VIII. 7. 118. l.

1318. Perényi Miklós alispán.¹⁶
 1319. Ferenc fia Tamás alispán és alvárnagy.¹⁷
 1321. Ugyanaz várnagy.¹⁸
 1322. Ugyanaz alispán és várnagy.¹⁹
 1322. László alispán és várnagy.¹⁹
 1323. Ferenc fia Tamás várnagy.²⁰
 1324. Ugyanaz várnagy.²¹
 1326. Ugyanaz várnagy.²²
 1328. Sienai Simon fia Péter várnagy.²³
 1330. Ugyanaz alispán és várnagy.²⁴
 1331. Ugyanaz alispán és várnagy.²⁵
 1333. Ugyanaz várnagy.²⁶
 1336. Sienai Simon fia Miklós várnagy.²⁷
 1337. Ugyanaz alispán és várnagy.²⁸
 1339. Ugyanaz alispán és várnagy.²⁹
 1340. Ugyanaz alispán és várnagy.³⁰
 1341. Ugyanaz alispán és várnagy.³¹
 1342. Ugyanaz alispán és várnagy.³²
 1343. Ugyanaz alvárnagy.³³
 1343. Tamás alispán és várnagy.³⁴
 1344. Bogus alispán és várnagy.³⁵
 1345. Ugyanaz alispán és várnagy.³⁶
 1346. Ugyanaz alispán és várnagy.³⁷
 1346. Dezső alispán és várnagy.³⁸

¹⁶ Szepesi kpt. Misc. coll. Scep. 8. 4. 3.

¹⁷ N. Múz. Soós lvt.

¹⁸ Fejér: CD. VIII. 2. 315. 1.

¹⁹ N. Múz. T. a. 1322. V. 8. Dl. 2113.

²⁰ Dl. 2190.

²¹ Fejér: CD. VIII. 5. 150. 1.

²² U. ott. VIII. 3. 140. 1.

²³ U. ott. VIII. 3. 336. 1.

²⁴ N. Múz. T. a. 1330. II. 14.

²⁵ Fejér: CD. VIII. 3. 529. 1.

²⁶ Fejér: CD. VIII. 3. 709. 1.

²⁷ Dl. 8287. Fejér: CD. VIII. 5. 186. 1.

²⁸ N. Múz. T. a. 1337. IX. 1.

²⁹ U. ott. 1339. X. 4.

³⁰ N. Múz. Görgey lvt.

³¹ U. ott.

³² Petróczy reg. 25. (45.)

³³ N. Múz. T. a. 1343.

³⁴ Fejér: CD. IX. 1. 187. 1.

³⁵ Petróczy reg. 26. (49.)

³⁶ U. ott. 27. (52.)

³⁷ Fejér: CD. IX. 1. 458. 1.

³⁸ Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 17.

1349. Csetneki Péter alispán és várnagy.³⁹
 1350. Lengyel Péter alispán.⁴⁰
 1351. Péter fia János alispán.⁴¹
 1351. Miklós alispán.⁴¹
 1354. Mihály alispán.⁴²
 1357. Izsép alnádor, várnagy.⁴³
 1360. Ugyanaz várnagy.⁴⁴
 1361. Ugyanaz alvárnagy.⁴⁵
 1363. Szepesi Jakab comes.⁴⁶
 1368. Ugyanaz alvárnagy.⁴⁷
 1372. Kelemen alispán és alvárnagy.⁴⁸
 1373. Jordán alispán és várnagy.⁴⁹
 1374. Ugyanaz alispán és várnagy.⁵⁰
 1375. Ugyanaz alispán és várnagy.⁵¹
 1376. Ugyanaz alispán és várnagy.⁵²
 1377. Kelemen alispán.⁵³
 1378. Márk fia Péter alispán és várnagy.⁵⁴
 1378. Pál fia Vinczó alispán.⁵⁵
 1385. Lomnicai János fia Henrik alispán és várnagy.⁵⁶
 1388. Antal alispán és várnagy.⁵⁷
 1396. Balázs alispán és várnagy.⁵⁸
 1406. Nagy Pál alispán.⁵⁹

³⁹ N. Múz. T. a. 1349. IV. 2.

⁴⁰ Iványi: A Máriássy család levéltára. 31. l.

⁴¹ Anjoukori okmt. V. 458. l.

⁴² Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 21.

⁴³ Petróczy reg. 31. (65.)

⁴⁴ N. Múz. T. a. 1360. III. 23.

⁴⁵ N. Múz. Máriássy lvt. 151. Az oklevelekben mindenütt comes-nek nevezi magát, de hogy csak alispán volt, egy 1361-ből való adat igazolja. Századok, 1872. 673. l.

⁴⁶ Petróczy reg. 33. (73.) Konth Miklós: comitem nostrum-nak nevezi. Minthogy azonban csak alvárnagy volt, csak alispánnak tart-hatjuk, akinek az ura a nádor volt.

⁴⁷ Tört. Tár. 1907. 334. l.

⁴⁸ Fejér: CD. IX. 4. 683. l.

⁴⁹ N. Múz. T. a. 1373. VIII. 1.

⁵⁰ Petróczy reg. 35. (82.)

⁵¹ Fejér: CD. IX. 5. 80. l.

⁵² Fejér: CD. IX. 5. 130. l.

⁵³ N. Múz. T. a. 1377. I. 5.

⁵⁴ Fejér: CD. IX. 5. 247. l.

⁵⁵ Fejér: CD. IX. 5. 306. l.

⁵⁶ N. Múz. Máriássy lvt. 284.

⁵⁷ U. ott. 295.

⁵⁸ U. ott. 339.

⁵⁹ U. ott. 389.

1408. Ugyanaz alispán.⁶⁰
 1408. István alispán és várnagy.⁶¹
 1409. Ján alispán és várnagy.⁶²
 1409. Gergely alispán és várnagy.⁶³
 1411. Olsavicai Benedek fia János alispán.⁶⁴
 1412. Ugyanaz alispán.⁶⁵
 1412. György várnagy.⁶⁶
 1412. Pál várnagy.⁶⁶
 1413. Olsavicai Benedek fia János alispán.⁶⁷
 1414. Ugyanaz alispán.⁶⁸
 1416. Ugyanaz alispán.⁶⁹
 1416. György várnagy.⁷⁰
 1416. Kázmérfalvi György fia János alispán.⁷¹
 1417. Fülöp alispán.⁷²
 1417. Polyánkai György alispán.⁷³
 1421. Olsavicai Benedek fia János alispán.⁷⁴
 1422. Ugyanaz alispán.⁷⁵
 1422. Bothos Pál várnagy.⁷⁶
 1424. Olsavicai Benedek fia János alispán.⁷⁷
 1424. Bethlenfalvi Bertalan fia Márton alispán.⁷⁸
 1425. Ugyanaz alispán.⁷⁹
 1426. Ugyanaz alispán.⁸⁰
 1427. Ugyanaz alispán.⁸¹
 1429. Ugyanaz alispán.⁸²

⁶⁰ N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2231. f. 38.

⁶¹ N. Múz. T. a. 1408. III. 29.

⁶² Iványi: A Máriássy család levéltára. 44. l.

⁶³ N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2231. f. 44.

⁶⁴ Szepesi kpt. Misc. 9. S. 7.

⁶⁵ Petróczy reg. 45. l.

⁶⁶ N. Múz. T. a. 1412. IX. 18.

⁶⁷ U. ott. 1413. VI. 27.

⁶⁸ N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2231. f. 60.

⁶⁹ N. Múz. T. a. 1416. III. 9.

⁷⁰ Petróczy reg. 47. (121.)

⁷¹ N. Múz. Máriássy lvt. 465.

⁷² N. Múz. Görgey lvt.

⁷³ U. ott.

⁷⁴ N. Múz. T. a. 1421. II. 10.

⁷⁵ N. Múz. Máriássy lvt. 502.

⁷⁶ U. ott. 505.

⁷⁷ Petróczy reg. 51. l.

⁷⁸ N. Múz. T. a. 1424. IX. 4.

⁷⁹ U. ott. 1425. X. 1.

⁸⁰ U. ott. 1426. I. 7.

⁸¹ Petróczy reg. 54. (143.)

⁸² Hazai oklvt. 388. l.

1432. Roskoványi Pálca Pál alispán.⁸³
 1433. Ugyanaz alispán.⁸⁴
 1433. Olsavicai Bálint alispán.⁸⁵
 1434. Kéri László alispán.⁸⁶
 1434. Eperjesi András alispán.⁸⁷
 1436. Buchlói Balázs alispán.⁸⁸
 1437. Polák Henrik alispán.⁸⁹
 1437. Szöllőssy Márton alispán.⁹⁰
 1439. Lapispataky Tamás alispán.⁹¹
 1439. Baski Péter alispán.⁹¹
 1442. Ugyanaz alispán.⁹²
 1443. Ugyanaz alispán.⁹³
 1444. Ugyanaz alispán.⁹⁴
 1445. Ugyanaz alispán.⁹⁵
 1447. Letkovi Vencel alispán.⁹⁶
 1448. Görgey László fia Benedek alispán.⁹⁷
 1450. Ugyanaz alispán.⁹⁸
 1456. Bethlenfalvi Tatár György várnagy.⁹⁹
 1461. Ugyanaz várnagy.¹⁰⁰
 1461. Szentkirályi Gergely várnagy.¹⁰⁰
 1462. Ugyanaz alispán.¹⁰¹
 1462. Buzlay Miklós alispán.¹⁰¹
 1463. Szentkirályi Gergely alispán.¹⁰²
 1465. Ugyanaz várnagy.¹⁰³
 1468. Kacinkai László várnagy.¹⁰⁴

⁸³ N. Múz. Máriássy lvt. 569.

⁸⁴ N. Múz. T. a. 1433. l. 26.

⁸⁵ DL. 12999.

⁸⁶ Petróczy reg. 57. (158.)

⁸⁷ Fejér: CD. X. 7. 599. l.

⁸⁸ Petróczy reg. 62. (162.)

⁸⁹ N. Múz. Görgey lvt.

⁹⁰ Petróczy reg. 63. (164.)

⁹¹ N. Múz. Máriássy lvt. 623.

⁹² Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 7. 11.

⁹³ Schmauk: Suppl. 270. l.

⁹⁴ Petróczy reg. 68. (179.)

⁹⁵ Iványi: A Máriássy család levéltára. 61. l.

⁹⁶ Szepesi kpt. C. V. 3. 11.

⁹⁷ Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 2. 6.

⁹⁸ N. Múz. Kézirattár. 2278. f. 197.

⁹⁹ N. Múz. Görgey lvt.

¹⁰⁰ U. ott.

¹⁰¹ Iványi: A Máriássy család levéltára. 123. l.

¹⁰² N. Múz. Görgey lvt.

¹⁰³ DL. 16195.

¹⁰⁴ DL. 16649.

1469. Ugyanaz alispán.¹⁰⁵
 1470. Ugyanaz alispán.¹⁰⁶
 1471. Ugyanaz várnagy.¹⁰⁷
 1472. Ugyanaz alispán.¹⁰⁸
 1473. Ugyanaz alispán.¹⁰⁹
 1474. Ugyanaz várnagy.¹¹⁰
 1475. Ugyanaz alispán és várnagy.¹¹¹
 1476. Ugyanaz várnagy.¹¹²
 1478. Fricsi Márton alispán.¹¹³
 1481. Ugyanaz alispán.¹¹⁴
 1483. Ugyanaz alispán és várnagy.¹¹⁵
 1484. Görgey Miklós alispán.¹¹⁶
 1485. Roskoványi Tamás alispán és várnagy.¹¹⁷
 1492. Bethlenfalvi Göböl Gergely alispán és várnagy.¹¹⁸
 1493. Ugyanaz alispán és várnagy.¹¹⁹
 1494. Koki Nagy András alispán és várnagy.¹¹⁹
 1494. Szolnoki Benédek alispán.¹²⁰
 1496. Bethlenfalvi Göböl Gergely alispán és várnagy.¹²¹
 1496. Tomori István alispán és várnagy.¹²¹
 1497. Ugyanaz alispán és várnagy.¹²²
 1497. Bethlenfalvi Göböl Gergely alispán és várnagy.¹²²
 1499. Ugyanaz alispán és várnagy.¹²³
 1499. Nagy András alispán és várnagy.¹²³
 1502. Ugyanaz alispán.¹²⁴
 1502. Bethlenfalvi Göböl Gergely alispán.¹²⁴
 1504. Ugyanaz alispán.¹²⁵

¹⁰⁵ Petróczy reg. 75. (205.)

¹⁰⁶ U. ott. 76. (206.)

¹⁰⁷ Iványi: A Máriássy család levéltára. 71. I.

¹⁰⁸ N. Múz. T. a. 1472. VIII. 4.

¹⁰⁹ Iványi: A Máriássy család levéltára. 72. I.

¹¹⁰ Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. I. 20.

¹¹¹ O. L. Thöke lvt. Dl. 17713. Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. I. 12.

¹¹² Dl. 17795.

¹¹³ O. L. Jekelfalussy lvt. Dl. 26717. Petróczy reg. 79. (216.)

¹¹⁴ Petróczy reg. 80–81. II.

¹¹⁵ N. Múz. Görgey lvt.

¹¹⁶ Petróczy reg. 81. (224.) O. L. Jekelfalussy lvt. Dl. 26722.

¹¹⁷ Iványi: A Máriássy család levéltára. 251. I.

¹¹⁸ N. Múz. Máriássy lvt. 743.

¹¹⁹ N. Múz. Görgey lvt.

¹²⁰ N. Múz. Berzeviczy család kakaslovníci ágának levéltára.

¹²¹ Iványi: A Máriássy család levéltára. 77. I.

¹²² N. Múz. T. a. 1497. X. 23.

¹²³ Iványi: A Máriássy család levéltára. 79. I.

¹²⁴ N. Múz. T. a. 1502. XII. 7.

¹²⁵ Iványi: A Máriássy család levéltára. 131. I.

1505. Ugyanaz alispán.¹²⁶
 1505. Nagy András alispán.¹²⁶
 1505. Szmracsányi (Szemercesényi) Kristóf várnagy.¹²⁷
 1507. Ugyanaz alispán.¹²⁸
 1508. Ugyanaz alispán.¹²⁹
 1509. Ugyanaz alispán.¹³⁰
 1510. Ugyanaz alispán.¹³¹
 1511. Ugyanaz alispán.¹³²
 1513. Ugyanaz alispán.¹³³
 1513. Jablonicai Holy Mátyás alispán.¹³³
 1514. Ugyanaz alispán.¹³⁴
 1515. Ugyanaz alispán.¹³⁵
 1515. Urbánfalvi Kolin János várnagy.¹³⁶
 1517. Jablonicai Holy Mátyás alispán.¹³⁷
 1518. Henkel János várnagy.¹³⁸
 1519. Jablonicai Holy Mátyás alispán és várnagy.¹³⁹
 1519. Suthai Csallóköz Mihály várnagy.¹⁴⁰
 1520. Ugyanaz várnagy.¹⁴⁰
 1520. Jablonicai Holy Mátyás alispán és várnagy.¹⁴¹

¹²⁶ Petróczy reg. 89. l.

¹²⁷ Közl. V. 172. l.

¹²⁸ O. L. Thöke lvt. Dl. 26352.

¹²⁹ N. Múz. T. a. 1508. V. 8.

¹³⁰ U. ott. 1509. XI. 26.

¹³¹ U. ott. 1510. I. 28.

¹³² N. Múz. T. a. Görgey lvt.

¹³³ O. L. Jekelfalussy lvt. Dl. 26726.

¹³⁴ N. Múz. Máriássy lvt. 783.

¹³⁵ O. L. Thöke lvt. Dl. 32180.

¹³⁶ U. ott. Dl. 39412.

¹³⁷ N. Múz. Máriássy lvt. 785.

¹³⁸ Iványi: A Máriássy család levéltára. 91. l.

¹³⁹ Dl. 23275.

¹⁴⁰ N. Múz. Görgey lvt. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 20. Prot.

1500. f. 106.

¹⁴¹ Petróczy reg. 93. (265.) Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 17.

A SZASZ COMESEK NEVSORA.

- 1257. Goblinus.²
- 1263. Lengvárd fia Göből.³
- 1271. Detre.⁴
- 1274. Ugyanaz.⁵
- 1277. Heno.⁶
- 1279. Görgey Jordán fia Illés.⁷
- 1280. Ugyanaz.⁸
- 1282. Ugyanaz.⁹
- 1293. Kunc fia Jordán.¹⁰
- 1294. Hilbrand.¹¹
- 1295. Ugyanaz.¹²
- 1297. Ugyanaz.¹³
- 1298. Ugyanaz.¹⁴
- 1299. Jordán.¹⁵
- 1300. Ugyanaz.¹⁶

¹ A névsorból kihagytuk a szászok mesebeli hercegét, Rajnaldot, a szepesi krónikák által a tatárjárás korába tett Jordánt és a Wagner által 1270-re tett Görgey Arnoldot. *Analecta*, III. 248–249. II.

² Fejér: CD. IV. 2. 440. I.

³ HO. V. 35. I.

⁴ Fejér: CD. V. 1. 167. I.

⁵ HO. VIII. 160. I.

⁶ Fejér: CD. V. 2. 414. I.

⁷ U. ott. V. 2. 598. I.

⁸ U. ott. V. 3. 47. I.

⁹ HO. VI. 280. I.

¹⁰ Petróczy reg. 8. (12.)

¹¹ Fejér: CD. VI. 1. 328. I.

¹² U. ott. VI. 1. 371. I.

¹³ HO. VII. 266. I.

¹⁴ Wencel: AUO. V. 196. I.

¹⁵ Fejér: CD. VI. 2. 210. I.

¹⁶ Szepesi kpt. Met. Sczp. 3. 1. 3.

1301. Ugyanaz.¹⁷
 1302. Ugyanaz.¹⁸
 1307. III. 29. Görgey Illés fia István.¹⁹
 1307. XII. 20. Jordán.²⁰
 1310. Görgey Illés fia István.²¹
 1312. Ugyanaz.²²
 1316. Ugyanaz.²³
 1317. Ugyanaz.²⁴
 1319. Ugyanaz.²⁵
 1325. Gyula.²⁶
 1326. Ugyanaz.²⁷
 1343. András.²⁸
 1344. István fia András.²⁹
 1347. előtt. Jordán fia Titus.³⁰
 1357. Szász Miklós.³¹
 1360. Schurke János.³²
 1392. Leibici Memeslik Herman fia Hilbrandt.³³
 1393. Ugyanaz.³⁴
 1399. Dinning János.³⁵
 1407. Lócsei Jakab.³⁶
 1410. előtt. Eckbonfred.³⁷
 1413. Rissdorf Jakab.³⁸

¹⁷ Anjoukori okmt. I. 19. l.

¹⁸ Fejér: CD. VIII. 1. 95. l.

¹⁹ U. ott. VIII. 1. 239. l.

²⁰ U. ott. VIII. 1. 246. l.

²¹ U. ott. VIII. 5. 75. l.

²² U. ott. VIII. 5. 79. l.

²³ N. Múz. Görgey lvt. 1337.

²⁴ Fejér: CD. VIII. 2. 44. l.

²⁵ U. ott. VIII. 7. 125. l.

²⁶ Mon. Strig. III. 64. l.

²⁷ Fejér: CD. VIII. 5. 172. l.

²⁸ U. ott. IX. 1. 187. l.

²⁹ Anjoukori okmt. IV. 445. l.

³⁰ Fejér: CD. IX. 1. 170. l.

³¹ N. Múz. Szinyei Merse lvt.

³² Fejér: CD. IX. 7. 187. l.

³³ N. Múz. T. a. 1392. XII. 10.

³⁴ N. Múz. Rhédey lvt.

³⁵ Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 2. l.

³⁶ Schmauk: Suppl. 150. Iványi: A Máriássy család levéltára. 13. l.

³⁷ Schmauk: Suppl. 178. l.

³⁸ U. ott. 192. l.

A XI. város comesei:

- 1418. Miklós.³⁹
- 1426. Henkel Péter.⁴⁰
- 1428. Besteller Márk.⁴¹
- 1429. Henkel Miklós.⁴²
- 1429. előtt. Péter.⁴³
- 1433. Rokkefenger István.⁴⁴
- 1455. Lőcsei Schvarz Márton.⁴⁵

A XIII. város comesei:

- 1416. Szepesszombati Krisztián.⁴⁶
- 1455. előtt. Arnolt Gáspár.⁴⁷

³⁹ Dl. 10740.

⁴⁰ Wenzel G.: Nevezetesebb városi per több lőcsei polgár közt.
Ért. Tört. Tud. köréből. II. 7., 28. l.

⁴¹ U. ott. II. 8., 26. l.

⁴² Iványi: A Máriássy család levéltára. 128. l.

⁴³ U. ott.

⁴⁴ N. Múz. T. a. 1433. I. 26.

⁴⁵ Iványi: A Máriássy család levéltára. 62. l.

⁴⁶ Weber: Suppl. 20. l.

⁴⁷ Iványi: A Máriássy család levéltára. 62. l.

NÉV ÉS TÁRGYMUTATÓ.

ROVIDÍTÉSEK:

b. birtok.
cs. család.
f. folu.
fly folyóvíz.

h.j. határjel.
nemz. nemzetiség.
p. paloták.
v. város.

Aba nemz. 10—12.
Abauj vármegye 11, 25, 37, 45—46, 332.
Abaujnemzei németek 13—41.
Ábrahámfalva f. 48, **75—76**, 268, 297.
Ábrahámfalvi cs. 199, 276, 278, 289.
Abucuk f. 127, **132**.
Aczél, Bozsafalvi, Hísfalvi és Hor-
kai cs. 69, 297.
Ágostháza v. J. Eulenbach.
Ákos nemz. 16, 27, 101, 129.
Alcnó b. Savnik mellett, **82**.
Alcnó f. 124, 335. l. még Detre-
falva.
Almás f. 29, 48—49, 53, **161—162**.
Alsóerdőfalva f. **212—214**.
Alsójakabvágása f. **251**.
Alsólápos f. l. Alsólápos.
Alsórépás f. **160—161**.
Alsószalók f. Sáros megyében 150.
Alsótamási f. **89**.
Alsózúgó f. l. Rauschenbach.
Alsózsiga f. 148.
Altendorf f. l. Ófalva.
Amadé nádor 271.
Amadé nádor fiai 271—272.
Anonymus, Béla király jegyzője
10—11, 23—27, 29, 32.
Antoniták 191.
Árki f. l. Jemnik.
Arnoldfalva f. l. Arnótfalva.

Arnótfalva f. 56, 85—86, **88—91**,
311, 322, 337. l. még Kista-
mási.
Apoc nemz. 156—157, 194.
Aranyadó birtokok 301, 309, 314.
Aranyadó birtokosok 315, 317—327.
Aranyadó fizetési határnapja 321.
Aranyadó földbér nagysága 321.
Aranyadók nemzetisége 319—321,
324.
Aranyadók örökösödési rendje
326—327.
Aranyadók szabadsága 324—327.
Aranyas f. 49, **167—168**, 309, 319,
322.
Aranyasi cs. 324.
Auridator l. Aranyadó.
Auridatum l. Aranyadó föld-
bér.
Bábaréle f. **149**. l. még Polyánka.
Bajorország 42, 187.
Bald szepesi ispán 147, 178, 305,
318, 321—324, 326.
Baldfalva f. **164—165**, 304, 335.
Balogh nemz. 13.
Barcsai cs. 274, 278.
Batizfalva I. f. 28, **204**, 251.
Batizfalva II. f. 106. = Toplica,
l. ott.
Bebek cs. 108, 129, 136.

- Becsefalva f. **150—152.**
 Béd, Hísfalvi és Grancsi cs. 297.
 Beharóc f. **147—148,** 305, 307.
 Béla f. 113—114. I. még Mátéfalva.
 Béla fly. 236.
 Béla p. 85, 97.
 Béla v. 45, 58, **223,** 336—338.
 Bélakorompa f. **242—243.**
 Beles b. **229.**
 Berchtold bambergi püspök, ka-
 locsai érsek 52, 55.
 Berzéte f. Gömörmegyében. 27—28.
 Berzevich (és Tarköy) cs. 26, 29,
 51—52, 58—60, 63, 100, 103, 131,
 150, 170, 196—199, 202, 210—214,
 221—226, 236—243, 260, 276, 303,
 306, 311—313, 331, 341—342.
 Besunkus I. pecér.
 Bessenýök 38, 256—257, 259.
 Bethania I. Mindszent.
 Bethlenfalva f. **72—73.** 261, 268,
 271, 282, 297.
 Bethlenfalvi cs. 72—74, 246, 278,
 282, 286. I. még Istvánfalvi
 és Thurzó cs.
 Biacovce I. Mindszent.
 Bicir f. I. Lengvárt.
 Bierbrun f. 60, **236—237.**
 Birtokrendező bizottság a Szepes-
 ségen 263, 304—305.
 Bódva fly. 11, 14, 24—25, 28.
 Boguchval lengyel krónikás 20.
 Boleszló krakkói és szandomiri hg.
 21—22, 244—245.
 Borics, Kálmán király törvényte-
 len fia 20—21.
 Borkut b. **226.**
 Borsod nemz. 10—12.
 Borsodvára 11, 14, 24.
 Bozsafalva f. **69,** 268, 297.
 Brencerb b. **111.**
 Brumföldre b. **111—112.**
 Brusznik f. 35, 97.
 Bruttóc f. 156.
 Buktahegye b. **154.**
 Bulmanfalva f. **196.**
 Burgerhof f. I. Durst.
 Busson f. **233.**
 Bussundorf f. I. Busson.
 Bükk hegység 10.
 Canis villa I. Hunfalva.
 Centic f. I. Csantafalva.
 Chadaysdorf f. I. Kadaisdorf.
 Cizerfalva f. **180.**
 Crommer Márton lengyel történet-
 író. 20.
 Csák Máté 272.
 Csákány b. **172.**
 Csákányföldre b. **172—173.**
 Csáky cs. 322.
 Csantafalva f. 48, **74,** 268—270, 297.
 Csantafalvi cs. 75, 287.
 Csepánfalva f. I. **110—112,** 262,
 264, 268, 319, 325, 327.
 Csepánfalva II. f. I. Hunfalva.
 Csepánfalvi cs. 110—112, 292.
 Csernablatt f. 184.
 Csetenye-erdő 28, 64, **202—205,** 255.
 Csetenyetelke f. 64, **203—205.**
 Csetnek f. Gömörmegyében 14, 16
 —17.
 Csütörtökhely v. 48, **191—195,** 262,
 318, 324—325, 335, 338.
 Csütörtökhelyi aranyadók 90, 326,
 341.
 Dánusfalva f. I. Dénesfalva.
 Daróc f. 35, 48, **189—191,** 318—319,
 335.
 Darócok 189—191, 306, 308—309.
 Décsfalva f. **102—103,** 335.
 Dénesfalvi cs. 102—103.
 Dercsény f. I. Durstin.
 Detrefalva f. **123—124,** 335.
 Deutschenau f. **248.**
 Dlugoss János lengyel történetíró
 20.
 Dobsina v. Gömörmegyében 28, 129.
 Dolyán f. **176,** 319, 342.
 Dománfalva f. 49, **103,** 197—198,
 305.
 Domunuk p. 91.
 Donnerstmarkt v. I. Csütörtök-
 hely v.
 Donpataka p. 72—73.

Dravce f. l. Daróc.
 Dravec f. l. Daróc.
 Drugeth cs. 96.
 Dubrava f. **143**, 311.
 Dubravolya f. l. Gellértfalva.
 Dunajec f. 23, 29, 59–60, 227, 241.
 Dunajeci uradalom 241.
 Dunajec vár **241**, 248.
 Duránd v. **220**, 336–337.
 Durst f. **184**, 335.
 Durstin f. **243**.
 Dyorec f. l. Durst.

Eckersdorf f. l. Baldfalva.
 Edelény v. l. Odorin.
 Edesfalva f. **77**, 261, 264, 268, 297.
 Edesfalvi cs. 291.
 Edestornya b. 19, **93–94**, 107.
 Egri egyházmegye 12, 15.
 Eisdorf f. l. Izsákfalva.
 Eliásszáza l. Igló.
 Erdélyi szászok 40, 43–44, 338.
 Erdőfalva **28**. l. még Alsó- és Felsőerdőfalva.
 Erdőóvók, erdőőrök 190–191, 309.
 Erdős f. l. Lesnic.
 Erdőszád f. Gömörmegyében. 17.
 Erzsébet id. királyné, a Szepesség ura 118, 304–305.
 Erzsébet l. Szent Erzsébet.
 Erzsébetháza f. l. Krávján.
 Esau f. l. Jarembina.
 Esztergomi egyházmegye 12, 15, 27.
 Eulenberg v. 45, **122–123**, 335, 337.
 Evi f. l. Jarembina.
 Ewer f. l. Jarembina.
 Ewr f. l. Jarembina.

Falkenstein f. l. Solyomkö.
 Farkasfalva f. 48, **196–198**.
 Farkasfalvi cs. 199, 224, 240.
 Fejérmegyei bessenyők 38, 257.
 Fekete erdő 28–29, 114, 232.
 Felka v. **206**, 336–337.
 Felsőerdőfalva f. **212–214**.
 Felsőjakabvágása f. **251**.
 Felsőláros f. l. Felsőlaps.
 Felsőlaps f. **243**.
 Felsőlipnik f. 60, **235**.

Felsőrépás f. **160–161**.
 Felsőszalók f. **150**.
 Felsőtamási f. **89**.
 Felsőtiszavidék 10–12.
 Felsőzúgó f. Rauschenbach.
 Felsőzsiga f. 138, 148.
 Filefalva f. 48, **70**, 260, 268, 296.
 Filefalvi cs. 70, 255, 275, 280, 285.
 Fírbáz f. l. Forbász.
 Fiúleányság 279.
 Flandriai németek 42.
 Folkmár f. 34, 127, **135**.
 Forbász f. **247**.
 Forberg l. Forwerk.
 Forwerk f. **210**.
 Frankvágása f. **239–240**.
 Fraternitas 328–331.
 Fridmanvágása f. 239, **241–242**.
 Frigyesvágása f. Fridmanvágása.
 Fulárok 118, 307.

Galicia 339. l. még Lengyelország.
 Ganajnok b. **92**.
 Gánfalva I. f. Gánóc 18, **70–71**, 268, 296.
 Gánfalva II. f. — Gyánkfalva l. ott.
 Gánfalvi cs. 286.
 Gánóc f. l. Gánfalva I.
 Gehánfalva l. Gyánkfalva.
 Gellértfalva f. 49, **168**.
 Georgenberg v. l. Szombat v.
 Gerláhfalva f. 28, **204**.
 Gerláhöldje b. **194**.
 Giermp f. l. Jarembina.
 Girem f. l. Jarembina.
 Gnézda v. 22, **247**, 252.
 Gnilec fly. 43, 126. l. még Gólnic fly.
 Golcsa havas 28.
 Goldbach f. **107**, 311.
 Gottfredi villa 181, 335. l. még Zavada.
 Göbölfalva f. 63, **169–170**, 319–320, 322, 325.
 Göbölfölde b. **173**.
 Gólnic fly. 26–27, **43**, 114, 120.

Gölnicbánya v. 28, 126—136, 305, 314—315.

Gölnicbánya vidéki német bányavárosok 26, 42—43, 61, 338, 342.

Gömör f. 18.

Gömör vármegye, várispánság 12, 13, 14—15, 17, 19, 24, 27, 46.

Gömörör f. 18.

Gömör-örök 18, 20, 38—39, 46—47, 57, 221, 252—253, 259, 302.

Gönc v. Abaujmegyében 11.

Görgey cs. 29, 58—60, 83—84, 100, 101, 124, 130—131, 177—180, 185, 191, 196, 202, 228, 226—236, 260, 281, 307, 309, 312—313, 320, 325, 341—342.

Görgeymajor b. 230.

Görgő f. 48, 57, 63, 177—180, 301, 314, 318—319, 321—322, 331.

Görögfalva f. l. Zavada f.

Grancs f. 141, 297.

Gránich f. l. Grénic.

Gréb, Filefalvi és Körtvélyesi cs. 297.

Grénich f. 34, 81.

Grussov f. l. Körtvélyes.

Grünberg v. Sziléziában, 42.

Grünberg f. Marcellvára.

Gyánkfalva f. 48, 155, 262, 268.

Gyepű, -elve, -vonal 12—13, 15, 18—19, 22, 24—25, 38, 47—51, 53, 55—56, 58—62, 68—69, 87, 94, 113, 137, 151, 183, 205, 221, 226—227, 236, 241, 248, 262.

Gyermek, Krigi cs. 273.

Gyurkháza f. 92—93.

Hadusowszky cs. 77.

Halászkok, királyi-, 216, 308.

Hamva nemz. 15.

Hangendorf f. l. Hencfalva I.

Hanusfalva f. 238.

Hanzovec f. l. Gyánkfalva.

Harakóc f. 141—142, 305, 311.

Haraszt f. 28, 115—116.

Harbusa b. 73.

Harbussahida hj. 73.

Harikóc f. l. Pálmafalva.

Határörök 13—14, 17—19, 39, 58, 139. l. még Örök.

Havrana skala l. Solyomkő.

Hegy f. 180.

Hegyszék f. 71.

Heichen f. 250.

Hejmut f. 85—86.

Héliásszáza l. Igló.

Hellivágása f. 234.

Helmes, Hisfalvi és Petróczi cs. 297.

Hencdorf f. l. Hencfalva.

Hencfalva I. f. A savniki apátság b. 81.

Hencfalva II. f. Nádas mellett, 170—171.

Henkel cs. 195.

Henningspataka b. 154.

Henus b. 234.

Hernád fly. 10—12, 17—20, 25, 29, 33, 37—39, 42—49, 60, 87, 182.

Hernádfalu f. l. Kubak.

Hernádfő f. l. Vikartóc.

Hernádmáté f. 19. l. még Mátéfalva.

Heves vármegye 45.

Hidegpatak f. l. Kaldbach.

Hincóc f. l. Hencfalva II.

Hisfalva f. 67, 268—269, 297.

Hisfalvi cs. 282—283.

Hisovec f. l. Hisfalva.

Hnilec fly. 63, 126. l. még Gölnic fly.

Hodusowszky cs. l. Hadusowszky.

Hollólmnic f. 228. l. még Nagylomnic II.

Honcdorf f. l. Hunfalva.

Hont—Pázmány nemz. 15.

Horány f. l. Marcellfalva.

Horenszke f. l. Marcellfalva.

Hophengart f. 250.

Horka f. l. Bozsafalva.

Hotkóc f. 147.

Hoverfeld f. l. Csetenyetelke.

Hozelec f. 18, 71, 297. l. még Felszék.

Hozulc f. l. Felszék.

Hradiskó f. l. Viszoka.

- Huncdorf f. l. Hunfalva.
 Hundertmark f. 59, 99, 225.
 Hundertschaft 99.
 Hunfalva f. 211—212, 331, 337.
 Hurhy b. 157.
- Iglau v. Morvaországban 101.
 Igló v. 19, 35, 56, 94, 97—102, 335, 337.
 Ijjászok 307.
 Illésfalva f. 35, 185, 335, 337.
 Illésszáza l. Igló.
 Iisvafő f. Tornamegyében 14.
 Istvánfalva f. 72.
 Istvánfalvi cs. 281. l. még Bethlenfalvi cs.
 Ivánosy b. 161.
 Ivánusfalva f. l. Tóbiásfalva.
 Izsákfalva f. 52—53, 63, 83, 219, 336—337.
- Jakabvágása f. 108, 251.
 Jákóréte b. 83—84.
 Jakubián f. l. Jakabvágása.
 Jamnik f. l. Jemnik.
 Jánfalva I. f. Csepánfalva mellett, 110—111.
 Jánfalva II. f. Olaszi mellett, 124, 335.
 Jánfalva III. f. l. Gyánkfalva.
 Jánfalva IV. f. l. Jánosfalva.
 Jánkfalva l. Tóbiásfalva.
 Jánosfalva I. f. 196.
 Jánosfalva II. f. l. Tóbiásfalva.
 Jarembina f. 249, 252.
 Jászai konvent 27.
 Jászó f. Tornamegyében 27, 128.
 Jászok 270.
 Jazurmegy f. 153—155.
 Jekelfalva f. 127, 132—136, 146, 314.
 Jekelfalussy cs. 25, 83—84, 128—129, 314.
 Jemnik f. 112—113.
 Jemniki cs. 94—95.
 Jerubina f. l. Jarembina.
 Jobbágy 254—255.
 Jobbágyfiúk 19, 166, 253, 255—256, 260—261, 275, 277, 309—310.
- Kabar nemz. 10, 15, 23.
 Kabar törzs 9—14, 23, 259.
 Kacinka f. l. Kacvinkel.
 Kacvinkel f. 239, 252.
 Kadaysdorf f. 200, 282.
 Kakaslomnic 210—214. l. még Nagylomnic l.
 Kalács f. 230—231, 252.
 Kaldbach f. 152—153, 305, 335.
 Kálmán hg. IV. Béla testvére, 44, 52, 53, 79, 88, 91, 304.
 Kalyava f. 144, 311.
 Kamaróc f. l. Komárfalva.
 Kamjonka f. 248—249.
 Kánfalva f. l. Gyánkfalva.
 Káposztafalva f. 84—85, 335, 337—338.
 Kapu hj. 94.
 Kapukő hj. 19, 85.
 Kapusdorf f. l. Káposztafalva.
 Károlyfalva f. l. Kalyava.
 Kartauzi krónika 40.
 Kartauziak l. menedékkövi és lehnici kartauziak.
 Kasztrosinfő f. 28, 120—121, 128, 131, 318—319, 323, 326—327.
 Kattuny f. 166.
 Kázmérfalva f. 165—166, 268, 312.
 Kázmérfalvi cs. 154—155, 275, 295, 322.
 Kehhello f. l. Relyó.
 Kelecsénfölde b. 194.
 Kemenik f. 248. l. még Kamjonka f.
 Keresztesek. l. Landeki keresztesek.
 Keresztfalva f. 59, 224—225.
 Keresztur f. l. Keresztfalva.
 Késmárk v. 29, 45, 48, 57—58, 215—219, 306, 308, 332—333, 336—338, 340.
 Kéttamási f. 89—90.
 Keubach f. 68, 81. l. még Kubak.
 Kipperserde f. l. Ulózsa.
 Kirchdorf v. l. Váralja.
 Kirig f. l. Krig.
 Kirn f. l. Szentkorin.
 Kisdomán b. 91.

Kisgölnic erdő 105—106.
 Kiskolcsváni cs. 326.
 Kiskunfalva f. l. Wilksdorf.
 Kislesnice f. 236.
 Kislomnic f. 228, 252.
 Kisolsva f. l. Olsavka.
 Kispolyánka f. 171.
 Kistrépas f. 160.
 Kissóc f. l. Hisfalva.
 Kissolymár f. l. Folkmár.
 Kisszalók f. 214—215, 251.
 Kisszalóki cs. 273.
 Kistamási f. 53—53, 86, 89—91, 275, 291, 318, 321, 335, 340. l. még Arnótfalva és Tamásfalva f.
 Kisvár f. l. Viszoka.
 Klotzdorf f. l. Gyánkfalva.
 Kluknó f. 146—147, 311.
 Knisen v. l. Gnédza.
 Koblenz németországi v. 42.
 Kobulyán f. l. Kázmérfalva.
 Kochenseifen fly. 128.
 Kojfalva f. 127, 134—135.
 Kojso f. l. Kojfalva.
 Kolcsó f. 56, 174—176, 304, 317—319, 341—342.
 Kolcsván f. l. Kolcsó.
 Kolinfalva f. 124—125, 335.
 Kolinovic f. l. Kolinfalva.
 Kollendorf f. l. Kolinfalva.
 Komárfalva f. 69—70, 268, 297.
 Komlóskert f. l. Hopfgarten.
 Komoróc b. Csepánfalva mellett 112.
 Komoróc f. l. Komárfalva.
 Korompa v. l. Krompach.
 Korotnok f. 148, 312.
 Kozma f. 97.
 Köperény f. l. Ulózsa.
 Körtvélyes f. 116—121, 262, 261, 268, 281, 304—305, 312, 318, 320, 322, 325, 327.
 Körtvélyesi cs. 292.
 Kövesfalu f. l. Kamjonka.
 Középsőszék f. 71.
 Krakko v. 245.
 Kravján f. 81—82.
 Krig f. 34, 124, 230, 251, 313.

Krigov b. l. Ivánosy.
 Kristályfalu f. l. Richwald.
 Kromló f. 246, 282.
 Kromnow f. l. Kromló.
 Krompach v. 127, 134, 142, 145—146, 311.
 Krompach I. f. Béla-, 242—243.
 Krompach II. f. Lubló-, 251.
 Kubak f. 64, 81.
 Kuffurbach f. 115.
 Kuncfalva f. 127, 131—132.
 Kunigunda, IV. Béla leánya, Boleszló krakkói hg. neje, 21—22, 244.
 Kunok 256—250, 270, 273.
 Kurimján f. 337. l. még Szentkorin.
 Küküllei János (Tótsólymosi Apród) főesperes 281, 327.
 Kyrgov b. l. Ivánosy.
 Kyryk b. l. Ivánosy.
 Lacenhau f. 248.
 Lacenseif f. l. Lacenhau.
 Lackova f. l. Lacenhau.
 Lackvágása f. l. Lacenhau.
 Lagina f. 122.
 Landek f. 237—238.
 Landeki keresztesek 238.
 Lándzsásfalvak 18, 51, 57, 66—79.
 Lándzsásnemesség 38, 48—49, 51, 56—57, 61, 66—79, 110, 118—119, 138, 141—142, 193, 253—301, 306, 309.
 Lándzsásnemesség autonómiaja 257, 259, 273, 300.
 Lándzsásnemesség elnevezései 261.
 Lándzsásnemesség elszegényedése 264, 271, 296—297.
 Lándzsásnemesség hadkötelezettsége 67, 255, 264, 268, 271.
 Lándzsásnemesség hadmentességi adója 269—271.
 Lándzsásnemesség jogállása 276—278.
 Lándzsásnemesség keveredése és kicserélődése 298—300.
 Lándzsásnemességre emelés 260.
 Lándzsásnemesség örökösödési

- rendje 257—258, 263, 279—282, 327.
- Lándzsásnemesség privilegiumának hitelessége 254—256.
- Lándzsásnemesség privilegiumainak megerősítései 272—273.
- Lándzsásnemesség szabad bíróválasztási joga 256, 258, 273—274.
- Lándzsásnemesség száma 282, 295—297.
- Langwardorf f. l. Lengvárt.
- Laps f. 243.
- Lassúpatak f. 136.
- László király l. Szent László.
- Lazinópataka f. 153.
- Leányfalva f. 108.
- Lehnic f. 240.
- Lehnici kartauziak 239—240.
- Leibic v. 47, 57—58, 220—221, 336—338.
- Leibicer krónika 40.
- Lendernó b. 115—116.
- Lengvárt f. 185—186, 335, 338.
- Lengyel, Korotnoki cs. 148.
- Lengyel határ 10—11, 15, 28, 45, 59—60, 241, 244.
- Lengyel kronikák 20.
- Lengyelország 21—23, 25, 48, 58, 139, 177, 339.
- Lengyel városok 59—61, 241—251, 306, 339.
- Lesnic f. 236.
- Leszkovány f. 105, 311.
- Letánfalva f. 85.
- Leukfalva f. 48, 76, 268, 297.
- Leukfalvi cs. 276, 289.
- Lipnik f. 29, 235—236, 252.
- Liptó vármegye 27, 82.
- Lomnica p. 227—228.
- Lőcse v. 34, 48, 56, 127, 179, 181—184, 334—338.
- Lőcsei krónika 22, 40, 181, 183, 328.
- Lőcsei polgárok birtokszerzései 169, 175, 179.
- Lőcseszentanna f. l. Zavada.
- Lubicha v. l. Leibic.
- Lubló v. 22, 231, 247—251.
- Lublói uradalom 306.
- Lublókorompa f. 251.
- Lublóváralja f. 253.
- Lucsina f. 82.
- Lucska f. 162.
- Ludwigfalva f. 144—145.
- Luprechtszáza (Beregszáz) 98—100.
- Madarászok 308.
- Magdeburgi jog 245—246, 339.
- Magura hegység 38, 232.
- Mahálfalva f. 48, 74, 268, 297.
- Mahálfalvi cs. 287.
- Mahálfölde b. 194.
- Mainz német város 42.
- Majorka f. 226.
- Maldur f. l. Meldur.
- Malompatak f. l. Mühlenbach.
- Marcellfalva f. 199—201, 268, 296.
- Marcellfalvi cs. 270, 295, 322.
- Marcelvára 86.
- Margecán f. l. Szentmargita.
- Margitfalva f. 34, 134.
- Máriásfalva f. l. Márkusfalva.
- Máriássy cs. 28, 63, 69, 97, 100, 103—108, 112, 202—235, 255, 260, 298, 303, 308, 311.
- Mariusdorf f. l. Márkusfalva.
- Márkusfalva f. 103—108, 308.
- Marsilii curia 335.
- Martinfalva f. Felsőerdőfalva.
- Martirumfalva f. Felsőerdőfalva.
- Mártonfölde b. 194.
- Mátéfalva f. 113—114, 128, 281, 315.
- Mátéfalvi cs. 281, 315.
- Matóc v. 13, 210, 335, 338. l. még Matzdorf.
- Mátra hegység 10.
- Mátyás szepesi prépost 329.
- Mátyásfalva I. f. 52—53, 91—92.
- Mátyásfalva II. f. l. Mátyásvágása.
- Mátyásfalvi cs. 92—93.
- Mátyásvágása f. 249.
- Matzdorf v. 209—219, 336—337. l. még Matóc.
- Mecsedelfalva f. 48, 76—77, 260, 268.
- Mecsedelfalvi cs. 92, 255, 275, 281, 290, 303.

- Meldur f. 25, 59, **220—230**.
 Menárd f. 45, **219—220**, 336—338.
 Menartwalddorf f. l. Alsóerdőfalva.
 Menedékkő 19, 45, 55, 83, **86—87**, 92—93, 181, 262.
 Menedékkövi kartauziak 83, 85, 87, 240, 298—299.
 Menertfalva f. l. Alsóerdőfalva.
 Merény f. 311. l. még Wagendrüssel.
 Michaelis villa I. l. Kravján.
 Michaelis villa II. l. Strázsa.
 Michelsdorf v. 337. l. még Strázsa.
 Micseletfalva f. l. Meccsedel-falva.
 Miechovi Mátyás lengyel krónikás 20.
 Mihályfalva 154.
 Mikafölde 78.
 Mikeszáza hn. 98—100.
 Miklósfalva f. **67—68**, 268, 296.
 Milaj f. **114—116**, 128, 131, 251.
 Milaji cs. 83, 130—131, 281, 315.
 Mindszent f. 34, **151—152**, 293, 305, 331.
 Miskalomnic f. 228.
 Miskolc nemz. 10—12, 15.
 Monostorhely b. **240**.
 Monyorós f. l. Leszkovány.
 Moselvidék Németországban 42.
 Mühlenbach f. **210**, 336—338.
 Nádas f. 49, 56—57, 63—64, **168—171**, 304, 312, 317, 321, 324, 333, 335, 340.
 Nagyhársas f. l. Lipnik.
 Nagylesnice f. **236**, 252.
 Nagylomnic I. f. (Kakas-) 26, 28, 48, 52, 313, 331, 337. l. még Kakaslomnic.
 Nagylomnic II. f. (Holló-) **228—229**, 252.
 Nagylomnicai cs. 231. l. még Görgey cs.
 Nagyőr f. 44, 58—59, 61, **221—222**, 303, 306—307, 313.
 Nagyrépás f. 160.
 Nagysólymár f. l. Folkmár.
 Nagyszalók v. **209**, 338, 340. l. még Szalók.
 Nagytamási f. 52—53, 89, 335. l. még Tamásfalva f.
 Nátusfalva b. **72**.
 Nedec f. **240—241**.
 Nedeci uradalom 306. l. még dunajeci uradalom.
 Negol nemz. 101.
 Néhrer f. l. Nagyőr.
 Nemesek 311—316.
 Nemesek keveredése 315—316.
 Nemesek terhei 312—313.
 Nemessány f. 260. l. Réti.
 Nemessor hj. 146.
 Német jog 342.
 Német nemes családok 312—314.
 Német telepek 39—41, 56, 60, 86—87, 303, 327, 332.
 Német városok plébánosainak fraternitása 328—331, 336.
 Németek bevándorlása 39—46, 56—57.
 Németek katonai terhe 334, 343.
 Németek önkormányzata 303, 331—334, 336, 343.
 Németek őshazája 42—43, 338—340.
 Németek szabad bíró- és papválasztási joga 332, 334.
 Németek terjeszkedése a Szepességen 44—45, 56, 340—341.
 Németek terragiuma 334—335, 338.
 Németgörgő f. **179—180**, 314.
 Neudorf v. l. Igló.
 Neulubló f. l. Ujlubló.
 Nezicfalva f. l. Nedec.
 Nisic f. l. Nedec.
 Nógrádi várjobbágyok 54.
 Nógrádi várispánság 54, 88.
 Nowitarg v. Galiciában 41, 45.
 Nowitargvidéki németek 45.
 Nyitra v. 9.
 Óbudai apácák 96.
 Odorin v. 45, **109—112**, 319, 335, 337—338.

- Ófalu f. 60, 238, 252.
 Okleveles gyakorlat szepesi elterjedése 54—55.
 Olaszi v. 26—27, 44—47, 53, 123—124, 332—333, 335, 337, 338.
 Ólipnik f. 235.
 Olsavica f. 158—159.
 Olsavka f. 143, 311.
 Orauschenbach f. 246.
 Ordzovián f. l. Ragyolc.
 Orlóc f. l. Szentgyörgy
 Országos nemesek l. Nemesek.
 Ószalók l. Felsőszalók.
 Osztrény f. Gömörmegyében 17.
 Ótoporc f. l. Toporc.
 Ór f. l. Nagyör.
 Órhegyek 48, 86.
 Örök 216—217, 221—222, 306—307.
 l. még határörök és erdőörök.
 Örösúr nemz. 10—11, 15.
 Óserdő 17, 24, 28—30, 32, 43, 45.
 Ószmiklósfalva f. l. Miklósfalva.
 Ótösbánya f. l. Kuffurbach.
 Pálmfalva f. 102, 335, 337.
 Páris f. 97, 106.
 Pecérek 94—96, 306, 308, 340.
 Pecsér f. l. Lengvárt.
 Pelsőc f. Gömörmegyében 11, 14, 27.
 Perényi cs. 124, 145.
 Petenye f. 64, 74—75, 268.
 Petenyei cs. 75, 287.
 Petersdorf f. l. Peturvágása.
 Petróc f. 48, 141—142, 183, 262, 268, 297, 311.
 Petróczy cs. 293, 298. l. még Petróczsigrai cs.
 Petróczsigra f. l. Petróc.
 Petróczsigrai cs. 269. l. még Petróczy cs.
 Peturvágása f. 249.
 Pikfalva f. 48, 75, 268—269, 271, 297.
 Pikfalvi cs. 199, 281, 288.
 Piukfalva l. Pikfalva.
 Plichno f. l. Kluknó.
 Pócs, Zsigrai cs. 306. l. még Zsigrai cs.
 Podolin 21, 23, 39, 59, 226, 244, 245—246, 247, 252.
 Podprócs I. f. Kluknó körül, 147.
 Podprócs II. f. l. Lazinópataka.
 Pokaj f. 198—201.
 Polyánfalva f. Hunfalva.
 Polyánfölde b. 149, 173.
 Polyánka 149—150.
 Polyánkai cs. 171.
 Poncfölde b. 151.
 Pongrácfalva f. 149—159.
 Poprád fly. 17, 19, 29, 36, 38, 41—45, 48—49, 55, 226—227.
 Poprád v. 206, 335, 337.
 Poprádfalu l. Forbász.
 Poprádremete f. 250.
 Poprádszáza 98, 206. l. még Poprád v.
 Porács f. l. Vereshegy.
 Porbaj b. 93—95.
 Potprócs f. l. Lazinópataka.
 Prakfalva f. 127, 132.
 Primfalva f. 56, 68—69, 260, 268, 296, 336, 340, 342.
 Primfalvi cs. 68—69, 284.
 Privilegiumok átütő ereje 314—315.
 Quirin, Szent-, 187.
 Ragyolc f. 155—158.
 Rajnald, a szepesi németek állítólagos hercege 40—41.
 Rajnavidék 42, 338.
 Rauschenbach 246—247, 252.
 Relyó f. 238.
 Remete v. 27, 84, 128, 130—131, 132.
 Remete, Poprád-, 250.
 Répás f. 48, 159—161.
 Rét f. l. Rétke.
 Réti f. 48, 172—173, 266, 268, 271, 277—278, 294, 309—310.
 Rétke f. 162.
 Richnó f. 146, 311.
 Richwald f. 234.
 Rikolffalva f. l. Kasztrosinfő.

- Risovec f. l. Jánfalva.
 Roda erdő 28, 60, 237.
 Rókus f. 28, 65, **223—224**, 308, 338.
 Roland szepesi ispán 305.
 Roskfalva f. **319**.
 Rotbach f. **108**, 311.
 Rotenberg l. Vereshegy.
 Rozsnyó f. **82**.
 Rubópataka p. 112.
 Ruda erdő l. Roda.
 Rudna f. l. Harakóc.
 Ruszkin v. 34, 48, **220**, 236—237.
 Ruténia 10, 58, 177.

 Sachsenspiegel 339.
 Sadek f. l. Heichen.
 Ság f. 97.
 Sajerberg f. l. Schaierberg.
 Sajó fly. 10—11, **13—15**, 17—18.
 Sajtpiac l. Késmárk.
 Sáros vármegye 27, 46.
 Savnik f. 53, 55, 57, 64, **79—83**.
 Savniki apátság 49, 53, 57, 79—84, 303, 312.
 Schaierberg f. **233—234**.
 Schevnik l. Savnik.
 Schewerberg f. l. Schaierberg.
 Schönauf. l. Sunyava.
 Schönwald f. **230**.
 Schreiberfalva l. Göbölfa.
 Schurberg f. **234**.
 Schützenfeld f. l. Sucfalva.
 Sebnik f. **64**. l. még Savnik.
 Selmezbánya v. 129.
 Semsey cs. 131, 150.
 Serviensek 275.
 Sitzenbach f. **195**.
 Soltész, soltézságok 82—84, 99, 105—107, 128—129, 131, 154—155, 205, 207, 213, 228—229, 236—237, 239, 242, 245—246, 249—252.
 Solymár f. l. Folkmár.
 Solymárok 189—190, 308.
 Sólomkő hegy és f. 27—28, 83—84.
 Sombach f. l. Jarembina.
 Soós, Sovári cs. 59, 89, 91—92.
 Sóvár f. Sárosmegyében 10.

 Sörkut f. l. Bierbrun.
 Sperndorf f. l. Illésfalva.
 Sreiberfalva f. l. Göbölfa.
 Steflaki, Hisfalvi cs. 274, 278.
 Stein f. l. Kamjonka.
 Stephanisau f. 250.
 Stepkfalva I. f. **157**.
 Stepkfalva II. f. l. Hunfalva.
 Stepkfalvi cs. 93, 156—158, 326.
 Stillbach f. 106, l. még Lassúpatak.
 Stokfalva f. l. Leszkovány.
 Stola f. 204—205.
 Stragár f. **232—234**.
 Strázsa v. 48, **207**, 335—337.
 Striz f. **82**.
 Sucfalva f. **194—195**, 326, 335.
 Sunyava f. **82—83**.
 Sümeg v. 18, 34—35, 56, **94—96**, 308, 340.
 Svábfalva f. 192, **208—209**, 337.
 Sváby cs. 208, 233—234.
 Svedlér v. 127, **130—131**.
 Swanis f. 97.

 Szádelő f. Tornamegyében 14, 17.
 Szádvár f. Tornamegyében 14, 17.
 Szájbilese f. Tornamegyében 14.
 Szalóba f. **108**, 311.
 Szalók v. 209, 336—337. l. még Nagyszalók.
 Szalókhegye b. **154**.
 Szandec v. Galiciában 21, 59.
 Szászok l. Németek.
 Szászország 42, 338—339.
 Száztelek f. 99. l. még Hundertmark.
 Szedlecfalva f. l. Szedliska.
 Szedliska f. **116—117**.
 Szék lándzsásterület 48, 163, 258, 262—263, 273.
 Szék I. f. (Hozelec) 18, **71—72**, 192, 268.
 Szék II. f. (Szlatvin) **143—144**, 311.
 Székelyek 18, 55, 256—261, 273.
 Székfalva f. **195**.
 Széki cs. 283, 286.
 Székiszentandrás l. Szentandrás.

- Szemenye hegység 37—38, 226.
 Szentandrás f. 55, **68**, 263, 268, 297—298.
 Szentandrásy cs. 68, 273, 284.
 Szenterzsébet f. **243**.
 Szent Erzsébet, II. András leánya, 215—218.
 Szenterzsébetfalva l. K é s m á r k.
 Szentgyörgy I. f. (Orlóc) **156**.
 Szentgyörgy II. f. Görgey b. **229**, 252.
 Szent-Ivány cs. 82.
 Szentkorin v. **186—187**, 337—338. l. még Kurimján.
 Szentlászló v. 262. l. még Csütörtök hely.
 Szent László magyar király 122, 142, 191—193.
 Szentlőrinc f. **156**.
 Szentmargita I. f. Jekelfalussy b. 127, **134**.
 Szentmargita II. Zsigrai b. **158—159**, 331.
 Szentmargita III. f. Görgey b. **230**.
 Szentmihályúr f. l. M á r k u s f a l v a.
 Szentmiklós f. 55, **73—74**, 263.
 Szentminőszent f. l. K a c v i n k e l.
 Szentpál f. **162**.
 Szentpéter f. **235**.
 Szentpéterfalva f. 107.
 Szent Quirin 187.
 Szepes hn. **30—33**.
 Szepes jelzővel összetett helyneveket l. a második tag alatt.
 Szepes-erdő 10, 20, 23—26, 28—29, 32—33.
 Szepeshely f. **162—163**.
 Szepesi cs. 157. l. még S t e p k f a l v i c s.
 Szepesi dominium 302—306, 311.
 Szepesi káptalan 44, 49, 52, 65, 87, 161—163, 166, 271, 277—278, 303.
 Szepesi nemes 267, 276. l. még L á n d z s á s n e m e s.
 Szepesi olvasókanonok 216, 233.
 Szepesi prépost 27, 52, 86, 329.
 Szepesi prépost egyházi joghatósága 27, 52.
 Szepesi várbirtokok 103, 303, 305, 312.
 Szepesi várispánság 85, 95, 302—303.
 Szepesi várispánság kialakulása 46—47.
 Szepesi várnépek 306.
 Szepesi 24 város 330, 336—337.
 Szepesvára **137—138**.
 Szépfalu f. l. S u n y a v a.
 Szepsi f. Tornamegyében 25—26, 31.
 Szilézia 42, 58, 177, 338—339.
 Szkáros f. Gömörmegyében 11.
 Szlatvin f. l. S z é k I I.
 Szlávok 36, 38, 49—50, 55—58, 60—61, 65.
 Szlovinka f. **132**.
 Szombat v. 18, **206—207**, 335—337.
 Szombati krónika 40.
 Szomolnok fly. 27.
 Szomolnok v. **129—130**.
 Szomolnokfő fly. 27, 129.
 Szöllöske f. 117.
 Szőrcsöki cs. 83—84.
 Sztoján f. 35, 97.
 Sztojánfalva f. **207—208**.
 Sztranka f. **107**, 311.
 Szulin f. **250**.
 Tamásfalva f. 19, 86, **88—93**, 311, 318, 321, 341. l. még K i s - és N a g y t a m á s i f.
 Tamásfalvi cs. 303.
 Tamási f. l. T a m á s f a l v a.
 Tapolca f. l. T o p l i c a.
 Tarcafi főesperesség 27.
 Tatárjárás 52—58, 60, 262—264.
 Tatra hegység 10—11, 20, 23—26, 28—29, 38, 60, 226.
 Tátraalja f. l. F o r w e r k.
 Tegernsee f. Bajorországban 187.
 Telegdi székelyek 261.
 Ternyei, Hozeleci cs. 71, 274, 278.
 Thöke, Csepánfalvi cs. 69, 298.
 Thurzó, Bethlenfalvi cs. 195, 278, 282, 300, 322.
 Tibaháza f. **77—78**, 262, 268, 296, 298.

- Tibaházi cs. 77—78, 291.
 Tiborcfölde b. 172.
 Tiergart b. 226.
 Timnic 38. l. még Szemenye.
 Tisza fly. 10.
 Tiszavidék l. Felsőtisza-
 vidék.
 Tizlándzsás elnevezés eredete 267
 —268.
 Tizlándzsás nemes l. Lándzsás-
 nemes.
 Tóbiásfalva f. 119—120, 268.
 Tolnamegyei bessenyők 257.
 Toplica I. f. a savniki apátság b.
 82.
 Toplica II. f. a Máriássy család
 birtoka 105—106, 311.
 Toporc p. 227.
 Toporc f. 29, 59—60, 177, 226—
 230, 313.
 Torn b. l. Édestornya.
 Torna p. 24.
 Torna vármegye, várispánság 12,
 13, 14—15, 17, 19, 25—27, 46—47,
 49, 51, 139, 302.
 Tornalya b. 185. l. még Édes-
 tornya.
 Tótfalusi cs. 232. l. még Sváby cs.
 Tótfalva f. 223.
 Tótgörgő f. 178—180.
 Tölgyes f. l. Dubrava.
 Trier németországi város 42.
 Trónfalva b. 73.
 Turn b. l. Édestornya.
 Turóc vármegye 19, 46.
 Turóci jobbágyfiúk 256—258, 265.
 Turóci prépostság 209, 215, 218,
 340.
 Turingia 42, 217—218, 338—339.
 Udvard f. l. Durst.
 Udvarhely b. 146.
 Ujbéla f. 243.
 Ujfaluszéki cs. 161.
 Ujkrompach 145.
 Ujlipnik f. 235.
 Ujloimnic f. 228.
 Ujlubló f. 251.
 Ujrauschenbach f. 246.
 Ujrépás f. 160.
 Ujtoporc f. 227.
 Ujvágás I. f. Ófalu mellett, 240.
 Ujvágás II. f. l. Répás.
 Ujvár l. Abaujvár.
 Ujvár l. Hotkóc.
 Ulózsa f. 184—185, 335.
 Urbánfalva 78—79, 262, 268, 296.
 Urbánfalvi cs. 298.
 Urbánföld b. 145.
 Urbanovce f. l. Urbánfalva.
 Vadászok 308.
 Váralja v. 44—45, 48, 163, 335, 337.
 Várispánság l. Gömőri, Sze-
 pesi, Tornai várispán-
 ság.
 Várjobbágyok 147, 253.
 Védalu f. l. Vidernik.
 Véghely f. l. Grénic.
 Velc f. l. Velkenye.
 Velkenye f. 64, 154.
 Velkpatoka f. l. Velkenye.
 Verbó v. 47, 57—58, 219—220.
 Vereshegy 120—121.
 Vernár f. 83—84.
 Vesnukus l. Pecérek.
 Vezelch f. l. Felszék.
 Vidernik f. 57, 81.
 Vikartóc f. 83.
 Vilkfalva f. l. Wilksdorf.
 Vinyec b. 103.
 Viszoka f. 188.
 Vitkfalva f. 121—122, 192.
 Vitkfalvi cs. 118.
 Vlachi 251.
 Vojkfalva f. 144, 311.
 Voltermajor b. 230.
 Wagendrüssel f. 106—107, 136. l.
 még Merény.
 Wallendorf v. l. Olaszi.
 Wedrenich f. l. Vidernik.
 Welbach v. l. Eulcnbach.
 Wydrach f. l. Vidernik.
 Wydnich f. l. Vidernik.
 Wilksdorf f. 187—188, 335.
 Záh nemz. 15.

Zakárfalva f. 127, **135—136.**

Zalaőr 18.

Zalaőőr 18.

Zapchfalva f. l. Hunfalva.

Zápolyai cs. 201, 270.

Zavada I. f. Máriássy b. **108, 311.**

Zavada II. f. Lőcse mellett, **184.**

Zdjár b. **72.**

Zelena hura hj. 86.

Zelena vrata hj. 19, 85.

Zemplén vármegye 37, 151.

Ziár b. hn. 39, **72.**

Zips hn. 31.

Zipser Wilkür 339.

Zlop f. **120—121.**

Zólyomi erdőispánság 18, 46.

Zombach f. l. Jarembina.

Zumbach f. l. Jarembina.

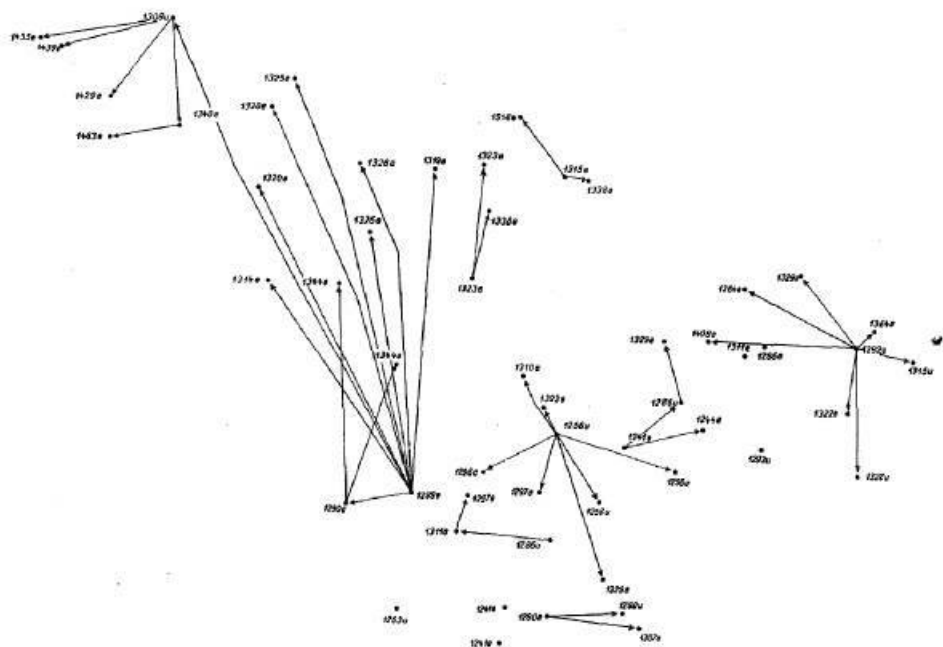
Zsaluzsán I. f. Zsigrai b. **158.**

Zsaluzsán II. f. Réti mellett, **173.**

Zsigra f. **138—147, 192, 277, 312, 331.**

Zsigrai cs. 49, 63, 124, 127, 138—
147, 158—159, 260, 303, 306, 311,
315.

Az egyes helységek neve
mellől feltünteteli számok
a kötelezős körü mutatják.

Az anyagokból kiinduló
nyíl hegye a befejezés
irányát jelzi.

